

FINANSIERINGSPROBLEMER I LANDBRUGET

- EN TEKNISK GENNEMGANG

*Betænkning
fra
Udvalget vedrørende landbrugets
finansierings- og skatteforhold m.v.*

BETÆNKNING NR. 941

KØBENHAVN 1981

ISBN 87-503-3864-1

EF-SET

Frederiksborggade 18
1360 København K.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Ordliste	11
Udvalgets kommissorium, sammensætning og virksomhed	15
Kapitel 1. Tilrettelæggelse og afgrænsning af udvalgets arbejde	19
Del I. Analyse.	
Kapitel 2. Den økonomiske situation i landbruget	23
2.1. Landbrugets betydning i samfundsøkonomien	23
2.1.1. Landbrugets betydning for beskæftigelsen	23
2.1.2. Landbrugets nettovalutaindtjening	25
2.1.3. Det primære landbrugs økonomiske placering i den samlede fødevarerektor	27
2.1.4. Kapitalbehovet i landbruget	28
2.2. Den generelle økonomiske udvikling i landbruget i de seneste år	30
2.2.1. Virkninger af EF-medlemsskabet	30
2.2.2. Udviklingen i landbrugsproduktionen	31
2.2.3. Indtjeningen i landbruget	32
2.2.4. Indkomstforskelle	38
2.2.5. Aflønning af produktionsfaktorerne i den samlede fødevarerektor	43
2.2.6. Landbrugets investeringer	48
2.2.7. Ejendomsomsætning og ejendomspriser	51
2.3. Udviklingen i landbrugets finansierings- og gældsforhold	54
2.3.1. Udviklingen i renteniveau og statsstøtteordninger i Danmark og i EF	54
2.3.2. Landbrugets aktuelle finansieringsforhold	60
2.3.3. Udviklingen i antallet af tvangsauktioner i landbruget	70
2.4. Sammendrag og konklusion	72
2.4.1. Sammendrag	72
2.4.2. Konklusion	76

Del II. Mulige foranstaltninger

	Side
Kapitel 3. Principielle overvejelser over finansierings- og beskatningsformer.	81
3.1. Finansieringsproblemer under inflation	81
3.2. Teoretiske løsningsmuligheder	82
3.2.1. Indeks lån	82
3.2.2. Andre lånetyper	83
3.3. Beskatning	84
Kapitel 4. Alternative finansieringsformer på markedsvilkår	85
4.1. De nuværende finansieringsformer	85
4.1.1. Realkreditlån	86
4.1.2. Private pantebreve	88
4.1.3. Pengeinstitutlån	89
4.1.4. Statslån	90
4.1.5. Leverandørkreditter	90
4.1.6. Landbrugsfinansieringens lagdeling	91
4.1.7. Tinglysningslovens §§ 37 og 38 set i relation til landbruget	93
4.2. Lån med variabel rente	95
4.3. Indeks lån	98
4.3.1. Det "klassiske" indeks lån	98
4.3.2. Moderation af det "klassiske" indekslån	110
4.3.3. Kornobligationer	111
4.4. Lån med specielle profiler	114
4.4.1. Rentehenstandslån	114
4.4.2. "Knæk lån"	118
4.5. Kapitalformidling som ansvarlig kapital	119
4.5.1. Ansvarlig lånekapital	119
4.5.2. Selskabsdannelse i landbruget	125
4.6. Finanslån	128
4.7. Leasing	130
4.8. Lukket kredsløb	133
4.8.1. Pensionskasser, livsforsikringsselskaber	133
4.8.2. Udlandslån (K-lån)	135

	Side
Appendiks 4.1. Sektorspecifikke indeks for landbruget	141
Appendiks 4.2. Finansiering af staldinvesteringer med traditionelle lån og indeksslån	146
Kapitel 5. Alternative finansieringsformer på ikke-markeds-vilkår	161
5.1. Statslig udlåns- og støttevirksomhed over for landbruget frem til den aktuelle situation	161
5.2. Oversigt over de vigtigste støtteordninger	164
5.2.1. Lov om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter (moderniseringsloven) .	164
5.2.2. Lov om udlån til yngre jordbrugere	164
5.2.3. Lov om tilskud til dræning og vanding	165
5.2.4. Lov om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m.m.	165
5.2.5. Lov om tilskud til læplantning	165
5.2.6. Lov om tilskud til nedbringelse af jordbrugserhvervenes renteudgifter (rentetilskudsloven)	166
5.2.7. Lov om statsgaranti og rentetilskud til visse landmænd (gældssaneringsloven)	166
5.2.8. Henstandslåneordning for vanskeligt stillede landmænd (lov om realkreditinstitutter)	166
5.2.9. Lov om tilskud til investeringer i landbrugets produktionsbygninger	167
5.2.10. Lov om statsgaranti for lån og rentetilskud til tørkeramte landmænd	167
5.2.11. Byggestøttelovene fra 1975 og 1977	167
5.2.12. Grovvarerikringsfondene	168

	Side
5.3. Begrænsninger i og muligheder for at yde offentlig støtte til landbruget som følge af EF-regler.	168
5.3.1. Generelle begrænsninger i medfør af EØF-traktaten	168
5.3.2. Forbudte ordninger	169
5.3.3. "Moderniseringsdirektivet"	169
5.3.4. Støtte til gennemførelse af før-udviklingsplaner	170
5.3.5. Investeringsstøtte i øvrigt	170
5.3.6. Begrænsninger for investeringer i mælkesektoren	171
5.3.7. Begrænsninger for investeringer i svinektoren	171
5.3.8. Lovgivning af generel karakter vedrørende økonomiske forhold	172
5.3.9. Tilladte landbrugskreditsystemer	172
5.3.10. Tilladte garantiordninger	172
5.3.11. Tilladte ordninger i øvrigt	172
5.4. Landbrugskreditsystemer i visse andre lande	173
5.4.1. Frankrig	173
5.4.2. Canada	176
5.4.3. Australien	177
5.4.4. Holland	180
5.5. Mulige udbygninger i eksisterende lovgivning	185
5.5.1. Moderniseringsloven	185
5.5.2. Lov om udlån til yngre jordbrugere	189
5.5.3. Lov om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugsmæssige formål m.m.	191
5.6. Mulige nye låne-, garanti- og tilskudsordninger	192
5.6.1. Indeks lån med statslig bufferfunktion	193
5.6.2. "Grønne" obligationer	195
5.6.3. Statslån	196
5.6.4. Statsgarantier ved gennemførelse af større investeringer	197

	Side
5.6.5. Statsgarantier for driftskreditter	198
5.7. Skitse til genindførelse af jordrenteinstituttet	198
5.7.1. Panteretlige konsekvenser	199
5.7.2. Fastsættelse af jordrenten	199
5.7.3. Overdragelse af jordrentebrug	200
5.7.4. Administration og finansiering	201
5.7.5. Konsekvenser for landmanden	202
5.8. Statslig støttes virkning på prisdannelsen på landbrugsejendomme	202
5.8.1. Begrænsning af kapitaliseringseffekten ved statslig låne- og tilskudsvirksomhed som led i en kortsigtet foranstaltning	203
5.8.2. Tilbageførelse af subsidieelementet i tilfælde af udvidet statslig låne- og tilskudsvirksomhed som led i en permanent foranstaltning	203
Kapitel 6. Overvejelser over konsekvenserne for landbruget af visse ændringer i skattelovgivningen	205
6.1. Negativ skattepligtig indkomst	205
6.1.1. Negativ indkomstskat	206
6.1.2. Tilbageføring af negativ skattepligtig indkomst	211
6.2. Renteskatteordningen	212
6.2.1. Skattepligtige med negativ skattepligtig indkomst efter gældende regler	213
6.2.2. Skattepligtige med positiv eller ingen skattepligtig indkomst efter gældende regler	214
6.3. Virksomhedsbeskatning	215
6.4. Skattemæssige afskrivninger	216
6.4.1. Ændringer inden for rammerne af gældende skattemæssige afskrivninger	216
6.4.2. Afskrivninger på genanskaffelsespriser	217
6.4.3. Investeringstilskud	219

	Side
6.5. Ejendoms- og formueskatter	221
6.5.1. Ejendomsskatter	222
6.5.2. Formuebeskatning	222
6.5.3. Formuens indflydelse på socialindkomsten	223
Appendiks 6.1. Beregning af indkomstskat under forskellige skattesystemer	227
Appendiks 6.2. Beregning af negativ skattepligtig indkomst på grundlag af selvangivelsesmateriale	232
Appendiks 6.3. Beregning af negativ indkomstskat på grundlag af regnskabsdata	240
Kapitel 7. Sammenfatning	245
7.1. Formål og afgrænsning	245
7.2. Alternative finansieringsformer	246
7.2.1. Lån med variabel rente	246
7.2.2. Indeks lån	246
7.2.3. Lån med specielle profiler	250
7.2.4. Kapitalformidling som ansvarlig kapital	250
7.2.5. Genindførelse af jordrenteprincippet	251
7.2.6. Ændrede ejerformer	252
7.2.7. Lukket kredsløb for pensionskasser og livsforsikringsselskaber m.v.	252
7.2.8. Finanslån og leasing	253
7.2.9. Kurssikrede udlandslån (K-lån) og andre udvidelser af bestående ordninger	253
7.2.10. "Grønne" obligationer	254
7.2.11. Statslån	254
7.3. Konsekvenser for landbruget af visse ændringer af skattelovgivningen	255
7.3.1. "Negativ" indkomstskat	255
7.3.2. Renteskatteordning og virksomhedsskat	256

	Side
7.3.3. Afskrivning på genanskaffelses- priser og andre ændringer i afskriv- ningsreglerne	256
7.3.4. Ejendoms- og formuebeskatning	257
7.4. Afsluttende bemærkninger	257

ORDLISTE

Agroindustrielle industri;

Industri, der fremstiller landbrugsmaskiner samt udstyr til forarbejdning af landbrugsprodukter.

Akkord;

Aftale om at kreditorerne giver afkald på en del af deres tilgodehaver.

Annuitetslån:

Lån med fast ydelse (afdrag + rente).

Arbejdsproduktivitet;

Gennemsnitlig produktion pr. arbejdstime.

Bytteforholdet i udenrigshandelen;

Forholdet mellem enhedsværdier for eksportpriser og enhedsværdier for importpriser.

Deflatering:

Korrektion for prisudviklingen ved division med et indeks (deflator).

Direkte rente;

Nominel rente, målt i forhold til fordringens kurs.

Diskonteringsfaktor;

Rentefod, der benyttes, når nutidsværdien af en række fremtidige ydelser beregnes.

ECU;

"European Currency Unit". Regningsenhed, der benyttes i EF-samarbejdet. Er sammensat af EF-landenes valutaer, der indgår med forskellig vægt i en såkaldt "kurv". 1 ECU = 7,91917 kr. (oktober 1981).

Effektiv disponibel rente;

Effektiv rente korrigeret for skat.

Effektiv rente:

Markedsrenten for traditionelle fordringer = direkte rente med et tillæg, der kan opfattes som årlig afskrivning på forskellen mellem pari og kurs.

EUGFL:

"Den europæiske Udviklings- og Garantifond for Landbruget". Fonden afholder fællesskabets udgifter i forbindelse med landbrugspolitikken.

FEOGA:

Fransk betegnelse for EUGFL.

Fysisk levetid:

Perioden indtil et investeringsgode er slidt ned.

Grøn krone:

Den valutakurs, der anvendes når EF's landbrugspriser omregnes fra ECU til danske kroner.

Høstpantebrev:

Pantebrev med sikkerhed i den kommende høst.

Indekstillæg:

Tillæg til restgælden på indeksslån opgjort i overensstemmelse med udviklingen i et aftalt prisindeks.

Indtægt af gældfri ejendom (bruttooverskud):

Indkomst til betaling af familiens arbejde og forrentning af landbrugskapitalen.

Input-output system:

En talmæssig fremstilling, i tabelform, af den indbyrdes afhængighed mellem de forskellige sektorer i samfundet.

Kontantlån:

Realkreditlån, hvor kurstabet for låntager er konverteret til rente.

Landbrugets sektorbytteforhold:

Forholdet mellem landbrugets salgspriser og priserne på landbrugets produktionsmidler.

Lønningsevne:

Det beløb der er tilovers til arbejdskraften i landbruget efter forrentning af landbrugskapitalen med 4 pct. p.a.

Marginale importindhold:

Værdien af den ændring i importen, der følger af en ændring af produktion eller forbrug.

Moratorium;

Udsættelse af ydelser på lån.

Nettoindtægt af landbrug:

Indtægt af gældfri ejendom minus nettorenteudgifter.

Nominel rente ("nominel indeksrente"):

Den på fordringsdokumentet påtrykte rentesats, som anvendes på den til enhver tid værende restgæld (incl. indekstillaeg).

Realrente:

Den effektive rente korrigeret for den generelle prisstigningstakt i perioden.

Samfundsøkonomiske alternativomkostninger:

Den værditilvækst, der kunne opnås ved anden anvendelse af produktionsfaktorerne.

Samlede erhvervsindkomst:

Nettoindtægt af landbrug + brugers eventuelle lønindtægt.

Serielån:

Lån, der afdrages med lige store beløb ved hver termin.

Tidsprofil:

Udviklingen i de årlige ydelser igennem lånets løbetid.

Økonomisk levetid:

Perioden indtil det kan betale sig at udskifte et investeringsgode.

UDVALGETS KOMMISSORIUM, SAMMENSÆTNING OG VIRKSOMHED

Efter regeringsbeslutning nedsatte landbrugsministeren den 22. juni 1981 et udvalg til overvejelse af mulige ændringer i landbrugets finansieringsformer samt mulige ændringer i skattelovgivningen.

Udvalgets kommissorium fik følgende indhold:

"Efter drøftelse med landbrugets organisationer har regeringen besluttet at nedsætte et udvalg under Landbrugsministeriet til at overveje mulige finansieringsformer og ændringer i skattelovgivningen, der i højere grad end under de nugældende vilkår og regler er tilpasset landbrugserhvervets, herunder i særdeleshed den nyetable-rede landmands, likviditetsmæssige og konjunkturbestemte vilkår.

Udvalget kan i disse overvejelser specielt inddrage sådanne drifts-økonomiske og samfundsøkonomiske vurderinger af forskellige ejerformer, der måtte findes hensigtsmæssige.

Det pålægges udvalget at afslutte sine overvejelser så tidligt på efteråret som muligt.

Udvalget kan i ønsket omfang indhente redegørelser om konkrete spørgsmål fra ministerier og institutioner m.v.

Udvalget forudsættes i det omfang det måtte skønnes hensigtsmæssigt at orientere Den danske Bankforening, Danmarks Sparekasseforening og Realkreditrådet om udvalgets arbejde.

Udvalgets medlemmer forudsættes udpeget på embedsmands- eller funktionærniveau.

Udvalget kan for at sikre en hurtig arbejdsgang nedsætte underudvalg. Det kan supplere sig med sagkyndig bistand".

Udvalget har haft følgende sammensætning:

Kontorchef Hans Boserup	Finansministeriet
Sekretær Steffen Diemer	Økonomiministeriet
Kontorchef Jens Drejer	Ministeriet for skatter og afgifter
Adm. direktør Kjeld Ejler	Landbrugsrådet
Afdelingschef Palle Bilsted Pedersen	Danske Husmandsforeninger
Kommitteret Heinrich Schlebaum	Statsministeriet
Sekretariatschef Jørgen Skovbæk	De danske Landboforeninger
Kontorchef Gustav Wied (formand)	Landbrugsministeriet

Som sekretærer for udvalget har fungeret:

Fuldmægtig Asger Ejegaard-Pedersen	Landbrugsministeriet
Konsulent Anders Buch Kristensen	Landbrugsministeriet
Overassistent Else Kristensen	Landbrugsministeriet
Fuldmægtig Niels Nordgaard-Andersen	Landbrugsministeriet
Fuldmægtig Niels Sønderbye	Landbrugsministeriet

Maskinskrivning er foretaget af:

Assistent Lone Jørgensen	Landbrugsministeriet
--------------------------	----------------------

I udvalgets arbejde har tillige medvirket en række sagkyndige rådgivere. Udvalget har således bl.a. modtaget bistand fra:

Kontorchef Preben Veilstrup Andersen	Statens Jordlovsudvalg
Kontorchef Peter Baumann (næstformand)	Landbrugsministeriet
Underdirektør Bjarne Dyreborg Carlsen	Dansk Landbrugs Realkredit-fond
Forskningsassistent cand.polit. Alex Dubgård	Jordbrugsøkonomisk Institut
Prokurist Torsten Gersfelt	Danmarks Nationalbank
Kontorchef Leif Heltberg	Økonomiministeriet
Direktør Johannes Fløystrup Jensen	Dansk Landbrugs Realkredit-fond

Direktionssekretær Svend Aage Jespersen	Landbrugsrådet
Afdelingschef Jørgen R. Mortensen	De danske Landboforeninger
Fuldmægtig Vibeke Skov Møller	Boligministeriet
Lektor lic. polit. Peter Erling Nielsen	Københavns Universitet, Økonomisk Institut
Kontorchef Jørgen Broe Pedersen	De danske Landboforeninger
Fuldmægtig Elsebeth Rygner	Finansministeriet
Fuldmægtig Chr. Rée Schou	Finansministeriet
Fuldmægtig Søren Skafte	Statsministeriet
Lektor Christen Sørensen	Københavns Universitet, Økonomisk Institut
Professor Carl Chr. Thomsen	Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole
Afdelingsleder Aage Walter-Jørgensen	Jordbrugsøkonomisk Institut
Kontorchef (nu departementschef) Ole Zacchi	Boligministeriet
Kontorchef Lars Østergaard	Boligministeriet

Ved nedsættelsen af udvalget har regeringen, ligeledes under hensyn til den snævre tidsfrist, valgt at sammensætte udvalget så snævert som overhovedet muligt. Denne beslutning har medført, at en række organisationer med interesse i udvalgets arbejde ikke kunne blive medlemmer af og/eller i øvrigt tilknyttet udvalget.

Der har følgelig for at sikre den fornødne kommunikation i forbindelse med udvalgsarbejdet været afholdt orienterende møder mellem udvalgets formand og næstformand og følgende organisationer:

1. Livs- og Pensionsforsikringsselskabernes Forening
2. Pensionskasserådet
3. Statsanstalten for Livsforsikring
4. Dansk Erhvervsgartnerforening
5. Dansk Skovforening
6. Centralforeningen af tolvmandsforeninger og større landbrugere i Danmark
7. Realkreditrådet
8. Den danske Bankforening
9. Danmarks Sparekasseforening
10. Tilsynet med banker og sparekasser.

Der har endvidere inden betænkningens endelige afgivelse været afholdt ét møde mellem repræsentanter for de nævnte organisationer og udvalget.

For at afbøde virkninger af ferie m.v. har udvalget løbende været bistået af repræsentanter, der har fungeret som stedfortrædere for udvalgsmedlemmerne og de sagkyndige rådgivere.

Der har under udvalget fungeret fem arbejdsgrupper, som har udarbejdet udkast til de enkelte kapitler i udvalgets betænkning. Arbejdsgruppernes medlemmer har bestået af udvalgsmedlemmer, sagskyndige rådgivere og fungerende stedfortrædere.

Udvalget har holdt 16 møder.

Udvalget har den 19. oktober 1981 afsluttet sit arbejde og afgiver hermed sin betænkning til regeringen.

København, den 19. oktober 1981.

Hans Boserup	Jens Drejer	Palle Bilsted Pedersen	Jørgen Skovbæk
Steffen Diemer	Kjeld Ejler	Heinrich Schlebaum	Gustav Wied

Asger Ejegaard-Pedersen	Anders Buch Kristensen
Else Kristensen	Niels Nordgaard-Andersen
	Niels Sønderbye

Kapitel 1. Tilrettelæggelse og afgrænsning af udvalgets arbejde.

Det forhold, at udvalget blev pålagt at færdiggøre sit arbejde inden for en meget snæver tidsfrist har medført, at udvalget har måttet foretage en nøje prioritering af sit arbejde.

Tyngdepunktet i betænkningen er overvejelser over, hvorledes finansiering (og beskatning) i landbruget i højere grad end tilfældet er i dag tilpasses udviklingen i landbrugets indtjeningssevne, herunder behovet for alternative finansieringsformer, både på markedsvilkår og visse finansieringsformer med offentlig deltagelse samt finansieringsformer med lukket kredsløb,

Udvalget har afstået fra at behandle bl.a. følgende emnegrupper:

1. Mulige foranstaltninger som allerede forekommer at være teknisk vel belyste, og som følgelig overvejende er politiske, f.eks. moms og momskredit, beskatning af stambesætninger, kapitalvindingskat m.m.
2. Foranstaltninger af overvejende socialpolitisk karakter eller foranstaltninger af helt kortsigtet karakter, som inden for en begrænset tidsramme indebærer overførsel af kontanttilskud til den enkelte landmand som f.eks. gældssaneringsloven eller rentetilskudsloven. Der ligger ikke i dette valg en stillingtagen for eller imod sådanne foranstaltninger, men alene en erkendelse af, at en beslutning om etablering eller ikke etablering, henholdsvis udbygning eller ikke udbygning af de allerede eksisterende foranstaltninger, vil være af overvejende politisk og statsfinansiell karakter. Det skal imidlertid understreges, at der ikke i dette valg ud fra en teknisk synsvinkel ligger en afstandtagen fra sådanne foranstaltninger.
3. På det skattemæssige område har udvalget, i erkendelse af at landbruget kun repræsenterer et enkelt erhverv, ikke fundet at kunne påtage sig selvstændige overvejelser angående hele erhverslivet.

Udvalget har således alene behandlet spørgsmålet om, hvilke økonomiske virkninger visse ændringer af skattelovgivningen ville have for landbruget. Det drejer sig bl.a. om negativ indkomsskat, renteskatteordningen og virksomhedsbeskatning.

4. Udvalget har erkendt, at etablering af fundamentalt andre ejerformer i landbruget - samt naturligvis også i det øvrige jordbrug - omfatter så vidtrækkende spørgsmål af både politisk/ideologisk og af økonomisk/juridisk/teknisk karakter, at spørgsmålet ikke er egnet til behandling i et udvalg, der er pålagt at arbejde inden for en så snæver tidsramme. Det understreges, at denne beslutning ikke er udtryk for, at udvalget har afvist, at etablering af andre ejerformer i landbruget kunne rumme elementer til løsning af nogle af landbrugets økonomiske problemer.

Udvalget har følgelig valgt at indskrænke sin behandling af mulige andre ejerformer i landbruget til sådanne, som måtte være en nødvendig forudsætning for etablering af en bestemt finansieringsform.

Ud over de oven for under punkt 1-4 nævnte begrænsninger har udvalget ligeledes under hensyn til den snævre tidsfrist og under hensyn til bredden i udvalgets kommissorium valgt at afstå fra at tage stilling til en konkret juridisk udformning af de mulige foranstaltninger. Der er således alene tale om en bredere, verbal beskrivelse af de mulige foranstaltninger.

- 1) Jfr. Betænkning nr. 873 om alternative besiddelsesformer i jordbruget, der imidlertid udelukkende behandler problemstillingen inden for den eksisterende lovgivning.

DEL I.

ANALYSE

Kapitel 2. Den økonomiske situation i landbruget.

I dette kapitel belyses landbrugets betydning i samfundsøkonomien. Endvidere redegøres der for de seneste års generelle økonomiske udvikling i landbruget samt for udviklingen i landbrugets finansierings- og gældsforhold. Kapitlet afsluttes med sammendrag og konklusion.

2.1. Landbrugets betydning i samfundsøkonomien.

2.1.1. Landbrugets betydning for beskæftigelsen.

Størrelsen af den danske landbrugsproduktion er direkte bestemmende for aktiviteten i en række **landbrugstilknyttede** sektorer i den danske økonomi. Det drejer sig først og fremmest om landbrugets forædlings- og forsyningsvirksomheder, der sammen med det primære landbrug kan betegnes som et landbrugskompleks.

For et eksportorienteret landbrug som det danske vil det være naturligt at afgrænse **landbrugskomplekset** til det primære landbrug og de sektorer inden for forsynings- og **forarbejdningsleddene**, hvor aktiviteten i overvejende grad er bestemt af landbrugets efterspørgsel af produktionsmidler og udbuddet af landbrugsvarer til videre forarbejdning. På forarbejdningssiden drejer det sig om slagterier, kødkonservesindustrien og mejeriindustrien, mens landbrugskomplekset på forsyningssiden omfatter grovvarehandel og foderstoffabrikker, gødningsindustrien og leverandørerne af investeringsgoder til landbruget så som landbrugsmaskinindustrien og de dele af byggesektoren, der er beskæftiget med landbrugsbyggeri. Dertil kommer leverancer af f.eks. brændstof, emballage m.v. til landbrugskomplekset fra sektorer, der kun i mindre grad er afhængige af landbrugets aktivitet, men dog påvirkes heraf - direkte eller indirekte.

I den primære landbrugsproduktion findes der ca. 140.000 fuldtidsarbejdspladser. En fuldtidsarbejdsplads er her defineret som 1.830 arbejdstimer pr. år i landbruget, og opgørelsen af antal arbejdsti-

1) Svarende til et normalt **arbejdsår** på det organiserede arbejdsmarked i 1980. Jfr. i øvrigt side 32 og 39 hvor begrebet **hel tidsbrug** er defineret som bedrifter med en samlet arbejdsindsats på 2.080 timer eller derover pr. år.

mer er baseret på Jordbrugsøkonomisk Instituts regnskabsmateriale. På forarbejdningssiden udgør beskæftigelsen inden for slagterier, kødkonserves m.v. ca. 21.000 personer, mens ca. 10.000 er beskæftiget i mejeriindustrien.

I statistisk henseende er forsyningssiden ikke så velbelyst som forarbejdningssiden. Dertil kommer problemerne med at kvantificere landbrugets betydning for beskæftigelsen i de sektorer uden for landbrugskomplekset, der direkte eller indirekte leverer varer og tjenester til virksomheder i landbrugskomplekset. Til beregning af disse indirekte aktivitetsvirkninger er benyttet et input-output system.

Beregningerne viser, at ca. 25 pct. af landbrugsproduktionens samlede beskæftigelsesvirkning falder i de sektorer, der direkte eller indirekte forsyner det primære landbrug og dets forarbejdningssektorer med de løbende råvareinput i produktionen. Det drejer sig i alt om ca. 55.000 arbejdspladser fordelt på de egentlige forsyningssektorer og en lang række produktions- og servicesektorer i økonomien som helhed. Hertil kommer den meget svingende beskæftigelse med landbrugsbyggeri og forsyningen med landbrugsmaskiner. For tiden opretholder landbruget formentlig 15.000-20.000 arbejdspladser i disse to sektorer tilsammen. Betraget af forarbejdningssvirkning anslås det, at den danske landbrugsproduktions direkte eller indirekte beskæftigelsesvirkninger omfatter i alt 240.000-245.000 arbejdspladser, hvoraf knap 60 pct. udgøres af fuldtidsarbejdspladserne i det primære landbrug. Det forudsættes, at den afledte beskæftigelse overvejende omfatter fuldtidsarbejdspladser. Denne forudsætning er givetvis realistisk for sektorer som slagterier, mejerier og foderstofbranchen, mens der i visse af de øvrige sektorer formentlig er tale om et vist antal deltidsarbejdspladser. Dette forhold må antages at blive opvejet af det betydelige akkordarbejde især i slagterisektoren.

Mindre ændringer i landbrugsproduktionens størrelse kan antages at have en proportional effekt på den landbrugsafledte beskæftigelse uden for det primære landbrug. For primærsektorens vedkommen-

- 1) Ved større ændringer i produktionen er det derimod karakteristisk, at de produktionsmæssige sammenhænge (produktionsfunktion) ændrer sig.

de vil beregningen af beskæftigelsesændringer være forbundet med nogen usikkerhed. Det skyldes, at arbejdskraften i landbruget må antages at være ret immobil, ligesom både produktionsudvidelser og -indskrænkninger ofte vil finde sted på brug, hvor arbejdsproduktiviteten afviger en del fra gennemsnittet. Under forudsætning af en proportional beskæftigelsesreaktion også i primærsektoren antages en ændring i den animalske produktion på 1 pct. at give en beskæftigelseseseffekt på 1.600-1.700 arbejdspladser i det primære landbrug og de direkte og indirekte afhængige sektorer. Beregningerne forudsætter, at den vegetabiliske produktion fortsætter på uændret niveau - omend med ændret afgrødesammensætning. Beskæftigelsesvirkningen af investeringsaktiviteter indgår ikke i beregningerne.

Såfremt ændringen omfatter en produktionsforøgelse både i den vegetabiliske og i den animalske sektor, kan tallet for beskæftigelseseffekten vise sig at være i overkanten. Beskæftigelsesforøgelsen kan til gengæld blive noget større, hvis en ensidig forøgelse af den animalske produktion ledsages af en mere vidtdreven forædling.

2.1.2. Landbrugets nettovalutaindtjening.

Den samlede eksport af landbrugsvarer incl. kød- og mælkekonserver havde i 1980 en værdi af godt 27 mia. kr. incl. eksportrestitutioner. Hertil kommer yderligere knap 700 mill. kr. i tilskud fra EF til hjemtagelse af foderskummetmælk og forskellige former for produktstøtte.

Den direkte import til landbruget omfatter primært foderstoffer, gødningstoffer, brændstof og landbrugsmaskiner. Hertil kommer en indirekte importanvendelse i form af importindholdet i de leverancer, landbruget modtager fra indenlandske virksomheder. Det fulde omfang af den indirekte importanvendelse kan ikke aflæses i statistikken. Ved anvendelse af et input-output system er det beregnet, at det gennemsnitlige direkte og indirekte importindhold af råvarer i landbrugsproduktionen udgør ca. 25 pct. af produktionen af forarbejdningsvirksomhed.

Importindholdet i den samlede landbrugsproduktion incl. hjemmemarkedet udgjorde i 1980 ca. 10 mia. kr. Hertil kommer et importindhold i landbrugets investeringer på godt 1 mia. kr. Landbrugseks-

porten på 27 mia. kr. i 1980 anslås at have påvirket betalingsbalancen med 20 mia. kr. netto.

Det skal dog understreges, at det beregnede importindhold er et gennemsnitstal, der ikke kan opfattes som et udtryk for importvirkningen af en marginal forøgelse af f.eks. den animalske produktion. Landbrugsjorden er en fast produktionsfaktor, og den vegetabiliske produktion vil ikke ændres proportionalt med den animalske produktion. Ved en nedgang i den animalske produktion vil en del af eksporttabet således blive dækket ind af et større kornoverskud, der kan udføres, mens en stigning i den animalske produktion tilsvarende vil formindske eksporten af dansk korn. Tages der hensyn til forbruget af dansk produceret foder, udgør den animalske produktionsmarginale importindhold 50-55 pct. af eksportværdien af forarbejdningens virksomhed. Hertil kommer yderligere en engangsvalutaudgift i forbindelse med eventuelle nyinvesteringer ved produktionsudvidelser.

Under forudsætning af et uændret indenlandsk forbrug af fødevarer må en ændring i den animalske produktion på 1 pct. antages at medføre en ændring (positiv såvel som negativ) af betalingsbalancen på ca. 150 mill. kr. Beregningen vedrører alene den løbende produktion. Importindholdet i investeringer indgår således ikke. Det forudsættes endvidere, at der ikke sker væsentlige ændringer i markedsforholdene for landbrugsvarer - og herunder i EF's landbrugspolitik og markedsordninger.

Der er ikke taget stilling til, om de anvendte produktionsfaktorer kunne have præsteret en større nettovalutaindtjening i andre sektorer, idet de marginale samfundsøkonomiske alternativomkostninger ved anvendelse af arbejdskraft er beskedne i den nuværende konjunktursituation på grund af den betydelige arbejdsløshed.

Det bør endvidere tages i betragtning, at en del af den danske industrieksport stammer fra sektorer, der i høj grad er afhængig af dansk landbrugs efterspørgsel af produktionsmidler, eller som er baseret på en videre forarbejdning af landbrugets produkter. Det drejer sig om landbrugsmaskinindustrien og den agroindustrielle industri samt dele af den kemiske og farmaceutiske industri og industrielt forarbejdede landbrugsprodukter. Dansk landbrugs betydning for disse sektorers eksport er vanskelig at kvantificere, men det må an-

tages, at opretholdelsen af et hjemmemarked af en vis størrelse og stabilitet er afgørende for mange virksomheders økonomi i de pågældende sektorer. Udviklingen i dansk landbrug påvirker således indirekte en væsentlig del af den danske industrieksport.

2.1.3. Det primære landbrugs økonomiske placering i den samlede fødevaresektor.

Det primære landbrugs placering i den samlede fødevaresektor er bestemt af landbrugets særlige struktur med et stort antal selvstændige produktionsenheder af beskeden størrelse. Denne virksomhedsstruktur nødvendiggør en arbejdsdeling mellem det primære landbrug og et tilknyttet serviceapparat bestående af forsynings-, forarbejdnings- og handelsvirksomheder, der varetager indkøb og distribution af råvarer til landbruget og indsamling, forarbejdning og videre salg af landbrugets produktion, samt af konsulenter, dyrlæger, pengeinstitutter etc.

Knap 90 pct. af mælkeproduktionen indvejes af andelsmejerier, der også varetager hovedparten af forarbejdningen. Andelsslagterierne modtager ca. 90 pct. af svineproduktionen og 50 pct. af kvaegleverancerne. Også eksportsalget af de forarbejdede landbrugsprodukter varetages i vid udstrækning af andelsselskaber.

På forsyningssiden er andelssektorens rolle knap så dominerende. De andelsejede grovvareselskaber har dog tilsammen en markedsandel på 45-50 pct. for de vigtigste grovvarers vedkommende, hvilket må antages at være tilstrækkeligt til, at andelssektoren kan udøve en afgørende indflydelse på prisdannelsen på grovvaremarkederne.

Det primære landbrug har således sikret sig en udbredt indflydelse i de øvrige led i den samlede fødevaresektor, og der er næppe grund til at antage, at landbrugets indkomster "klemmes" af overnormale profitter i forsynings- og forarbejdningsleddene.

Aflønningen af den ansatte arbejdskraft i det primære landbrug og de tilknyttede sektorer må imidlertid antages at følge indkomstudviklingen på arbejdsmarkedet i øvrigt, ligesom den lånte kapital som hovedregel må aflønnes med markedsrenten. Ændringer i bytteforholdet for fødevaresektoren, der ligger ud over produktivitetsudvik-

lingen, påvirker indkomsterne for især de selvstændige i omsætningsled med lav lønkvote. Herved kan den selvstændige landbrugers indkomst opfattes som en slags "buffer", der opfanger ændringer i prisrelationerne, som ikke modsvares af den relative produktivitetsfremgang. Gennem EF's markedsordninger er der imidlertid tilvejebragt et vist sikkerhedsnet for priseniveauet i det primære landbrug, jfr. afsnit 2.2.1. Ligeledes kan der ikke ses bort fra, at de landbrugs-tilknyttede sektorer også påvirkes af de vekslende konjunkturer, hvilket i den aktuelle situation især har gjort sig gældende inden for bygge- og maskinsektoren, jfr. afsnit 2.2.6.

2.1.4. Kapitalbehovet i landbruget.

Landbrug er fra en samfundsøkonomisk og især fra en privatøkonomisk synsvinkel meget kapitalkrævende. Årsagen til forskellen mellem kapitalkravet set fra et samfundsøkonomisk og et privatøkonomisk synspunkt består i, at den alternative værdi i anvendelse af landbrugsjord er meget lav eller nul. Det betyder, at de neden for anførte sammenligninger mellem kapitalkravene i landbrug og industri er mindre relevante for en samfundsøkonomisk alternativbetragtning. Derimod kan beregningerne give et fingerpeg om de særlige privatøkonomiske finansieringsproblemer, som kapitalkravene i landbruget skaber.

På grundlag af Jordbrugsøkonomisk Instituts "Regnskabsresultater fra danske landbrug i året 1979-80", beretning nr. 64(1), kan følgende tal for landbrugets kapital, omsætning og arbejdsforbrug oplyses for en gennemsnitsejendom i landbruget, der følgelig alene har relevans for en analyse af de privatøkonomiske problemer:

	Gennemsnit pr. ejendom 1979/80
Fast ejendom, uden stuehus, primo	1.125.903 kr.
Driftskapital	275.580 "
Handelsværdi i alt sommeren 1979, uden stuehus	1.401.483 kr.
Bruttoudbytte (omsætning) 79/80	303.387
Beregnet antal arbejdstimer ved driften	2.277 timer

Kapitalens omsætningshastighed kan belyses ved at sammenholde ovennævnte talstørrelser for handelsværdi og bruttoudbytte. Kapitalen omsættes således med en hastighed på 0,22 gange årlig. Tilsvarende

kan landbrugskapitalen pr. 1.830 arbejdstimer¹⁾ opgøres til 1.126.000 kr.

Der er betydelig usikkerhed forbundet med de angivne beregninger. Den anvendte gennemsnitlige handelsværdi pr. ejendom er baseret på ejendommenes vurdering i normal prioriteret stand. Ved opgørelse efter kontantværdi ville handelsværdien pr. ejendom være ca. 200.000 kr. mindre.

Kapitalkravene i industrien kan belyses på grundlag af den af Danmarks Statistik årligt udarbejdede driftsregnskabsstatistik for industrien. I statistikken for 1979 indgår 2.886 virksomheder, organiseret som aktieselskaber og anpartsselskaber med over 20 beskæftigede.

En usikkerhed knytter sig til opgørelsen af aktivernes kroneværdi ved status. Som grundlag er benyttet selskabernes egne oplysninger om aktiverne i årsregnskabet for 1979. Endvidere indgår beskæftigede i selskabernes salgsafdelinger og administration i det samlede antal beskæftigede og nedsætter dermed kapitalkravet pr. beskæftiget.

Antal firmaer i råstofudvinding	
og industri i 1979	2.886
Samlet ekstern omsætning i alt, i mill. kr.	136.851
Aktiver i alt, i mill. kr.	93.951
Samlet antal beskæftigede	353.497

Kapitalkravet i industrien kan belyses ved at sætte de samlede aktiver i forhold til omsætning og antal beskæftigede. Kapitalen omsættes således med en hastighed på 1,46 gange årlig, og kapitalen pr. beskæftiget udgør 266.000 kr.

Det største kapitalkrav efter denne opgørelse har den kemiske industri. Her kan kapitalen pr. beskæftiget beregnes til 400.000 kr.

- 1) Svarende til en fuldtidsarbejdsplads i det primære landbrug, jfr. i øvrigt fodnote 1) side 23.
2) Statistiske Efterretninger, nr. A 3, 1981.

Det fremgår af de ovenstående beregninger, at det privatøkonomiske behov for låne- eller egenkapital pr. beskæftiget er væsentlig større i landbruget end i industrien, og at kapitalens omsætningshastighed er betydelig lavere i landbruget end i industrien. Uanset at dette er uden særlig relevans for en samfundsøkonomisk alternativvurdering, skaber det konkrete finansieringsproblemer, som er særegne for landbruget.

2.2. Den generelle økonomiske udvikling i landbruget i de seneste år.

2.2.1. Virkninger af EF-medlemsskabet.

Af de rapporter, som udvalget vedrørende Danmarks forhold til De europæiske Fællesskaber udarbejdede forud for Danmarks indtræden i EF, fremgår, at den afgørende økonomiske fordel for dansk landbrug ville bestå i, at hindringerne for samhandelen med landbrugsprodukter i Vesteuropa ville blive fjernet, således at effektive producenter under lige konkurrencevilkår ville kunne afsætte deres produkter på det store fælles marked. Det fremgik endvidere, at det økonomiske resultat for landbruget utvivlsomt ville blive væsentligt forbedret, selv om den danske landbrugsstøttelovgivning faldt bort. Det blev samtidig fremhævet, at de forbedrede økonomiske vilkår i et vist omfang ville blive kapitaliseret i form af højere ejendomspriser.

Fra visse sider var der endvidere en forventning om, at en udvidelse og stadig større samordning af EF's økonomiske og valutariske samarbejde ville føre til et mere ensartet renteniveau i de forskellige EF-lande. Endelig var der forventninger om, at den fælles landbrugspolitik, der på daværende tidspunkt stadig var i støbeskeen, ville blive videreudviklet, især på strukturuområdet.

De grundlæggende principper for den fælles landbrugspolitik er et fælles marked med fælles priser, fællesskabspræference over for import fra tredielande samt fælles solidarisk finansiering af markedsordningerne.

Desuden er der etableret en fælles strukturpolitik med delvis fælles finansiering, fælles konkurrenceregler, et monetært samarbejde,

der begrænser valutakursudsvingene samt fri bevægelighed for kapital og arbejdskraft.

EF's mindstepriser og retningsgivende priser fastlægges af Rådet af landbrugsministre efter forslag fra EF-kommissionen. Der tages ved fastsættelsen hensyn til omkostningsudviklingen, indkomsterne i landbruget sammenlignet med andre erhverv samt til udviklingen på markederne. Indtil den seneste kraftige omkostnings- og rentestigning har prisforhøjelserne stort set givet dækning for omkostningsstigningerne, men på grund af den stigende overproduktion og de deraf følgende budgetproblemer for EF er EF-priserne i de seneste år ikke steget i takt med omkostningsudviklingen.

Samtidig er markedspriserne for de fleste produkter faldet under de retningsgivende priser. Landbrugets indkomster i alle EF-landene er derfor faldet i forhold til indkomsterne i andre sektorer.

Også under de kraftige omkostningsstigninger, der fulgte efter den første oliekrise i 1973/74, skete der en midlertidig forringelse af sektorbytteforholdet for landbruget i EF. Virkningerne for dansk landbrug blev dog afbødet af den tilpasning til EF's prisniveau, der fandt sted i denne periode.

De nuværende prisrelationer i landbruget er påvirket af den anden bølge af store plieprisstigninger, de internationale høstforhold i 1980 samt dollarkursens udvikling. Efterhånden som virkningen af disse forhold aftager, må der forventes nogen forbedring i prisrelationerne. Budgetproblemerne i EF kan medføre en ret restriktiv prispolitik, således at indkomstforholdene i landbruget fortsat vil give anledning til omfattende strukturændringer.

2.2.2. Udviklingen i landbrugsproduktionen.

Siden 1975 har stigningen i landbrugsproduktionen i gennemsnit andraget omkring 3 pct. om året. Stigningstakten har imidlertid været aftagende i de senere år, bl.a. som følge af et fald i mælkeproduktionen på 2 pct. i både 1979 og 1980. Samtidig faldt kornproduktionene i 1980 som følge af klimatiske forhold. Til gengæld har svinekødsproduktionen været i fortsat stigning. Alene fra 1977 til 1980

skete der en udvidelse på 30 pct. Totalt set steg landbrugsproduktionen med 2 pct. fra 1979 til 1980.

Nedgangen i mælkeproduktionen er fortsat i 1981. Produktionen af svinekød lå i 1. kvartal 1981 over niveauet på samme tid året før, men de seneste svinetællinger fra 1981 viser et fald i sobestanden, hvilket kan medføre stagnation i salgsproduktionen senere på året og eventuelt direkte tilbagegang i 1982. Det er dog endnu for tidligt at afgøre, om der kun er tale om en midlertidig tilbagegang eller om en ny tendens. Det kan først vurderes, når omfanget af de produktionsmæssige virkninger af den indtrådte vending i prisrelationerne kendes.

Analyser af Jordbrugsøkonomisk Instituts regnskabsstatistik viser, at hovedparten af landbrugets produktion finder sted på heltidsbedrifterne, det vil sige bedrifter med en samlet arbejdsindsats på 2.080 timer eller derover pr. år .1 1978/80 tegnede ca. 54.000 heltidsbedrifter sig for 82 pct. af den samlede landbrugsproduktion og for 87 pct. af husdyrproduktionen . Heltidsbedrifterne havde godt 70 pct. af det samlede landbrugsareal. Danmarks Statistiks undersøgelser af besætningsstrukturen i landbruget viser yderligere, at der er sket en stærk koncentration af produktionen, i færre og større enheder.

2.2.3. Indtjeningen i landbruget.

Landbrugets indkomststilling blev væsentligt forringet efter den første energikrise og de deraf følgende inflationsproblemer for såvel råvarer på verdensmarkedet som for den indenlandske økonomi. Hertil kommer virkningerne af tørken i 1976.

Fra 1975 og fremt til 1977-78 skete der en vis genopretning. I 1979 og 1980 er der igen sket et fald i landmændenes indkomster, jfr. tabel 2.1 og figur 2.1.

1) Jfr. fodnote 1) på side 23.

2) Jordbrugsøkonomisk Institut, Heltidslandbrugets økonomi 1978/80, meddelelse nr. 35, 1981, s. 6.

TABEL 2.1. LANDBRUGETS INDKOMSTFORHOLD¹⁾

Mill.kr.:	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980 ^{x)}
Bruttofaktorindkomst, af landmand	5.590	5.945	6.830	8.780	9.707	9.389	10.259	12.538	14.103	13.439	14.024
Generelle udbetalinger	67	76	88	106	66	117	211	287	309	413	597
Overskud, andre erhvervs- aktiviteter	170	180	200	260	290	320	350	380	450	550	580
Boligbenyttelse	500	550	650	750	770	810	900	960	980	1.000	1.030
Bruttofaktorindkomst m.v.	6.327	6.751	7.768	9.896	10.833	10.636	11.720	14.165	15.842	15.402	16.231
Lønudgifter	625	678	679	733	856	977	1.070	1.100	1.270	1.450	1.500
Afskrivninger	1.180	1.292	1.440	1.631	1.984	2.321	2.536	2.829	3.221	3.575	4.112
Ejendomsskatter m.v.	198	214	218	405	584	637	714	745	836	939	1.239
Fradragsposter	2.003	2.184	2.337	2.769	3.424	3.935	4.320	4.674	5.327	5.964	6.851
Indtægt af gældfri ejendom	4.324	4.567	5.431	7.127	7.409	6.701	7.400	9.491	10.515	9.438	9.380
Nettorentudgifter	1.560	1.570	1.660	1.730	1.910	2.250	2.720	3.380	4.320	5.540	7.000
Nettoindtægt af landbrug m.v.	2.764	2.997	3.771	5.397	5.499	4.451	4.680	6.111	6.195	3.898	2.380
Lønindtægt: bruger	620	710	850	930	920	1.100	1.240	1.360	1.400	1.540	1.820
ægtefælle	250	300	380	430	530	610	680	830	1.030	1.150	1.250
Pension, børnetilskud	300	350	400	500	660	720	800	910	1.040	1.090	1.180
Samlet familieindkomst	3.934	4.357	5.401	7.257	7.609	6.881	7.400	9.211	9.665	7.678	6.630
Kr. i gennemsnit pr. bedrift:											
Nettoindtægt af landbrug m.v.	19.700	22.100	28.100	40.600	42.300	35.000	37.700	50.100	51.600	33.200	20.800
Brugers samlede erhvervsind- komst 2)	24.100	27.300	34.500	47.600	49.400	43.700	47.700	61.200	63.300	46.300	36.800
Samlet familieindkomst	28.100	32.100	40.300	54.600	58.600	54.100	59.600	75.500	80.600	65.400	58.000

x) Foreløbige tal

1) Opgørelsen omfatter kun det egentlige landbrug.

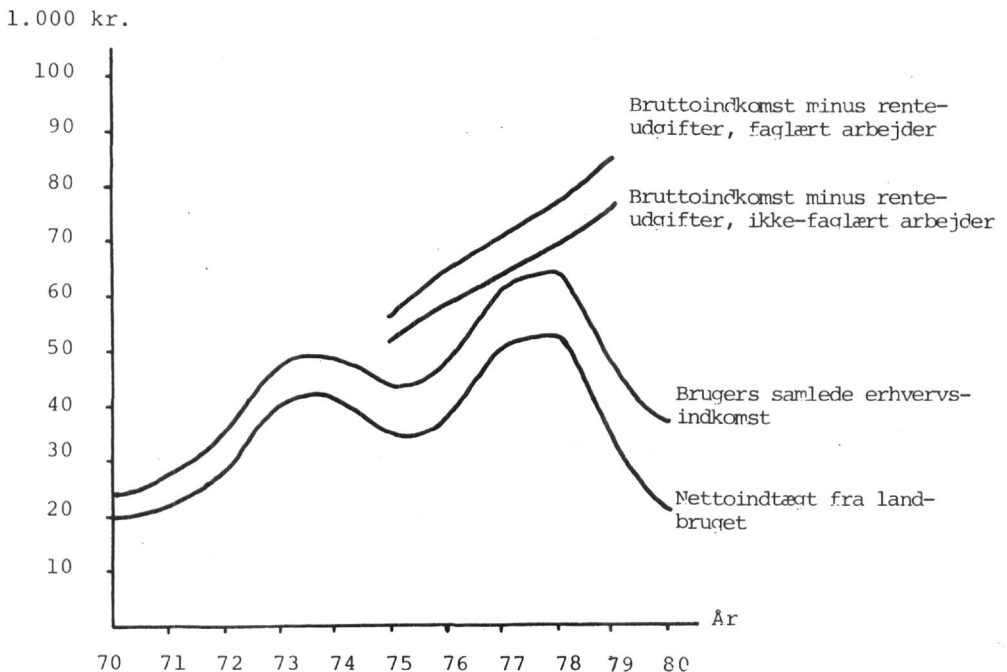
2) Nettoindtægt + brugers lønindtægt

Kilde: Beregnet på grundlag af oplysninger fra Danmarks Statistik, Jordbrugsøkonomisk Institut og Landbrugsrådets og De danske Landboforeningers økonomisk-statistiske afdeling.

Tabel 2.1 indeholder en oversigt over landbrugets indkomstforhold i perioden 1970-80. Ifølge tabellen er indtægten af gældfri ejendom (bruttooverskud) fra 1978 til 1980 blevet reduceret med knap 11 pct. Efter modregning af nettorenteudgifter er nettoindtægten af landbrug i samme periode faldet med omkring 60 pct. Tilsvarende har der været tale om en nedgang i den samlede familieindkomst på omkring 30 pct.

I figur 2.1 er vist udviklingen i gennemsnitlig indkomst pr. landbrugsbedrift og pr. arbejder. De to nederste kurver i figuren viser på grundlag af tabel 2.1 henholdsvis den gennemsnitlige nettoindtægt fra landbruget (restbeløb til aflønning af landmands familiens indsats af arbejde og egenkapital) og den samlede gennemsnitlige erhvervsindkomst (nettoindtægt + brugers lønindtægt).

Figur 2.1. Udviklingen i gennemsnitlig indkomst pr. landbrugsbedrift og pr. arbejder.

Kilde: Danmarks Statistik samt tabel 2.1.

Som grundlag for en sammenligning af indkomstudviklingen for selvstændige landmænd med andre befolkningsgrupper er i figuren yderligere indlagt to kurver, der viser den gennemsnitlige bruttoindkomst minus renteudgifter for henholdsvis faglærte- og ikke-faglærte arbejdere. Disse kurver er baseret på nedenstående talmateriale fra Danmarks Statistiks opgørelser af personlige indkomster.

Gennemsnitlig bruttoindkomst minus renteudgifter for faglærte- og ikke-faglærte arbejdere, kr. 1).

	1975	1976	1977	1978	1979
Faglærte	56.600 2)	64.919	70.788	77.385	85.072
Ikke-faglærte	51.700 2)	58.422	63.775	69.365	76.410

1) Beregnet på grundlag af et repræsentativt udsnit på 10 pct. af de skattepligtige. Bruttoindkomsten består af følgende indkomster: A-indkomst, over/underskud af fast ejendom, over/underskud af erhvervsvirksomhed, renteindtægt, anden B-indkomst, aktieudbytte, skattegodtgørelse, udenlandsk indkomst.

2) Skøn

Kilde; Danmarks Statistik.

Det skal anføres, at der knytter sig en række såvel teoretiske som statistiske vanskeligheder til sådanne indkomstsammenligninger. Sammenligningerne må derfor fortolkes med den største forsigtighed. Der er således i sammenligningen kun medtaget de pågældende gruppers løbende indkomster, og der er eksempelvis ikke taget højde for kapitalgevinster henholdsvis kapitaltab. Endvidere må der antages at være en væsentlig større spredning i de gennemsnitlige indkomster pr. landbrugsbedrift end i de gennemsnitlige indkomsttal for faglærte og ikke-faglærte arbejdere, fordi spredningen i effektivitet mellem landmændene slår direkte igennem i de personlige indkomster ligesom for andre selvstændige næringsdrivende.

Faldet i landmændenes indkomster i de seneste år skyldes bl.a. en noget kraftigere stigning i priserne på driftsmidler end i salgs-

priserne, jfr. tabel 2.2. Sidstnævnte priser steg i løbet af 1979 og 1980 med knap 13 pct., mens driftsmiddelpriiserne, incl. medhjælperlønninger steg med næsten 22 pct. Energipriiserne har bidraget væsentligt til denne forringelse af sektorbytteforholdet, men også andre råvarepriser og de indenlandsk bestemte faktorpriser er hver for sig forøget mere end salgspriserne. Dette sammen med de stærkt stigende renteudgifter er hovedårsagen til nedgangen i landmændenes indtjening. Da ejendomspriserne samtidig er faldet, har det været vanskeligt at lånefinansiere driftsunderskuddet endsige gennemføre investeringer i normalt omfang.

Tabel 2.2. Prisudvikling for salgsprodukter og driftsmidler m.v.
1977-1980, pct.

	Vægte, pct. 1) (1975-værdier)	1977 til 1978	1978 til 1979	1979 til 1980	1977 til 1980
<u>Salgsprodukter:</u>					
Planteprodukter	26,4	4,3	7,9	11,2	25,1
Husdyrprodukter	73,6	6,2	0,6	9,8	17,3
I alt	100,0	5,7	2,5	10,2	19,3
<u>Driftsmidler m.v.:</u>					
Rå- og hjælpestoffer	75,3	-0,7	6,3	14,7	21,0
- heraf: foderstoffer	38,8	-5,2	4,6	13,4	12,4
energi	3,6	2,4	28,5	38,8	82,8
kunstgødning	11,8	2,9	5,0	13,5	22,6
vedligeholdelse	8,7	8,9	7,7	11,1	30,2
Investeringsgoder (afskrivninger)	17,4	8,9	7,9	11,4	30,9
Lønninger 2)	7,3	10,0	9,8	10,2	33,1
I alt	100,0	1,8	6,8	13,8	23,7

1) Sammenvejet i henhold til fordeling af produktionsværdi og udgifter i 1975 ifølge Danmarks Statistik og Jordbrugsøkonomisk Institut.

2) Overenskomstlønninger for landbrugsarbejde.

Kilde: Danmarks Statistik.

Det lave og faldende indtjeningsniveau har haft en selvforstærkende effekt, idet en væsentlig del af landmandsfamilierne har opretholdt et uændret privatforbrug gennem en stadigt stigende låntagning. Denne lånoptagelse i forbindelse med lån til finansiering af de betydelige investeringer og nyetableringer under det stigende ejendomsprinsniveau samt det høje renteniveau forklarer den særdeles kraftige udvikling i renteudgifterne - fra 3,4 mia. kr. i 1977 til 7 mia. kr. i 1980.

Landmandsfamiliernes disponible indkomst er således blevet væsentligt beskåret. Som det fremgår af tabel 2.1, er nettoindtægten fra landbruget i gennemsnit gået ned med ca. 29.000 kr. pr. bedrift fra 1977 til 1980. Dette gælder uanset, at stadig flere landmænd er blevet deltidslandmænd med stigende lønindkomst uden for bedriften.

Foreløbige beregninger tyder på en vis fremgang i 1981, navnlig i 2. halvår. Det kan skønnes, at nettoindtægten fra landbruget i gennemsnit vil vise en stigning af størrelsesordenen 15.000 kr. pr. bedrift i 1981 sammenlignet med 1980. Der er herved taget hensyn til de foreløbige vurderinger af 1981-høstens størrelse og udviklingen i salgsproduktionen af husdyrprodukter samt bestandsforskydninger. Desuden er indregnet virkningen af bortfaldet af lov om statsgrundskyld for landbrugsejendomme (ca. 260 mill. kr.). Det skønnes, at nettorenteudgifterne stiger med 400 mill. kr., hvilket modvirkes af stigningen i rentetilskuddene under gældssanerings- og rentetilskudsloven. Salgspriserne ventes i gennemsnit forøget med ca. 11 pct. med stigende tendens i de seneste måneder. På omkostningssiden er der tale om en prisstigning på ca. 16 pct. for rå- og hjælpestoffer, mens andre udgiftsposter stiger lidt mindre. På omkostningssiden svarer mængdebevægelserne til udviklingen i produktionsomfanget samt til en forventet normal effektivitetsfremgang. På dette grundlag er stigningen i landbrugets bruttofaktorindkomst opgjort til godt 2 mia. kr. fra 1980 til 1981, når subsidier, boligbenyttelse og andre erhvervsaktiviteter er indregnet. Bruttooverskuddet, eller indtægt af gældfri ejendom, øges lidt mindre som følge af stigningen i lønudgifter og afskrivninger. Nettoindtægten fra landbruget vil efter disse beregninger stige med ca. 1 1/2 mia. kr., og når der forudsættes en 3 pct. nedgang i antallet af bedrifter, svarer det til den nævnte stigning på ca. 15.000 kr. pr. bedrift.

I tabel 2.3 er tallene for samlet familieindkomst i tabel 2.1 suppleret med oplysninger om privatforbrug, betalte skatter og nettobeløb for arv og gaver, hvorved det årlige opsparingsoverskud eller -underskud kan opgøres. På det foreliggende grundlag kan tallene ikke føres længere tilbage end til 1974, hvor såvel indtægter som de samlede driftsmæssige og private udgifter var i nogenlunde balance.

Gennem den sidste del af 1970'erne har konsolideringsevnen i landbruget varieret stærkt fra år til år i takt med svingningerne i landbrugets indkomster.

Tabel 2.3. Landbrugets løbende opsparing, mill. kr.

	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980 ^{x)}
Samlet familieindkomst, jfr. tabel 2.1.	7609	6881	7400	9211	9665	7678	6630
Arv, gave m.v., netto	240	220	300	420	450	460	500
Privatforbrug	5260	5620	6110	6730	7610	8390	9000
Personlig skat	2520	2700	2110	2100	2360	2630	2500
Løbende opsparing	69	-1219	-520	801	145	-2882	-4370

x) Foreløbige tal.

Kilde; Beregnet på grundlag af den årlige regnskabsstatistik fra Jordbrugsøkonomisk Institut.

2.2.4. Indkomstforskelle.

Likviditetsproblemerne gør sig gældende med forskellig styrke for forskellige grupper af landmænd. Renteproblemet er selvfølgelig mest mærkbart for de landmænd, som inden for de seneste år har lånefinansieret store investeringer, herunder ejendoms køb.

Jordbrugsøkonomisk Institut har i de sidste to år foretaget en undersøgelse over indkomstforskellene i landbruget. På grundlag af den seneste undersøgelse er det i tabel 2.4 beregnet, hvorledes ren-

tebelastningen varierer for heltidsbrug, det vil sige bedrifter med en arbejdsindsats på 2.080 timer eller mere pr. år, når bedrifterne opdeles i 10 lige store grupper efter indkomstens størrelse. Det fremgår, at nettorenteudgifterne i pct. af indtægt af gældfri ejendom (bruttooverskud) varierer fra 304 pct. i den laveste indkomstgruppe (gruppe 1) til 20-30 pct. i de 3 højeste indkomstgrupper.

Tallene i tabel 2.4 vedrører heltidsbrug, der som omtalt i afsnit 2.2.2 står for den væsentligste del af landbrugets produktion. En sammenligning mellem indkomstgrupperne viser, at der er tale om en betydelig animalsk produktion i samtlige grupper. Besætningerne er dog størst i de laveste indkomstgrupper, mens de er noget mindre i midtergrupperne. Dette gælder såvel kvæg- som ~~svine~~besætningerne. Svineproduktionen er repræsenteret i øverste indkomstgruppe med en besætningsstørrelse betydeligt over gennemsnittet. Både 1. og 10. gruppe omfatter bedrifter med relativt stort arealtilliggende (henholdsvis 54 ha og 56 ha i gennemsnit mod 37 ha for alle heltidsbrugene). Brugerne er yngst i laveste indkomstgruppe (i gennemsnit 42 år sammenlignet med 48 år for alle heltidsbrug og 52 år for samtlige brug). Laveste indkomstgruppe havde udpræget de største investeringer i driftsbygninger i 1979/80. I alt blev der i gennemsnit investeret 224,000 kr. i 1. indkomstgruppe, hvilket sammenholdt med en stærkt negativ egenfinansiering (-176.000 kr.) gav anledning til et stort lånebehov (i gennemsnit 400.000 kr.) Egenfinansieringen samt rentabiliteten udtrykt ved lønningsevnen pr. time steg markant fra laveste til højeste indkomstgruppe. Trods betydelige investeringer i de højeste indkomstgrupper har lånebehovet derfor været væsentligt lavere her. Midtergrupperne er karakteriseret ved en lav, men positiv egenfinansiering samt relativt små investeringer.

1) Jfr. fodnote 1) på side 23.

Tabel 2.4. Variationen i rentebelastningen i 1979/80, 1.000 kr. pr. bedrift.

Gruppe	Heltidsbrug over 5 ha (ca. 54.000 bedrifter)					
	Indtægt af gældfri ejendom	Netto-renteudgifter	Nettorenter i pct. af gældfri ejendom	Netto-indtægt fra landbruget	Samlet indkomst	Samlet indkomst 1978/79
1)	2)	3)			4)	4)
1	97,1	295,5	304	-198,4	-152,7	-97,5
2	106,4	152,0	143	- 45,6	- 7,6	10,2
3	104,0	107,3	103	- 3,3	14,3	40,0
4	101,3	75,9	75	25,4	47,1	61,2
5	94,0	48,7	52	45,3	66,1	73,5
6	107,2	44,3	41	62,9	86,2	92,3
7	116,4	35,7	31	80,7	97,1	106,8
8	141,1	42,3	30	98,8	118,5	117,6
9	175,8	47,8	27	128,0	151,5	152,8
10	296,5	64,8	22	231,7	251,1	233,6
Alle	134,0	91,3	68	42,7	67,3	79,3

- 1) Grupperingskriterium: Indtægt af gældfri ejendom incl. overskud af brugerbolig minus nettorenteudgifter.
- 2) Incl. overskud af brugerbolig.
- 3) Incl. finansieringstilskud og låneomkostninger.
- 4) Incl. anden erhvervsindkomst og overførselsindkomster. Beregningerne er baseret på alle heltidsbrug, der indgik i regnskabsstatistikken i de pågældende år. Knap 70 pct. af bedrifterne i 1979/80 var også repræsenteret i regnskabsstatistikken for 1978/1979.

Kilde; Beregnet på grundlag af Jordbrugsøkonomisk Institut, Indkomstforskelle i landbruget 1979/80, meddelelse nr. 34. - på grundlag af 1920 repræsentativt udvalgte regnskaber.

Fremmedkapitalens forrentning i 1979/80 for heltidsbrugerne er vist i tabel 2.5.

Bruttorenteudgifterne i procent af fremmedkapitalen udgjorde i gennemsnit 13,7 pct. for alle de 10 grupper, jfr. tabel 2.5. Heri ind-

går såvel betalte forpagtningsafgifter som låneomkostninger. Fra-trækkes låneomkostningerne, reduceres procenterne med ca. 0,5 pct. Korrigeres bruttorenteudgifterne for modtagne finansieringstilskud, falder de beregnede procenter med op mod 1 pct. til i gennemsnit 12,8 pct. Beregnet på denne måde varierer bruttorenteudgifterne i procent af fremmedkapitalen fra 14,6 pct. i laveste til 10,6 pct. i højeste indkomstgruppe.

Tabel 2.5. Fremmedkapitalens forrentning 1979/80, heltidsbrug.

Gruppe	Fremmed- kapita- lens kon- tantvær- di I alt	Bruttoren- teudgifter	Bruttoren- teudgifter minus fi- nansie- ringstil- skud	Bruttofor- rentning	Bruttofor- rentning efter fra- drag af finansie- ringstil- skud
1)	2)	3)	4)	5)	6)
	----- 1.000 kr. pr. bedrift -----			----- pct. -----	
1	2138,5	325,4	311,9	15,22	14,58
2	1189,8	176,4	163,2	14,82	13,72
3	854,4	124,5	116,8	14,57	13,67
4	660,0	90,7	83,7	13,74	12,69
5	448,5	61,2	56,5	13,64	12,61
6	426,1	56,4	52,8	13,23	12,39
7	417,5	50,9	45,9	12,18	10,98
8	477,0	57,5	53,4	12,07	11,20
9	618,7	70,0	64,4	11,31	10,41
10	986,5	114,7	104,7	11,63	10,62
Alle	820,8	112,6	105,2	13,72	12,82

1) Jfr. fodnote 1) i tabel 2.4.

2) Kontantværdien af fremmedkapitalen + forpagtningsværdien, beregnet som gennemsnit af primo- og ultimoværdierne.

3) Renteudgift incl. forpagtningsafgift, aftægt og låneomkostninger.

4) Søjle 3 minus finansieringstilskud

5) Bruttorenteudgift i pct. af fremmedkapitalen i søjle 1.

6) Bruttorenteudgift minus finansieringstilskud i pct. af fremmedkapitalen i søjle 1.

Kilde; Jordbrugsøkonomisk Institut, (ikke publiceret materiale).

I den årlige regnskabsberetning fra Jordbrugsøkonomisk Institut findes også oplysninger om variationen mellem forskellige driftsformer og aldersgrupper. De tal, som omtales neden for, udtrykker lønnings- evnen pr. indsat arbejdstime (familiens og lønnede medhjælperes), det vil sige det beløb, der er til rest, efter at alle omkostninger er afholdt, og landbrugskapitalen er aflønnet med 4 pct. af den kon- tante handelsværdi af landbrugsaktiverne excl. beboelse. Ved anven- delse af 4 pct. forrentning forudsættes det, at landbrugskapitalen på længere sigt skal kunne oppebære en real forrentning på 4 pct. Variationer i den faktiske finansieringsform - gældsprocent, ren- tesatser på lån o.s.v. - øver altså ikke indflydelse på den bereg- nede arbejdskraftaflønning.

Det fremgår af regnskabsberetningen, at brugerens gennemsnitsalder var 58 år i 1979/80 på bedrifter med specialiseret kornproduktion, den samlede arbejdsindsats var ca. 1.100 timer om året pr. bedrift, og lønningsevnen udgjorde 7 kr. pr. time. På bedrifter med særlig vægt på malkekvæghold var gennemsnitsalderen 11 år lavere, arbejds- indsatsen pr. bedrift 3 gange større og lønningsevnen 22 kr. pr. time. Også for de andre driftsformer med stort husdyrhold og mere alsidige produktionstyper er der et bedre beskæftigelsesgrundlag.

I tabel 2.6 er vist lønningsevns variation med brugalderen. Den højere lønningsevne i de yngste aldersgrupper afspejler forment- lig i gennemsnit en mere effektiv anvendelse af arbejdstimerne i kraft af en større arbejds effektivitet og en mere moderne produ- tionsteknik. Omvendt er der også behov for et langt større afkast og likviditet hos de yngre landmænd til dækning af kapitaludgifter- ne, der er langt større end i de ældre aldersgrupper.

Ifølge landbrugs tæl lingerne fra Danmarks Statistik er andelen af landmænd over 66 år stigende. Derved er gennemsnitsalderen for de selvstændige landmænd steget fra 51 år i 1972 til 52 år i 1980. De mange familiehandeler, der blev gennemført i slutningen af 1977, har dog medført en midlertidig stigning i andelen af landmænd i de laveste aldersgrupper.

Tabel 2.6. Gennemsnitsalder, arbejdsindsats og lønningsevne på aldersgrupper.

	Under 35 år	35- 44 år	45- 54 år	55- 64 år	65 år og der- over	Alle bedrif- ter
Brugers alder, 1979	32,7	40,0	49,5	59,3	68,7	52,3
Arbejdsindsats på bedriften, timer pr. år, 1979/80	2688	2796	2434	2073	1337	2267
Lønningsevne, kr. pr. arbejdstime: 1979/80 1978/79	28,57 19,27	24,99 25,70	22,58 21,97	14,52 15,72	7,49 10,81	20,18 20,92

Kilde: Jordbrugsøkonomisk Institut, regnskabsresultater fra dansk landbrug 1979/80, beretning 64 (I).

2.2.5. Aflønning af produktionsfaktorerne i den samlede fødevarer- sektor.

Den samlede fødevarerproduktion involverer en række produktions- og servicesektorer uden for det primære landbrug. Det drejer sig på den ene side om sektorer, der forsyner landbruget med produktionsmidler og på den anden side om sektorer, der indsamler, forarbejder og distribuerer primærsektorens salgsprodukter.

Det primære landbrugs andel af produktionsværdien i den samlede fødevarersektor påvirkes af flere faktorer. Som nævnt i afsnit 2.1.3 kan de selvstændige landbrugeres indkomst opfattes som en slags "buffer", der opfanger ændringer i prisrelationerne, som ikke modsvares af den relative produktivitetens fremgang. Denne form for påvirkning kan naturligvis gå i såvel positiv som negativ retning. Primærsektorens andel af den samlede indkomst påvirkes imidlertid også af den stigende arbejdsdeling og specialisering inden for den samlede fødevarerproduktion. Den primære landbrugssektor anvender således i stigende omfang indkøbte produktionsmidler og tjenesteydelser, ligesom forarbejdningen af landbrugets salgsprodukter øges. I

det omfang der er tale om en relativ større faktorindsats i de øvrige dele af fødevarerektoren, og det er ensbetydende med en mere effektiv udnyttelse af produktionsfaktorerne, bidrager det til at forøge indkomsterne i det primære landbrug, selv om det alt andet lige formindsker primærsektorens andel af indkomstdannelsen i den samlede fødevarerektor.

I det følgende beskrives indkomstdannelsen og indkomstfordelingen mellem de forskellige led i den samlede fødevarereproduktion til og med engros-niveauet. I tabel 2.1 er foretaget en skønsmæssig opgørelse på basis af den statistik, der foreligger for landbruget og de direkte tilknyttede virksomhedsgrupper.

Der er taget udgangspunkt i landbrugsproduktionens markedsprisværdi på hjemmemarkedet og til eksport. Hjemmemarkedets detailprisværdi er dog reduceret med den indkomstdannelse, der finder sted i de egentlige distributionsvirksomheder, ligesom der er korrigeret for moms og forbrugertilskud. I landbrugseksporten er foretaget fradrag for importværdien af varer inden for samme kategorier som de danske landbrugsvarer til forbrug her i landet. Da varer til hjemmemarkedet forlader forædlingsvirksomhederne i noget mere forbrugsklar stand (oparbejdningsgrad, emballering) end eksportvarerne, er hjemmemarkedets værdiandel noget større end den mængdemæssige andel. Den mængdemæssige andel ligger på ca. 1/3, mens værdiandelen i 1980 var knap 42 pct. Den ekstra høje værdiandel i 1972 hænger sammen med de dengang gældende hjemmemarkedsordninger, hvor prisniveauet på hjemmemarkedet var løsrevet fra eksportpriserne.

Landbrugssektorens samlede produktionsresultat er forøget med diverse indtægter i primærlandbruget, herunder subsidier.

Et skøn over den samlede indenlandske indkomstdannelse i forbindelse med landbrugsproduktionen er herefter etableret ved at fratrække værdien af direkte og indirekte import af råvarer m.v. i henhold til de i afsnit 2.1.2 omtalte input-output opgørelser.

Fra 1972 til 1980 er det beløb, der er til rådighed til produktionsfaktorernes aflønning i den samlede landbrugssektor steget fra 14,5 til godt 36 mia. kr., en stigning på godt 150 pct.

Nederst i tabel 2.7 er faktoraflønningen specificeret på hovedgrupper af produktionsfaktorer i den udstrækning, det er muligt at foretage en sådan opdeling. Det ses, at lønudbetalinger i landbruget og andre virksomheder i landbrugssektoren udgør knap 10 mia. kr. i 1980, mens landbrugets renteudgifter og ejendomsskatter udgør et lignende beløb. Stigningen i perioden har været væsentlig stærkere for sidstnævnte end for de øvrige poster i opgørelsen.

Aflønningen i følgevirksomhederne er beregnet residualt og er altså **eksklusive** lønudbetalinger. Beløbet repræsenterer forarbejdnings- og forsyningsvirksomhedernes - herunder investeringssektorens - køb af råvarer og driftsmidler (excl. importindhold), kapitalaflønning, faste skatter og restindkomster til selvstændige i disse virksomhedsgrupper. Det skal bemærkes, at udviklingen i denne residual påvirkes af nedgangen i landbrugets investeringsaktivitet. Restbeløbet indeholder en betydelig lønkomponent i virksomheder uden for landbrugssektoren samt i visse mindre virksomhedsgrupper i landbrugssektoren, der ikke er omfattet af tabellens opgørelse af lønudbetalinger.

Aflønningen til de selvstændige landmænd er faldet fra 3,8 til 2,4 mia. kr. fra 1972 til 1980 svarende til et fald på omkring 37 pct. Antallet af landbrugsejendomme er i samme periode gået tilbage med knap 17 pct. Faldet i primærsektorens andel af produktionsværdien i den samlede fødevarersektor skyldes dels strukturændringer i form af større arbejdsdeling og specialisering inden for fødevarerproduktionen, dels den omtalte "buffer-virkning" med hensyn til de selvstændige landbrugeres indkomst. At det sidstnævnte forhold har haft betydning understreges af ovennævnte fald i de selvstændige landmænds aflønning fra 1972 til 1980.

De foretagne beregninger er forbundet med teoretiske vanskeligheder og statistisk usikkerhed, men giver dog et vist grundlag for at bedømme størrelsesordenen af landbrugssektorens samlede indkomstdannelse og de selvstændige landmænds placering i dette indkomstbillede.

Tabel 2.7. Skøn over indenlandsk indkomstdannelse i forbindelse med landbrugsproduktion.

	Mill. kr.			Ændring fra 1972-1980	
	1972	1975	1980	mill. kr.	Pct.
<u>Salgsværdi af landbrugsvarer:</u>					
Hjemmemarkedet, detailværdi 1)	12.351	17.622	30.973	18.622	151
Moms og forbrugertilskud 1) 1.393	1.850	4.905	3.512	252	
Engros- og detailhandelomk. 1)	2.935	4.302	7.609	4.674	159
Hjemmemarkedet af forædlingsvirksomhed	8.023	11.470	18.459	10.436	130
Landbrugseksport 2) 8.222	14.717	25.902	17.680	215	
I alt "an engros" (I)	16.245	26.187	44.361	28.116	173
<u>Anden indkomst i landbruget</u>					
Generelle direkte udbetalinger 88	117	597	509	578	
Produktstøtte incl. afregningspris 3)	810	386	575	-235	-29
Andre erhvervsaktiviteter 4)	200	320	580	380	190
Boligbenyttelse	650	810	1.030	380	58
Anden indkomst i alt (II)	1.748	1.633	2.782	1.034	59
Til rådighed i alt (I) + (II)	17.993	27.820	47.143	29.150	162
Direkte og indirekte import til landbrugssektoren incl. investeringssektoren 5)	3.580	6.906	11.000	7.420	207
heraf: Råvarer m.v. til det primære landbrug 1.544	3.213	5.946			
Importindhold i øvrigt i landbrugssektoren incl. investeringssektoren	2.036	3.693	5.054		
Aflønning af indenlandske produktionsfaktorer, incl. subsidier 14.413	20.914	36.143	21.730	151	
<u>Aflønningens fordeling på hovedgrupper:</u>					
Lønudgifter på landbrugsbedrifter 6)	680	980	1.500	820	121
Lønudgifter i andre virksomheder i landbrugssektoren 6)	3.240	5.430	8.380	5.140	159
Lønudgifter i alt	3.920	6.410	9.880	5.960	152
Landmænds nettorentebetaling	1.660	2.250	7.000	5.340	322
Landbrugets ejendomsskatter m.v.	218	637	1.239	1.021	468
Aflønning i andre virksomheder i landbrugssektoren, bortset fra lønudbetalinger 7) 5.364	7.839	15.006	9.645	180	
Foreløbig rest til landmænd	3.254	3.778	3.018	-236	-7
Forskel mellem bruttoinvestering og afskrivning 300	998	-			
Besætnings- og lagerændringer i landbruget 217	-325	-638			
Landbrugets nettoindtægt, incl. subsidier	3.771	4.451	2.380	-1.391	-37

Kilder: Danmarks Statistik, Jordbrugsøkonomisk Institut, Landbrugsrådets og De danske Landboforeningers økonomisk-statistiske afdeling.

Anmærkninger til tabel 2.7.

- 1) Beregnet på grundlag af forbrugs- og detailprisstatistik, og regnskabsstatistik for detail- og engroshandel fra Danmarks Statistik samt gældende moms og forbrugertilskudssatser.
- 2) Eksport af landbrugsvarer med fradrag af importerede færdigvarer og halvfabrikata af landbrugsvarer, knap 200 mill. kr. i 1972 og godt 600 mill. kr. i 1980.
- 3) Mælketilskud og andre landbrugsordninger før 1973, derefter produktbundne EF-tilskud til f.eks. markfrø og returmælk.
- 4) Indtægter i landbruget, som ikke hidrører fra salg af landbrugsvarer, men som realiseres på grundlag af bedriftens produktionsapparat.
- 5) Beregnet direkte og indirekte import, incl. skøn for investeringssektoren, jfr. afsnit 2.1.2.
- 6) Beregnet på grundlag af arbejdsmarkedsstatistik m.v.
- 7) Beregnet som residual, der repræsenterer aflønningen i forbindelse med forarbejdnings- og forædlingsvirksomhedernes driftsmiddelforsyning (excl. importindhold), kapitalaflønning og restindkomsten til selvstændige. Disse virksomheders driftsmiddelforbrug indeholder en betydelig lønkomponent i virksomheder uden for landbrugssektoren. Ved residualberegningen er der ligeledes taget hensyn til forskydninger i landmandens kapitalapparat i form af positive og negative nettoinvesteringer i de enkelte år.

2.2.6. Landbrugets investeringer.

Efter flere års stagnerende investeringsaktivitet skete der et op-sving i begyndelsen af 1970'erne, jfr. tabel 2.8, således at der omkring Danmarks indtræden i EF igen var tale om positive nettoinvesteringer i modsætning til den forudgående periode, hvor der skete en betydelig nedslidning, særlig af bygningskapaciteten. Investeringsaktiviteten kulminerede i 1978 og 1979. Det anslås, at investeringsomfanget i 1981 er reduceret med 50-60 pct. i forhold til 1979. For byggeriet anslås nedgangen til 60 pct., mens maskininvesteringerne er halveret i forhold til 1979.

Tabel 2.8. Landbrugets investeringer, mill. kr.

	1972	1975	1977	1978	1979	1980 ¹⁾	Skøn for 1981 ²⁾
Avlsbygninger	625	1355	2019	2568	3267	2246	ca. 1500
Inventar	1051	1879	2362	2768	2930	1783	ca. 1500
Grundforbedringer	64	85	198	157	129	97	ca. 100
I alt	1740	3319	4579	5493	6326	4126	
Mængdeindeks, 1975 =100							
Avlsbygninger	70	100	128	152	180	110	
Inventar	83	100	109	116	113	62	

1) Jfr. teksten.

2) Vurderet på grundlag af bl.a. OBSERVA-undersøgelser vedrørende landmænds investeringsplaner, udviklingen i regnskabstallene, udlånsstatistik og Danmarks Statistiks kvartalsopgørelser over byggevirksomhed.

Kilde; Danmarks Statistik.

Fra og med driftsåret 1978/79 er Danmarks Statistiks primærmateriale om landbrugets investeringer ændret, idet dette nu dels omfatter både drifts- og som noget nyt kalenderårsregnskaber, dels indeholder individuelle data for de enkelte brug. Indtil ovennævnte

driftsår er der kun blevet indberettet aggregerede oplysninger for grupper af brug. Denne ændring bevirker, at de i tabel 2.8 anførte tal fra og med 1978 ikke er umiddelbart sammenlignelige med opgørelserne for tidligere år. Investeringsoplysningerne for 1980 er alene baseret på kalenderårsregnskaber. Investeringsniveauet hos landmænd med kalenderårsregnskaber er imidlertid noget højere end det gennemsnitlige investeringsniveau i landbruget som helhed. Af hensyn til sammenligneligheden er der foretaget reduktion herfor i de anførte investeringstal for 1980.

Når investeringsbeløbene sammenlignes med de beregnede afskrivninger, er det klart at investeringsudviklingen fra 1972 til 1979 medførte en betydelig genopretning og udbygning af **bygningsskapaciteten**, mens der nu er tale om negative nettoinvesteringer.

Som anført i afsnit 2.1.4. er kapitalomsætningshastigheden i landbruget forholdsvis lille. Landbrugets bruttoinvesteringer vil derfor normalt udgøre en relativ stor andel af erhvervets bruttofaktorindkomst, i sammenligning med andre varefremstillingserhverv. I den sidste del af 1970'erne med "høj investeringsaktivitet og stagnerende bruttofaktorindkomst har andelen dog været ekstraordinær høj, nemlig 35-40 pct.

Niveauet for landbrugets bruttoinvesteringer lå på omkring 6 mia. kr. årlig før indledningen af de nuværende problemer i landbruget. Dette niveau var ekstraordinært højt. Til sammenligning var industriens investeringer henholdsvis 5,7 og 6,3 mia. kr. i 1978 og 1979.

Investeringsudgifterne i 1970'erne til avlsbygninger skal ses på baggrund af investeringsefterslæbet før 1972, udviklingen i husdyrproduktionens størrelse samt den nødvendige reinvestering, som selv ved uændret husdyrproduktion vil være betydeligt til erstatning af nedslidte bygninger og anlæg, som glider ud i takt med udviklingen i bedrifts- og **besætningsstrukturen**.

I perspektiv-planredegørelse II og igen i betænkningen fra 1977 om en fremtidig landbrugspolitik blev der skønnet over investerings-

behovet i driftsbygninger ved uændret husdyrproduktion og ved en stigning i produktionen. I ovennævnte betænkning blev det således skønnet, at der målt i 1976-priser var behov for byggeri til 950 mill. kr. pr. år ved uændret produktion. En stigning i husdyrbestanden med 1 pct. i forhold til 1976-bestanden ville yderligere kræve bygningsinvesteringer til en værdi af 275 mill. kr. om året.

Når disse beregninger korrigeret for ændringer i bygningsomkostningerne i årene 1975-1980 sammenholdes med de faktiske bygningsinvesteringer, kan det opgøres, at byggeaktiviteten for perioden under ét svarer til erstatningsinvesteringsbehovet plus en kapacitetsudvidelse, der modsvarer en 3 pct. stigning i husdyrbestanden.

Det er vanskeligt at vurdere, om investeringsomfanget på inventarområdet har medført en overkapacitet. Erfaringerne fra vanskelige høstår og tørkeår viser, at det, der kan betegnes som overkapacitet i normale år, kan være utilstrækkeligt i andre år under afvigende klimatiske betingelser. Rytmen i inventarinvesteringerne kan dog være påvirket af, at grupper af landmænd i perioder med forholdsvis gode indkomster placerer investeringerne tidsmæssigt under hensyn til ønsket om en vis indkomstudjævning. Dette forhold spiller imidlertid ikke ind i forbindelse med landmænd med dårligere konsolidering og indkomster.

Forholdene på kapitalmarkedet har gjort finansieringen af de gennemførte investeringer meget bekostelig. Ved optagelse af lån på markedsvilkår må der således regnes med en rente på op mod 21 pct., idet renten dog reduceres, hvis der kan opnås K-lån og moderniseringsstøtte. Ved finansiering af en kvægstaldsinvestering på 2 mill. kr. med en kombination af almindelige realkreditlån og maksimalt K-lån (700.000 kr.), vil den effektive rente for tiden ligge på omkring 18 pct. . Opnås der tillige maksimal moderniseringsstøtte til den pågældende investering, vil renten falde til 14-15 pct. For en svinestaldsinvestering af samme størrelsesorden, hvortil der ikke kan fås moderniseringsstøtte, vil renten ligge på omkring 18

1) Der regnes her med refinansiering af K-lånet i år 10 til 18 pct.

pet. med K-lån. Ved mindre investeringer, hvor K-lånene og moderniseringsstøtten dækker en større del af investeringsbeløbet, vil renten yderligere sænkes. For en investering, der ligger inden for K-lånegrænsen på 700.000 kr. bliver den effektive rente godt 13 pet. , og opnås der tillige maksimal moderniseringsstøtte falder renten til omkring 9,5 pet.

Forringelsen af sektorbytteforholdet og betydelige etableringsomkostninger har sammen med det høje renteniveau medført alvorlige likviditetsvanskeligheder for et stort antal landmænd. Det kan således konstateres, at mange investeringer foretaget under disse forhold i den første del af investeringens levetid har vist sig at være mindre rentable set fra den enkelte landmands privatøkonomiske synsvinkel end forudsat ved investeringens iværksættelse. Om investeringen set over hele dennes økonomiske levetid vil være rentabel kan først konstateres, når det pågældende investeringsgode til sin tid går ud af produktionen. Selv om de pågældende investeringer i den sidste ende måtte vise sig at have været også privatøkonomisk rentable, kan landmandens likviditetsmæssige vanskeligheder som følge af lavere løbende likviditetsafkast i de første år end forudsat i investeringssituationen medføre, at han må overlade produktionsapparatet til en anden.

Den stedfundne udvikling i kapitalmarkedsvilkårene har i betydeligt omfang medført problemer for erhvervsinvesteringernes finansiering og dermed vanskeliggjort en ekspansion i landbrugsproduktionen. Investeringssituationen vil, hvis den fortsætter, tendere mod at medføre manglende reinvestering og følgelig på længere sigt udsigt til en faldende produktion.

2.2.7. Ejendomsomsætning og ejendomspriser.

Omsætningen af landbrugsejendomme er faldet i de to sidste år i forhold til 1977 og 1978, jfr. tabel 2.9. De forholdsvis høje tal for familiehandler i 1977-78 havde sammenhæng med gennemførelsen af mange generationsskifter, som var blevet udsat i de foregående år på grund af de gældende regler for kapitalvindingsskat.

1) Der regnes her med refinansiering af K-lånet i år 10 til 18 pet.

Tabel 2.9. Ejendomsomsætning og ejendomspriser, landbrugsejendomme.

	1972	1975	1977	1978	1979	1980
<u>Antal salg:</u>						
Almindelig fri handel	5479	2887	2852	3123	2222	1946
Familiehandel	3283	1852	3754	2961	1553	1221
Andre salg	568	252	177	126	137	142
I alt	9330	4991	6783	6210	3912	3309
<u>Indeks for salgspriser (1975 = 100) 1)</u>						
Ejendomme 15-60 ha	56	100	145	175	183	160
Ejendomme 5-15 ha	52	100	141	174	178	172
Ejendomme 2-5 ha	49	100	141	172	176	178

1) Almindelig fri handel, hele landet excl. nordøstsjælland.

Kilde: Danmarks Statistik og Statsskattedirektoratet.

Der er mange faktorer, som påvirker ejendomsprisernes udvikling. Årsagssammenhængene er komplicerede og skal ikke nærmere uddybes her. Det kan dog anføres, at den kraftige prisopgang i begyndelsen af perioden falder sammen med EF-forventninger og EF-tilslutning. Det spiller også ind, at bl.a. skattereglerne i disse år medførte tilbageholdenhed fra sælgernes side. Der har således i en vis udstrækning været tale om en temporær knaphedsprisstigning. Prisniveauet påvirkes endvidere af den almindelige pris- og omkostningsudvikling og af forventninger til denne. Dette forhold har betydning for andre befolkningsgruppers efterspørgsel, som til en vis grad styres af landbrugslovens erhvervelsesbestemmelser og disses praktisering. Den kraftige prisstigning i forbindelse med den første energikrise antages således at have haft betydning for ejendomsprisstigningerne i midten af 1970'erne. Endelig er stigningen i ejendomspriserne ikke udtryk for en tilsvarende stigning i kontantværdien, idet det stigende renteniveau betinger en forøgelse af forskellen mellem de anvendte nominelle værdier og kontantværdierne. Ved en vurdering af hvad de stigende ejendomspriser og de højere renter indebærer for rentebelastningen ved nyetablering, må man derfor tage hensyn til, at stigningen i den effektive rente allerede i vidt omfang indgår i stigningen i ejendomspriserne.

Fra 1972 til 1978 steg landbrugsejendomme med gennemsnitlig knap 20 pct. om året. I samme periode steg det almindelige prisniveau i gennemsnit med ca. 10 pct. om året og lønniveauet med ca. 13 pct. om året.

Prisstagnationen og den senere prisnedgang, der fortsætter ind i 1981, skal altså ses på baggrund af den forudgående ekstraordinært kraftige stigning. Prisniveauet i almindelig fri handel har i 1. halvår 1981 for ejendomme i arealgrupperne 5-15 ha og 15-60 ha i gennemsnit ligget 10-15 pct. under det gennemsnitlige prisniveau i 1980.

Pa længere sigt betyder stagnationen i ejendomspriserne en bedre overensstemmelse med ejendommenes afkastningsevne. Den stedfundne udvikling kan i denne forstand siges at være positiv.

De stærke svingninger er imidlertid uheldig for de landmænd, som har etableret sig, mens priserne var på deres højeste. Prisnedgangen har derudover den generelle betydning, at det er vanskeligere for den enkelte landmand at imødegå virkningen af den almindelige indtjeningsstagnation, idet belåningsreserverne og kreditgivningen også påvirkes af svingninger i pantessikkerheden.

I forbindelse med ændringen af landbrugsloven i 1978 blev der bl.a. gennemført en skærpelse af erhvervelsesreglerne. Ifølge Statens Jordlovsudvalg, der administrerer behandlingen af ansøgninger fra personer, der ønsker at erhverve en landbrugsejendom, men som ikke opfylder de almindelige erhvervelsesbetingelser i landbrugslovens §§ 16, 17 og 17a, er der i 1980 meddelt dispensation i 1.359 tilfælde. Der er primært tale om dispensation fra hovederhvervskravet og uddannelseskravet, og dispensationerne omfatter hovedsageligt mindre, ikke bæredygtige ejendomme, hvor der ikke er suppleringsbehov hos naboer m.v.

2.3. Udviklingen i landbrugets finansierings- og gældsforhold.

2.3.1. Udviklingen i renteniveau og statsstøtteordninger i Danmark og i EF .

Det danske kreditmarked har i den sidste halve snes år været præget af et stigende renteniveau. I tabel 2.10 er vist udviklingen i renteniveauet for såvel lån, der er særlig relateret til landbruget, som for lån af mere almen karakter dvs. navnlig til boligformål.

De anførte effektive rentesatser er - i det omfang der ikke ydes finansiering på særlige vilkår - udtryk for den rente, nyinvesteringer sker til, ligesom de giver et indtryk af rentebyrden på landbrugets gæld opgjort til kontantværdi. Derimod kan de ikke sættes i relation til de nominelle ejendomspriser eller landbrugets gæld opgjort til nominal værdi.

Tabel 2.10. Udviklingen i udvalgte effektive rentesatser 1970-1980, pct. p.a.

	Den gennemsnitlige effektive obligationsrente 1)	Pengeinstitutternes kassekreditrente 2)	Landbrugets lån i kreditforeningerne 3) DLR 3)	
1970	11,8	-	12,6	14,7
1971	11,5	-	12,4	13,3
1972	11,6	-	12,1	13,0
1973	14,3	12,2	14,3	15,0
1974	15,1	15,2	16,9	17,3
1975	13,1	13,3	14,8	15,3
1976	16,2	14,4	16,3	17,2
1977	17,5	15,2	17,7	18,3
1978	18,2	14,0	18,3	19,2
1979	18,1	14,7	18,3	19,2
1980	18,6	18,5	20,0	20,7

Anmærkning: Den effektive rente er i alle tilfælde beregnet på helårsbasis.

Kilde:

- 1) Nationalbankens beretning 1980 samt oplysninger fra Nationalbanken. Ultimo året.
- 2) Nationalbankens beretning 1980 samt oplysninger fra Nationalbanken. Nybevillgede udlån, incl. løbende provision. Beregnet gennemsnit for året.
- 3) Beregnet af De danske Landboforeninger. Nyoptagne lån, incl. administrationsbidrag og reservefondsindskud. Til og med 1978 for perioden 1. april - 31. marts. Beregnet gennemsnit for året.

Årsagerne til denne udvikling i renteniveauet skal ikke nærmere ud-
dybes her, blot skal der peges på de snævre grænser for pengepoli-
tikken, som dels det løbende betalingsbalanceunderskud og genfinan-
sieringen af udlandsgælden, dels det stigende underskud på statsfi-
nanserne har medført.

Det danske renteniveau har i størstedelen af perioden ligget over
det udenlandske bl.a. af hensyn til finansieringen af betalingsba-
lancen. Under den senere tids højrentepolitik i udlandet sammenfal-
dende med afmatningen i dansk økonomi og stabiliseringen af beta-
lingsbalancen har forskellen mellem bankrenten i Danmark og udlan-
det kunnet indsnævres. Den markedsbestemte obligationsrente har
derimod stort set fulgt stigningen i den lange rente i andre euro-
pæiske lande.

Tabel 2.11. Udviklingen i den effektive obligationsrente og forbru-
gerpriserne i udvalgte lande 1973-1980, pct. p.a.

		1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Danmark	a)	14,3	15,1	13,1	16,2	17,5	18,2	18,1	18,6
	c)	9,3	15,3	9,6	9,0	11,1	10,0	9,6	12,3
Vesttysk-									
land	b)	9,3	10,4	8,5	7,8	6,2	5,7	7,4	8,5
	c)	6,9	7,0	6,0	4,5	3,7	2,7	4,1	5,5
England	b)	10,8	14,8	14,4	14,4	12,7	12,5	13,0	13,8
	c)	9,2	16,0	24,2	16,5	15,8	8,3	13,4	18,0
Fran-									
krig	b)	8,6	11,0	11,5	10,4	11,0	10,5	10,6	14,0
	c)	7,3	13,7	11,8	9,6	9,4	9,1	10,8	13,6
Holland	b)	7,9	9,8	8,8	8,8	7,9	7,7	8,8	10,2
	c)	8,0	9,6	10,2	8,8	6,4	4,1	4,2	6,5
USA	b)	6,3	7,0	7,0	6,8	7,1	7,9	8,7	10,8
	c)	6,2	11,0	9,1	5,8	6,5	7,7	11,3	13,5

Anmærkning: a) Effektiv rente af langfristede obligationer. Ulti-
mo året.
b) Effektiv rente af langfristede obligationer. Gen-
snit for året
c) Pct.vis ændring i forbrugerpriserne.

Kilde: vedr. a): Nationalbankens beretning 1980 samt oplysninger
fra Nationalbanken.

b): Danmarks Statistik, konjunkturoversigt. Gennemsnit
for året. Vedrørende opgørelsesmetoder og proble-
mer i forbindelse hermed henvises til kilden.

vedr. c): OECD, Economic Outlook, juli 1981. Pct.vis ændring
i forbrugerpriserne i forhold til foregående år.

I tabel 2.11 er anført den effektive obligationsrente i en række lande i perioden 1973-1980. Som det fremgår af tabellen, har det danske renteniveau i det meste af perioden ligget klart højere end i de øvrige lande. En direkte sammenligning af renteniveauet over landegrænserne vanskeliggøres imidlertid af uensartede forhold på kreditmarkederne, inflationsudviklingen, beskatning m.v. Til illustration af inflationstakten i de i tabel 2.11 udvalgte lande er anført den procentvise ændring i forbrugerpriserne. Indirekte skatter og pristilskud påvirker disse priser.

Som grundlag for en yderligere belysning af forskellen mellem det danske og det internationale renteniveau kan henvises til en af EF-kommissionen foretaget undersøgelse af renteniveauet i medlemslandene for lån med lang løbetid til landbruget i perioden 1973-80. For Danmarks vedkommende viser undersøgelsen, at den effektive rente i perioden 1973-76 lå på 14-16 pct., på 17-18 pct. i de følgende år og endelig på ca. 20 pct. i 1980. I England, Irland og Italien har renteniveauet ifølge undersøgelsen ligget på 13-16 pct. i det meste af perioden, mens renteniveauet i de øvrige EF-lande har ligget betydeligt lavere, - omkring 8-11 pct.

EF-kommissionen har også beregnet et stærkt forenklet realrentebegreb, idet man trækker det pågældendes års prisstigningstakt fra den effektive lange obligationsrente. Dette begreb er ikke særlig velegnet til analytiske formål, fordi den forventede realrente ved traditionelle obligationer påvirkes af inflationsforventningerne over hele obligationens løbetid, mens den faktiske realrente først kan opgøres, når obligationen er indfriet. Som udtryk for prisudviklingen har EF-kommissionen anvendt BNP-deflatoren, det vil sige prisindeks udledt af de enkelte landes nationalregnskaber. Den således opgjorte "realrente" har i det meste af perioden ligget på et højt niveau i Danmark i forhold til de øvrige medlemslande.

Til de allerede nævnte vanskeligheder ved internationale rentesammenligninger (skat, institutionelle forhold m.v.) føjer sig i denne forbindelse forskelle i subsidiepolitikken. En del af dansk landbrugs nyoptagne lån er blevet optaget på vilkår, der er gunstigere, end tabel 2.10 indicerer. Det drejer sig bl.a. om landbrugets K-lån samt om andre lån, hvortil der er ydet statsstøtte, jfr. i øvrigt

afsnit 2.2.6. Omfanget af ydet statsstøtte til landbruget i de øvrige EF-lande synes dog at være af relativ større betydning end i Danmark, jfr. tabel 2.13.

I tabel 2.12 er vist udviklingen i statsstøtten til dansk landbrug. Oversigten omfatter kun tilskuds- og udlånsordninger, der har relation til landbrugets finansieringsforhold.

Det fremgår af tabellen, at der i finansåret 1981 i form af tilskud og lån til lav rente er budgetteret med en overførsel til landbrugs-erhvervet på henholdsvis 900 mill. kr. og godt 200 mill. kr. Udlåne-
ne, der skal tilbagebetales, har stort set ligget på uændret beløbs-niveau i den anførte periode. Statstilskuddene derimod udviser en klart stigende tendens i finansårene 1980 og 1981. Dette forhold be-
grunder sig især i de gennemførte tilskudsordninger til afhjælpning af de økonomiske vanskeligheder i landbruget (gældssanerings- og rentetilskudsloven). Rentetilskuddene i disse ordninger ydes dog kun i en treårig periode.

De enkelte ordningers nærmere indhold m.v. er kortfattet belyst i kapitel 5.

Der er gennem tiden udfoldet mange bestræbelser på at få tilveje-bragt et bedre overblik over omfanget af eksisterende nationale støtteforanstaltninger på landbrugsområdet i EF. Det ønskede over-blik vanskeliggøres imidlertid ofte af manglende præcise regler til vurdering og afgrænsning af de enkelte medlemslandes ydede stats-støtte til landbruget.

EF-kommissionen, der løbende foretager godkendelse og registrering af de nationale foranstaltninger til støtte for landbruget, offentliggør med mellemrum udarbejdede opgørelser over omfanget af disse foranstaltninger.

Tabel 2.12. Udviklingen i statsstøtten til dansk landbrug, mill.kr.¹⁾

	Regnskab 1978 2)	Regnskab 1979	Regnskab 1980	Budget 1981
<u>Tilskud:</u>				
Tilskud til nybygning og forbedring m.v. af driftsbygninger på jordbrugs- og skovbrugsbedrifter (loven er ophævet)	43,9	13,5	1,2	0,1
Tilskud til investeringer i landbrugets produktionsbygninger (loven er ophævet)	46,0	41,6	36,2	31,5
Støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter	128,9	169,1	217,9	261,4 ³⁾
Rentetilskud til tørkeramte landmænd	9,7	14,6	13,6	10,5
Etableringstilskud til yngre jordbrugere	24,0	20,0	21,0	25,0
Rentetilskud til visse landmænd (gældssaneringsloven)	-	-	0,2	125,0 ⁴⁾
Tilskud til nedbringelse af jordbrugserhvervenes renteudgifter (rentetilskudsloven)	-	-	79,4	370,0
Tilskud til dræning og vanding	25,6	26,1	21,3	68,4
Tilskud til læplantning	3,8	4,9	5,0	7,5
Tilskud i alt	281,9	289,8	395,8	899,4
<u>Udlån:</u>				
Udlån til jordbrugsmæssige formål	10,5	13,9	9,5	14,2
Udlån til yngre jordbrugere	202,0	166,7	178,5	198,0
Udlån i alt	212,5	180,6	188,0	212,2

1) De anførte beløbsstørrelser omfatter landbrugserhvervet i bred forstand, det vil sige incl. gartneri, skovbrug m.v.

2) Finansåret 1/4-31/12 1978.

3) De opgivne beløb er totalbeløb hvoraf 25 pct. refunderes af EF,

4) Det anførte beløb udgør 1/3 af det samlede rentetilskud over 3 år på i alt 375 mill. kr.

Kilde; Statsregnskabet og finansloven.

Resultatet af EF-kommissionens sidst offentliggjorte opgørelse, der stammer fra 1977, er i hovedtræk vist i tabel 2.13.

Tabel 2.13. Oversigt over nationale foranstaltninger til støtte for landbruget i EF i 1977, mill. kr.

	EF-9	D	F	I	NL	B	LUX.	UK	IRL	DK
<u>Generelle foranstaltninger</u> (forskn., konsulentvirk- somh., uddannelse m.v.)	5689	73	3192	44	474	298	0	1091	109	408
<u>Støtte til fremme af pro- duktions- og strukturudv.</u>	20904	8070	4626	2886	1059	694	164	2694	360	356
<u>Støtte til fremme af af- sætn. og forarb.n. af landbrugsprodukter</u>	3329	471	948	529	312	52	27	656	190	144
<u>Støtte til fremme af forbruget</u>	2763	0	63	0	3	1	0	2046	334	316
<u>Skattenedsættelser</u>	12319	2987	1369	0	368	0	1	7174	407	0
<u>Andre foranstaltninger</u>	5752	0	5639	46	0	0	0	64	0	2
<u>Støtte i alt</u>	50756	11601	15837	3505	2216	1045	193	13725	1400	1226

Kilde: EF-kommissionen, Generaldirektorat VI.

Det fremgår af tabellen, at det samlede støttebeløb i medlemslandene i 1977 udgjorde knap 51 mia. kr. Sammenholdes dette beløb med værdien af EF's samlede landbrugsproduktion i 1977 på 644 mia. kr., kan det beregnes, at de samlede nationale støttebeløb i gennemsnit udgjorde ca. 8 pct. af den samlede produktionsværdi.

Sættes værdien af den samlede danske landbrugsproduktion i 1977 på knap 27 mia. kr. i forhold til det i tabellen anførte danske støttebeløb på godt 1,2 mia. kr., kan det på tilsvarende måde beregnes, at den af EF-kommissionen opgjorte støtte til dansk landbrug i 1977 udgjorde ca. 4 1/2 pct. af produktionsværdien. Eksempelvis er den nationale støtte i Holland af samme størrelsesorden som i Danmark.

Uanset pålidelighed m.v. af visse af tabellens tal giver ovennævnte beregninger dog udtryk for, at den nationale støtte til dansk landbrug - baseret på EF-kommissionens talmateriale - ligger under det gennemsnitlige støtteniveau for EF som helhed.

2.3.2. Landbrugets aktuelle finansieringsforhold.

Grundlaget for beregninger over landbrugserhvervets finansieringsforhold bygger i vid udstrækning på oplysninger indhentet af Jordbrug økonomi sk Institut direkte fra forskellige grupper af kreditgivere. Udviklingen og niveauet for landbrugets fremmedkapital i de seneste år fremgår af nedennævnte tabel. Det skal nævnes, at De danske Landboforeninger løbende udarbejder tilsvarende opgørelser vedrørende finansieringsforholdene. De resultater, som De danske Landboforeninger når frem til, afviger ikke nævneværdigt fra instituttets.

Tabel 2.14. Landbrugets nominelle fremmedkapital, medio kalenderåret, mill. kr.

	1978	1979	1980
Realkreditinstitutterne	34.656	40.357	47.285 1)
do K-lån	-	420	1.142 2)
Pengeinstitutlån - realkredit	2.971	2.850	3.042 2)
do - finanslån	1.924	2.772	3.809 3)
do - driftskredit	3.450	4.085	5.069 3)
Staten	1.672	1.852	1.986 4)
Privat realkredit og kapitaliseret aftægt	2.368	2.355	2.221 5)
Varekredit	5.268	6.587	7.634 5)
heraf grovvarekredit	3.700	4.550	4.650
heraf kredit vedr. maskiner	870	970	890
Moms, skat m.v.	2.325	2.875	3.292 5)
I alt	54.634	64.153	75.480

1) Ifølge oplysninger fra realkreditinstitutterne. Der er foretaget korrektion for udlån til gartneri. Der er ikke foretaget en skønsmæssig korrektion for den gæld, som ejere, der ikke er landmænd, har i bortforpagtede ejendomme.

2) Ifølge DLR.

3) Pengeinstitutternes udlån til landbruget incl. pelsdyavl, ifølge statistiske Efterretninger.

4) Beregnet på grundlag af statsregnskabet og forslag til finansloven.

5) Opregnede tal fra Jordbrugsøkonomisk Instituts regnskabsresultater del I. Opregningen er foretaget ved at multiplicere gennemsnittet for alle bedrifter med antal bedrifter over 5 ha ifølge Danmarks Statistik, plus bedrifterne mellem 0,5 og 4,9 ha, der antages at have samme adfærd som gruppen 5-10 ha. Niveauet for den løse gæld kan være undervurderet, som følge af, at de sepest etablerede grupper af landmænd kun i begrænset omfang indgår i det materiale, der danner grundlag for instituttets oplysninger.

	1978	1979	1980
<u>Pct. fordeling:</u>			
Kreditforeninger og DLR	63,4	63,6	64,2
Pengeinstitutter	15,3	15,1	15,8
Staten	3,1	2,9	2,6
Privat realkredit	4,3	3,7	2,9
Varekredit, moms, skat m.v.	13,9	14,7	14,5
I alt	100,0	100,0	100,0

Det fremgår, at niveauet for landbrugets fremmedkapital medio 1980 androg godt 75 mia. kr. Stigningen i fremmedkapitalen har navnlig været betydelig i 2. halvdel af 70'erne, hvor dels det høje investeringsniveau, dels de frem til årsskiftet 1978/79 kraftige ejendomsprisstigninger med følgende virkninger for etableringsvilkårene på det nærmeste har medført en fordobling af fremmedkapitalen i forhold til situationen omkring 1975. Alene i den 2 års periode, som tabellen omfatter, er fremmedkapitalen steget med ca. 40 pet. Ultimo 1980 har niveauet for fremmedkapitalen formentlig rundet 80 mia. kr. Samtidig har låneoptagelsen fundet sted til et generelt stigende renteniveau. Det skal anføres, at tallene ud over den erhvervmæssige fremmedkapital også indeholder private gældsforpligtelser. Fremmedkapitalen er opgjort til dens nominelle værdi, hvilket navnlig har betydning for realkreditlånene, hvor en omregning til konstantværdien ville kræve, at alle lån blev kursfastsat.

Af oversigten fremgår ligeledes en procentvis fordeling af fremmedkapitalen på forskellige grupper af kreditgivere.

Med en andel ultimo 1980 på 64 pet. tegner realkreditinstitutterne sig for langt størstedelen af kreditgivningen til landbruget. Realkreditinstitutternes andel gennem 70'erne er blevet udvidet, et forhold, der blandt andet kan henføres til, at der løbende i kraft af de stigende ejendomspriser har været mulighed for en konvertering af kortfristede gældsforpligtelser til langfristede lån i realkreditinstitutterne. Betragtes 2. halvdel af 70'erne, er knap 60 pet. af realkreditlånene optaget i tilknytning til bygningsinvesteringer, medens ejerskiftefinansiering og andre formål - herunder løseinvesteringer - hver tegner sig for godt 20 pet. af låneoptagelsen. Realkreditlånene er fastforrentede og har som oftest en løbetid på 30 år. Lån optaget i kreditforeningerne afvikles efter an-

nuitetsprincippet, medens lån optaget i DLR, herunder K-lån, hidtil er blevet tilbagebetalt efter serielånsprincippet. Siden 1. april 1981 er der åbnet mulighed for også at optage lån efter annuitetsprincippet i DLR. Langt hovedparten af realkreditlånene er siden 1975 optaget som kontantlån, det vil sige lån, hvor kurstabet for låntager er konverteret til rente. Et groft skøn peger i retning af, at godt halvdelen af realkreditlånene pr. medio 1980 er optaget som obligationslån og den resterende del som kontantlån omend til varierende rentesatser.

Pengeinstitutternes andel af landbrugsfinansieringen udgjorde medio 1980 knap 16 pct. Frem til midten af 70'erne var pengeinstitutternes andel af landbrugsfinansieringen faldende, men siden har andelen været svagt stigende, en stigning, der udelukkende kan henføres til pengeinstitutternes formidling af udlandslån (finanslån) til delvis finansiering af den høje investeringsaktivitet i 2. halvdel af 70'erne. Ses bort fra formidlingen af finanslån, består pengeinstitutternes långivning til landbruget overvejende i ydelse af korte kreditter, f.eks. driftskreditter dvs. navnlig kassekreditter, byggekreditter og kontraktfinansiering.

Statens andel af udlånet til landbruget udgør 2-3 pct. Hovedparten af lånene er ydet i forbindelse med yngre landmænds etablering - de såkaldte kurstabslån. Af andre kategorier af statslån kan nævnes statslån til jordkøb, jordrenteafløsningslån, hvortil kommer lån i henhold til tidligere udstykningslove.

Med en andel på omkring 3 pct. indtager privat realkredit - i modsætning til boligområdet - en beskeden placering i landbrugsfinansieringen. Ganske vist udstedes der ved ejendomshandeler sælgerpantebreve svarende til godt 13 pct. af købesummerne både ved salg i almindelig fri handel og i familiehandeler foruden aftægtskontrakter i et vist omfang i familiehandeler. De private lån vil derfor typisk udgøre 15-20 pct. af de pantsikrede lån efter en ejendoms-overdragelse. Når de private lån kun udgør de omtalte 3 pct., skyldes det dels, at finansieringen af de løbende investeringer via den normale kreditformidling spiller en væsentlig større rolle end ejerskiftefinansiering, dels at de private lån har en kortere løbetid end de øvrige lån.

Endelig andrager den såkaldte løse gæld omkring 15 pct. af landbrugets gæld medio 1980. Største enkeltpost er varekredit ydet af foderstof- og gødningsfirmaer. Som følge af at en væsentlig andel af landbrugets køb af foder- og gødningsstoffer er henlagt til forårsmånederne, synes denne del af gælden at udvise sæsonmæssige udsving med kulmination i denne periode. I den øvrige løse gæld indgår blandt andet momskredit, private personlige lån uden sikkerhed i fast ejendom, restancer vedrørende renter og ejendomsskatter.

Gennemgangen af landbrugets finansieringsforhold skal yderligere suppleres med oplysninger omkring landbrugets finansielle aktiver. Dette skyldes, at optagne lån ikke fuldt ud er medgået til finansiering af investeringer i fast ejendom eller løsøre, betaling af vareleverancer m.v., men også i et vist omfang er anvendt til en styrkelse af den enkelte brugers likviditet eller anvendt som sikkerhedsgrundlag for optagne lån, eksempelvis i form af, at obligationer ligger til sikkerhed for et pengeinstitutlån.

Jordbrugsøkonomisk Instituts regnskabsresultater fra danske landbrug er formentlig eneste kilde til belysning af størrelsen af landbrugets finansielle aktiver,

Størrelsen af landbrugets finansielle aktiver opgjort til kontantværdi fremgår skønsomt af nedenstående oversigt.

	Mill. kr. 1)	
	Primo 1979/80	Ultimo 1979/80
Værdipapirer	6.982	7.618
Bank-/sparekasseindskud	5.525	5.789
Varefordringer	1.065	1.125
Andre fordringer	1.017	1.037
Kassebeholdning	247	250
I alt	14.836	15.819

- 1) Bedrifter med 0,5 ha og derover. Bedrifter mellem 0,5 og 4,9 antages at have samme adfærd som gruppen 5,0 - 9,9 ha.

Kilde; Beregnet på grundlag af Jordbrugsøkonomisk Instituts regnskabsstatistik.

Det kan skønmæssigt anslås, at størrelsen af landbrugets finansielle aktiver androg godt 15,8 mia. kr. medio 1980.

I modsætning til passiverne varierer den beløbsmæssige størrelse af de finansielle aktiver ikke nævneværdigt mellem de forskellige aldersgrupper af landmænd. De yngre grupper af landmænd synes at have hovedparten af deres aktiver placeret i værdipapirer, medens de ældre grupper primært synes at foretrække placeringer i form af indskud i pengeinstitutter. For de yngre landmænd må det antages, at hovedparten af værdipapirerne tjener til sikkerhed for navnlig pengeinstitutlån.

Med udgangspunkt i handelsværdien af landbrugets aktiver på den ene side og låntagningen på den anden side kan forholdet mellem egen- og fremmedkapital beregnes. Både aktiver og passiver er opgjort til kontantværdi. Dette er vist i nedenstående tabel.

Tabel 2.15. Landbrugets aktiver og passiver.¹⁾

	kontantværdi af aktiver i alt 2)	kontantværdi af passiver	Passiver i pct. af aktiver i alt
	—————1.000 kr. pr. bedrift ———		
Primo 1978/79	1387,0	423,2	31
Primo 1979/80	1635,9	525,1	32
Ultimo 1979/80	1624,1	549,3	34

1) Incl. forpagtet kapital, opgørelsen vedrører bedrifter over 5 ha.

2) Fast ejendom indgår med skøn for handelsværdien på statustidspunktet.

Kilde: Jordbrugsøkonomisk Instituts regnskabsstatistik.

I handelsværdien af landbrugets aktiver indgår værdien af tilforpagtet ejendom, som ligeledes er medtaget under passiverne for at nå frem til et afbalanceret udtryk for egenkapitalen.

Det fremgår af tabellen, at fremmedfinansieringen har været stigende og dermed egenkapitalprocenten faldende i de seneste år. Den udvikling bryder klart med det billede, der gjorde sig gældende fra begyndelsen af 70'erne og frem til 1978, hvor fremmedkapitalens andel af den samlede finansiering var klart faldende. Den vigtigste årsag hertil var, at priserne på landbrugsejendommene steg med 15-20 pct. årligt. Med det begyndende fald i ejendomspriserne fra begyndelsen af 1979 - der med en forstærket tendens for de centrale kategorier af landbrugsejendomme er fortsat i 1980 og den forløbne del af 1981 - og en fortsat vækst i låntagningen har der i de sidste par år været tale om en klar forøgelse af fremmedkapitalens andel af den samlede finansiering. Medio 1981 vil fremmedkapitalen formentlig udgøre mellem 35 og 40 pct. af de samlede aktiver. Hovedparten af stigningen vil kunne henføres til de faldende ejendomspriser.

I tilknytning til gennemgangen af landbrugets finansieringsforhold kan det være værd at understrege, at fremmedkapitalens andel ikke overraskende er stigende med faldende alder for brugeren. Dette illustreres af nedenstående oversigt, der viser handelsværdien af landbrugsaktiverne og fremmedkapitalen opgjort efter brugerens alder:

Tabel 2.16. Landbrugets aktiver og passiver ultimo 1979/80.

	under 35 år	35,44 år	45,54 år	55/65 år	65 år og der over
	———1.000 kr. pr. bedrift———				
Kontantværdi af aktiver i alt ²⁾	2079	2059	1656	1370	1118
Kontantværdi af passiver	1013	904	546	303	144
Passiver i pct. af aktiver i alt	49	44	33	22	13

1) Incl. forpagtet kapital, opgørelsen vedrører bedrifter over 5 ha.

2) Fast ejendom indgår med skøn for handelsværdien på statustidspunktet.

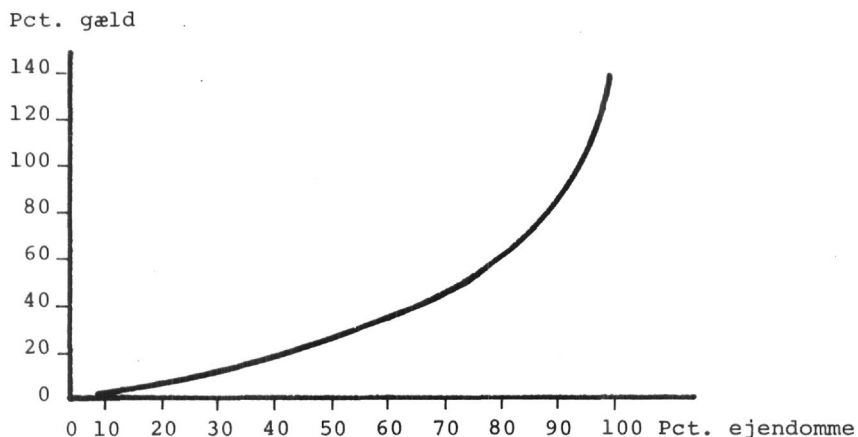
Kilde: Jordbrugsøkonomisk Instituts regnskabsstatistik.

Det bemærkes, at en lignende sammenhæng gør sig gældende for andre grupper af befolkningen.

Den oven for skitserede udvikling i ejendomspriser og låntagning siden medio 1980 har betydet, at fremmedfinansieringen for brugere under 35 år medio 1981 i gennemsnit formentlig ikke ligger langt fra 60 pct.

I denne sammenhæng skal det understreges, at den gennemsnitlige etableringsalder har været faldende og i dag formentlig er 25 år (tidligere 31 år). De oplysninger, der i tabel 2.16. vises omkring gældsprocenten for gruppen af landmænd under 35 år, er derfor næppe særlig repræsentative for førstegangsetablerede landmænd og navnlig ikke for den gruppe, der i de seneste år har erhvervet deres ejendom i almindelig fri handel. Det stedfundne fald i ejendomspriserne siden begyndelsen af 1979 har mere eller mindre automatisk betydet, at en stor andel af disse landmænd i dag må anses for at være insolvente.

Jordbrugsøkonomisk Institut har på basis af regnskabsstatistikken analyseret fordelingen af landbrugsbedrifterne efter gældsprocentens størrelse. Resultaterne heraf viser meget store forskelle i fremmedfinansieringen varierende fra tæt ved nul pct. for de mindst behæftede til betydeligt over 100 pct. for de mest behæftede brug, jfr. figur 2.2. I beregningen af gældsprocenten indgår fast ejendom

Figur 2.2. Fordeling af landbrugsbedrifterne efter stigende gældsprocent, medio 1980. (Kurven viser antallet af brug med en given gældsprocent eller derunder).

Kilde; Jordbrugsøkonomisk Institut. (ikke publiceret materiale).

her med værdien af 16. alm. vurdering tillagt skøn for prisstigninger siden 1977 (i gennemsnit ca. 20 pct.). Gældsprocenterne er følgende ikke umiddelbart sammenlignelige med tallene i tabel 2.15 og 2.16.¹

På grundlag af de gennemførte analyser er det fundet, at 15-20 pct. af samtlige bedrifter over 5 ha (17-18.000 brug) havde en fremmedfinansieringsandel på 60 pct. eller derover i 1980, og at disse stod for henved halvdelen af landbrugets samlede fremmedkapital. Ud af de 17-18.000 bedrifter var der 14-15.000 heltidsbedrifter, og disse stod for 40-45 pct. af den samlede fremmedkapital. De anførte heltidsbrug havde skønsmæssigt knap halvdelen af DLR's samlede udlån til landbruget, godt tre-fjerdedele af K-lånene og godt halvdelen af landbrugets samlede varegæld og finansiåån. De anførte skøn er behæftet med nogen usikkerhed, specielt for så vidt angår opgørelsen af DLR-lånene.

En yderligere opdeling af regnskaberne i kvartiler efter likviditetsforholdene på ejendommene (udtrykt ved ejendommens egenfinansiering) og inden for kvartilerne igen efter ejendommens rentabilitet (udtrykt ved lønningsevnen pr. time) viser, at (jfr. tabel 2.17)² :

op mod 25 pct. af landbrugets samlede varegæld og henved 20 pct. af finansiåånene vedrørte 5-6.000 heltidsbrug, som havde store likviditetsproblemer og meget lav rentabilitet (lønningsevnen pr. arbejdstime var negativ eller væsentlig under gennemsnittet).

- 1) Beregningen skønnes i store træk at svare til den af Hypotekbanken og Dansk Landbrugs **Realkreditfond** (DLR) anvendte opgørelse i gældssaneringsager.
- 2) Egenfinansieringen angiver husstandsindkomsten før afskrivninger fratrukket personlige skatter og udgifter til privatforbrug. Lønningsevnen udtrykker beløbet, der er tilovers til arbejdskraften i landbruget efter forrentning af landbrugskapitalen med 4 pct. p.a.

omkring 5 pet. af varegælden og finanslånene vedrørte knap 2.000 heltidsbrug med varierende likviditetsproblemer og usikker rentabilitet (lønningsevne lidt under gennemsnittet).

omkring 15 pet. af varegælden og finanslånene vedrørte knap 4.000 heltidsbedrifter, som havde likviditetsproblemer i varierende grad, men god rentabilitet (høj lønningsevne pr. time).

De resterende 3-4.000 heltidsbedrifter med fremmedfinansieringsprocenter på 60 eller derover var således medio 1980 uden væsentlige likviditets- og rentabilitetsproblemer.

At de aktuelle likviditetsproblemer navnlig synes at være koncentreret omkring en mindre gruppe af landmænd kan ligeledes bekræftes gennem de undersøgelser, der er foretaget i tilknytning til udformningen af reglerne om K-lån til besætningsudvidelser. Af undersøgelser foretaget af Danmarks Statistik fremgår det således, at ca. 45.000 af landbrugsbedrifterne i 1980 har haft positive besætningsforskydninger i perioden 1977-80, der sammenlagt kan opgøres til godt 2,8 mia. kr. Udvidelserne har imidlertid været forholdsvis beskedne på det store antal bedrifter, idet ca. 30.000 af de 45.000 bedrifter kun tegner sig for godt 600 mill. kr. af de 2,8 mia. kr. Pr. bedrift svarer dette i gennemsnit til ca. 60.000 kr. I den anden ende af skalaen findes knap 3 pet. af bedrifterne, som i gennemsnit hver har investeret over 300.000 kr. svarende til, at denne gruppes andel af besætningsinvesteringerne andrager ca. 20 pet.

Tabel 2.17. Indkomstforholdene på heltidsbedrifter med 60 pct. fremmedfinansiering og derover. 1979/80. 1)

Gruppering 2)	1.000 kr. pr. bedrift			
	Indkomst før skat	Egenfinansiering 3)	Lønningsevne kr./time	Fremmedkapital i pct. af aktiver
<u>1. Kvartil</u>	-196,5	-226,9	6,35	95
1. undergruppe	-202,5	-244,3	-18,22	96
2. undergruppe	-241,6	-260,2	-2,08	97
3. undergruppe	-163,3	-189,1	9,30	95
4. undergruppe	-177,2	-213,5	28,09	92
<u>2. Kvartil</u>	-33,7	-87,1	15,76	85
1. undergruppe	-46,2	-90,5	-4,63	81
2. undergruppe	-47,9	-93,0	9,42	85
3. undergruppe	-22,1	-81,6	18,65	84
4. undergruppe	-15,8	-82,2	34,98	90
<u>3. Kvartil</u>	8,6	-30,6	23,98	80
1. undergruppe	-0,5	-34,6	1,86	80
2. undergruppe	10,3	-30,4	18,42	75
3. undergruppe	11,8	-29,6	28,05	75
4. undergruppe	12,8	-27,9	41,95	88
<u>4. Kvartil</u>	93,4	52,5	45,27	75
1. undergruppe	54,5	31,8	16,00	75
2. undergruppe	66,0	34,7	32,66	76
3. undergruppe	71,6	39,8	44,54	74
4. undergruppe	184,7	105,6	82,76	75

- 1) Analysen er baseret på 421 regnskaber svarende til ca. 14.500 bedrifter. Ved heltidsbedrifter forstås brug med en samlet arbejdsindsats på 2.080 timer eller mere pr. år. Ved beregning af aktiver og passiver indgår fast ejendom med skøn for 17. årl. vurdering, og realkreditlån er omregnet til 10 pct. obligationslån. Anden form for finansiering er opført til nominelt beløb. Det skal anføres, at beregningerne er behæftet med en vis usikkerhed.
- 2) Som grupperingskriterium er benyttet egenfinansieringen i kr. pr. bedrift for kvartiler og lønningsevnen i kr. pr. time for undergrupperne.
- 3) Udtrykket "egenfinansiering" dækker det løbende positive eller negative likviditetsbidrag fra produktionen efter betalte renter (strømbegreb) og må således ikke forveksles med egenkapital (beholdningsbegreb).

Kilde: Jordbrugsøkonomisk Institut.

2.3.3. Udviklingen i antallet af tvangsauktioner i landbruget.

Landbrugets økonomiske problemer i de seneste år har medført, at der, ligesom tilfældet er for parcelhuse og ejerlejligheder, er sket en kraftig stigning i antallet af tvangsauktioner over landbrugsejendomme.

Medens antallet af kundgjorte tvangsauktioner over landbrugsejendomme i gennemsnit udgjorde 40 pr. kvartal i 1979 er der sket væsentlig stigning i 1980 og især 1981, jfr. tabel 2.18. Denne stigning skyldes ikke alene den aktuelle forringelse i landbrugets indtjening, men især at indtjeningen i en årrække har været negativ i de pågældende bedrifter. Egenkapitalen er herved blevet utiltrækkelig, samtidig med at det ikke har været muligt at få tilført den fornødne fremmedkapital som følge af, at den faste ejendom begrundet i faldende ejendomspriser ikke i samme grad som tidligere har kunnet levere pantesikkerhed for nye lån.

Tabel 2.18. Kundgjorte tvangsauktioner over landbrugsejendomme.

	1979		1980		1981	
	Antal	Ejd.værdi mill. kr.	Antal	Ejd.værdi mill. kr.	Antal	Ejd.værdi mill. kr.
1. kvartal	41	33	79	85	319	338
2. kvartal	25	12	97	90	454	466
3. kvartal	36	33	148	154	345	430
4. kvartal	57	43	268	245		
I alt	159	121	592	574		

Kilde: Danmarks Statistik.

En del af de kundgjorte tvangsauktioner bliver imidlertid aflyst inden auktionens afholdelse. For landbrugsejendomme skønnes det, at 70-80 pct. af de kundgjorte auktioner gennemføres, medens det i de resterende tilfælde lykkes at nå til en ordning med kreditorerne. I 1980 er der således gennemført omkring 400 tvangsauktioner i landbruget. Antallet af gennemførte auktioner ventes i 1981 at blive over 1.200.

Udviklingen i antallet af tvangsauktioner bør sammenholdes med, at der pr. 1. januar 1981 er noteret 139.700 ejendomme som landbrugs-ejendomme i matriklen.

Hovedparten af tvangsauktionerne finder sted i Jylland. Det drejer sig om ca. 80 pct. af samtlige auktioner, og de er koncentreret i Nord-, Midt- og Vestjylland. Samtidig har der været en klar tendens til, at flere og flere landbrugsbedrifter med betydende animalsk produktion bliver omfattet af auktionerne.

De mange tvangsauktioner kan medføre tendens til, at landbrugsproduktionen falder i en vis periode. Selv om en landbrugsejendom bliver videreført af andre ejere, vil der ofte gå en kortere eller længere periode med at genopbygge produktionen. Dette gælder ikke mindst i de tilfælde, hvor besætningen helt eller delvist er blevet solgt i tiden op til en tvangsauktion. Udviklingen i 1980 og den forløbne del af 1981 synes at pege i retning af, at løsøreværdierne på et relativt stort antal ejendomme er blevet realiseret i forbindelse med de økonomiske vanskeligheder, sådan at i hvert fald besætningerne i vidt omfang er bortsolgt, når ejendommene kommer på tvangsauktion. Hvorvidt produktionen genopbygges, og hvor lang tid genopbygningen varer, vil blandt andet afhænge af den nye ejers finansielle styrke og af, om produktionen anses for lønnende.

Ejendomme, der udbydes på tvangsauktion, kan som hovedregel for den faste ejendoms vedkommende erhverves væsentlig billigere end ved køb i almindelig fri handel, et forhold, der primært er knyttet til, at denne kategori af ejendomme i vedligeholdelsesmæssig henseende ligger under det normale niveau. Hertil kommer, at det som oftest er forbundet med betydelige omkostninger for en panthaver at "ligge" med en ejendom overtaget på en tvangsauktion. Som følge heraf prioriteres et hurtigt videresalg ofte højt, hvilket kan influere på salgsprisen.

For ejendomme overtaget og videresolgt af ufyldestgjorte panthavere har salgspriseniveauet i 1. halvår 1981 i gennemsnit for arealgrupperne 5-15 ha og 15-60 ha ligget 3-4 pct. over ejendomsværdien ved 16. almindelige vurdering pr. 1. april 1977. Til sammenligning kan

anføres, at salgspriseniveauet i almindelig fri handel i 1. halvår 1981 for ejendomme i disse arealgrupper lå henholdsvis 36 pct. og 11 pct. over ejendomsværdien ved 16. almindelige vurdering.

2.4. Sammendrag og konklusion.

2.4.1. Sammendrag•

Beskæftigelsesvirkningerne af den danske landbrugsproduktion skønnes direkte og indirekte at være af størrelsesordenen 240.000 arbejdspladser. En ændring af den animalske produktion med 1 pct. skønnes med uændret niveau af den vegetabiliske produktion at give en beskæftigelseseffekt af størrelsesordenen 1.600-1.700 arbejdspladser forudsat, at marginale ændringer i landbrugsproduktionens størrelse har en proportional effekt på den afledte beskæftigelse uden for det primære landbrug. En stigning på 1 pct. i den animalske produktion skønnes at medføre en forbedring af betalingsbalancen med ca. 150 mill. kr. Heri er ikke indregnet virkningen på betalingsbalancen af de med produktionsudvidelsen forbundne investeringer.

Siden 1975 har stigningen i landbrugsproduktionen i gennemsnit andraget 3 pct. om året. Stigningstakten har imidlertid været aftagende, og der er på nuværende tidspunkt udsigt til en svagt faldende tendens i produktionsomfanget i 1982. I de sidste tre år er producentpriserne steget mindre end omkostningerne korrigeret for produktivitetsstigningen. På det seneste er der dog sket en forbedring af prisrelationerne.

I 1980 var nettorenteudgifterne i landbruget mere end tre gange så høje som i 1975. Det skyldes store investeringer, høje ejendomspriser, det forringede sektorbytteforhold og det høje renteniveau. Den gennemsnitlige erhvervsindtjening i landbruget incl. brugerens indtjening uden for bedriften er faldet fra 63.300 kr. i 1978 til 36.800 kr. i 1980. Øvrige familiemedlemmers indtjening er steget fra 17.300 kr. til 21.200 kr., således at den samlede familieindkomst er faldet fra 80.600 kr. i 1978 til 58.000 kr. i 1980. Denne indkomst skal dække landbofamiliernes privatforbrug, personlige skatter og konsolidering. Mange landmænd har for at opretholde et uændret privatforbrug optaget yderligere lån, hvilket har bidraget til stigningen i renteudgifterne.

Der er imidlertid store forskelle i indkomsterne i landbruget. Af de ca. 54.000 heltidslandmænd, der tegner sig for 82 pct. af den samlede landbrugsproduktion og 87 pct. af husdyrproduktionen, havde 20 pct. negativ husstandsindkomst på gennemsnitlig 80.000 kr. i 1979/80, medens de 20 pct., der er bedst stillede, i gennemsnit havde en husstandsindkomst på 200.000 kr. Der er nøje sammenhæng mellem indkomsten og den beregnede lønningsevne. Medio 1980 var den gennemsnitlige fremmedkapital 34 pct. af de samlede aktiver, men 14.000-15.000 heltidslandmænd havde en fremmedkapital på over 60 pct. svarende til 40-45 pct. af landbrugets samlede fremmedkapital. Heraf havde op imod halvdelen store likviditetsproblemer og meget lav lønningsevne. Et tilsvarende antal landmænd havde likviditetsproblemer, men en lønningsevne over gennemsnittet.

Den halvdel af landmændene, der ikke er heltidslandmænd, og som kun repræsenterer 15-20 pct. af produktionen, har mindre akutte problemer. Det skyldes, at de i betydelig grad har supplerende indkomster uden for bedriften, hvorfor forringelsen af den løbende landbrugsindtjening betyder mindre for disse landmænds private økonomi. Der til kommer, at de kun har foretaget mindre investeringer og kun har en mindre gæld, hvorfor renteudgifterne er mindre tyngende i denne gruppe.

Der er mange forskellige årsager til problemerne i landbruget, ligesom de enkelte landmænd har disse problemer i varierende grad. Det er dog navnlig det høje renteniveau og det forringede sektorbyttefortiold, der er årsagen.

Alle landmænd har fået lavere indtjening som følge af, at relationerne mellem landbrugets eksportpriser og priserne på importerede råstoffer især i 1979 og 1980 er blevet forringet. Virkningen heraf på landbruget er forstærket af, at omkostningerne i forbindelse med produkternes forarbejdning her i landet er steget mere end eksportpriserne. Afregningspriserne til landmændene er derfor steget noget mindre end eksportpriserne. Hertil kommer yderligere stigninger i indenlandsk bestemte omkostninger i selve landbruget.

Ved prisforhandlingerne i foråret 1981 blev der vedtaget større prisforhøjelser i EF, end det har været tilfældet i de seneste år, og disse forhøjelser er slået igennem i markedspriserne og landbrugets salgspriser. Desuden har overenskomstfornyelsen i foråret 1981 medført en opbremsning af den indenlandske omkostningsudvikling, ligesom der i den seneste tid har vist sig tendens til en dæmpning i priserne på importerede råvarer.

De seneste måneders positive udvikling i landbrugets prisrelationer vil, hvis denne udvikling fortsætter, kunne medføre en genopretning af den siden 1978 stedfundne forringelse af erhvervets sektorbytteforhold.

Udviklingen i prisrelationerne siden 1978 i forbindelse med det høje **renteniveau** har nedsat indkomsten for næsten alle landmænd. Der er ganske vist gennemført en række selektive ordninger med lån til en rente, der ligger under markedsrenteniveauet i Danmark, men investeringer, der ikke har kunnet finansieres inden for disse rammer, medfører under de gældende finansieringsformer et likviditetsunderskud i de første år. Det høje renteniveau har desuden belastet landbrugets driftskreditter.

Landmænd, der har etableret sig i de seneste år, har betalt ejendomspriser, der ligger væsentlig over, hvad driften af det overtagne produktionsapparat umiddelbart kan forrente. Dette er et generelt problem for nyetablerede i landbruget især under inflation, hvor ejendomspriserne vil afspejle et forventet stigende afkast og en forventning om fortsat stigende ejendomspriser. Især i perioden 1976-80 har der været et ejendomsprisniveau, som har forudsat ikke indfrieede forventninger til den fremtidige prisudvikling for landbrugets produkter og råvarer. Den seneste tids fald i ejendomspriserne har bragt disse tilbage til et niveau, der er mere i overensstemmelse med afkastningsevnen.

En stor del af de nyetablerede landmænd har desuden fundet det hensigtsmæssigt at gennemføre store investeringer i øget husdyrproduktion for at skabe et indtægtsgrundlag og herigennem at søge at dække likviditetsunderskuddet fra ejendoms købet. Disse investeringer er hovedsageligt finansieret med fremmedkapital og har i mange tilfælde i sig selv medført et yderligere likviditetsunderskud.

Af de landmænd, der har foretaget investeringer i de seneste år, har kun landmænd med en effektivitet væsentligt over gennemsnittet været i stand til at opretholde en indkomst, der dækker det hidtidige privatforbrug. I gennemsnit har landbruget haft negativ konsolidering. Som følge af utilstrækkelig indkomst har mange landmænd ikke haft mulighed for fuldt ud at udnytte skattefradragsretten for renter og afskrivninger. Problemerne er desuden forstærket af, at en del landmænd har optaget yderligere lån eller pådraget sig yderligere varegæld for at dække likviditetsunderskuddet og opretholde privatforbruget. De allerede gennemførte selektive foranstaltninger har mindsket og udskudt problemerne for denne gruppe, men selv blandt de effektive producenter findes et ikke ubetydeligt antal, som også fremover vil have et væsentligt likviditetsunderskud.

Landmænd med lav effektivitet har indtil de seneste år kunnet overleve på bedriften ved at optage nye lån på grundlag af ejendommens værdistigning. Dette er ikke mere muligt som følge af de faldende ejendomspriser. I de tilfælde, hvor den lave effektivitet ikke skyldes uheld og indkøringsproblemer, vil denne gruppe vanskeligt kunne blive hjulpet af de allerede gennemførte selektive foranstaltninger.

Antallet af gennemførte tvangsauktioner i landbruget udgjorde ca. 400 i 1980 og ventes at blive ca. 1.200 i 1981.

Der findes endelig et generelt lavindkomstproblem i landbruget. Mange ældre landmænd og deltidslandmænd har en efter danske forhold lav indtjening. Renteudgifterne er imidlertid tilsvarende lave, således at de pågældende landmænd har mulighed for at skabe balance i økonomien gennem et tilsvarende lavt privatforbrug. En del landmænd har lav indkomst, fordi deres produktionsapparat er for lille og umoderne, og nogle har nedtrappet deres produktion og taget deltidsarbejde uden for bedriften. Det skal dog også bemærkes, at en ikke ubetydelig andel af disse landmænd er pensionister, hvorfor deres indkomstniveau mere naturligt må sammenlignes med andre pensionistgrupper end med den øvrige erhvervsaktive befolkning. Ved en forbedring af prisrelationerne og investeringsvilkårene kunne en del af deltidslandmændene igen blive heltidslandmænd med en indkomst, der svarer til andre befolkningsgrupper.

2.4.2. Konklusion.

De erhvervsøkonomiske, likviditetsmæssige og indkomstmæssige problemer, der er beskrevet i det foregående, er af en noget forskellig karakter og størrelsesorden for den enkelte landmand.

Der er allerede gennemført en række foranstaltninger for at hjælpe de landmænd, som har foretaget store investeringer eller etableret sig ved høje ejendomspriser i de senere år. I det omfang disse foranstaltninger politisk ikke vurderes som tilstrækkelige til at hjælpe de landmænd, som i øvrigt arbejder effektivt, kan det overvejes at forlænge eller udbygge disse ordninger. I det omfang man i stedet ønsker mere varigt at tilstræbe en forhøjelse af landbrugets indkomstniveau og en højere grad af overensstemmelse mellem erhvervets finansielle byrder, herunder disses tidsmæssige fordeling, og erhvervets løbende afkast, kan der blive tale om ændringer i skattereglerne og/eller en mere eller mindre omfattende ændring af finansieringsvilkårene. Disse ændringer, der kan modvirke nogle af de problemer inflationen skaber, kunne indebære ændrede vilkår for både nye investeringer og allerede foretagne investeringer, der er finansieret med lån til en høj rente. Det er sådanne mulige foranstaltninger, der vil blive behandlet i de følgende kapitler. I det omfang, der ikke blot er tale om en tidsmæssig forskydning, men om en varig sænkning af beskatningen eller varig lettelse af rentebyrden i forhold til markedsrenten, kan der opstå et kapitaliseringsproblem.

En videreførelse af den nuværende landbrugsproduktion vil forudsætte, at der løbende foretages erstatningsinvesteringer (reinvestering), først og fremmest i husdyrproduktionen. Skal produktionen øges, vil dette forudsætte større investeringer (nettoinvestering).

Selv om en investering vurderes som rentabel, når hele dens levetid betragtes, vil der sædvanligvis opstå visse startvanskeligheder. Dette skyldes dels nogle fysiske/tekniske indkøringsproblemer og dels, at den likviditetsmæssige belastning med de gældende skatte-

og finansieringsvilkår, bl.a. som følge af inflationsforventningerne, er mest tyngende i den første del af investeringernes levetid. Under de seneste år forhold, med stigende indtjening og ejendomspriser, har mange landmænd haft vanskeligt ved at tilvejebringe den nødvendige tillægsfinansiering i indkøringsperioden.

Vil man skabe større sikkerhed for, at investeringer, som er rentable, kan gennemføres, er der behov for ordninger, der giver landmændene mindre ydelser i den første del af investeringsforløbet og/eller for ændringer i skattelovgivningen, der letter virkningerne af de gældende regler i denne periode.

Tilbage står det problem, at med de nuværende udsigter for landbrugets indtjening synes det vanskeligt at foretage rentable investeringer i landbruget ved en effektiv rente på over 20 pct. Dette gælder i særdeleshed de landmænd, der har for ringe indkomst til fuldt ud at kunne udnytte de skattemæssige fradrag for afskrivninger og renter.

Vil man sikre investeringer i landbruget, som kan gøre det muligt at opretholde produktionen og eventuelt forøge den, kan der være tale om ændringer i beskattningen, og desuden kan der i den nuværende situation være behov for enten midlertidige rentelettelser, investeringstilskud, eller andre former for investeringsfremme.

Det er naturligvis et spørgsmål, hvor varige man i givet fald bør gøre egentlige støtteordninger. Ved vurderingen heraf kan man imidlertid ikke umiddelbart tage udgangspunkt i den nuværende situation, hvor realrenten forekommer ekstraordinært høj.

Det er da også målsætningen for den generelle økonomiske politik at skabe en sådan grad af balance i samfundsøkonomien, at realrenten kan bringes ned på et væsentligt lavere niveau. Det må da være den mere langsigtede situation, der må danne udgangspunktet for en vurdering af landbrugets rentabilitet på længere sigt.

Forholdene i den internationale økonomi og betalingsbalancesituationen gør det imidlertid mindre sandsynligt, at den omtalte grad af balance i økonomien kan opnås i det korte løb.

I det korte og mellemlange løb kunne det derfor være hensigtsmæssigt at overveje, om elementer til at styrke landbrugets produktionsmuligheder kunne skabes gennem en række ændringer af de eksisterende finansierings- og skatteregler og vilkår. Formålet hermed skulle være at skabe baggrund for en bedre udnyttelse af de ledige produktionsfaktorer samt at forbedre betalingsbalanceerhvervenes, herunder landbrugets, internationale konkurrenceevne.

DEL II.

MULIGE FORANSTALTNINGER

Kapitel 3. Principielle overvejelser over finansierings- og beskatningsformer.

3.1. Finansieringsproblemer under inflation.

Inflationen indebærer muligheder for forskellige forskydninger i nominelle kontraktforhold (d.v.s. kontraktforhold udtrykt i løbende kroner) i forhold til situationen under mere stabile prisforhold.

Det mest iøjnefaldende træk er, at fordelingsvirkningerne mellem kreditor og debitor ikke kan forudses ved kontraktens indgåelse. Ved en kraftig inflationsudvikling kan debitor få en inflationsgevinst på kreditors bekostning, medmindre den effektive rente er meget høj. Det omvendte kan ske ved en mere behersket inflation end forudset ved indgåelse af låneforholdet eller ved en pludselig rentestigning.

Realrenten (forenklet: den effektive rente fratrasket den generelle prisstigningstakt) kendes først, når lånet er betalt tilbage. Det kan skabe en vis usikkerhed ved sammenligningen mellem en påtænkt investerings rentabilitet og den forventede realrente. Også selv om realrenten var kendt, ville der altid bestå en usikkerhed m.h.t. forholdet mellem realrenten og rentabiliteten i de enkelte virksomheder eller erhverv.

Usikkerheden m.h.t. realrentens højde kan i perioder bevirke, at der iværksættes investeringer på grundlag af overdrevne prisstigningsforventninger. Derved kan der opstå kreditorgevinster og debitorstab, som i en efterfølgende fase kan bremse investeringsvirksomheden.

Endelig sker der under inflation det, at den reale tilbagebetaling af et traditionelt lån fremskyndes. Det betyder, at debitors likviditet belastes hårdt i starten. Modstykket hertil er en hurtigere konsolidering.

Disse forskydninger i kontraktforholdene som følge af inflationen får nok deres største betydning, såfremt der sker meget stærke og

bratte udsving i inflationstakten eller renteniveauet, f.eks. hvis forholdet mellem inflationsforventninger og renteniveau påvirkes mærkbart af ydre faktorer.

Over en årrække har renten i Danmark måttet holdes i overkanten af det internationale renteniveau for at finansiere betalingsbalanceunderskuddet og fastholde den private udlandsgæld. I 1980-81 er renten i udlandet trods konjunkturtilbageslaget steget kraftigt som led i inflationsbekæmpelsen, mens bankrenten i Danmark har været ret stabil. Denne indsnævring af renteforskellen er fundet forsvarelig på baggrund af gunstige muligheder for offentlig kapitalimport, relativ ro inden for EMS-valutasamarbejdet og en vis stabilisering af betalingsbalancen, ligesom hensynet til den svækkede økonomiske aktivitet har gjort det ønskeligt at begrænse rentestigningen så meget som muligt. En afsmitning af den internationale rentestigning på obligationsrenten har dog kunnet konstateres. Statens voksende kasseunderskud har imidlertid også belastet obligationsmarkedet og således bidraget til misforholdet mellem afkastet af passiv og aktiv kapitalanbringelse. De rentemæssige konsekvenser af udlandsgælden og statens underskud vejer tungt i en situation, hvor realindtægterne indtil nu har været faldende, byerhvervenes afsætningsmuligheder stagnerende eller vigende og landbrugets indtjeningsmuligheder stærkt forringede. Rentabiliteten i investeringerne bliver i denne situation for lave i forhold til den realrente, investeringerne skal finansieres til. Renten og tidsprofilen bliver ikke mindst en voldsom belastning for et kapitalintensivt erhverv som landbruget, især når den indtjening, der bliver tilbage til den selvstændige landmand efter aflønning af andre produktionsfaktorer, er utilstrækkelig til, at skattemæssige rentefradrag kan udnyttes.

En varig løsning af dette problem kan kun opnås gennem en økonomisk politik, som muliggør en sænkning af realrenten.

3.2. Teoretiske løsningsmuligheder.

3.2.1. Indekslån.

Ved at åbne adgang til indeksslån kan man ved lange investeringer sikre en ydelsesprofil, som kan være mere hensigtsmæssig for inves-

teringer, som rejser særlige likviditetsproblemer i begyndelsesfasen. Til gengæld sker der en langsommere konsolidering. Man kan derimod ikke regne med, at indekslån på markedsvilkår kan optages med en lavere realrente end den, der forventes ved optagelse af traditionelle lån, men realrenten og dermed fordelingen mellem kreditor og debitor vil være kendt ved lånets optagelse. Indeksloan indsnævrer ikke den usikkerhed, som består i, om investering i et bestemt projekt eller i en bestemt økonomisk sektor måtte vise sig mere eller mindre rentabel end andre projekter eller investeringer i andre økonomiske sektorer.

Indeksloan i det frie marked rejser en række problemer og forudsætter bl.a. en afklaring af den skattemæssige behandling, og landbruget vil med erhvervets aktuelle indkomstudsigter stå over for kreditværdighedsproblemer ved optagelse af indekslån på markedsvilkår.

3.2.2. Andre lånetyper.

Ydelsesprofilen kan også vippes - således at likviditeten øges i den første del af lånenes løbetid - ved at udforme specielle nominelt forrentede lån med lav begyndelsesydelse og højere slutydelse. Ydelsen på sådanne lån og udviklingen i denne fastsættes nominelt i kroner og ører. Vil man sikre, at den reale byrde af sådanne lån ikke stiger, er der forholdsvis snævre grænser for, hvor stærkt ydelsesprofilen kan vippes.

Muligheden for en større udbredelse i det frie marked af lån med vippede profiler må vurderes under hensyntagen til den vedvarende - og på forhånd fastlagte - stigning i de nominelle byrder, men herudover kan denne type lån rejse visse spørgsmål i relation til skatte-lovgivningen.

Variabelt forrentede lån, der er en kendt, men i realkreditfinansieringen hidtil lidet benyttet låneform, kan mindske usikkerheden med hensyn til de fremtidige reale ydelser set i forhold til fastforrentede lån, men ydelsesprofilen ændres i princippet ikke og kan således ikke umiddelbart bidrage til at mindske likviditetsproblemet. Fra debtors synspunkt vil den formindskede usikkerhed spe-

cielt gøre sig gældende, hvis afkastet gøres konjunkturafhængigt (f.eks. i form af indskydelse af ansvarlig lånekapital), hvilket dog i markedet kan støde imod risikoaversion hos kreditorer.

3.3. Beskatning.

Beskatning efter gængse nominalistiske principper indebærer, at hele den effektive rente af traditionelle lån incl. den inflationskompenserende del er fradragsberettiget, forudsat den ikke har form af kurstab. Det betyder, at den skattemæssige begunstigelse af lånefinansiering vokser med inflationen. Dette forudsætter dog, at der er tilstrækkelig indkomst til at udnytte den skattemæssige rentefradragsret. Afskrivninger sker derimod på basis af historiske anskaffelsespriser, hvilket indebærer, at den skattemæssige værdi af afskrivningerne realt formindskes med inflationen.

Ved anvendelse af indekslån vil den inflationskompenserende del af renten blive holdt uden for beskatningen, idet indekstilla til restgælden uden for nærings- og spekulationstilfælde ifølge praksis anses for skattefri/ikke fradragsberettiget. Denne praksis hviler dog ikke på formelle regler, og en større udbredelse af indekslån må forudsætte, at der skabes klarhed på dette punkt.

Kapitel 4. Alternative finansieringsformer på markedvilkår.

4.1. De nuværende finansieringsformer.

En gennemgang af mulige ændringer af landbrugets finansieringsformer kan mest hensigtsmæssigt tage udgangspunkt i den gældende finansieringsstruktur. De(n) mest anvendte låneform(er) inden for de forskellige led i finansieringsstrukturen kan herefter gøres til genstand for en beskrivelse. Angående en talmæssig belysning af gældsforholdene henvises til kapitel 2.

Neden for er vist en oversigt vedrørende finansieringsstrukturen i landbrugserhvervet. Den orden, hvori de forskellige lånetyper står opført, repræsenterer samtidig den som oftest forekommende rækkefølge for lånenes prioritetsorden i den enkelte landbrugsejendom.

Da besiddelsesformen for langt den overvejende del af danske landbrugsbedrifter - ca. 98 pct. - er selveje, vil der ikke i nærværende afsnit blive omtalt de former for kapitaltilførsel, der mere specifikt er knyttet til selskabsdannelser.

Långiver	Afdrags- tid, år	Lånetype (normalt)	Maksimal lånegrænse i forhold til kon- stant han- delsværdi	Sikkerhed
Realkreditlån Kreditforeninger	10-30	annuitet (obl.lån eller kon- tantlån)	45 pct	fast ejd. + besætn. + inventar
DLR ¹⁾	5-30	serie/an- nuitet (obl.lån eller kon- tantlån)	70 pct.	fast ejd. + besætn. + inventar
<u>Private pantebreve</u>	5-15 (alm.)	serie el- ler annui- tet	efter af- tale	fast ejd. + besætn. + inventar evt. sypp. med hand- pant
Pengeinstitutlån Aim. bank- og spare- kasselan	1-10	serie/an- nuitet	efter af- tale	Kaution og ejerpante- brev
Finanslån (udlandslån)	min. 5	serie/an- nuitet	efter af- tale	
Statslån		annuitet		fast ejd. + besætn.
Jordkøb	30			+ inventar
Etableringslån	ca. 20	annuitet		evt. ejer- pantebrev.
<u>Leverandørkreditter</u>				

1) I relation til jordbrugserhvervet administrerer DLR K-låneordningen. Vedrørende en nærmere omtale heraf henvises til afsnit 4.8.2.

4.1.1. Realkreditlån.

Efter realkreditreformen i 1970, hvor der fandt en lang række fusioner sted af kreditforeninger og hypotekforeninger, eksisterer der i dag seks obligationsudstedende realkreditinstitutter, hvoraf de fire blandt andet har til opgave at finansiere landbrug nemlig:

Kreditforeningen Danmark	- landsdækkende
Forenede Kreditforeninger	- dækkende Øerne
Jyllands Kreditforening	- dækkende Jylland
Dansk Landbrugs Realkreditfond	- landsdækkende

De tre kreditforeningers øvre lånegrænse er fastsat til 45 pct. af en landbrugsejendoms kontantværdi inklusive besætning og løsøreverdier. Ses bort fra de særlige grundforbedringslån, tilbagebetales kreditforeningslånene efter annuitetsprincippet, det vil sige med faste ydelser, hvoraf afdraget kun er ganske beskedent i begyndelsen af lånets løbetid for herefter at være stigende mod udløbstedpunktet. Der er valgmulighed mellem lån med 10, 20 og 30 års løbetid. Langt den overvejende del af lånene er optaget/optages med 30 års løbetid. Kreditforeningslånene kan ydes som obligationslån eller kontantlån. I det sidste tilfælde sælger kreditforeningen obligationerne og udbetaler herefter kontantprovenuet til låntageren. Ved kurser under 100 (pari) vil kurstabet i relation til låntager figurere i form af forhøjelse af renten.

Dansk Landbrugs Realkreditfonds øvre lånegrænse er 70 pct. af en ejendoms kontantværdi ligeledes inklusive besætning og løsøreverdier. Frem til 1. april 1981 var fondens långivning udelukkende baseret på serielån, det vil sige lån, som tilbagebetales med lige store halvårlige afdrag i hele lånets løbetid. Da renten, der er fast, beregnes af restgælden, er den samlede ydelse faldende gennem lånets løbetid. Fra 1. april 1981 yder DLR i lighed med kreditforeningerne også annuitetslån. Rundt regnet halvdelen af den långivning, der sker med udgangspunkt i obligationsudstedelse, er baseret på annuitetslån. Løbetiden for fondens lån varierer fra 5 år til 30 år. Som for kreditforeningernes vedkommende ydes langt hovedparten

af lånene med en løbetid på 30 år. Låntagerne har ligeledes valgmulighed mellem at optage et lån som obligationslån eller kontantlån.

Med baggrund i, at DLR varetager den sekundære realkreditfinansiering i landbruget, underkastes lånesagerne en egentlig kreditprøvelse, idet lånesagerne forberedes af pengeinstitutterne, som afgiver udtalelser over for DLR vedrørende blandt andet lånsøgenes kreditværdighed. I DLR gennemgås lånsøgenes regnskabs- og budgetmateriale. Derigennem bliver den legale 70 pct. lånegrænse en øverste-grænse for låneudmålingen. I tilfælde, hvor effektiviteten ud fra foreliggende data ikke kan anses for at være optimal, kan der blive tale om en lavere låneudmåling. Såfremt DLR finder, at projekterede investeringer er mindre hensigtsmæssige ud fra en helhedsvurdering, kan der blive meddelt afslag.

I forbindelse med kreditforeningernes vurdering og låneudmåling tages der hensyn til ejendommens og bedriftens karakter og kreditværdighed samt pantets mulige anden anvendelse end den, der finder sted på tidspunktet for långivningen. I praksis betyder dette, at størstedelen af landbrugsbedrifterne i kreditforeningerne kan opnå en belåning svarende til 45 pct. af ejendommens rimelige kontante handelsværdi eller anskaffelsessum. Tillægslån inden for den nævnte lånegrænse kan ydes, såfremt der kan dokumenteres et særligt lånebehov, som f.eks. indfrielse af forfaldne private pantebreve samt i et vist omfang indfrielse af andre forfaldne fordringer.

Karakteristisk for realkreditlånene er, at lånevilkårene - rente- og afdragsvilkår - fastlægges for hele lånets løbetid allerede på lånets optagelsestidspunkt dog med undtagelse af rentetilpasningslån, der hidtil kun er anvendt i et meget beskedent omfang. Dette medfører, at långiver (obligationskøberen) og låntager ved låneforholdets indgåelse må forsøge at tage højde for den købekraftsforringelse, som det ydede lån må forventes at blive udsat for ved fortsat inflation. Långivers og låntagers inflationsforventninger vil således være en af de faktorer, der påvirker den effektive rente, der dannes på markedet. Herudover må man være opmærksom på, at beskætningsforholdene hos parterne og det samlede udbud af obligationer på markedet også spiller en væsentlig rolle for rentedannelsen.

Da et annuitetslån i begyndelsen af løbetiden afdrages langsommere end et serielån, indebærer dette, at der i de første år af et låns løbetid for låntager er knyttet en likviditetsfordel til annuitetslånet. Med de for tiden gældende rente- og løbetidsforhold på obligationsmarkedet er denne fordel koncentreret til de første ca. 5 år af løbetiden for 30-årige lån.

Herefter er det omvendt. Sammenhængen er den, at jo højere renteniveau, des kortere vil den periode være, hvortil der er knyttet den omtalte likviditetsfordel for annuitetslånet og des mindre vil fordelen være i relation til den samlede ydelse.

Med udgangspunkt i de beskrevne tilbagebetalingsprofiler (faste eller faldende nominelle ydelser) indebærer en fortsat inflationær udvikling, at realværdien af ydelserne på et realkreditlån vil være aftagende gennem løbetiden. Omvendt vil realværdien af ydelserne som oftest føles meget belastende i de første år af et låns løbetid. Problemet er imidlertid, at denne profil i det reale ydelsesforløb som oftest ikke er sammenfaldende med udviklingen i indtjeningen for nyetablerede/investerende landmænd. På den anden side afbødes problemet noget af, at landmandens arbejdsevne normalt er størst i årene umiddelbart efter etableringen, ligesom supplerende indtjening uden for erhvervet er almindeligt blandt unge landmænds hustruer. Ovennævnte betragtninger gælder før skat. Efter skat kan forholdene se væsentlig anderledes ud afhængig af den enkelte landmands økonomiske situation, jfr. kap. 6.

4.1.2. Private pantebreve.

Låntagning gennem udstedelse af private pantebreve forekommer næsten udelukkende i forbindelse med ejendomsoverdragelser (sælgerpantebreve). Det skal dog understreges, at udstedelse af sælgerpantebreve kun spiller en relativ underordnet rolle inden for om sætningen med landbrugsejendomme, fordi lånemulighederne på den organiserede del af kapitalmarkedet forekommer at være **veludbyggede**. Normalt kan indtil 70 pct. af en ejendomsoverdragelse finansieres med realkreditlån, medens de sidste 30 pct. ikke sjældent erlægges

kontant (tilvejebragt gennem egen opsparing, pengeinstitutlån samt eventuelt gennem et statsligt kurstabslån).

Det forhold, at en betydelig andel af ejendomsomsætningen inden for landbruget vedrører familiehandeler, peger i retning af, at rente- og afdragsbetingelserne på private pantebreve kan variere betydeligt. De hyppigst forekommende løbetider er 10-15 år.

4.1.3. Pengeinstitutlån.

Pengeinstitutternes udlån - incl.formidlingen af udlandslån - har i alt gennem de seneste år dækket omkring 16 pct. af landbrugets lånebehov. Som følge af udlånsreguleringen i 70'erne har pengeinstitutterne søgt at bevare en vis mobilitet ved i overvejende grad at yde lån med relativt kort løbetid til landbrugserhvervet. Her kan nævnes drifts- og byggekreditter samt kontraktfinansiering, medens långivning med længere løbetid for eksempel ved egentlig anlægsfinansiering i højere grad er overladt til realkreditinstitutterne - dog eventuel suppleret med hjemtagelse af finanslån optaget i udlandet og formidlet af et dansk pengeinstitut, der eventuelt samtidig stiller garanti over for det udenlandske pengeinstitut.

Ud over de nævnte typer af kreditgivning yder pengeinstitutterne i et vist omfang faste prioritetslån for eksempel i forbindelse med nyetableringer. Denne type af lån forudsætter ofte, at låntageren har foretaget en regelmæssig opsparing for eksempel i form af en skattebegünstiget etableringskonto over en årrække forud for etableringstidspunktet. Etableringslånene har normalt en løbetid på 10 år med tilbagebetaling i lige store afdrag (serielån). Undertiden dog således, at lånet i de første par år er afdragsfrit. Renten på pengeinstitutlån er variabel.

Generelt gælder det for pengeinstitutlånene, at de ikke i samme grad er standardiserede som for realkreditlånenes vedkommende. Den som oftest nære lokale kontakt mellem pengeinstituttet og låntageren indebærer, at udformningen af tilbagebetalingsvilkårene (låneformen) kan aftales individuelt og løbende ændres. Denne mulighed

eksisterer ikke for realkreditinstitutterne, selv om disse gennem ydelse af tillægslån i et vist omfang kan imødekomme individuelle behov.

Vedrørende landmændenes muligheder for at optage lån (finanslån) i udenlandsk valuta til finansiering af erhvervsinvesteringer henvises til afsnit 4.6. Her skal blot bemærkes, at optagelse af et finanslån ikke efter gældende regler udelukker, at der sideløbende kan finde en finansiering sted af den samme investering ad indlandske kanaler. Hvor dette sker, tales om "dobbeltf finansiering". Eksempelvis er det ikke ualmindeligt, at det finanslåneformidlende pengeinstitut til sikkerhed for debtors (landmandens) rettidige betaling af ydelserne på finanslånet lader landmanden deponere en passende obligationspost, som landmanden har erhvervet gennem realkreditbelåning af investeringen.

Vedrørende låntagning i pengeinstitutter, hvortil der er knyttet statsgaranti/rentesubsidier, henvises til omtalen i kapitel 5.

4.1.4. Statslån.

Da der ikke ydes statslån på markedsvilkår, er disse lånetyper behandlet i kapitel 5, hvortil henvises. Endvidere henvises til omtalen af K-lån i afsnit 4.8.2.

4.1.5. Leverandørkreditter.

Normalt vil finansiering over leverandørkreditter være en kostbar form for finansiering, navnlig når kredittiden har løbet ud over en vis periode. I hovedsagen er der tale om følgende kategorier, idet der omtales kreditgivere såvel på landbrugets indkøbs- som salgsside:

Leverandørkreditter i forbindelse med køb af foderstoffer og gødning er de almindeligst forekommende. Oftest ses det, at foderstofgælden får karakter af en stående kredit (kassekredit). Der gælder for tiden forskellige kutyper med hensyn til renteberegningen. Oftest er varekøbet rentefrit i faktureringsmåneden samt helt eller

delvis i den umiddelbart følgende måned. Såfremt varekøbet ikke er betalt inden udløbet af denne rentefrie periode, påbegyndes rentetilskrivningen med en sats, der for tiden ligger i intervallet 20-22 pct. Denne rentesats forhøjes som oftest yderligere med et finansieringstillæg, såfremt saldoen ikke er indfriet 3-4 måneder efter varekøbet. Hvor der foreligger forudbetaling af varekøb, sker der normalt en forrentning af det forudbetalte beløb.

En speciel form for leverandørkredit er knyttet til, at landmanden typisk til leverandøren udsteder et såkaldt høstpantebrev. Gennem pantebrevet stiller landmanden den kommende høst som sikkerhed for betaling af leverancer som såsæd og gødning. Høstpantebrevene kan dog også, i modsætning til hvad der synes at være en udbredt opfattelse, anvendes som sikkerhedsstillelse i anden forbindelse.

Vedrørende de foranstaltninger, der er truffet med henblik på en nedbringelse af den forfaldne og højtforrentede del af foderstokreditterne, henvises til omtalen af disse ordninger i kapitel 5.

Kreditter til finansiering af indkøb af smågrise kan ydes af slagterierne, ligesom landboauktionerne og kreaturhandlere ofte er villige til at sælge kreaturer på kontrakt med ejendomsforbehold. Dyrene skal af kreditor kunne identificeres i besætningen, såfremt ejendomsforbeholdet skal have retskraft. Inden for fjerkraområdet findes ordninger, hvor finansiering af besætnings- og foderstofkøb delvis er overladt til andre end landmanden. Endelig gælder det, at en række aftagere af frø, sukkerroer og andre specialafgrøder yder forskud med hensyn til betalingen, såfremt der er indgået leveringskontrakter. Ved køb af maskiner er kontraktfinansiering - hvor sælgeren har ejendomsforbehold til det leverede - også ganske almindeligt, selv om kortfristede lån i pengeinstitutterne i stigende omfang vælges som et alternativ til denne form for finansiering.

4.1.6. Landbrugsfinansieringens lagdeling.

Landbrugsfinansieringen er sammenlignet med eksempelvis parcelhusfinansiering præget af dels en betydelig lagdeling, dels at der sker hyppige bevægelser i pjrioteringsforholdene på de enkelte ejendomme.

Kreditforeningerne og pengeinstitutterne har pant i næsten samtlige 1 andbrug se j endomme. DLR har pant i knap 50.000. Staten har siden 1967 ydet ca. 14.000 yngre landmænd lån (etableringslån) og har mange gamle statslån i ejendommene.

Hos yngre landmænd, som ofte har gennemført investeringer siden overtagelse, og hos landmænd i det hele taget, når der er investeret af betydning, er det ikke usædvanligt med op til 10-15 forskellige hæftelser omfattende i prioriteritetsorden for eksempel:

et grundforbedringslån (vandingsanlæg),
to-fire kreditforeningslån,
to-fire DLR-lån,
to pengeinstitutlån,
et statsligt kurstabslån (ydet i forbindelse med købet af ejendommen),
et gældssaneringslån (ydet af et pengeinstitut med 80 pct. statsgaranti).

Prioritetsrækken er ikke sjældent yderligere kompliceret i kraft af, at der optræder ældre statslån, ejerantebreve tinglyst i forbindelse med tørkelånsordningen, og private pantebreve, som efter deres indhold ikke har kunnet rykke og derfor kan have pant mellem kreditforeningslånene, mellem kreditforening og DLR eller mellem DLR-lånene.

De hyppige bevægelser i prioritetsrækken kommer af, at der i forbindelse med investeringer og i forbindelse med omprioritering i det hele taget nogenlunde samtidig søges opnået lån i såvel kreditforening, DLR som pengeinstitut. Tilbagerykningen giver på grund af lagdelingerne mange ekspeditioner, ikke mindst når der for eksempel er en vis tidsforskydning mellem ansøgningerne.

Til illustration af uroen i debitormassen kan oplyses, at DLR med pant i ca. 50.000 landbrugsejendomme modtog 8.006 låneansøgninger i 1980 og samtidig modtog 5.210 ansøgninger om tilbagerykning for nye lån - hovedsageligt kreditforeningslån.

Lagdelingen sammenholdt med den meget høje belåningsgrad på mange landbrug kan, uden at der foretages specielle foranstaltninger, virke begrænsende på mulighederne for indførelse af nye låneformer på landbrugsområdet især for allerede etablerede landmænd.

Den betydelige lagdeling inden for landbrugsfinansieringen skyldes dels de mange finansieringskilder, som landbruget kan benytte sig af (realkreditinstitutterne - kreditforeninger og DLR - pengeinstitutter, herunder finanslån, staten og private långivere, herunder leverandører), dels at en udbygning af en landbrugsbedrift som oftest foregår gradvis, således at den samme kreditgiver som det mest almindelige har flere lån i en ejendom. Lånene behøver ikke nødvendigvis at være placeret i umiddelbar forlængelse af hinanden i prioritetsrækken. En del af kompleksiteten kunne naturligvis undgås, hvis - fortrinsvis kreditforeningerne og DLR - gik over til at yde nye lån under forudsætning af indfrielse af allerede indestående lån.

Praktiske og økonomiske hensyn gør, at denne fremgangsmåde ikke vælges. Helt typisk er der tale om, at der ydes tillægslån til bestående lån.

4.1.7. Tinglysningslovens §§ 37 og 38 set i relation til landbruget.

Langt den overvejende del af landbrugets gæld er sikret ved pant i den faste ejendom.

Som udgangspunkt omfatter panteretten, jfr. tinglysningslovens § 37, ved landejendomme - ud over selve den faste ejendom (jord + bygninger) - driftsinventar, driftsmateriel, maskiner, tekniske anlæg, besætning, gødning og andre frembringelser, for så vidt de ikke udskilles ifølge en regelmæssig drift.

Ejendomsforbehold vedrørende tilbehørsgegenstande, der stiftes, før tilbehøret anbringes på ejendommen, må dog respekteres af ældre panthavere i ejendommen. Men pantet griber friværdien i sådanne genstande, efterhånden som gælden betales.

§ 38 i tinglysningsloven begrænser imidlertid denne mulighed for at aftale ejendomsforbehold m.v., idet særskilt ret over tilbehør eller inventar, der indlægges i ejendommen, ikke kan forbeholdes.

§§ 37 og 38 åbner således mulighed for, at der kan tages ejendomsforbehold over bl.a. markmaskiner, besætning, afgrøder o.lign. og over maskiner, der anvendes i bygningerne, men kun har en løsere tilknytning. Over malkeanlæg, stalданlæg, korntørrerier, siloer o.lign. kan særskilt ret ikke forbeholdes.

Et udvalg under Justitsministeriet har foreslået, at § 38 ændres, således at begrænsningen i muligheden for at forbeholde sig særskilt ret over tilbehør til erhvervsvirksomheder udgår. Herved skulle opnås en lettere adgang til finansiering af tilbehør ved leasing og køb ved ejendomsforbehold. Landbrugsejendomme vil også i et vist omfang blive berørt af den foreslåede ændring af § 38.

Ved vurderingen af den foreslåede ændring i § 38 må det for så vidt angår landejendomme især overvejes, om en udvidelse af adgangen til at forbeholde sig særskilt ret over tilbehør og den deraf følgende finansieringsmulighed totalt set giver landmanden bedre finansieringsvilkår end under gældende regler. Det må i denne forbindelse på den ene side erindres, at det er muligt at belåne landbrugsejendomme op til 70 pct. af en værdiansættelse, der inkluderer besætning og driftsinventar inden for visse grænser, og på den anden side, at der erfaringsmæssigt er grænser for, hvor stor gældsbelastning driften af en landbrugsejendom kan bære.

Den almindelige angivelse af panterettens omfang i tinglysningslovens §§ 37-38 begrænses af en række regler, der tillægger visse kreditorer særlige fortrinsrettigheder.

Tinglysningslovens § 4 fastslår, at skatter og afgifter til stat og kommune, forsikringsbidrag til brandforsikringsselskaber og ydelse til offentlig vedligeholdelse af anlæg til forsyning med vand, lys, varme m.v. og til afledning m.v. af vand og andet, er gyldige mod alle og enhver uden tinglysning. Det samme gælder levering af vand

fra kommunale værker ifølge vandforsyningsloven og i vid udstrækning kommunale anlægsbidrag til veje, gader og vandaflledning i henhold til særlig hjemmel.

Lov nr. 50 af 14. februar 1951 om fortrinsret i høsten åbner mulighed for at indrømme kreditor fortrinsret i høsten for gæld, der er stiftet mellem 1. december og 1. juni til anskaffelse af såsæd, frø, kunstgødning og læggekartofler. Fortrinsretten stiftes ved pantebrev i fast ejendom, der tinglyses. Panteretten går forud for tidligere stiftede panterettigheder. Gælden forfalder 1. oktober. Panteretten bortfalder 1. januar, medmindre begæring om udpantning er indgivet forinden.

Lov nr. 242 af 8. juni 1966 om belåning af salgsafgrøder giver adgang til at pantsætte en landbrugsejendoms afgrøder i tiden 1. august til 15. oktober til sikkerhed for lån, der bevilges i samme tidsrum, og som udelukkende vil blive anvendt til dækning af udgifter til opretholdelse og forbedring af ejendommens drift. Pantebrev tinglyses som underpant i fast ejendom og panteretten går forud for tidligere stiftede panterettigheder. Gælden forfalder 15. januar, og panteretten bortfalder 1. marts, medmindre begæring om udpantning er indgivet forinden. Det er en betingelse, at der ikke er tinglyst høstpantebrev på ejendommen.

Endelig kan der efter lov nr. 166 af 29. marts 1974 om grundforbedringslån ydes lån til visse nærmere opregnede grundforbedrende formål. Lånene sikres ved tinglyst pant i fast ejendom forud for andre hæftelser af privatretlig oprindelse, såfremt Jordbrugskommissionen godkender dette ved påtegning på pantebrevet. Godkendelse forudsætter, at ejendommens værdi som følge af grundforbedringen forøges væsentligt mere end de med grundforbedringen forbundne udgifter.

4.2. Lån med variabel rente.

Neden for vil blive beskrevet en række alternative finansieringsformer i forhold til de netop beskrevne forhold. I den resterende del af nærværende kapitel vil blive beskrevet finansieringsformer, hvis

prisdannelser sker uden væsentligt statsligt engagement, hvorimod **der** i kapitel 5 vil blive beskrevet en række eksisterende eller mulige finansieringsformer, som indeholder et offentligt element.

Princippet.

Ved variabelt forrentede lån forstås lån med en nominel rente, der varierer gennem hele lånet. Lån med variabel rente er først og fremmest kendt fra pengeinstitutterne.

Siden 1976 har realkreditinstitutterne til finansiering af nyopførte ejerboliger - ved ydelse af særlig realkredit - kunnet tilbyde variabelt forrentede lån i form af de såkaldte rentetilpasningslån med en løbetid på op til 30 år. I november 1980 blev der givet generel tilladelse til ydelse af rentetilpasningslån, men kun få landmænd har hidtil benyttet denne mulighed. Ydelsen på lånet fastsættes for en 5-årig periode ad gangen. Lånets provenu fremskaffes ved at sælge en blanding af obligationer med løbetider mellem 1 og 5 år. Fordelingen fastlægges således, at det obligationsbeløb, **der** årligt skal indfries, er afpasset efter afdragene i de pågældende år, dog således at der tillige sælges så mange af de 5-årige obligationer, at det svarer til kontantlånsrestgælden på rentetilpasningstidspunktet. På basis af salg af en ny kombination af 1-5 årige obligationer i en periode på 6 måneder umiddelbart før det næste rentetilpasningstidspunkt fastsættes renten gældende for den næste 5-års periode for restgælden.

Regulering af renten.

Skal realkreditinstitutterne gennem udstedelse af obligationer yde variabelt forrentede lån med hyppigere rentereguleringer end ved de gældende rentetilpasningslån, må det anføres på lånedokumenterne og påtrykkes fordringerne, at renten er variabel og reguleres på en nærmere angiven vis. Der kan på forhånd tænkes anvendt flere forskellige metoder til regulering af rentetilskrivningen til lånet.

Ved fastsættelsen af renten på nye lån er det af central betydning, hvilken i forvejen kendt rentesats disse lån knyttes til.

I lighed med, hvad der gælder for variabelt forrentede fordringer i pengeinstitutter, vil reguleringen af renten for allerede optagne lån næppe i praksis kunne ske fra dag til dag, men kun med nærmere fastlagte mellemrum, f.eks. hvert halve år. Imellem to reguleringer vil der således kunne opstå en forskel mellem renten på nyoptagne og på eksisterende lån.

Ydelsen.

Pengeinstitutterne yder i relation til bl.a. landbruget sædvanligvis variabelt forrentede lån efter serielånsprincippet. Lånene ydes normalt på en sådan måde, at ydelsen varierer ved ændringer i renten. Rentetilpasningslån i realkreditinstitutterne er derimod annuitetslån, hvor ydelsen hvert 5.år afstemmes med de ændrede rentevilkår, således at renten er variabel.

Varierer ydelsen fuldt ud med ændringer i renten, hvilket svarer til, at der er aftalt en fast afdragsprofil og endelig løbetid, kan der i perioder med rentestigning opstå likviditetsproblemer for debitor.

Begrænsninger i ydelsens variation kan sikre debitor mod likviditetsproblemer, men samtidig kan det tænkes, at kreditor som kompensation for usikkerheden med hensyn til realværdien af den løbende ydelse tager sig dette betalt gennem en højere rente.

Variabelt forrentede lån kan også tænkes udformet med en fast ydelse. I dette tilfælde kan afdragsprofilen ikke på forhånd fastlægges. Sker der f.eks. et niveauskift i renten i opadgående retning, formindskes de løbende afdrag. I denne situation vil enten løbetiden forlænges, eller der vil restere en restgæld ved lånets udløb. Et rentefald vil derimod betyde en afkortelse i løbetiden for lånet.

Såfremt en rentestigning er stor, kan det risikeres, at den faste ydelse på et variabelt forrentet lån end ikke kan dække rentebetalingerne, og restgælden må da være stigende. For at undgå denne situation kan aftales, at ydelsen i ekstreme situationer alligevel ikke fortsat er fast, men dækker et vist minimum af afdrag samt den totale rente.

Vurdering af variabelt forrentede lån.

Fordelen ved anvendelse af variabelt forrentede lån ligger først og fremmest i den sammenhæng, der normalt antages at være mellem den nominelle rente, konjunkturudviklingen og inflationstakten. Variabelt forrentede lån er således mere fleksible end fastforrentede lån, idet debitor får glæde af et rentefald, men til gengæld må betale mere, når renten stiger. De seneste års manglende sammenhæng mellem konjunkturudviklingen og rentens højde tyder dog på, at denne låneform ikke vil være uden problemer.

Variabelt forrentede lån er en kendt lånetype. Som tidligere nævnt kan landbruget finansiere investeringer m.v. ved optagelse af rentetilpasningslån i realkreditinstitutter og sædvanlige lån i pengeinstitutter.

Da det ikke forekommer sandsynligt, at lån på variable vilkår vil kunne opnå til en væsentlig lavere rente end fastforrentede lån, og da variabelt forrentede lån ikke i sig selv bevirker en vipning af tidsprofilen, synes en mere udbredt anvendelse af variabelt forrentede lån i landbruget ikke at repræsentere noget mærkbart bidrag til løsning af landbrugets likviditetsproblemer. Adgangen til at optage variabelt forrentede lån er imidlertid hensigtsmæssig, hvis låntagningen finder sted på et tidspunkt, hvor der er almindelig forventning om et fremtidigt rentefald. I det omfang disse forventninger indfries, bliver der tale om en rentelettelse for landbruget.

4.3. Indeksloan.

4.3.1. Det "klassiske" indeksloan.

Princip.

Ved "klassiske" indeksloan forstås lån, hvor restgæld og dermed afdrag opskrives fuldt ud i takt med et prisindeks, og renten beregnes af den opskrevne restgæld.

Som omtalt i kapitel 3 medfører inflationen usikkerhed i finansielle kontrakter. Det er karakteristisk for indeksslån i modsætning til traditionelle lån, at realrenten og den reale ydelsesprofil beregnet ud fra det pågældende indeks kendes på forhånd. Den nominelle ydelse og restgæld af et indeksslån målt i kr. og øre på et givet tidspunkt kendes derimod ikke på forhånd.

Indeksslån ændrer således beslutningsgrundlaget for parterne i en finansiell kontrakt under inflation. Indeksslån begrænser den risiko for at blive nødlidende, som hviler på investeringer, der er finansieret til en fast nominel rente, i tilfælde af væsentlig lavere inflation end forventet på lånetidspunktet. Omvendt beskyttes kreditor mod uforudset stærk inflation.

Fra debtors synspunkt bliver investeringskalkulen imidlertid kun sikrere, hvis det kan påregnes, at debtors indtjening stiger nogenlunde i takt med det indeks, hvorefter lånet reguleres. Indeksslån kan ligesom andre finansieringsformer på markedsvilkår ikke eliminere den konkrete usikkerhed om, hvorvidt debtors indtjening vil udvikle sig således, at debitor kan klare låneydelserne, som ved et indeksslån bestemmes af den samlede virkning af reguleringsindeks og realrente foruden af afdragsprofilen. Indførelse af indeksslån kan således hverken eliminere den usikkerhed, der knytter sig til, om investeringen i den sidste ende viser sig rentabel, eller den usikkerhed, der i øvrigt vil være om investors fremtidige forhold. Tværtimod vil indførelse af indeksslån medføre, at den periode af økonomisk usikkerhed, der altid følger med en større investering, bliver tidsmæssig længere, fordi tidsprofilen vippes, hvilket indebærer en langsommere konsolidering. Da realrenten af et traditionelt lån ikke kendes på forhånd, vil der ved en valgmulighed på givne markedsvilkår endvidere herske usikkerhed om, hvilken type lån debitor henholdsvis kreditor skal foretrække (forudsat beskatningen ikke er klart udslagsgivende). Under indtryk af landbrugets øjeblikkelige vanskeligheder og tendensen til politisk usikkerhed omkring EF's markedsordninger og budgetproblemer på mellemlangt sigt må det påregnes, at såvel potentielle indeksobligationskøbere som lånsøgende landmænd vil sætte spørgsmålstejn ved landbrugets evne til fuldt ud at holde trit med indkomstudviklingen i resten af samfundet.

Indeksslån vil være af størst interesse til finansiering af lange investeringer (boliger, erhvervsbygninger), og i det følgende analyseres langfristede indeksslån i relation til landbruget. Skattereglerne er imidlertid langt fra neutrale over for valget af finansieringsform, jfr. neden for.

Valg af indeks.

For at kunne fungere i finansielle kontrakter må et indeks være veldefineret og præcist, gennemskueligt for parterne uden mulighed for direkte påvirkning samt foreligge opgjort hurtigt i endelig form.

Generelle prisindeks er at fortrække fra kreditors synspunkt, men kan belaste debitor i tilfælde af ugunstig udvikling i produktivitet og/eller sektorbytteforhold. Kreditors købekraft beskyttes bedst ved regulering efter et forbrugerprisindeks incl. indirekte skatter og afgifter, men det forekommer uhensigtsmæssigt at gøre selve reguleringen direkte afhængig af skattepolitiske instrumenter. Man må derfor i praksis benytte enten nettopristallet incl. energi eller reguleringspristallet excl. energi.

I debatten om indeksslån er det foreslået at modificere den rene indeksregulering ved at indsætte et lønindeks som en slags loft for opskrivningen. Herved beskyttes debitor i tilfælde af, at prisstigning indebærer et generelt fald i levestandard, og hele systemet med indeksfinansiering ville af samme grund blive mindre udsat for efterfølgende politiske indgreb. En sådan "reallønsklausul" er imidlertid navnlig relevant for indeksslån til boligbyggeriet, mens sektorspecifik indeksregulering umiddelbart har større interesse fra landbrugets synspunkt.

Sektorspecifikke indeks kan tænkes udformet enten som prisindeks for et eller flere produkter eller som deflator for sektorens faktorindkomst, jfr. også appendiks 4.1. Et produktprisindeks er måske mere betryggende for landmanden som debitor end et generelt indeks, men det vil ikke opfange en eventuel ugunstig omkostningsudvikling. En faktorindkomstdeflator afspejler derimod samspillet mellem salgs-

priser og omkostninger og således også sektorbytteforholdet. Sektor-specifikke indeks og især faktorinkomstdeflatorer udviser imidlertid betydelig større udsving end et generelt indeks, og i deflatorberegninger indgår desuden en række skønsmæssige faktorer. Hertil kommer fra kreditors synspunkt usikkerheden om landbrugets muligheder for at følge med indkomstudviklingen i det øvrige samfund. Kreditor vil derfor beregne sig en risikopræmie i form af højere rente, nok mest udpræget i tilfælde af regulering efter faktorindkomstdeflator.

Generelle indeks er formentlig at foretrække ved lån på markedsvilkår, men usikkerheden om erhvervets fremtidsudsigter kan tænkes at betinge en risikopræmie også ved landbrugsobligationer reguleret efter et generelt indeks. Sektorspecifikke indeksslån vil derimod kunne anvendes i eventuelle lukkede kredsløb, og kortsigtede udsving kan dæmpes ved anvendelse af glidende gennemsnit. Som omtalt i afsnit 5.6.1. kan sektorspecifik indeksregulering endvidere tænkes anvendt på debitorsiden samtidig med et generelt indeks på kreditorsiden, såfremt renten sættes noget højere for debitor end for kreditor, og staten påtager sig risikoen for afvigelse mellem de to indeks ud over renteforskellen. Et specialtilfælde af sektorspecifikke indeksslån, de uamortisable "kornobligationer" til jordfinansiering, er omtalt i afsnit 4.3.3.

Tidsprofil.

Indeksslån udformet som f.eks. annuitetslån eller serielån afdrages på grund af ydelsernes opskrivning langsommere i reale termer end nominelle lån af samme type med tilsvarende total løbetid og realrente. Inflationen har accelereret den reale amortisering af nominelle lån, og ved indeksslån kan den reale ydelsesprofil vippes tilbage f.eks. svarende til, hvad der var gældende i slutningen af 1950'erne og i 1960'erne. Den nominelle restgæld af indeksslån, især annuitetslån, kan vokse ganske betydeligt i en stor del af lånets løbetid, mens gælden målt i faste priser stadig falder.

Den langsommere afvikling af indeksslån giver alt andet lige debitor en likviditetsfordel, men det må tages i betragtning, at rentefragene samtidig reduceres. Indeksslåns tidsprofil synes umiddelbart

hensigtsmæssig i en situation, hvor en del af landbrugets nominelle afkast fremkommer i illikvid form af ejendomsværdistigning, idet behovet for tillægsbelåning reduceres væsentligt. Tidligere kunne landmænd i vidt omfang udjævne tidsprofilen på deres gæld ved at genbelåne værdistigningen på ejendommene. De vigende ejendomspriser afskærer i øjeblikket denne mulighed, medens en tilsvarende ejendomsprisudvikling kunne skabe sikkerhedsproblemer for indekslån med vipet tidsprofil.

Efterstående panthaveres oprykningsret forringes af indekslån, for så vidt de skal respektere en løbende opskrivning af foranstående indekslån. Det må antages at blive dyrere og vanskeligere at opnå lån med pant efter indekslån end efter nominelle lån, ikke mindst i erhvervsejendomme med konjunkturafhængig prisudvikling, og løbetiden for efterstående lån afkortes formentlig. Specielt i landbrugs-ejendomme kan indekslån blive vanskelige at håndtere i prioritetsrækken, der ofte er kompliceret og undergår hyppige ændringer. Til gengæld vil behovet for tillægsbelåning som nævnt være mindre.

Prisdannelsen på ejendomme kan blive mindre gennemsigtig ved indførelse af indekslån side om side med traditionelle lån, specielt i tilfælde af svingende inflationsforventninger. Likviditetsfordelen i den tidlige fase af et indekslån vil måske stimulere ejendomsprisen, mens køber på et senere stadium af lånet må kalkulere med relativt tungere ydelser. Samme effekt kan gøre sig gældende også ved nominelle lån med vippede ydelsesprofiler.

I givet fald bør indekslån til landbruget formentlig udformes som serielån, hvor de reale ydelser efter skat er svagt faldende over lånets løbetid. Indeks-lån på annuitetsvilkår medfører derimod en så kraftig vipning af tidsprofilen, at de reale ydelser efter skat bliver voksende over tiden for skattebetalende debitorer, når afdrages andel af ydelserne stiger. Principielt kunne man tilstræbe en real balance mellem afdragsprofil og investeringens økonomiske afskrivning. Det er i øvrigt et spørgsmål, hvor kraftig en vipning af tidsprofilen en landmand vil foretrække ud fra mere langsigtede risikobetragtninger, herunder ønsket om at kunne se frem til en konsolideringsfase i betragtning af den med alderen typisk aftagende arbejdssevne.

Det er således den almindelige opfattelse i udvalget, at der også ved en eventuel indførelse af indeksslån bør være tale om en faldende realøkonomisk belastning for låntager. Denne opfattelse indebærer, at serielån må foretrækkes for annuitetslån.

Beskatning.

Ifølge gældende praksis, der ikke hviler på noget formaliseret regelgrundlag, antages indekstillæg til restgæld at være den skattepligtige indkomst uvedkommende, uanset om gælden er af privat eller erhvervsmæssig karakter, medmindre der foreligger næring eller spekulation. For pengeinstitutterne blev der i 1981 indført særlige regler, jfr. lov nr. 262 af 27. maj 1981 om ændring af ligningsloven (ophævelse af fradrag for visse tab ved indeksregulering af gæld).

Hovedreglen under denne praksis er i overensstemmelse med et reelt beskatningsprincip, idet kun renten af et indeksslån er udtryk for indkomst henholdsvis omkostning i realøkonomisk forstand. Derimod hviler beskatningen af traditionelle fordringer på et nominalistisk princip, hvor den nominelle rente beskattes henholdsvis fradrages, uanset en del af den er inflationskompensation, mens kursgevinst/kurstab normalt holdes uden for beskatning.

Denne sammenblanding af reale og nominalistiske beskatningsprincipper bevirker, at marginalsatten får afgørende betydning for, om debitor henholdsvis kreditor vil foretrække indeksvilkår eller traditionelle vilkår. Som bekendt spænder marginalsattesatserne fra nul til ca. 70 pct. for forskellige grupper i det danske kapitalmarked.

Generelt vil indeksslån have størst interesse for debitorer med lav marginalskat, der har ingen eller ringe fordel af rentefradragsretten (f.eks. almennyttige boligselskaber og landmænd, som ikke inden for en overskuelig tidshorisont måtte have udsigt til skatteevne) og for kreditorer med høj marginalskat (privatpersoner med en vis indkomst), for hvem skattefriheden af indekstillæg betyder særlig meget. Omvendt vil traditionelle lån have størst interesse for debitorer med høj marginalskat (f.eks. parcelhusejere med en vis ind-

komst) samt for nogle institutionelle investorer (herunder bl.a. forsikringsselskaber, pensionskasser og fonde). For sidstnævnte grupper hænger interessen sammen med, at pensionskasser og fonde er skattefrie, og livsforsikringsselskaber kan foretage skattefrie henlæggelser svarende til de forsikringsmæssige forpligtelser.

Gældende praksis for beskatning af indekslån forekommer skrøbelig og kan ikke påregnes at holde i tilfælde af en større udbredelse af indeksfinansiering, der bl.a. kunne muliggøre nye former for "skattearbitrage". Mere omfattende finansiel indeksering forudsætter en afklaring af den skattemæssige behandling af indeksfinansiering, jfr. det igangværende arbejde i udvalget om rentebeskatning under professor Thorkil Kristensens ledelse.

Forventet realrente.

Det er overordentlig vanskeligt på forhånd at bedømme realrenten af eventuelle indekslån til landbruget på markedsvilkår. Skattereglerne spiller som nævnt afgørende ind, ligesom renten vil afhænge af, om indekslån tænkes indført i landbruget isoleret eller samtidig i boligfinansieringen. Et dobbelt obligationsmarked kan i øvrigt indebære risiko for større kursbevægelser.

Efterspørgselssiden på det lange obligationsmarked er nu helt domineret af de institutionelle investorer (forsikringsselskaber, pensionskasser, fonde), som i øjeblikket kan opnå et afkast af deres traditionelle placeringer, der ved den aktuelle inflationstakt svarer til en realrente på henved 10 pct. Disse investorer må derfor formodes kun at ville efterspørge indeksobligationer, såfremt realrenten ikke bliver væsentlig lavere, uanset deres fundamentale behov for at kunne tilbyde værdifaste opsparingsordninger.

Det må dog tages i betragtning, at et forsikringsselskab eller en pensionskasse nødvendigvis må betragte afkastet af sine finansielle

placeringer over hele forsikringsperioden (sædvanligvis 25-40 år). Mulighederne for genplacering af renter og afdrag vil således allerede i løbet af få år - for tiden kun 4-5 år - veje tungere i vurderingen af livsforsikringen eller pensionen end afkastet af den oprindelige hovedstol. På længere sigt f.eks. 15-20 år vil afkastet i en inflationsøkonomi af den oprindelige hovedstol stort set være uden betydning. Det er derfor en forudsætning for den udbredte antagelse om, at placering i nominelle fordringer under de herskende renteforhold giver et meget højt reelt afkast til kreditor på længere sigt, at realrenten forbliver på det 8-10 pct. niveau, der aktuelt kan konstateres ved kortfristede placeringer. Både den økonomiske teori og de historiske erfaringer viser imidlertid, at realrenten set over længere tidsrum ikke på afgørende måde kan frigøre sig fra produktivitetsudviklingen i det pågældende samfund d.v.s. 2-4 pct. om året. Der skal i denne forbindelse erindres om, at private pensioner eller livsforsikringer stiftet i 1940'erne eller i begyndelsen af 1950'erne, uanset at indbetalingerne i sin tid kan have været ganske tyngende for forsikringstagerne, idag ville være af ringe værdi, såfremt selskaberne ikke, som det dog er tilfældet, anvendte et "solidarisk forrentningsprincip".

Hvis indeksobligationer skal kunne afsættes i større omfang til en realrente, som er interessant for erhvervene, vil det antagelig være nødvendigt at stimulere forsikringsselskabers og pensionskassers interesse for indeksobligationer, f.eks. ved at beskatte afkastet af deres traditionelle placeringer, men fordele og ulemper ved sådanne indgreb skal i øvrigt ikke diskuteres her.

Pengeinstitutterne vil næppe være særlig interesseret i at anlægge beholdninger af langfristede indeksobligationer, da de foretrækker kortere relativt kursstabile papirer. Det må dog antages, at pengeinstitutterne i et vist omfang vil operere i et marked for indeksobligationer og drive arbitrage.

Private skattepligtige investorers rolle på det lange obligationsmarked har været stærkt aftagende i takt med de voksende placeringsmuligheder i mere likvide kort- og mellemfristede papirer, hvor en betydelig del af afkastet tager form af skattefri kursgevinst, og

forrentningen efter skat derfor er relativt høj. For at være konkurrencedygtige må landbrugsindeksobligationer give et realafkast efter skat, der er så attraktivt i forhold til de eksisterende placeringsmuligheder, at private tilskyndes til igen at placere mere langsigtet i fornødent omfang.

På udbudssiden af obligationsmarkedet skal landbruget fortsat konkurrere med boligbyggeriet. Hvis indeksslån indføres isoleret i landbruget, kan de tænkes at blive begunstiget af knapheden på indekspapirer, men usikkerhed om systemets holdbarhed, om beskatningsforhold og om erhvervets fremtidsudsigter kan virke i den modsatte retning.

Tænkes boligbyggeriet helt eller delvis indeksfinansieret, vil det dominere markedet for indekspapirer, og udbudet af indeksobligationer kan hurtigt blive så stort, at andre købergrupper end højt beskattede privatpersoner må tiltrækkes med højere realrente til følge. Da løbende boligudgifter betales ud af hele befolkningens løbende indkomster, er boligbyggeriet fra et kreditværdighedssynspunkt i en væsentlig bedre position til at udbyde indeksobligationer på markedsvilkår end landbruget. Det bemærkes, at de almennyttige boligsselskabers tilbøjelighed til at låne på indeksvilkår vil afhænge af, hvilke subsidier de alternativt kan opnå.

Hvis kreditors skattefrihed for indekstillæg modsvares af manglende fradragsret hos landmanden, må realrenten efter skat alt i alt forventes at blive højere for debitor end ved traditionelle lån, medmindre de skattepligtige indkomster i landbruget fortsat antages at være meget lave, og i så fald løber indeksslån til landbruget ind i et fundamentalt kreditværdighedsproblem. Dette kan også udledes af beregningsseksemplet omtalt neden for. Det bemærkes dog, at indtjeningen under visse omstændigheder kan være driftsøkonomisk tilfredsstillende, selv om den skattepligtige indkomst holdes nede af afskrivninger. I de første år vil indeksslån give landmanden en likviditetsfordel, selv om realrenten er højere.

Beregningseksempler.

Jordbrugsøkonomisk Institut har foretaget beregninger over rentabilitet og likviditet i en svinestalds- og en kvægstaldsinvestering, der foruden med K-lån antages finansieret enten traditionelt (effektiv rente 21 pct.) eller med indeksslån under tre realrenteforudsætninger (henholdsvis 2, 6 og 10 pct.). Der antages 10 pct. generel inflationstakt i investeringens 25-årige levetid og en marginalt lavere stigningstakt i dækningsbidraget. I en kontrolberegning tænkes disse stigningstakter begge hævet eller sænket med 2 pct.-points. Endvidere opstilles alternative forudsætninger om indkomst fra andre kilder og forbrug af lejet arbejdskraft.

Til vurdering af rentabiliteten beregnes den gennemsnitlige årlige forbrugsmulighed (målt i faste priser - incl. anden indkomst) i den 25-årige periode, idet forbruget forudsættes at kunne lånefinansieres i år med likviditetsunderskud, jfr. i øvrigt appendiks 4.2 om beregningsmetoden og uddrag af talmaterialet.

Det skal understreges, at beregningsresultaterne i høj grad beror på de opstillede forudsætninger og må tages med deraf følgende forbehold. Inflationstakten kan selvsagt variere over tiden, jfr. kontrolberegningen, og man kan meget vel forestille sig et mindre parallelt forløb af inflation og dækningsbidrag, hvilket skaber usikkerhed for landmanden.

Beregningseksemplerne er atypiske i den forstand, at så store investeringer (2 1/4 mill. kr.) sjældent forekommer under de nuværende landbrugskonjunkturer, og selv under mere normale forhold vil de ikke være almindelige som engangsinvestering. Det typiske vil for tiden være en gradvis udbygning af bedriften med investeringer på måske op til højst 3/4 - 1 mill. kr., hvoraf hovedparten kan finansieres med K-lån, såfremt landmanden ikke har brugt sin kvote. Modelberegningerne tjener til rendyrkning af forskellen mellem traditionel og indeksreguleret finansiering. Det skal imidlertid understreges, at under gældende skatteregler må traditionel finansiering antages at være relativt mere konkurrencedygtig ved gradvis udbygning end ved meget store investeringer, og at indeksslån på markedsvilkår ikke kan konkurrere med K-lån.

Ved konstant 10 pet. inflation viser beregningseksemplerne, at de gennemsnitlige forbrugsmuligheder kun bliver større ved indeksslån end ved det traditionelle lån i tilfælde uden anden indkomst eller under kombination af en vis anden indkomst og lejet arbejdskraft¹⁾ 1 denne "lavindkomstsituation" synes indeksslån med realrente på 7-8 pet. at ækvivalere det traditionelle lån (bl.a. fordi rentefradragsretten ikke kan udnyttes fuldt ud), men forbrugsmulighederne synes da at være så lave, at man vanskeligt kan forestille sig millioninvesteringer gennemført på dette grundlag.

Når man forudsætter en vis indkomst fra andre kilder (eller en kombination af høj anden indkomst og lejet arbejdskraft), kan realrenten på indeksslånet ifølge beregningseksemplet ikke overstige ca. 2 pet., hvis forbrugsmulighederne skal svare til dem under traditionel finansiering. Noget lignende vil formentlig gælde, såfremt der anlægges gunstigere beregningsforudsætninger om sektorbytteforhold m.v., idet bedre rentabilitet i bedriften vil indebære højere skattepligtig indkomst og dermed større fordel af rentefradragsretten, mens det bliver mere belastende ikke at kunne fratrække indekstillæg til gælden.

Kontrolberegningen ud fra 8 og 12 pet. inflation illustrerer, at forbrugsmuligheden påvirkes forskelligt af skift i inflationen under de to finansieringsformer. Med indeksslån er forbrugsmuligheden i faste priser temmelig stabil under forandringer i inflationstakten, mens sådanne skift påvirker forbrugsmuligheden betydeligt ved traditionel finansiering til given markedsrente, idet forbrugsmuligheden forringes ved fald i inflationen og omvendt, jfr. at realrenten af et traditionelt lån ikke kendes på forhånd.

1) I kvægstaldseksemplet forudsættes mindst én lejet medarbejder, således at der ved "lejet arbejdskraft" forstås en situation, hvor familien kun udfører en mindre del af arbejdet i kvægstalden.

Under de gældende skatteregler vil indeksobligationer navnlig have interesse for privatpersoner med høj marginalskat. Mens dette skrives (september 1981), giver en række mellemfristede obligationer en effektiv rente efter skat på omkring 12 pct. ved 70 pct. marginalskat. I betragtning af, at realrenten på indeksslån er fuldt skattepligtig, kan der under de gældende forhold og forudsætninger næppe ventes tilstrækkelig efterspørgsel efter indeksobligationer til den realrente før skat på ca. 2 pct., som den mere solide del af landbruget ifølge beregningseksemplerne kan stå sig ved at tilbyde.

Som nævnt forudsætter beregningseksemplerne, at likviditetsunderskud kan finansieres, og behovet for sikkerhedsstilling er ganske betydeligt navnlig i den første fase af det traditionelle lån på grund af de høje begyndelsesydelser, jfr. appendiks 4.2. For så vidt den supplerende finansiering er problematisk, får den med indeksslånene forbundne likviditetsfordel i begyndelsen en betydning, som ikke direkte kommer til udtryk i beregningseksemplerne, hvor finansieringen antages at kunne ske til 18 pct. rente. Indeksslånene indebærer således i en vis forstand for debitor en garanti for "automatisk tillægsbelåning".

Vurdering.

Under de gældende skatteregler må indeksslån til landbruget, hvis obligationerne skal afsættes på markedsvilkår i nævneværdigt omfang, antages at blive så dyre i realrente, at de næppe har interesse for landmænd med skatteevne trods en vis likviditetsforbedring i starten som følge af tidsprofilen. Dette gælder indeksslån reguleret efter et generelt prisindeks og i endnu højere grad sektorspecifikke indeksslån. Denne vurdering må dog ses i lys af, hvorledes de institutionelle investorer vurderer realrenteudviklingen på længere sigt. Landmænd, der ikke inden for en overskuelig tidshorisont har udsigt til skatteevne, og som er villige til at investere på basis af relativ lav indkomst og lille egenkapital, kan imidlertid have interesse i indeksslån på markedsvilkår under gældende skatteregler, men det må fremhæves, at investering under disse omstændigheder er risikobetonet. Man må således overveje andre muligheder for at vippe tidsprofilen, medmindre indeksslån og traditionelle lån bliver

mere ligestillede i henseende til fradragsret og beskatning, og der sker en indsnævring af de voldsomme forskelle i kreditorgruppernes marginalskat (p.t. spænd fra nul i praksis for fonde, forsikrings-selskaber og pensionskasser til ca. 70 pct. for mange privatpersoner). Indeks lån kan under alle omstændigheder vanskeligt få større udbredelse på markedsvilkår uden en afklaring af beskatningsforholdene. Landbrugets øjeblikkelige vanskeligheder gør i øvrigt erhvervet mindre egnet som pioner for indeks lån på markedsvilkår. I afsnit 5.6.1. skitseres, hvorledes staten for at lette introduktionen af indeks lån kunne påtage sig at begrænse risikotillægget ved anvendelse af sektorspecifikke indeks lån gennem en garantiordning.

4.3.2. Moderation af det "klassiske" indeks lån.

En kort beskrivelse af mulige begrænsninger i reguleringen i forbindelse med klassiske indeks lån er givet neden for, idet de nærmere forhold omkring beskatning m.v., omtalt under afsnit 4.3.1., bør holdes for øje.

Reguleringsmekanismen i de klassiske indeks lån kan ændres på en sådan måde, at udviklingen i det regulerede indeks ikke slår fuldt igennem ved regulering af restgæld, afdrag og rente.

Reguleringen kan være begrænset til at udgøre en fast del af stigningen i det aftalte reguleringsindeks. Detso mindre reguleringsdelen er, jo mere vil denne form for indeks lån ligne kendte annuitets- og serielån.

En begrænsning af reguleringen kan imidlertid opnås lettere og mere gennemsigtigt ved at sammensætte lån på sædvanlige vilkår og på klassiske indekssvilkår i det netop ønskede forhold. For debitor bestemmer det konkrete valg af sammensætning, i hvilken grad fordele og ulemper ved det klassiske indeks lån skal slå igennem. Denne lånekonstruktion har den fordel, at landmandens ønsker om en afvejning mellem likviditetspresset i de yngre år og ønsket om en mere begrænset arbejdsmæssig belastning i en noget højere alder kan afpasses individuelt uden, at dette vil afspejle sig i mindre attraktive kurser på kreditorsiden.

Indekseringen kan også tænkes begrænset således, at den tillægges stadig stigende vægt. Den periodevise indeksering kan f.eks. ske ved, at en voksende andel af årets udvikling i reguleringsindekset tages i betragtning, således at den procentvise ændring i restgæld, afdrag og renter udgør $1/n$ af den procentvise ændring i indekset det første år og $2/n$ af den procentvise ændring i indekset det andet år o.s.v., hvor n er lånets løbetid i år. Den vejede indeksering kan også ske ved, at den procentvise ændring i restgæld, afdrag og rente i det enkelte år udgør $1/n$ af den procentvise ændring i indikatoren siden låneaftalens indgåelse, hvor lånets løbetid er n år. Såfremt den første metode benyttes, relateres den stigende indeksering kun til den aktuelle udvikling i reguleringsindekset, og den nominelt voksende ydelse må antages nærmere knyttet til den faktiske indtjeningsevne (såfremt reguleringsindekset følger denne). Benyttes den anden metode, vil udsvingene i ydelsen blive mindre end ved den første metode.

Det vil ikke på forhånd være muligt at udtale sig om, hvorledes lån med stigende vægt på indeksering vil blive vurderet af markedet. Den usikkerhed om det reale afkast, der særligt knytter sig til den fjerne fremtid, bliver reduceret, men det sker på en måde, som er vanskelig at gennemskue og vurdere for parterne på forhånd. Det er tvivlsomt, om obligationer svarende til denne låntype vil kunne af sættes på det frie marked på sådanne vilkår, at det har interesse.

4.3.3. Kornobligationer.

Princip.

Ved kornobligationer forstås en særlig type indekslån, der anvendes til finansiering af jord. Da jord ikke forringes, kan lånene være uamortisable (intet afdrag).

Renten, der er væsentlig lavere end på traditionelle obligationer, reguleres efter et sektorspecifikt indeks (kornprisen efter en nærmere definition). Kapitalen opskrives ikke formelt, og lånet er inkonvertibelt, men kan indfries helt eller delvis med kornobligationer af samme serie.

Formålet med kornobligationerne er at løse det specielle likviditetsproblem, der opstår, fordi jordpriserne normalt vil være højere end den pris, der med nominelt forrentede lån kan forrentes af det øjeblikkelige afkast, idet dette afkast forventes at være stigende.

Et tilbud om lån i kornobligationer kunne være åbent for alle landmænd, men kunne også begrænses til nyetablerede landmænd. Der kunne typisk tænkes opnået et lån, svarende til jordens aktuelle handelsværdi •

Kornobligationer kunne udstedes af realkreditinstitutterne.

Hvis jord og bygninger kunne adskilles som pant, kunne obligationerne få pant i jorden, der da løbende ville være beslaglagt som panteobjekt. Denne fremgangsmåde ville bl.a. kræve en ændring af tinglysningsloven og formentlig af landbrugsloven. Det ville også være muligt at lyse kornobligationslånet som en normal 1.prioritet eller efter visse øvrige prioriteter med oprykkende panteret. I dette tilfælde vil der opstå de samme spørgsmål vedrørende sikkerheden for efterstående panthavere som for andre indekslån, jfr. afsnit 4.3.1. Den aktuelle hæftelse på et givet tidspunkt kan for kornobligationer kun opgøres ved hjælp af kursværdien på markedet.

Kornobligationerne kunne gøres frit omsættelige, eventuelt inden for et lukket kredsløb. Kursen ville variere med markedrenten og forventningerne til udviklingen heri, den hidtidige opskrivning af renten på den pågældende kornobligation og forventningerne til de fremtidige kornprisstigninger. Alt andet lige vil kursen stige med den årlige kornprisstigning. Selv om kapitalen ikke direkte opskrives, vil det beløb, der skal betales ved en eventuel indfrielse, således stige i takt med kornprisstigningen.

Skattemæssigt er hele den betalte rente fradragsberettiget for debitor og skattepligtig for kreditor. Det forudsættes, at kursgevinsten behandles på samme måde som kursgevinster på almindelige obligationer.

Konsekvenser for købere af kornobligationer.

Siden Danmarks tilslutning til EF er kornprisen steget med 7-8 pct. pr. år ud over tilpasningen til EF's prisniveau. Dette er 2-3 pct. mindre end den generelle prisstigning.

Hvis køberne forventer, at kornpriserne også fremover stiger mindre end andre priser, vil begyndelsesrenten på kornobligationer være højere end på indeksobligationer, der opskrives med et generelt prisindeks. Ved salg på det åbne marked må der som for andre lån med sektorspecifikt indeks påregnes en risikopræmie, jfr. afsnit 4.3.1. Den kan blive større, fordi obligationerne er uamortisable og derfor er behæftet med større kursusikkerhed. De uamortisable kornobligationer har visse ligheder med aktier, og aktiemarkedet vil følgelig blive påført en vis konkurrence ved markedsføring af kornobligationer. De kan ikke forventes at være attraktive for skattefrie fonde, men de vil være mest attraktive for investorer med en høj marginalskat.

Konsekvenser for landmanden.

Der opnås en væsentlig likviditetsforbedring i de første år, dels fordi der ikke betales afdrag, og dels fordi begyndelsesrenten er lavere. Fordelen er størst for landmænd med negativ eller lav skattepligtig indkomst på etableringstidspunktet.

Den fremtidige opskrivning af renten vil ikke forringe landmandens økonomi og likviditet, idet opskrivningen modsvares af et forøget udbytte fra dyrkningen af jorden som følge af kornprisstigningen. Sammenlignet med de nugældende finansieringsformer med faldende reale ydelser over tiden, og dermed en likviditetslettelse, er der dog tale om en økonomisk belastning som følge af renteopskrivningen. Det økonomiske udbytte ved dyrkning af andre afgrøder følger i øvrigt ret nøje udviklingen i kornprisen.

Vurdering.

Blandt andet på grund af den omtalte risikopræmie kan kornobligationer ikke forventes at blive afsat på markedsvilkår til en kurs, der vil medføre en tilstrækkelig lav realrente for landbruget.

4.4. Lån med specielle profiler.

4.4.1. Rentehenstandslån.¹⁾

Princippet.

Rentehenstandslån er karakteriseret ved, at ydelsen i begyndelsen af lånets løbetid er så lav, at den ikke dækker alle de påløbne renter, og at de ikke-betalte renter tilskrives lånets hovedstol. Ydelsen sættes i vejret i løbet af lånets løbetid, så både det oprindelige lån og de udskudte rentebetalinger kan amortiseres.

De ikke betalte renter betragtes rent teknisk som et nyt lån, der tilskrives lånets hovedstol. Restgælden vil derfor i begyndelsen være voksende, medens afdragene betales i en relativt kort årrække i slutningen af lånets løbetid. Rentehenstandslån indebærer således en automatisk tillægsbelåning.

Den automatiske tillægsbelåning kan sikres ved enten at udstede rentehenstandsobligationer eller ved at garantere låntager mulighed for denne tillægsbelåning, som da kan finansieres ved udstedelse af traditionelle obligationer.

Ved rentehenstandslån sker der således en vipning af tidsprofilen ligesom for indekslån. Da ydelsesudviklingen er lagt fast i nominelle størrelser, er den reale udvikling over tiden ukendt. Det kan imidlertid ikke afvises, at det forhold, at både debitor og kreditor på forhånd kender det nominelle ydelsesforløb, kan gøre låneformer af denne type interessante for visse debitorer og kreditorer.

1) En mere udførlig beskrivelse og analyse af sådanne lån er foretaget i Boligministeriets publikation nr. 38: "Alternativ boligfinansiering, nogle modeller", august 1981.

Rentehestandslån kan udformes i flere forskellige varianter. Det afgørende er, at der er sammenhæng mellem begyndelsesydelsen, stigningstakten i ydelsen og lånets løbetid. Ved fuldstændig symmetri mellem debitor- og kreditorsiden - d.v.s. ved udstedelse af rentehenstandsobligationer - kan begyndelsesydelse og stigningstakt fastlægges på forhånd, hvorved også lånets løbetid er bestemt. Hvis begyndelsesydelse og løbetid er givet, er en bestemt stigningstakt nødvendig. Ønsker man en bestemt stigningstakt og en given løbetid, stiller det krav om en bestemt begyndelsesydelse.

Fastsættelse af renten.

Hvis rentehenstandslån forudsættes fremskaffet ved udbud af traditionelt amortiserede obligationer, må de udskudte rentebetalinger og manglende afdrag derfor klares ved en supplerende finansiering. Den effektive rente for det først optagne lån vil næppe være anderledes end for et traditionelt lån.

Derimod vil den supplerende finansiering ikke på forhånd kunne påregnes optaget til samme effektive rente, fordi det generelle renteniveau erfaringsmæssigt ændrer sig over tiden, og der ligger således et vist element af variabelt forrentede lån i en sådan rentehenstandsordning.

Udstedelse af rentehenstandsobligationer betyder, at renten fastsættes ved låneaftalens indgåelse. Den effektive rente er hermed bestemt. Samtidig er der ingen omkostninger for debitor ved optagelse af tillægslån og mindre omkostninger for kreditor ved genplaceringer, som dog ikke sker til den til enhver tid gældende markedsrente. På grund af de udskudte rentebetalinger vil den gennemsnitlige reale løbetid forlænges i forhold til den samlede løbetid, hvilket kan betyde, at kreditor forlanger en kompensation via en højere rente.

Ydelsen før skat.

Der er begrænsninger i, hvorledes - ved en given effektiv rente - kombinationen af begyndelsesydelsens størrelse og stigningstakten i

ydelsen kan være, hvis lånet skal amortiseres. De følgende ræsonnementer bygger i øvrigt på en antagelse om, at renten er nogenlunde uændret i hele rentehenstandsfasen.

En forudsætning for, at der på et tidspunkt vil ske en nedbringelse af gælden, er, at ydelsen er stigende, og at vækstraten i ydelsen fra starten er større end vækstraten i gælden (det er forudsat, at lånene ydes som kontantlån). Dette er tilfældet, når summen af begyndelsesydelsesprocenten og ydelsens stigningstakt er større end den effektive rente på lånet.

Den effektive rente ved låneoptagelsen spiller desuden en rolle for de mulige kombinationer af begyndelsesydelse og stigningstakt for ydelsen ved given løbetid. Ved en høj effektiv rente kræver en lav begyndelsesydelse således en forholdsvis kraftig stigningstakt i ydelsen over tiden.

Ydelsen efter skat.

Ydelsesprofilen efter skat afhænger af, hvorvidt det er betalte eller påløbne renter, som er fradragsberettigede, og profilen bliver væsensforskellig i de to tilfælde. Ved fradrag for påløbne renter bliver begyndelsesydelsen væsentlig lavere i forhold til en given ydelse før skat end ved fradrag for betalte renter - under forudsætning af, at fradragsretten kan udnyttes. Til gengæld stiger ydelsen efter skat kraftigst over tiden ved fradrag for de påløbne renter. Medmindre man vælger en forholdsvis moderat nedsættelse (2-3 pct. point) af ydelsen før skat ved fradragsret for påløbne renter, vil den reale ydelse efter skat være voksende ved den nuværende inflationstakt. Problemet er noget mindre ved fradragsret for betalte renter. Da ydelsesstigningen lægges fast ved låneoptagelse, vil det dog aldrig være muligt at sikre sig, at de reale ydelser ikke bliver stigende over tiden.

Under de nugældende skatteregler er der normalt fradragsret for forfaldne renter. Hvorvidt dette fradragsprincip vil give anledning til fradragsret for påløbne renter eller kun for betalte renter i forbindelse med rentehenstandslån, kan ikke på forhånd afgøres med sikkerhed. En rentehenstandsordning kan vanskeligt fungere under

usikkerhed om beskatningsforholdene, og en mere omfattende indførelse af en sådan lånetype må derfor forudsætte en præcisering af skattereglerne .

Sikkerhedsmæssige problemer.

Gælden på et rentehenstandslån vil blive øget i den første del af løbetiden. Hvor længe dette varer, vil afhænge af, hvor lav begyndelsesydelser er. Der kan derfor for rentehenstandslån ikke påregnes samme automatiske sikkerhedsforbedring som for traditionelle lån, og efterstående lån vil således opnå en mindre fordelagtig placering.

På den anden side er de ydelser, der i en årrække efter optagelsen af et rentehenstandslån skal betales, mindre end for et traditionelt lån. Af den grund må sandsynligheden for en tvangsauktion i årene efter erhvervelsen af ejendommen antages at være mindre.

Der kunne opstå sikkerhedsmæssige problemer ved finansiering med rentehenstandslån, såfremt prisudviklingen på landbrugsejendomme bliver lavere end forventet - selv hvis denne følger den almindelige prisudvikling - idet den på forhånd fastlagte stigende restgæld derved kan overstige ejendommens værdi.

Vurdering af rentehenstandslån.

Fordelen ved indførelsen af rentehenstandslån - også i landbruget - er den lettelse i likviditeten, der skabes mulighed for i lånets første år ved, at en del af rentebetalingerne udskydes til et senere tidspunkt i lånets løbetid. En del af likviditetsslettelsen skyldes bl.a. den fortsatte udnyttelse af fradragsmulighederne, som er mest fordelagtige, såfremt den skattemæssige behandling af renterne giver fradragsret for påløbne renter frem for betalte renter - forudsat fradragsretten kan udnyttes. Det bemærkes, at fradragsmulighederne begrænses i slutningen af løbetiden og vil blive lidt mindre ved fradragsret for påløbne renter end ved fradragsret for betalte renter. Uanset om der er fradragsret for påløbne eller betalte renter, vil fradragene, som følge af den indbyggede automatiske til-lægsbelåning, over løbetiden under ét være større end under det nu-værende finansieringssystem.

Selv om den skattemæssige rentefradragsret ikke kan udnyttes fuldt ud, vil finansiering med rentehenstandslån alligevel medføre en likviditetsforbedring i lånets første år set i forhold til traditionel finansiering på grund af den lavere begyndelsesydelse før skat.

Den største ulempe ved rentehenstandslån er den på forhånd fastlagte nominelle stigning i ydelserne, som er helt uafhængig af udviklingen i indkomster og priser. Denne ulempe aftager i det omfang stigningen i ydelserne modereres, men i samme omfang begrænses naturligvis også likviditetslettelsen i den første periode.

4.4.2. "Knæklån".

En låneform med kort tidsbegrænset rentehenstand kunne lette landmandens likviditet i indkøringsperioden efter en større investering eller eventuelt nyetablering. Tidligere blev indkøringsfasen i vidt omfang finansieret ved efterfølgende tillægsbelåning, men dette vanskeliggøres nu af ejendomsprisudviklingen. Diverse investeringsstøtteordninger har bl.a. tjent samme formål.

En mulig låneform ville være en på forhånd sikret adgang til at finansiere de første terminsydelser delvis ved tillægsbelåning med pantesikkerhed tinglyst i tilslutning til det oprindelige lån, hvilket indebærer administrative fordele, men naturligvis ikke løser det fundamentale sikkerhedsproblem.

Ydelserne kunne f.eks. være lave de første to år og derefter stige for i femte år at nå et konstant niveau (annuitetslån) eller maksimum (serielån), der selvsagt skulle være højere end ved tilsvarende traditionelle lån for at amortisere også lånet til de manglende ydelser i starten. Det bemærkes, at ved en markedsrente på ca. 20 pct. vokser et lån uden ydelser til næsten 1 1/2 gange hovedstolen på blot to år. Alene af den grund er det næppe hensigtsmæssigt at sætte begyndelsesydelse meget lavt. Såfremt henstanden finansieres ved løbende salg af obligationer, opstår et vist element af variabel forrentning.

Også en sådan begrænset form for rentehenstandslån må forudsætte en afklaring af spørgsmålet om skattefradragsret for de renter, der ik-

ke erlægges kontant i starten. Landmanden vil muligvis netop omkring indkøringsperioden med fordel kunne udskyde rentefradraget, hvis det lader sig gøre, uden at fradrag mistes.

Den skitserede lånetype kan ligesom andre lån med vippede profiler tænkes at friste til investering på et utilstrækkeligt egenkapitalgrundlag, og i givet fald må eventuelt uheldigt samspil med egentlige investeringsstøtteordninger forhindres. Den springvis stigende ydelse vil kunne virke særdeles byrdefuld og stille store krav til rentabiliteten. Der vil således være behov for nøje kreditprøvning forud for lånetilsagnet og formentlig en form for kontrol fra kreditor (vel i praksis DLR) af, at indkøringen forløber tilfredsstillende.

Alt i alt kan det have en vis begrænset interesse for landbruget at overveje en sådan lånetype med tilsikret automatisk adgang til til-lægsbelåning i indkøringsfasen efter en investering.

4.5. Kapitalformidling som ansvarlig kapital.

4.5.1. Ansvarlig lånekapital.

Som et alternativ til finansieringsordninger, der skulle indeholde et implicit eller eksplicit element af subsidiering, har det været diskuteret, om forskellige institutioner, fonde m.v. skulle indskyde såkaldt ansvarlig lånekapital i landbrugsbedrifter.

Disse indskud af risikovillig kapital skulle ikke afdrages og ville i lighed eksempelvis med aktier kun afkaste en mere beskeden løbende forrentning (eventuelt 0), men forudsættes til gengæld at blive aflønnet med en forholdsmæssig andel af en eventuel værdistigning (kapitalgevinst), der måtte opstå i løbet af en nærmere aftalt periode. Der ville på denne måde blive tale om en finansiering, som skulle dele risiko og gevinst med landmandens egenkapital. Da disse indskud skulle indgå som en del af landbrugets langsigtede finansi-

1) Herved forstås værdistigninger efter udlodning til indskyder og landmand af løbende forrentning og efter betaling af værdistigningsskatter.

eile grundlag må indskud af denne karakter betragtes som mindre likvide end f.eks. obligationer og aktier. Der ville for så vidt ikke være noget til hinder for at gøre disse indskud af ansvarlig lånekapital omsættelige blandt de forskellige institutioner, fonde m.v., men så længe der ikke er tale om et institutionaliseret marked for omsætning af sådanne fordringer, vil omsætningsmulighederne være begrænsede. Ordninger af denne type har træk fælles med lån med konjunkturafhængig rente eller opregulering af restgæld med et sektorspecifikt prisindeks, jfr. det følgende.

Man kan tænke sig ansvarlig indskudskapital tilført efter forskellige principper. I det følgende omtales tre varianter. Det er i alle tilfælde forudsat, at den eventuelle løbende forrentning er skattepligtig/fradragsberettiget, og at kapitalgevinsterne i skattemæssig henseende behandles som formueforskydninger.

Den individuelle ordning.

Det forekommer umiddelbart mest enkelt, hvis en indskyder direkte træffer aftale med interesserede landmænd, der så efter en form for kreditværdihedsprøvning tilføres midler og etablerer eller viderefører sin bedrift. Det må forudsætte, at landmanden bevarer den fulde dispositionsret - dels fordi indskydere i praksis vil være ude af stand til at følge situationen hos et stort antal debitorer, dels fordi der i det mindste indtil videre, således som også er udtrykt i lovgivningen, har foreligget en politisk antagelse om, at forsikringsselskaber, pensionskaser og pengeinstitutter ikke bør tage for aktiv del i erhvervsudøvelsen. Det er naturligvis et selvstændigt politisk spørgsmål, om denne begrænsning fortsat bør være gældende.

Systemet er tilsyneladende simpelt, men der viser sig hurtigt en række problemer, som i givet fald må afklares. Den alvorligste komplikation forekommer at være, at landmanden løbende foretager en række dispositioner med konsekvenser for bedriftens kapitalværdi, hvorfor det ikke er givet, at det oprindelige forhold mellem egenkapital og ansvarlig lånekapital vil være konstant i den aftalte løbetid, således at fordelingen af kapitalgevinsterne vil ændres over tiden.

Dette kan illustreres ved at sammenligne en åbnings- og en slutbalance for en landbrugsbedrift. På etableringstidspunktet - eller det tidspunkt hvor den ansvarlige lånekapital tilføres - tænkes situationen at være denne:

Aktiver		Passiver	
Jord	40 pct.	Landmandens egenkap.	20 pct.
Bygninger	15 pct.	Ansvarlig lånekap.	20 pct.
Maskiner	10 pct.	Almindelig lånekap.	60 pct.
Besætning	20 pct.		
Afgrøder	15 pct.		

På slut- eller opgørelsestidspunktet har balancen ændret sig til følgende:

Aktiver		Passiver	
Jord	50 pct.	Landmandens egenkap.	?
Bygninger	20 pct.	Ansvarlig lånekap.	?
Maskiner	5 pct.	Almindelig lånekap.	40 pct.
Besætning	20 pct.		
Afgrøder	5 pct.		

Vanskeligheden består i at opgøre landmandens egen og indskyderens andel af passiverne, d.v.s. af den totale finansiering. I den periode indskudsforholdet har været i kraft, kan landmanden have købt og solgt jord, foretaget ombygninger (eventuelt ved hjælp af egen arbejdskraft), ændret i besætningen, betalt afdrag på den almindelige gæld og belånt nye og gamle aktiver o.s.v.

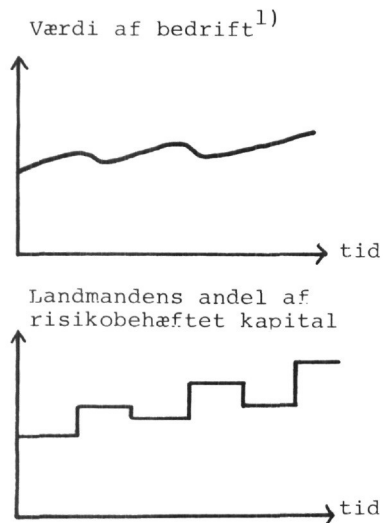
Man kan tænke sig, at problemet med at beregne de to indskyderes andele af den samlede værdistigning blev grebet an på den måde, at de forekommende landbrugsaktiver blev inddelt i kategorier, hvor der til hver hørte et prisindeks, beregnet af en offentlig institution som f.eks. Danmarks Statistik og/eller Jordbrugsøkonomisk Institut. Ved hjælp af disse indeks kan værdien af de enkelte bedrifter beregnes på et hvilket som helst tidspunkt, med mindre der opstår problemer af beregningsteknisk karakter.

Fra overførslen af den ansvarlige lånekapital til det tidspunkt, hvor landmanden foretager det første indskud eller udtræk af midler, deles eventuelle kapitalgevinster ligeligt - i eksemplet er egenkapitalen og den ansvarlige kapital af samme størrelse. Men herefter beregnes andelen af værdistigningerne ved at tage hensyn til forskydningerne i egenkapitalen.

Hvis landmanden af egne midler (f.eks. ved indsats af egen arbejdskraft i et ekstraordinært omfang) tilfører bedriften en værdiforøgelse, så skal vedkommende i den følgende periode have en tilsvarende forøget andel af kapitalgevinsterne - omvendt ved udtræk.

Hver gang der sker store ændringer i passiverne, opgøres aktivernes værdi (incl. en eventuel netop gennemført investering), og de to indskydere af risikobehæftet kapital modtager herefter den forholdsmæssige del af gevinster og tab.

Man kunne tænke sig følgende forløb:

1) Fraregnet kontantværdien af den almindelige gæld og efter eventuel beskatning.

Det skal bemærkes, at der ved den her skitserede ordning ikke vil være behov for at beregne aktiverens værdi hver gang, der foregår køb eller salg af disse - opgørelse behøver "kun" foretages, når der sker bevægelser på passivside.

Systemet har imidlertid flere svage punkter. For det første beregningen af de omtalte indeks - vanskelighederne med jord og bygninger er formentlig overkommelige, mens de øvrige aktiver givetvis bliver mere problematiske, især da man sandsynligvis må lægge vægt på at begrænse antallet af indeks. Dette kunne tale for at begrænse indskudsordningerne til finansiering af fast ejendom, omend det kunne indvendes, at de kunne virke forvridende, hvis ikke alle aktiver kan finansieres på samme vilkår. Hvis man valgte at begrænse systemet på denne måde, kunne de offentlige vurderinger af jord og fast ejendom støtte udarbejdelsen af de fornødne pristal.

En anden vanskelighed hidrører fra, at det ville kunne argumenteres, at en serie af uheldige dispositioner fra landmandens side ville kunne påføre indskyderen af ansvarlig kapital et urimeligt tab. Hvis man ikke mener, at den omtalte kreditværdighedsprøvning var tilstrækkelig, kunne der tænkes indført en form for minimumsafkast.

Det bør for det tredje noteres, at et indskudssystem baseret på aflønning gennem overførsel af andele af kapitalgevinster vil blive påvirket af fremtidige ændringer i beskattningen af værdistigninger i landbruget

En fjerde meget væsentlig indvending hidrører fra, at indskud baseret på individuelle aftaler - især hvis disse midler udgør en væsentlig del af den totale finansiering - vil reducere landmandens incitament til at gøre en særlig indsats, fordi det på forhånd vil

- 1) De samme argumenter, som anvendes for og imod at introducere ansvarlig indskudskapital (og lån med konjunkturafhængig rente m.v.) som finansieringsform i landbruget synes at gælde, når man overvejer at gå fra beskattning af ejendom m.v. til beskattning af værdistigninger.

være givet, at en bestemt brøkdel af gevinsten ikke vil tilfalde ejeren. (Omvendt kan det selvfølgelig være betryggende at vide, at eventuelle tab skal deles med andre).

Der kan endelig være grund til at nævne, at det vil blive en betydelig administrativ byrde for forsikringsselskaber og fonde (svarende til en forøgelse af ressourceanvendelsen i den finansielle sektor), hvis de selv skal foretage driftsøkonomiske undersøgelser af et stort antal landbrug og efterfølgende styre en stor låneportefølje.

Sammenfattende må det konkluderes at individuelle indskud af ansvarlig lånekapital i landbrugsbedrifter næppe er anvendeligt i praksis, da et sådant system er behæftet med en række operationelle problemer.

Individuelle ordninger med central formidling.

De administrative vanskeligheder ville imidlertid kunne afhjælpes, hvis der etableres en form for formidlingscentral - der hensigtsmæssigt kunne administreres af eksisterende finansielle institutioner, medens de øvrige betænkeligheder ved en sådant ordning fortsat består.

Kollektive ordninger.

Hvis man lægger vægt på, at de deltagende landmænd skal have så kraftigt et incitament som muligt til at nå gode driftsresultater, kunne det som nævnt være uhensigtsmæssigt at lade indskuddene aflønne ved andele i de enkelte bedrifters værdistigninger. Valgte man i stedet at anvende en form for gennemsnitlig værditilvækst, kunne de enkelte debitorer regne med selv at få hele resultatet af en ekstra indsats.

Det er dog på den anden side klart, at den slags systemer hverken er attraktive for mindre effektive landmænd eller for kreditorer, som søgte at finde særligt rentable bedrifter. Aflønning med en gennemsnitlig værdistigning ville således begrænse et indskudssystems omfang.

I modsætning til de fleste former for lån skal indskuddene ikke afdrages, men det ville være naturligt, om kreditorerne - eventuelt via en formidlingscentral - fik adgang til at handle indskudsbeviser. Et sådant arrangement ville gøre det muligt for landmænd gennem opkøb af beviser at erstatte den ansvarlige indskudskapital i bedriften med anden finansiering på ethvert tidspunkt.

Indskudsordningen kommer som berørt til at ligne de låneformer, hvor renten bindes til konjunkturudviklingen eller hvor restgælden opskrives med et sektorspecifikt prisiindeks. Specielt bliver analogien til det sidste tydeligt, hvis kursgevinsten ligesom indekstillægget ikke bliver skattepligtigt/fradragsberettiget, mens eventuel løbende forrentning underkastes samme skattemæssige behandling som en realrente ved et indekslån.

Det er på denne baggrund klart, at et indskudssystem kun vil kunne fungere på markedsvilkår, når kreditorerne kan forvente et samlet afkast i form af kapitalgevinster og renteafkast på højde med afkastet efter skat af alternative placeringer . I den udstrækning denne betingelse ikke kan opfyldes, kunne en indskudsordning fungere inden for et lukket kredsløb, jfr. afsnit 4.8.1., hvor en nærmere bestemt kreditorgruppe stiller midler til rådighed. En anden mulighed for at iværksætte ordninger på ikke-markedsvilkår ville være at give de pågældende kreditorer valget mellem at blive beskattet af afkastet af traditionelle placeringer og foretage risikobehæftede, men ubeskattede indskud i landbrugsbedrifter.

4.5.2. Selskabsdannelse i landbruget.

Landbrugslovens hovedregel er, at landbrugsejendomme kun kan erhverves og drives af enkeltpersoner, til hvem der i øvrigt stilles en række krav. Når bortses fra danske offentlige myndigheder, kan selskaber, sammenslutninger, institutioner m.v. kun erhverve adkomst på en landbrugsejendom eller part i eller del af en landbrugsejendom i landzone, hvis landbrugsministeren meddeler særskilt tilladelse til erhvervelsen. Erhvervelse i selskabsform kræver således tilladelse .

- 1) Når der ses bort fra, at kapitalgevinsterne skal overstige afkastet af finansielle placeringer med en risikopræmie.

For så vidt angår interessentskaber eller andelsbrug kan tilladelse til erhvervelse forventes meddelt under visse forudsætninger, navnlig at samtlige deltagere i interessentskabet medvirker aktivt ved ejendommens drift, normalt som heltidsbeskæftigede, og i øvrigt opfylder landbrugslovens erhvervelsesregler vedrørende uddannelse, alder, fast bopæl på ejendommen m.v. Ved andelsbrug sigtes til en **interessentskabsform**, der normalt er karakteriseret ved, at medlemmerne frit kan udtræde, uden at selskabet ophører, og hvor udbyttet deles efter arbejdsindsats.

Ved kollektivters tilladelse til erhvervelse af landbrugsejendomme vil der i praksis blive stillet krav om en forsvarlig erhvervsmæssig drift af den pågældende ejendom. Det er endvidere normalt en forudsætning at der er tale om et produktionskollektiv, og at der i øvrigt ikke er tale om forsøg på omgåelse af de hensyn, der ligger til grund for landbrugslovens erhvervelsesbestemmelser.

Landbrugsministeriet har endvidere i praksis meddelt tilladelse til kommanditselskabserhvervelser af landbrugsejendomme i forbindelse med familiegenerationsskifter. Tilladelse vil normalt forudsætte, at selskabet består af en navngiven komplementar og et antal navngivne kommanditister, at komplementaren opfylder landbrugslovens erhvervelsesbestemmelser og at komplementaren er født medlem af bestyrelsen og forestår den daglige ledelse m.v.

For så vidt angår væksthushgartnerier (herunder champignongartnerier), kan der efter landbrugsministeriets praksis meddeles tilladelse til aktieselskabers og anpartselskabers erhvervelse af landbrugsejendomme med henblik på overtagelse eller etablering af væksthushgartnerier af en vis størrelse. Lederen af gartneriet skal i overensstemmelse med landbrugslovens regler tage fast og varig bopæl på den omhandlede jordbrugsbedrift, være heltidsbeskæftiget i bedriften og selv drive denne samt opfylde landbrugslovens uddannelseskrav. Lederen behøver ikke at være medejer af selskabet. Der stilles i øvrigt en række betingelser vedrørende kapitalejernes øvrige kapitalforbindelse til jordbrug.

Ud over de beskrevne tilfælde kan selskaber kun opnå erhvervelses-tilladelse efter landbrugslovens § 21, når erhvervelsen sker med henblik på anvendelse til forsøg, forskning og forædlingsvirksomhed eller med henblik på visse sammenslutningers fælles jordbrugsdrift. sådanne erhvervelsestilladeiser vil i almindelighed blive tidsbe-grænsede og er i øvrigt underlagt særlige betingelser.

Det tilføjes, at tilførsel af ansvarlig kapital til landbruget kun-ne tænkes etableret gennem bestemmelsen i landbrugslovens § 16, stk. 2, hvorefter personer, der opfylder landbrugslovens krav om alder, antal landbrugsejendomme og statsborgerskab, kan erhverve ad-komst på en anpart i en landbrugsejendom. Det er dog en betingelse, at en medejer opfylder samtlige erhvervelsesbetingelser og er ejer af en anpart på mindst $\frac{2}{5}$ af ejendommen ($\frac{1}{5}$ hvis der er tale om slægtninge). Denne bestemmelse står imidlertid kun åben for personer.

Sammenfattende er der således ikke i gældende regler grundlag for at indføre selskabseje i landbruget i blot noget omfang og dermed heller ikke grundlag for at tilvejebringe finansiering af landbru-get ad denne vej. En væsentlig udvidelse af gældende praksis må ef-ter lovens hele opbygning og sigte forudsætte en grundlæggende ænd-ring af landbrugslovgivningen.

Udvalget har ud fra det synspunkt, at sådanne ændringer omfatter andre og politisk mere tungtvejende elementer end de finansierings-og skattetekniske, afstået fra at fremkomme med overvejelser over mere vidtgående ændringer i retning af selskabseje i landbruget. Det valg er ikke udtryk for en teknisk eller endsige politisk stil-lingtagen til selskabseje i landbruget, men alene en erkendelse af at spørgsmålet forekommer at være på grænsen af udvalgets kommissio-rium, samt at udvalgets sammensætning og i særdeleshed tidsrammen for udvalgets arbejde har gjort det mindre hensigtsmæssigt at over-veje spørgsmålet.

4.6. Finanslån.

Ifølge de gældende valutabestemmelser kan landmænd gennem de autoriserede valutahandlere optage finanslån til finansiering af opførelse og ombygning af driftsbygninger, køb af driftsinventar og køb af stambesætning. Lånet skal optages senest 6 måneder efter leveringstidspunktet og tidligst 12 måneder forud. Det må ikke afdrages hurtigere end svarende til et 5-årigt serielån. Ved forfald kan der ske forlængelse, forudsat denne andrager mindst 1 år. Ydelser, der forfalder inden for 2 år, kan som hovedregel terminsikres.

Danske landmænd har optaget finanslån i ganske betydeligt omfang, jfr. tabel 2.14. i kapitel 2. Ved udgangen af 1980 var der således en restgæld i finanslån på knap 4 mia. kr. På baggrund af erhvervets faldende investeringer og den stærke indsnævring af renteforskellen mellem Danmark og udlandet i 1981 er optagningen af nye finanslån imidlertid p.t. reduceret kraftigt.

Landbrugsorganisationerne har advaret imod individuel finanslåntagning. I stedet har man foreslået en form for statslig eller kollektiv kursudjævning, jfr. også den i 1977 indførte K-låneordning, der er beskrevet i afsnit 4.8.2.

Landbrugets organisationer har endvidere rejst spørgsmålet om adgang til refinansiering af tidligere foretagne investeringer med finanslån og/eller K-lån for herigennem at nedbringe renteudgifterne. K-lån til refinansiering er ligeledes omtalt i afsnit 4.8.2.

Kursrisikoproblemet.

Selv om gennemsnitsberegninger viser, at finanslån som helhed har været fordelagtige i en årrække sammenholdt med indenlandsk finansiering på markedsvilkår, er der mange eksempler på, at landmænd har lidt alvorlige valutakurstab på finanslån, specielt sådanne optaget i enkelt-valutaer uden for EF's valutasamarbejde, f.eks. schweizerfranc, hvor den nominelle rente er iøjnefaldende lav, men hvor kurstabsrisikoen i perioden har vist sig at blive stor for debitor. Også dollarlån har til tider givet anledning til store kurs-

tab. Landmanden vil i reglen selv savne ekspertise til at afveje udsigterne for valutakurs- og renteutvikling, hvorfor han er meget afhængig af rådgivning i sit pengeinstitut. Under de aktuelle urolige valutakursforhold er denne rådgivning imidlertid en særdeles vanskelig opgave.

Valutakursrisikoen kan begrænses noget ved lån med mulighed for at omlægge til anden valuta og navnlig ved de såkaldte mix-lån, der optages i en blanding af valutaer. Disse lånetyper har vundet stigende udbredelse, selv om de er højere forrentede end lån i visse enkeltvalutaer.

Det kræver betydelig ekspertise - samt en vis portion held - at omlægge lån fordelagtigt i et uroligt valutamarked. Det løbende behov for rådgivning kan gøre lån med omlægningsmulighed mindre hensigtsmæssige for relativt små virksomheder, herunder landbrug.

Landbrug kan derimod til en vis grad dække kursrisikoen ved at optage finanslån i en passende kombination af EMS-valutaer eller eventuelt direkte i ECU, idet produktionen under EF's landbrugsordninger i princippet kan afsættes til priser fastsat i ECU, såfremt der ikke opstår forskel mellem den danske krones centralkurs og grønne kurs. Det bemærkes, at Danmark i overensstemmelse med den erklærede danske politik på området hidtil har kunnet fastholde samme kurs på kronen i EMS og den grønne krone i EF. ECU finder endnu kun begrænset anvendelse på internationale finansielle markeder, men kan muligvis blive mere udbredt i takt med udviklingen af EF's monetære samarbejde.

De mulige besparelser i låneomkostninger ved at samle en række mindre finanslån til hjemtagelse i "blokke" kan i vidt omfang opnås gennem danske pengeinstitutters filialer og datterselskaber i udlandet. Hvis det skulle vise sig hensigtsmæssigt, kan disse tænkes at rejse midler ved at udstede gældsbreve i f.eks. ECU.

Terminssikring på markedsvilkår er formentlig af mindre interesse, bl.a. fordi terminssikringsomkostningerne som følge af markedets funktion normalt tenderer imod at udligne renteforskellene.

Refinansiering m.v.

Som nævnt er der adgang til at forlænge finanslån i mindst 1 år ved forfald.

På anmodning fra Industrirådet og pengeinstitutternes organisationer er der igangsat overvejelser bl.a. om, hvorvidt man kan forlænge fristen for finanslånsoptagelse fra 6 til 12 måneder efter investeringen, og om finanslån kan tillades til finansiering af ejerskifte af produktionsbygninger. 6 måneders forlængelse af lånefristen ville næppe betyde nogen særlig mærkbar fordel for landbruget, men finanslån til køb af eksisterende stalde m.v. kunne måske bidrage marginalt til at lette generationsskiftet, omend den normale løbetid af udlandslån må forekomme kort til dette formål.

En almindelig adgang til at refinansiere allerede foretagne investeringer med finanslån ville skabe alvorlige problemer for den penge- og valutapolitiske styring ved at åbne for spekulative tidsforskydninger i udlandslåntagningen på basis af et stort potentielt lånegrundlag. Der kunne i realiteten blive tale om mellemfristede udlandslån til driftsfinansiering, hvilket også fra et internationalt kreditværdighedssynspunkt må anses for betænkeligt, specielt i relation til et erhverv i vanskeligheder som landbruget.

I forbindelse med aftalen mellem regeringen og landbruget af december 1980 var valutamyndighederne indstillet på at acceptere, at der som en isoleret engangsforanstaltning kunne optages finanslån til refinansiering af investeringer siden 1977 gennem den påtænkte sikringsfond. Blandt andet renteudviklingen i 1981 og den deraf følgende ændrede konstruktion af sikringsfonden medførte, at den givne dispensationsmulighed ikke blev udnyttet.

4.7. Leasing.

Leasing eller leje er en finansieringsform, der har fundet stigende anvendelse i erhvervslivet - især vedrørende maskinanskaffelser.

Der sondres mellem 2 former for leasing.

Operationel eller fysisk leasing foreligger, hvor en producent eller sælger udlejer sit produkt til brugeren mod en fast afgift og normalt med fuld vedligeholdelsespligt, således at leaseren til enhver tid har ansvaret for, at genstanden er fuldt funktionsdygtig (operationel). Denne leasingform anvendes typisk ved EDB-udstyr, fotokopimaskiner og biler. Leasingkontrakten kan normalt opsiges med kort varsel. Operationel leasing er særlig velegnet, hvor den tekniske udvikling er særlig hastig, og hvor den løbende vedligeholdelse er en væsentlig del af produktets funktionsevne.

Finansiell leasing foreligger i de tilfælde, hvor et leasingselskab træder ind mellem sælgeren og brugeren af produktet, idet leasingselskabet køber produktet og udlejer det til brugeren for et tidsrum, der oftest svarer til produktets økonomiske levetid. Lejen fastsættes da således, at den dækker forrentning og afskrivning plus leasingselskabets avance. Vedligeholdelsespligten påhviler brugeren, medens ejendomsretten forbliver hos leasingselskabet. Ejendomsretten overgår kun til brugeren ved købsaftale mellem leasingselskab og bruger. Finansiell leasing anvendes i en vis udstrækning for industrimaskiner, entreprenørmaskiner og større landbrugsmaskiner. Finansiell leasing kan også anvendes for driftsbygninger i byerhvervene, men kan efter gældende lovgivning næppe anvendes indenfor landbruget. Sidstnævnte problem er dog aldrig afklaret ved domstolene.

Når finansiell leasing har fundet stigende udbredelse, har det især likviditetsmæssige og skattemæssige årsager.

For det første letter det umiddelbart finansieringssituationen for både producent (sælger) og bruger, når finansieringsopgaven varetages af et selskab med den fornødne likviditet. Leasing har derfor særlig interesse, hvor både sælger og køber (bruger) har en svag likviditet. Over for dette står, at leasingselskabet også skal have sine omkostninger dækket. Såfremt leasing af maskiner vinder stigende udbredelse i landbruget, vil det endvidere medføre, at realkreditinstitutterne ikke længere kan lægge til grund, at maskinbestanden indgår i pantets værdi, hvilket alt andet lige vil medføre tilsvarende mindre lånetilbud. Samme betragtning gælder også for den allerede meget udbredte finansieringsform, hvor en maskine sælges på en købekontrakt mod ejendomsforbehold. Dog vil købekontrakter ofte have en kortere løbetid end leasingkontrakterne.

For det andet kan leasing være en fordel, hvis brugeren har en lave-re marginals-kat end leasingselskabet. Leasingselskabet kan i så fald ved fuld udnyttelse af de skattemæssige afskrivninger og investeringsfradrag lade fordelene komme til udtryk i lejen. Hvis en landmand således ingen skatteevne har, skulle leasingselskabet kunne tilbyde ham en billigere finansiering end ved køb. Dette gælder både, når leasingselskabet er et aktieselskab, og når det er et kommanditselskab. Hvis landmanden derimod beskattes i proportional-skat-testrækket (40-45 pct.), vil et aktieselskab med 40 pct. skat ikke af denne grund kunne give et fordelagtigt tilbud. Dette vil derimod et kommanditselskab stadig kunne gøre, så længe kommanditisternes marginals-kat er højere end landmandens.

Endelig har leasing af skattemæssige grunde fundet anvendelse hos erhvervsdrivende personer, der rammes af ligningslovens bestemmelse om, at den skattepligtige indkomst ikke ved hjælp af afskrivninger kan bringes ned under privatforbruget. Ved at betale leje af maskinerne i stedet for at købe dem og afskrive på dem, unddrager man sig virkningerne af denne bestemmelse.

Leasings fordelagtighed påvirkes i øvrigt af, hvorvidt leasingselskabet har adgang til billigere kapital end landmanden. Det kan tænkes, at et leasingselskab kan skaffe sig en billigere finansiering med udlånslån, end den enkelte landmand kan. På den anden side vil landmanden oftest have lettere adgang til lange realkreditlån samt til diverse investeringsstøtteforanstaltninger, såsom moderniseringsstøtte og K-lån.

Et enkelt leasingselskab har tilbudt at finansiere driftsbygninger i landbruget på leasingbasis. En undersøgelse foretaget i 1978 viste, at den tilbudte kontrakt kunne være en fordel for landmanden, hvis landmanden hverken havde skatteevne eller adgang til K-lån og moderniseringsstøtte. Derimod ville leasing af en stald svække landmandens likviditet i de første 10 år både i forhold til realkreditinstitutfinansiering og især til K-lånefinansiering, hvis han havde en marginals-kat på blot 40 pct. Svækkelsen ville blive endnu større ved en højere marginals-kat.

- 1) "Leasing - en ny finansieringsform for svinestalde", ved Aage Walter-Jørgensen. Hyologisk Tidsskrift, No. 1, februar 1979, s. 4-10.

Leasing af landbrugsbygninger tilbydes ikke for tiden - formentlig fordi det efter landbrugs- og justitsministeriets opfattelse ikke under den gældende udstykningslov og lov om landbrugsejendomme er muligt for et leasingselskab at skaffe sig den ejendomsret over bygningerne, som er forudsætningen for selskabets afskrivningsret.

Leasing må derfor fortsat påregnes kun at have interesse for landbrugsmaskinfinansiering i tilfælde, hvor sælger og køber (bruger) har vanskeligt ved selv at finansiere handelen, og hvor beskatningsreglerne gør leasing mere fordelagtigt end køb.

I øvrigt frembyder leasing i relation til tinglysningsloven en række problemer, der for tiden behandles i justitsministeriet.

4.8. Lukkede kredsløb.

4.8.1. Pensionskasser, livsforsikringsselskaber.

Spørgsmålet om overførsel af låne- eller indskudskapital fra pensionskasser og livsforsikringsselskaber til erhvervslivet har tidligere været gjort til genstand for overvejelse, bl.a. i "Redegørelse fra arbejdsgruppen vedrørende livsforsikringsselskabers og pensionskassers overførsel af risikovillig kapital til erhvervslivet af 2. juni 1980".

Pensionskasser og livsforsikringsselskaber deltager allerede inden for rammerne af gældende lovgivning i finansieringen af erhvervslivets, herunder landbrugets, investeringer gennem opkøb af obligationer og i begrænset omfang gennem aktieerhvervelser. Spørgsmålet er, om det vil være hensigtsmæssigt at placere pensionskassers og livsforsikringsselskabers midler direkte i landbrugssektoren på vilkår, der i højere grad end traditionelle finansieringsformer er afstemt med landbrugets likviditetsforhold efter gennemførelsen af investeringer.

I de i 1980 gjorde overvejelser om overførsel af pensionskasse- og livsforsikringsmidler til erhvervslivet ansættes omfanget af kapi-

taloverførslen i overensstemmelse med resultatet af de mellem regeringen og pensionskasserne og livsforsikringsselskaberne førte forhandlinger til 20 pct. af pensions- og livsforsikringsselskabernes årlige aktivforøgelse eller for perioden 1981 til 1985 til ca. 3 mia. kr. stigende til ca. 6 mia. kr. årlig i løbende priser. Til sammenligning blev i redegørelsen nævnt, at landbrugets og industriens bruttoinvesteringer i 1979 hver beløb sig til ca. 6 mia. kr. En kapitaltilførsel af denne størrelsesorden på vilkår, der afviger fra traditionelle finansieringsformer ville kunne dække en stor del af landbrugets behov for finansiering af nye investeringer i et "normalt" investeringsår. Det er dog næppe realistisk at forestille sig gennemførelsen af en ordning begrænset til landbruget, dels fordi andre erhvervsgrene må antages at stille krav om adgang til pensionskasse- og livsforsikringsmidler, dels fordi disse investorer må antages at ønske en spredning af risikoen gennem placeringer i et bredere udsnit af erhvervene. Det synes derfor mere realistisk at forvente, at gennemsnitlig 15- 20 pct. af de eksportorienterede erhvervsinvesteringer vil kunne finansieres gennem en kapitaloverførsel af den angivne størrelse.

I forbindelse med en eventuel frivillig kapitaloverførsel fra pensionskasser og livsforsikringsselskaber må det forudsættes, at vilkårene udformes på en sådan måde, at landbrugets likviditetsmæssige vanskeligheder, herunder tidsprofilproblemet, afhjælpes. Set over hele investeringens levetid må vilkårene for kapitaltilførslen udformes, så der fra såvel landmandens som långiverens synspunkt bliver tale om et acceptabelt alternativ til andre finansieringsformer. Dette må gælde, hvad enten overførslen finder sted i form af individuelle placeringer eller i form af standardiserede kapitaloverførsler. Ordningen kan i øvrigt tænkes udformet ved anvendelse af en række forskellige principper, herunder indeksregulerede lån med lav nominel rente, jfr. afsnit 4.3.1., lån af kornobligationstypen, jfr. afsnit 4.3.3., udbyttegivende gældsbreve eller ansvarlig indskudskapital, jfr. afsnit 4.5.1.

- 1) En anden procentsats end 20 kunne formentlig vælges, idet det herved må have sig for øje, at en væsentlig reduktion af procenten vil gøre ordningen uinteressant, og at en væsentlig forøgelse af procenten måtte forudsætte en nøje vurdering af eventuelle konsekvenser for pensionskassernes og livsforsikringsselskabernes fremtidige forpligtelser.

Kreditor eller kapitallyderen accepterer her en lav pålydende rente, men opnår en - eventuel sektorspecifik - inflationssikring af kapitalen. I den forbindelse må det tages i betragtning, at kreditor skal genplacere i væsentligt langsommere tempo ved indekslån end ved nominelle lån. Da han ikke kan forudsætte, at han ved fremtidige placeringer kan opnå samme høje realrente som nu, kan ydelse af indekslån godt på længere sigt være en fordel, uanset realrenten for disse er lavere end svarende til den aktuelle vurdering af realrenten på nominelle lån.

Den reale værdi af livsforsikringen eller pensionen er ved nominelle lån således på længere sigt mere afhængig af genplaceringsmulighederne end af de øjeblikkelige kapitalmarkedsforhold. På forhånd at betragte etablering af lukkede kredsløb som subsidiering fra en privat sektor til en anden kan således næppe antages for realøkonomisk velbegrundet.

En adgang for pensionskasser og livsforsikringsselskaber til at overføre kapital til erhvervslivet efter de skitserede retningslinier vil kræve ændringer af livsforsikrings- og pensionskasselovgivningen.

Den væsentligste del af hensigten med etablering af lukkede kredsløb for forsikringsselskaber og pensionskasser m.v. ville formentlig kunne opnås ved i stedet for etablering af et egentligt lukket kredsløb ved lovændring eller aftale at pålægge de berørte institutioner og virksomheder at placere en bestemt andel af deres årlige aktivforøgelse i erhvervslivet.

4.8.2. Udlandslån (K-lån)•

K-låneordningen introduceres pr. 1. januar 1978, og siden ordningens start har de årlige lånerammer i relation til jordbrugserhvervet udgjort følgende beløb:

1978:	250 mill. kr.
1970:	750 mill. kr.•
1980:	750 mill. kr.
1981:	1.250 mill. kr.
1982:	1.325 mill. kr.

Inden for jordbrugserhvervet har administrationen af K-låneordningen været varetaget af Dansk Landbrugs Realkreditfond (DLR). At der har været tale om en form for lukket kredsløb, følger af det forhold, at fondens udlån udelukkende er baseret på genudlån af midler, der tilvejebringes af Kongeriget Danmarks Hypotekbank og Finansforvaltning via låntagning på det internationale kapitalmarked. Det har principielt været tilstræbt, at de lånebetingelser, der er fastsat for DLR's genudlån, afspejler de forhold, der er knyttet til hypotekbankens låntagning.

I K-låneordningens hidtidige forløb må det nok konstateres, at K-lånerenten ikke fuldt ud er blevet løbende opjusteret svarende til den internationale renteutvikling. Det er imidlertid vanskeligt at afgøre om K-lånerente set i forhold til det internationale renteniveau kan siges at indeholde et subsidieelement. For den enkelte landmand er der tale om et kronelån, hvor rentens højde fastlægges for hele K-lånets løbetid ved lånets etablering. Det samme gælder for DLR's låntagning i hypotekbanken, således at risikoen for valutakurs- og renteændringer påhviler hypotekbanken bortset fra den risikopræmie, der betales af debitor.

Generelt vil det derfor først ved afslutningen af de enkelte låneforhold være muligt at afgøre, i hvilket omfang et K-lån har været ydet på gunstigere betingelser end markedsvilkårene i udlandet.

K-lånets løbetid er fastsat til ca. 10 år, men med en afdragsprofil svarende til et 30-årigt serielån, det vil sige, at afdraget halvårligt udgør $\frac{1}{60}$ af hovedstolen. Med den fastsatte afdragsprofil vil restgælden på K-lånet efter 10 år andrage ca. $\frac{2}{3}$ af lånets hovedstol. Lånemidler til indfrielse af denne restgæld bliver efter de gældende regler tilvejebragt gennem en automatisk refinansiering, der i praksis foregår på den måde, at DLR på låntagers vegne gennem salg af 20-årige obligationer tilvejebringer det fornødne provenu.

Med undtagelse af den i 1981 gældende ordning, hvorefter der har kunnet ydes K-lån til refinansiering af besætningsudvidelser foretaget i perioden 1. januar 1977 - 31. december 1980, har K-lån ude-

lukkende været anvendt til finansiering af bygningsinvesteringer. I takt med de siden ordningens etablering i 1978 gennemførte udvidelser af de årlige lånerammer er der løbende sket en lempelse af kriterierne for opnåelse af K-lån. Der er således stedse inddraget flere og flere bygningskategorier, ligesom alle egentlige landmænd nu er berettigede til opnåelse af K-lån. Endelig kan fremhæves, at overgrænsen for det enkelte lån gradvis er sat op til 700.000 kr.

I perioden 1977-80, hvor K-låneordningen - incl. de særlige K-lån til refinansiering af besætningsindkøb - har fungeret - har udviklingen i besætnings-, bygnings- og maskininvesteringer og finansieringen med henholdsvis finanslån og K-lån været følgende i mia. kr.:

	<u>Investering</u>	<u>Finanslån</u>	<u>K-lån</u>
Besætningsudvidelser	2,8		1,3
Bygningsinvesteringer	9,7		1,5
Maskininvesteringer	9,1		-
<u>Ialt</u>	<u>21,6</u>	<u>5,5</u>	<u>2,8</u>

K-lånene har således finansieret 23 pct. af bygnings- og besætningsudvidelserne i denne periode og 13 pct. af samtlige anførte investeringer i perioden. Finanslånene har finansieret godt 25 pct. af investeringerne.

APPENDIKS
TIL
KAPITEL 4

Appendiks 4.1. Sektorspecifikke indeks for landbruget.

Som omtalt i afsnit 4.3.1 vil landmanden som debitor for et indekslån have en interesse i, at lånet reguleres efter et sektorspecifikt indeks, men valg af sådanne indeks vil influere på kreditors vurdering af obligationen og dermed på markedsrenten. I dette appendiks omtales mulige sektorspecifikke prisindeks for landbruget.

Sektorspecifikke indeks.

For at kunne accepteres som reguleringsgrundlag må et sektorspecifikt indeks opfylde visse generelle krav. For det første skal indekset være teknisk veldefineret og præcist, og det skal være gennemskueligt for såvel kreditor som debitor. For det andet må ingen af parterne direkte kunne påvirke eller bestemme indeksets udvikling. Sidstnævnte betyder, at beregningen af indekset bør ske i offentligt regie, og at det friholdes for elementer, som vil være påvirket af aktuelle dispositioner i erhvervet. Det er endvidere vigtigt, at indekset kan opgøres hurtigt og på endelig form, således at der ikke senere sker revisioner. Endelig er det vigtigt, at indekset kan accepteres af brede grupper af landmænd, idet det vil være upraktisk at benytte forskellige indeks for lån til landbruget.

Det er klart, at såfremt indeksreguleringen skal følge indtægten i landbruget, må der vælges et reguleringsgrundlag, som i videst muligt omfang afspejler priselementet i erhvervets indkomstudvikling. Derimod vil et værdiindeks for landbrugets indkomst næppe kunne benyttes i finansiell indeksering, fordi værdiindeks omfatter både mængdeændringer og prisændringer og således påvirkes direkte af ændringer i faktorindsats (herunder arbejdskraft) og produktionsstruktur i erhvervet. Landbrugets forrentningsprocent forekommer ligeledes uanvendelig i forbindelse med indeksfinansiering alene af den grund, at den udtrykker en rentesats og ikke en prisstigningstakt.

Man må derfor se på prisindeks enten for et eller flere af landbrugets produkter eller for erhvervets faktorindkomst (deflator). Deflatorer indebærer den fordel, at de også afspejler udviklingen i sektorbytteforholdet, men de udviser af samme grund betydelige udsving og er desuden forbundet med beregningstekniske problemer.

Eksempler på sektorspecifikke indeks.

I tabel 1 og 2 er vist forskellige prisindeks, som alle (bortset fra reguleringspristallet og forbrugerpriserne) vedrører landbruget specifikt. Tallene i tabel 1 er baseret på opgørelser foretaget af Danmarks Statistik, mens tabel 2 er baseret på regnskabsdata. Sidstnævnte omfatter dels et sammenvejede prisindeks for landbrugets samlede produktion (bruttoudbytte), dels deflatorer beregnet under hensyntagen til prisudviklingen på faktorsiden. Ved beregning af deflatoren for bruttofaktorindkomsten er der taget hensyn til prisudviklingen for rå- og hjælpestoffer, mens der i beregningen af priselementet i nettofaktorindkomsten tillige indgår prisen på reale kapitalgoder (udtrykt ved priselementet i afskrivningerne).

Bygprisen er medtaget som eksempel på et enkeltproduktindeks. Ulemper ved et sådant indeks er, at det kun afspejler en del af erhvervets prisforhold, og for bygprisen er der yderligere det problem, at denne indgår som en indtægtsfaktor hos producenter af korn, men som en udgiftsfaktor hos animalske producenter. De forskellige indeksserier for prisen på byg illustrerer vigtigheden af, at indekset er teknisk veldefineret og rensat for forskelle i indhold og kvalitet. Sammenlignet med de generelle prisindeks har bygprisen udvist betydelig variation, men med en lavere gennemsnitlig stigningstakt.

Indekset for produktpriser i alt indeholder såvel vegetabiliske som animalske salgsprodukter, og der er også her tale om en betydelig variation sammenlignet med den almindelige prisudvikling. Set for perioden som helhed er priserne i gennemsnit steget stort set med samme takt som bygprisen, men for kortere perioder er der tydeligvis tale om store forskelle, hvilket understreger vanskeligheden ved at benytte en enkelt produktpris som udtryk for produktprisudviklingen. Det er yderligere et problem ved anvendelse af produktpriser som reguleringsgrundlag, at disse vil påvirkes i de markedspolitiske forhold. Dette kommer bl.a. til udtryk omkring EF-tilslutningen, hvor landbrugets produktpriser steg stærkt, men hvor der samtidig skete betydelige stigninger i faktorpriserne. Såfremt der er tale om proportionale prisstigninger på produkter og produktionsfaktorer vil problemet dog være mindre, idet dækningsbidraget i så fald vil stige med samme takt.

Prisindekset for bruttoudbytte i tabel 2 viser udviklingen i pris-elementet i landbrugets produktionsværdi og kan således i nogen grad sammenlignes med Danmarks Statistisks indeks for produktpriser i alt. Forskellen i udviklingen i de to indeks skyldes, at der her er tale om driftsarsoppgørelser, samt at den anvendte sektoropdeling er lidt forskellig.

Deflatorerne for bruttofaktorindkomsten og nettofaktorindkomsten i landbruget indeholder såvel produktpriser som faktorpriser. Ved at sammenligne med prisindekset for bruttoudbyttet ses det, at pris-elementet i faktorindkomsterne har udvist betydelig større variation end produktpriserne. Dette skyldes, at der i perioder har været tale om en betydelig ændring i sektorbytteforholdet bl.a. som følge af tidsmæssig forskydning af stigningerne i produkt- og faktorpriserne. Sidstnævnte var typisk tilfældet fra 1972/73 til 1978/79, bl.a. som følge af gentagne devalueringer af den danske krone, der er slået "stødvis" igennem på de nationale landbrugspriser. Deflatorer er af tekniske grunde mindre egnet for finansiel indeksering, fordi de vanskeligt kan foreligge hurtigt i endelig form, og der indgår visse skønsmæssige elementer i beregningen.

Tabel 1. Udviklingen i landbrugets produktpriser og forbrugerpriser

År	Prisen på byg			Produkt- priser i alt ^{b)}	Regule- ringspris- tallet	Forbru- gerpri- ser
	Foderstof- notering	D.S.in- deks ^{b)}	Kapitels takst			
a)						
	----- ændring i forhold til foregående år, pct. -----					
1965	-	13,3	10,7	0,0	6,7	6,5
1966	7,9	3,6	5,7	3,9	5,4	6,7
1967	-0,3	0,9	-0,9	0,0	4,2	7,5
1968	-10,7	-12,9	-16,2	0,0	5,7	8,0
1969	0,9	1,0	9,5	11,3	3,1	3,5
1970	6,5	8,8	-0,8	5,9	6,0	6,5
1971	0,7	-2,7	0,6	1,6	5,5	5,8
1972	16,1	19,4	20,9	13,5	6,9	6,6
1973	26,1	27,1	28,5	29,4	8,7	9,3
1974	13,6	12,2	8,9	0,0	15,2	15,2
1975	7,1	8,2	11,1	11,4	10,3	9,6
1976	19,2	19,0	20,2	13,0	8,6	9,0
1977	3,8	4,2	-1,3	4,4	9,1	11,1
1978	-0,1	1,6	3,0	5,9	7,6	10,0
1979	6,6	5,6	5,0	2,4 ^{d)}	7,1 ^{e)}	9,6
1980	8,1	8,3 ^{c)}	6,7	10,2 ^{d)}	9,5 ^{e)}	12,5
Gns:						
1965/80	7,0	7,4	7,0	7,1	7,5	8,6
1974/80	8,3	8,4	7,7	6,8	9,6	11,0

a) T.o.m. 1972: Notering for køb fra landmænd. 1973-79: Notering ved køb fra lokale forhandlere. 1980: Ab landmænd.

b) Priser, der indgår i beregningen af landbrugets bruttofaktorindkomst.

c) Eget skøn.

d) Foreløbige tal.

e) Excl. udgifter til energi.

Kilde: Danmarks Statistik, Landbrugsstatistik og Statistisk Årbog.

Tabel 2. Prisindeks baseret på regnskabsdata a).

Driftsår	Bruttoud- bytte	Bruttofaktor- indkomst	Nettofaktor- indkomst
	-- ændring i forhold til foregående år, pct.--		
1959/60	2,9	2,8	2,9
1960/61	-1,9	2,8	2,8
1961/62	-3,9	-11,7	-13,6
1962/63	8,9	11,4	12,4
1963/64	9,6	18,6	21,0
1964/65	0,4	-0,2	-0,8
1965/66	2,9	0,7	0,1
1966/67	2,3	1,9	1,5
1967/68	0,1	-0,4	-1,2
1968/69	2,3	7,5	8,1
1969/70	12,4	19,9	22,0
1970/71	2,1	-0,9	-2,4
1971/72	8,0	8,9	8,9
1972/73	19,5	25,9	28,5
1973/74	15,3	12,4	12,4
1974/75	2,7	-5,3	-8,7
1975/76	15,6	18,8	19,8
1976/77	8,0	5,5	4,3
1977/78	6,4	10,4	10,5
1978/79	-0,2	-1,5	-3,5
1979/80	6,7	3,6	2,2
<u>Gns:</u>			
1958/59-79/80	5,5	5,9	5,6
1973/74-79/80	6,4	5,0	3,7

a) De beregnede tal angiver ændringer i priselementet i de anførte faktorindkomster. Værdi af egen bolig ikke medregnet. Vedrørende beregningerne i øvrige henvises til teksten.

Kilde: Jordbrugsøkonomisk Institut.

Appendiks 4.2. Finansiering af staldinvesteringer med traditionelle lån og indekslån.

Sammenfatning.

Finansieringsformens indflydelse på økonomien ved investering er belyst på grundlag af modelberegninger foretaget af Jordbrugsøkonomisk Institut, Erhvervsøkonomisk Afdeling, over kvæg- og svine-staldsinvesteringer. Beregningerne er gennemført under hensyntagen til beskatning og fastlagte prisstigninger, sidstnævnte med udgangspunkt i en inflationstakt på 10 pct. Investeringerne forudsættes finansieret med a) traditionelt kreditforeningslån + DLR-lån samt maksimalt K-lån, og b) serieindekslån + maksimalt K-lån. Indekslånets restgæld reguleres i forhold til inflationen (generelt indeks), og indekstillaegget betragtes som ikke-fradragsberettiget hos debitor. Samtlige lån forudsættes optaget på markedsvilkår til kurs 100. Analyserne viser at:

Sammenlignet med traditionelle lån giver finansiering med indekslån en likviditetslettelse i de første år efter en investering, mens det omvendte er tilfældet i slutningen af investeringsperioden.

- Indekslån kan være en fordelagtig finansieringsform for investorer med relativ lav indkomst, specielt ved større investeringer, hvor det kan være vanskeligt at udnytte de store skattemæssige fradrag ved traditionel finansiering fuldt ud. For at være konkurrencedygtige i forhold til traditionelle lån skal indeksrenten være lav (formodentlig af størrelsesordenen 2 pct.). Der må i denne forbindelse peges på det risikobetonede ved at gå ind i store kapitalkrævende investeringer på for lille **egenkapital**-grundlag.

Ved høj indkomst og ved mindre investeringer, hvor de skattemæssige fradragsmuligheder kan udnyttes fuldt ud, vil den traditionelle finansiering almindeligvis være mest fordelagtig.

- På grund af ændret betalingsprofil og deraf følgende lavere løbende underskud stiller indekslån mindre krav til sikkerhedsstillelsen i investeringens første år. Dette har specielt betydning for investorer med lille formue.

Indeksfinansieringen giver låntager større sikkerhed mod udsving i indkomsten ved skift i inflationen end den traditionelle finansiering.

I tilfælde, hvor investeringen kan finansieres med K-lån, og hvor der eventuelt samtidig kan opnås moderniseringsstøtte, kan indekslån på markedsvilkår ikke konkurrere.

Beregningsforudsætningerne.

Som grundlag for beregningerne er benyttet Jordbrugsøkonomisk Instituts analyser over investeringsklimaet ved staldbyggeri . Investeringerne omfatter dels en svinestald til 90 søer + produktion af slagtesvin, dels en kvægstald til 70 køer + opdræt. Investeringsbeløbene udgør 2,32 mill. kr. for svinestalden og 2,23 mill. kr. for kvægstalden. Der er endvidere gennemført beregninger for mindre investeringer omfattende udvidelser af bestående kvæg- og svineproduktioner. Planlægningshorisonten er i alle eksempler fastsat til 25 år.

De tekniske forudsætninger for beregningerne og de benyttede dækningsbidrag er de samme som er benyttet i Landbrugets Økonomi. Derimod er stigningstakten i dækningsbidragene og i de øvrige indtægter og udgifter tilpasset forudsætningen om en årlig inflation på 10 pct. Der regnes således med følgende prisstigninger:

- 1) Jordbrugsøkonomisk Institut, Landbrugets økonomi 1980, København 1980, s. 47f
- 2) Ibid s. 48.

	<u>Kvægproduktion</u>	<u>Svineproduktion</u>
	<u>pct. stigning pr. år</u>	
Dækningsbidraget		
- år 1 - 10	8,5	9,5
- år 11 - 25	9,5	9,5
Andre omkostninger	9,5	9,5
Faste investeringsgoder	10,0	10,0
Besætningsværdier	8,5	8,5
Lønudgifter	10,0	10,0

Lejet arbejdskraft er i beregningerne aflønnet til 51,50 kr. pr. time.

Beregningerne er gennemført under forskellige forudsætninger om leje af arbejdskraft. I den store svinestaldinvestering er der således gennemregnet eksempler, hvor hele arbejdet udføres af familien, og hvor der alternativt lejes en medhjælper til svineproduktionen. I sidstnævnte tilfælde forudsættes familiearbejdskraften udnyttet i bedriften i øvrigt eller beskæftiget ved udearbejde (jfr. omtalen af indkomst fra andre kilder nedenfor) I eksemplet med den store kvægstaldsinvestering omfatter beregningerne leje af en, henholdsvis to medhjælpere suppleret med familiens egen arbejdskraft.

De anførte investeringer er gennemregnet dels med traditionel finansiering (halvt kreditforeningslån + halvt DLR-lån, heraf 700.000 K-lån), dels finansiering med indekslån, der forudsættes at erstatte kreditforeningslånet og det almindelige DLR-lån. K-lånet er derimod bibeholdt også ved indeksfinansieringen. Ved finansiering med indekslån er benyttet serieindekslån, og restgælden reguleres op i takt med inflationen (generelt indeks). Indekstillægget til restgælden på indekslånet behandles skattemæssigt som et ikke-fradragsberettiget beløb hos debitor.

	<u>Traditionel finansiering</u>	<u>Finansiering med indekslån</u>
		pct
Nom. rente ved anlægsfinansiering:		
- Kreditforeningslån	21,0	
- DLR-lån	21,0	
- K-lån	12,5	12,5
- K-lån refinansiering i år 10	18,0	18,0
Realrente indekslån		2,0, 6,0 og 10,0
Nom. rente ved reinvesteringer	18,0	18,0
Nom. rente på løbende konto	18,0	18,0

Alle lån forudsættes optaget til pari, og ved investering i kvægstalden regnes der med maksimal moderniseringsstøtte.

Anlægslånenes løbetid er 25 år svarende til det faste anlægs levetid (K-lånene inklusive refinansieringslånet dog 30 år). Reinvesteringer i installationer og inventar forudsættes finansieret med kontantlån på annuitetsbasis. Med reinvesteringer i år 10, 15 og 20, og en planlægningshorisont på 25 år, betyder dette, at der på flere af disse lån vil restere en restgæld i år 25, hvilket der tages hensyn til i beregningen af investeringens afkastning.

Beregningerne er gennemført under hensyntagen til beskatning af såvel bruger som ægtefælle. Disse beregninger bygger på en fuldstændig opgørelse af familiens skattepligtige indkomster og beregning af personlig skat under hensyntagen til en fastlagt skatteskala. I den skattemæssige opgørelse benyttes der ordinær afskrivning på bygninger og installationer i alle år, mens der kun afskrives på inventaret i det omfang, der er plads hertil inden for en positiv skattepligtig indkomst. Eventuel negativ indkomst modregnes i ægtefællens indkomst, subsidiært fremføres til modregning i senere års positive indkomster i henhold til gældende regler.

Resultatet af beregningerne vil i nogen grad afhænge af investors indkomst i øvrigt. Det hænger sammen med progressiviteten i indkomstbeskatningen, som betyder, at investorer med høj indkomst opnår større skattebesparelse ved afskrivninger og rentefradrag end investorer med lav indkomst. Til illustration af dette forhold er der i analyserne medtaget indkomster fra andre kilder med følgende beløb:

Bruger	Ægtefælle	I alt
0 kr.	0 kr.	0 kr.
50.000 "	20.000 "	70.000 "
150.000 "	20.000 "	170.000 "

Arten af indkomsten fra andre kilder er ikke specificeret her, men kan hidrøre fra bedriften i øvrigt, fra andre erhverv, udearbejde, renteindtægter eller anden form for indkomst. Beløbene, der forudsættes at stige i takt med inflationen, medtages i investeringsberegningerne som fuldt skattepligtig indkomst.

Som resultatmål i beregningerne benyttes den årlige forbrugsmulighed efter skat beregnet under hensyntagen til såvel investeringens afkastning som indtægter fra andre kilder. I beregningen af forbrugsmuligheden korrigeres der for en eventuel restværdi af det faste anlæg og restgæld på lån i år 25. Forbrugsmuligheden er således udtrykt ved uændret (real) formue. Beregningen tager endvidere hensyn til, at der i perioder kan være behov for at lånefinansiere et eventuelt løbende underskud, som igen vil påvirke skatteberegningen gennem øgede renteudgifter. Dette sker gennem reguleringer over den løbende konto, hvis saldo således umiddelbart viser likviditetsforløbet i investeringen.

Økonomien ved finansiering med traditionelle lån og indekslån.

Til belysning af finansieringsformens betydning for betalingsprofilen er i tabel 1 vist nettoindbetalinger, låneydelser og skattebetalinger ved finansiering med henholdsvis traditionelle lån og indekslån. Som eksempel er benyttet svinestaldsinvesteringen uden indkomst fra andre kilder, men andre investeringer giver generelt det samme billede. For alle finansieringsformer er der tale om faldende real låneydelse, størst for den traditionelle finansiering og lavest for indekslån til lav rente. Når låneydelsen i det hele taget falder ved indeksfinansieringen skyldes det K-lånet, samt at der er optaget traditionelle lån til finansiering af reinvesteringer senere i investeringsperioden. Sidstnævnte er også årsagen til det "tak-kede" forløb i ydelsesprofilerne.

Det ses umiddelbart, at den traditionelle finansiering belaster likviditeten betydeligt stærkere end indeksfinansieringen i de første år, mens det omvendte er tilfældet i slutningen af låneperioden. Finansiering med traditionelle lån giver som følge af større rentefradrag betydeligt lavere skattebetalinger end ved finansiering med indekslån . Forskellen er især markant for det lavt forrentede in-

- 1) De meget lave skattebetalinger ved den traditionelle finansiering skal ses i relation til, at investeringen generelt må betragtes som urentabel under de skitserede forhold.

dekslån. Af tallene nederst i tabellen ses det, at den årlige forbrugsmulighed i det foreliggende tilfælde, der må betragtes som en lav indkomstsituation, er størst ved finansiering med et 2 pct. indekslån, mens den traditionelle finansiering snarere vil svare til et indekslån med 7-8 pct. rente. Indekslånet til lav rente er således betydeligt mere fordelagtigt end den traditionelle finansiering i det foreliggende tilfælde. Det er dog samtidig et spørgsmål, hvorvidt det i det hele taget vil være økonomisk forsvarligt at gå ind i investeringer af den viste størrelse med udsigter til så lav en indkomst.

Billedet ændres imidlertid, hvis der inddrages andre indkomster i beregningerne, som muliggør bedre udnyttelse af de skattemæssige fradrag. Ved indkomster fra andre kilder på 70.000 kr. falder resultatet således ud til fordel for den traditionelle finansiering, og fordelene øges, jo højere indkomsten fra andre kilder er. Det tilsvarende resultat fås, hvis der inddrages udgifter til lejet arbejdskraft i beregningerne, blot kræves der her en højere indkomst fra andre kilder, før den traditionelle finansiering er konkurrencedygtig .

Analysen af kvægstaldsinvesteringen giver generelt samme billede (tabel 3). Det samme gælder analyser af mindre investeringer i staldudvidelser, finansieret under markedsvilkår. I tilfælde, hvor investeringen kan finansieres med K-lån, og hvor der eventuelt samtidig kan opnås moderniseringsstøtte, kan indekslån på markedsvilkår ikke konkurrere. Det må heraf konkluderes, at indeksfinansieringen især vil have interesse for investorer med lav indkomst, som har vanskeligt ved at udnytte de store rentefradrag ved traditionel finansiering. Såfremt indekslånene skal konkurrere med traditionelle lån, må der tillige regnes med en relativt lav indeksrente, for-

- 1) Det skal bemærkes, at analyserne alene er gennemført med sigte på at belyse økonomien ved forskellig finansieringsform. Sammenligning "på tværs" i tabellen bør derfor ske med varsomhed, og det er ikke umiddelbart muligt ud fra beregnede forbrugsmuligheder at vurdere investeringernes rentabilitet.

modentlig af størrelsesordenen 2 pct. Dette forudsætter, at indekslånets restgæld reguleres i forhold til et generelt prisindeks. Ved anvendelse af sektorspecifikt indeks med lavere stigningstakt vil indeksrenten kunne hæves tilsvarende.

Tabel 1. Nettoindbetaling før skat, låneydelser og skattebetalinger samt den gennemsnitlige årlige forbrugsmulighed ved alternativ finansiering af svinestald^{a)}. Ingen anden indkomst, arbejdet udføres af familien.

År	Nettoindbetaling før skat	Traditionel finansiering ^{b)}		2. pct. indeksslån + K-lån ^{c)}		6 pct. indeksslån + K-lån ^{c)}		10 pct. indeksslån + K-lån ^{c)}	
		Låne- ydelse	Skat	Låne- ydelse	skat	Låne- ydelse	skat	Låne- ydelse	skat
				1.000 kr. (faste priser) ^{d)}					
1	234	438	0	200	0	267	0	334	0
2	334	392	0	187	10	251	0	315	0
3	332	351	0	176	39	237	0	298	0
4	331	315	0	165	63	224	10	283	0
5	329	282	0	156	83	212	29	268	0
6	328	252	0	147	98	201	45	254	0
7	326	225	0	139	109	190	58	241	0
8	325	202	0	132	117	180	69	228	10
9	323	180	0	126	123	171	79	217	23
10	322	161	0	120	125	163	84	205	33
11	320	242	0	213	24	253	0	293	0
12	319	217	0	199	54	236	23	273	0
13	317	195	0	186	78	220	44	255	0
14	316	175	0	174	93	206	60	238	16
15	315	157	0	163	103	193	72	222	32
16	313	187	0	199	70	226	44	253	14
17	312	168	0	186	77	210	52	234	24
18	310	151	0	174	83	196	61	217	35
19	309	136	2	164	88	182	68	201	44
20	308	123	18	154	89	170	72	186	51
21	306	165	0	199	0	212	0	226	0
22	305	149	0	186	17	196	7	207	0
23	303	134	0	174	37	182	27	190	14
24	302	121	19	162	51	168	44	173	34
25	301	109	36	152	55	155	51	158	46
Gns.år- lige forbrugs- mulighed		71		86		73		54	

a) 90 søer + slagtesvin, investeringsudgift 2.324.500 kr.

b) 50 pct. kreditforeningslån + 50 pct. DLR-lån, heraf K-lån 700.000 kr. Lånene (excl. K-lån) er optaget til 21 pct. rente

c) 700.000 kr.

d) Beregningerne er baseret på 10 pct. inflation.

Tabel 2. Gennemsnitlige årlige forbrugsmulighed ved investering i svinestald^{a)}

	Arbejdet udføres af familien ^{b)}			Arbejdet udføres delvis med lejet arbejdskraft ^{c)}	
	Anden indkomst 0 kr.	Anden indkomst 70.000 kr.	Anden indkomst 170.000 kr.	Anden indkomst 70.000 kr.	Anden indkomst 170.000 kr.
	----- 1.000 kr. (faste priser) -----				
Traditionel finansiering	71	125	172	49	120
2 pct. indeksslån + K-lån d)	86	115	146	79	116
6 pct. indeksslån + K-lån d)	73	104	137	63	106
10 pct. indeksslån + K-lån d)	54	92	128	38	94

a) Se fodnoter til tabel 1

b) Familiens arbejdsindsats er 2450 timer pr. år.

c) Lejet arbejdskraft 1830 timer pr. år. Aflønning 51,50 kr./t.

d) 700.000 kr.

Tabel 3. Gennemsnitlig årlige forbrugsmulighed ved investering i kvægstald^{a)}

	Arbejdet udføres af familien + en lejet medarbejder ^{b)}			Arbejdet udføres hovedsageligt med lejet arbejdskraft ^{c)}	
	Anden indkomst 0 kr.	Anden indkomst 70.000 kr.	Anden indkomst 170.000 kr.	Anden indkomst 70.000 kr.	Anden indkomst 170.000 kr.
	----- 1.000 kr. (faste priser) ^{d)} -----				
Traditionel finansiering e)	37	100	155	6	100
2 pct. indeksslån + K-lån f)	69	100	132	56	100
6 pct. indeksslån + K-lån f)	54	89	123	36	89
10 pct. indeksslån + K-lån f)	28	74	114	0	75

a) 70 køer + opdræt. Investeringsudgift 2.233.500 kr., hvortil der opnås maksimal moderniseringsstøtte.

b) Familiens arbejdsindsats er 2340 timer pr. år. Lejet arbejdskraft 1830 timer. Aflønning 51,50/t.

c) Lejet arbejdskraft 3660 timer pr. år. Aflønning 51,50/t.

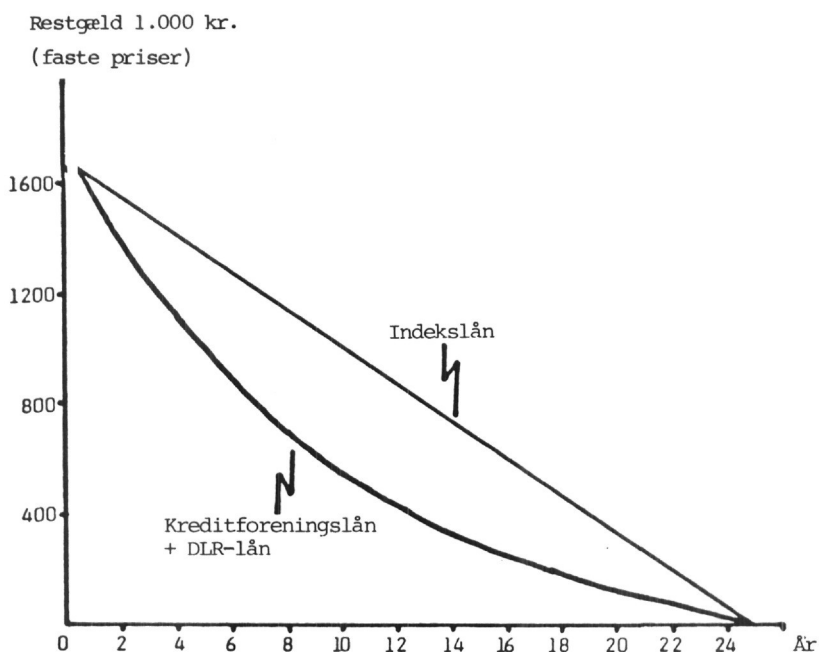
d) Beregningerne er baseret på 10 pct. inflation

e) 50 pct. kreditforeningslån + 50 pct. DLR-lån, heraf K-lån 700.000 kr. Lånene (excl. K-lån) er optaget til 21 pct. rente.

f) 700.000 kr.

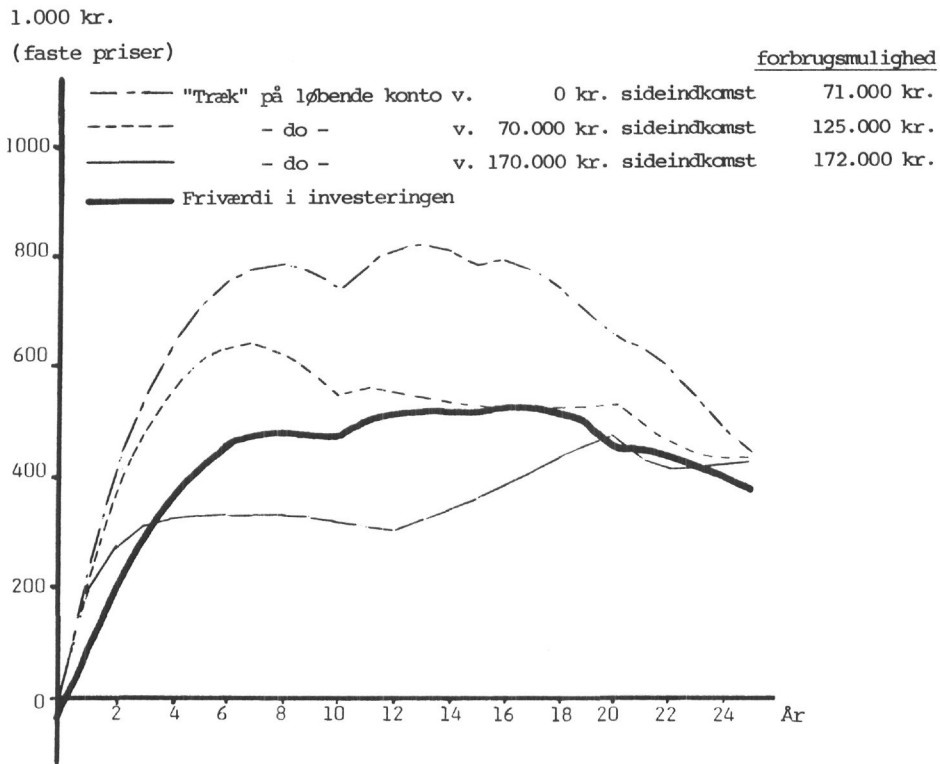
Krav om sikkerhedsstillelse.

Et af argumenterne for indførelse af indeksslån, er at disse stiller mindre krav til likviditeten i de første år efter investeringen er gennemført. Problemet ved den traditionelle finansiering er, at den i perioder med høj nominel rente vil medføre et løbende underskud i de første år, som må finansieres gennem ekstra låntagning. Dette stiller særlige krav til investors kreditværdighed. På den anden side kan opskrivningen af indeksslånenes restgæld indebære sikkerhedsmæssige problemer senere i låneperioden, specielt i år hvor der er behov for at gennemføre reinvesteringer i det faste anlæg. Forskellen i restgældens udvikling ved traditionelle lån og indeksslån er vist i figur 1, der viser den reale restgæld (ekskl. K-lån) for den ovennævnte svinestaldsinvestering.

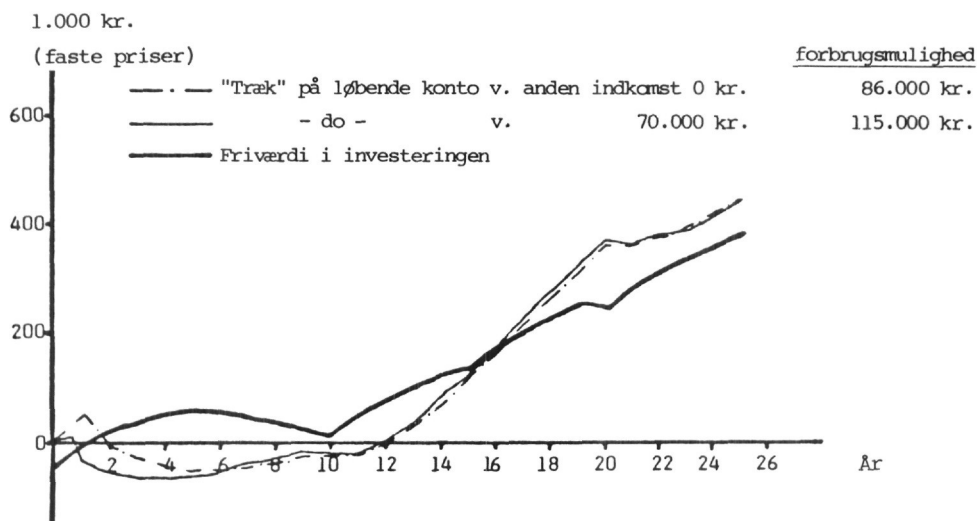

Figur 1. Restgæld af lån til anlægsinvestering i svinestald.
(se tabel 1).

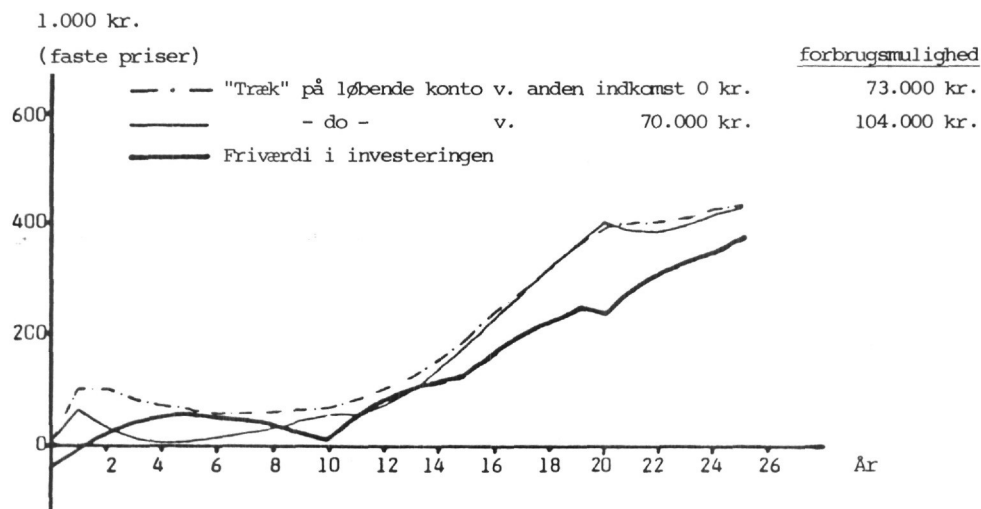
Problemerne med sikkerhedsstillelse er illustreret i figurerne 2, 3 og 4, der viser likviditetsforløbet (udtrykt ved "trækket" på den løbende konto) sammenholdt med friværdien i investeringen. Sidstnævnte er beregnet som forskellen mellem den driftsmæssigt nedskrevne værdi af anlægget (incl. besætning og inventar) og restgælden på de optagne lån. Hensigten med beregningerne er at vise, hvorvidt et løbende underskud kan forventes finansieret med sikkerhed i selve investeringen. Såfremt dette ikke er tilfældet, må der skaffes anden form for sikkerhed, hvis underskuddet skal kunne finansieres til den løbende konto's rente.

Figur 2. Sikkerhedsstillelse og "træk" på løbende konto ved traditionel finansiering af svinestaldsinvestering (jfr. tabel 1).

Figur 3. Sikkerhedsstillelse og "træk" på løbende konto ved finansiering af svinestaldsinvestering med 2 pct. indeksslån (jfr. tabel 1).

Figur 4. Sikkerhedsstillelse og "træk" på løbende konto ved finansiering af svinestaldsinvestering med 6 pct. indeksslån (jfr. tabel 1).

Det fremgår umiddelbart af de viste kurver, at den traditionelle finansiering stiller langt større krav til genbelåning end indeksfinansieringen. Dette gælder i udpræget grad situationen med lav indkomst, hvor "trækket" på den løbende konto nærmer sig 800.000 kr. efter 7-8 år, hvoraf henvend halvdelen må lånes med anden form for sikkerhedsstillelse. Selv ved indkomster fra andre kilder på 70.000 kr. vil der i det foreliggende eksempel være behov for yderligere sikkerhedsstillelse i de første år på op mod 200.000 kr.

Til sammenligning er kravet til sikkerhedsstillelse betydeligt mindre ved indeksfinansiering (figur 3 og 4). Friværdien i investeringen vokser ganske vist langt mindre end ved den traditionelle finansiering, men behovet for genbelåning er tilsvarende lavere. For det lavest forrentede indeksslån er der kun behov for at låne i det første år, hvorefter der er tale om positive likviditetsbidrag frem til år 12. Til gengæld vil lånebehovet være større hen mod slutningen af investeringsperioden, hvor afdragene på den opskrevne restgæld stiger stærkt.

Det må heraf konkluderes, at behovet for belåning af det løbende underskud i de første år, og det krav om ekstra sikkerhedsstillelse dette medfører, kan være et argument for at vælge indeksfinansieringen frem for den traditionelle finansiering. Dette vil være særligt aktuelt for investorer med lille formue, hvor det kan være vanskeligt at skaffe den fornødne sikkerhedsstillelse.

Risikoelementet.

Som anført i afsnit 4.3.1 kan indeksslån indebære en fordel frem for traditionelle lån ved at førstnævnte i højere grad sikrer låntager mod ændringer i den reale låneydelse ved ændret inflation. Denne sikring vil normalt være størst for lønmodtagere, hvis indkomster i det væsentlige må forventes at følge inflationen. Forholdene er noget mere komplicerede, når det gælder finansiering af investeringer i produktionsanlæg, hvor afkastningen ikke nødvendigvis behøver at følge inflationen. I den udstrækning, at de involverede priser følger den almindelige prisudvikling, må indeksslånene dog også her forventes at yde en risikodækning mod uforudsete udsving i inflationen.

Til illustration af dette forhold er i tabel 4 vist forbrugsmuligheden ved svinestaldsinvesteringen under forudsætning af henholdsvis et fald og en stigning i inflationen på 2 pct. points i forhold til udgangssituationen på 10 pct. Stigningen i dækningsbidraget og de øvrige indtægter og udgifter i beregningerne, samt renten på refinansieringslånene og den løbende konto, er ændret i forhold hertil. Derimod er anlægslånenes rente fastholdt på uændret niveau. Resultatet af analysen viser, at en ændring i inflationen påvirker forbrugsmuligheden i begge finansieringssituationer, men ændringerne er langt mindre, når der finansieres med indekslån, end hvis der anvendes traditionelle lån. Beregningerne underbygger således den ovennævnte observation, at finansiering med indekslån giver låntager størst sikkerhed mod udsving i indkomsten ved ændret inflation.

Tabel 4. Forbrugsmuligheden ved ændret forudsætning om inflation.

Investering i svinestald a). Anden indkomst 70.000 kr.				
Inflations- rate ^{b)}	Traditionel finansiering	2 pct. in- dekslån + K-lån	6 pct. in- dekslån + K-lån	10 pct. in- dekslån + K-lån
		----- 1.000 kr. (faste priser) -----		
8 pct.	103	111	100	86
10 pct.	125	115	104	92
12 pct.	141	116	106	95

a) Se tabel 1.

b) Renten på anlægslåne forudsættes uændret i forhold til situationen med 10 pct. inflation. Derimod er de anvendte prisstigningstakter i beregningerne samt rente på refinansieringslånene og på den løbende konto justeret i overensstemmelse med ændringen i inflationen.

Kapitel 5. Alternative finansieringsformer på ikke-markedsvilkår.

5.1. Statslig udlåns- og støttevirksomhed over for landbruget frem til den aktuelle situation.

Den statslige långivning til landbruget i nyere tid indledtes med husmandslovgivningen i 1899, ifølge hvilken landarbejdere efter nærmere betingelser kunne opnå statslån til erhvervelse af mindre brug. I årene efter systemskiftet i 1901 blev denne lovgivning flere gange forlænget og de tilknyttede betingelser lempet. I 1906 blev det endvidere muligt at opnå statslån til udstykning af større landejendomme.

I 1919 gennemførtes en række jordlove, der bl.a. havde til formål at skaffe penge og jord til oprettelse af nye husmandsbrug. I denne forbindelse oprettedes en statslig jordfond, der i mellemkrigstiden ydede lån til oprettelse af husmandsbrug for i alt ca. 75 mill. kr. 1919-lovene indeholdt endvidere den vigtige nyskabelse, at det blev muligt at oprette jordrentebrug, jfr. afsnit 5.7.

I 1930'erne blev landbruget udsat for stigende omkostninger og faldende afsætningspriser, hvilket havde til følge, at landbrugets gældsbyrde følte meget tyngende. Der skal ikke nærmere redegøres for den almindelige økonomiske politik, herunder den rentesænkningspolitik, der ikke mindst af hensyn til landbruget med beskeden succes søgtes ført i 1930'erne. Der skal i stedet gives et par eksempler på selektive indgreb med sigte på at lette landbrugernes gældsbyrde.

I 1930'ernes begyndelse påregnedes det, at krisen ville blive af kortere varighed, og den første støttelovgivning bestod derfor af forskellige henstandsordninger. I 1936 blev støtten udvidet, idet der for landbrugere med høj gældsprocent (som hovedregel over 110) blev åbnet mulighed for at opnå saneringslån. Det udvalg, der administrerede låneordningen, skulle ved forhandling med kreditorerne søge at opnå så stor bortakkordering af gælden som mulig. Til afløsning af den derefter resterende korte og højtforrentede gæld kunne landbrugeren opnå et saneringslån. Debtors rente udgjorde i de to første år 1,5 pct. Herefter var renten konjunkturbestemt, så den

varierede i takt med den af Det landøkonomiske Driftsbureau beregnede forrentningsprocent. Debitor fik lånet udbetalt i form af 4,5 pct. statsobligationer og måtte selv bære et eventuelt kurstab. Differencen mellem de nominelle debitor- og kreditorrenter dækkedes af staten. Der var mulighed for at udstede sådanne statsobligationer for et beløb på i alt 100 mill. kr. Loven blev i 1937 suppleret med en mulighed for i mindre omfang at yde et yderligere rentetilskud. Som det fremgår, havde ordningen en del lighedspunkter med den nuværende gældssaneringslov, jfr. afsnit 5.2.7.

En anden nyskabelse i forsøgene på at lette landbrugets gældsbyrde var tilbuddet i 1933 til statshusmændene om, at de kunne vælge at få deres statslån forrentet med en konjunkturbestemt rente. Såfremt husmanden tog imod tilbuddet, skulle han afdrage på statslånene som hidtil, men renten skulle konjunkturreguleres efter et sektorspecifikt indeks. Den konjunkturbestemte rente kunne dog ikke falde eller stige med mere end 50 pct. i forhold til det i de oprindelige lånevilkår fastsatte beløb. I indekset indgik priserne på flæsk, smør og byg. Hver af de pågældende varer indgik i indekset med en vægt på 1/3, og som basis valgtes gennemsnitspriser for en femårig periode. Dette indeks viste sig imidlertid ikke velegnet som mål for husmændenes evne til at forrente lånene. I 1938 skete der den ændring, at det fremover var den af Det landøkonomiske Driftsbureau beregnede gennemsnitlige forrentningsprocent, der skulle anvendes som konjunkturregulerende faktor. Det skønnes, at det i kriseårene var en fordel for husmændene at vælge den konjunkturbestemte rente.

Endvidere omfattede støtten til landbruget i 1930'erne forskellige mindre omfattende ordninger, bl.a. statslige grundforbedringslån og tilladelse til høstpantebreve.

Den relativt kraftige subsidiering af dansk landbrug, der prægede perioden fra slutningen af 1950'erne frem til EF-tilslutningen i 1973, havde sin tyngde i forskellige former for bl.a. produktbundne, kontante tilskud og prisreguleringer, men der fandtes også subsidier, der sigtede på at lette finansieringsforholdene. Der kan særlig nævnes lån til yngre landmænd og tilskud til investeringer i driftsbygninger.

Ovenstående fremstilling er eksempler på karakteristiske støtteformer, som har været bragt i anvendelse over for dansk landbrug i det-te århundrede.

Som følge af Danmarks indtræden i EF og i fortsættelse af den oven for omtalte tradition for aktiv statslig medvirken i landbrugets strukturtilpasning og løbende modernisering er der i dag en række støttelove i kraft.

I alt overføres der i form af lån til lav rente og i form af finan-sielle tilskud i finansåret 1981 ca. 1.100 mill. kr.

En oversigt over de forskellige statslige støtteforanstaltninger er vist i tabel 2.12 i kapitel 2. Neden for er i tabel 5.1 vist en oversigt over statslige lån til landbruget i årene 1978-80.

Tabel 5.1 Statslige lån til landbruget.

		1978 1)	1979	1980
Tilgang af statslån til landbruget,				
	mill. kr.	213	181	188
-heraf etableringslån til yngre				
jordbrugere,	mill. kr.	202	167	178
Antal tildelte statslån.	stk.	1.529	1.308	1.306
-heraf etableringslån til				
yngre jordbrugere,	stk.	1.303	898	878
Tilskudselement i de tildelte stats-				
lån 2),	mill. kr.	170	140	150

1) 1/4 - 31/12 1978.

2) Den kapitaliserede værdi af rentebesparelsen i forhold til et lån af tilsvarende størrelse på markedsvilkår. Renten på DLR-lån er valgt som niveau for markedsrenten, jfr. tabel 2.10.

Kilde; Statens Jordlovsudvalg.

5.2. Oversigt over de vigtigste støtteordninger.

5.2.1. Lov om støtte til modernisering af jordbrugsbedrifter (moderniseringsloven).

Moderniseringsloven er led i en række EF-strukturforanstaltninger på jordbrugsområdet.

Støtte efter moderniseringsloven ydes i form af rentetilskud og udstedelse af garantier for låneoptagelse.

Formålet med støtten er at fremme investeringer, der indgår i udviklingsplaner omfattende modernisering og rationalisering af jordbrugsbedrifter. Udviklingsplanernes mål er at skabe bedrifter, der kan sikre heltidsbeskæftigelse for 1 eller 2 personer, og som kan frembringe en arbejdsindkomst svarende til, hvad man kan tjene ved ikke landbrugsmæssig beskæftigelse i samme område. Rentetilskuddet ydes i relation til de til finansiering af investeringerne optagne lån. Det årlige tilskud udgør normalt i de første 6 år 5,3 pct. af den oprindelige hovedstol, hvorefter tilskudsprocenten gradvis falder til 0 pct. i det 11. år.

Fra juli 1981 ydes tilskuddet maksimalt i forhold til 560.000 kr. pr. heltidsbeskæftiget, dog højst i forhold til 1.120.000 kr.

5.2.2. Lov om udlån til yngre jordbrugere.

Støtten ydes i form af lån og tilskud til yngre jordbrugere, der etablerer sig 1. gang.

Formålet med loven er at lette yngre jordbrugeres etablering og at fremme generationsskiftet i jordbruget.

Tilskuddet udgør 2,5 pct. af den godkendte handelsværdi, dog højst i alt 32.500 kr. Lånets størrelse afhænger af udviklingen i det almindelige renteniveau og udgør for tiden omkring 20 pct. af den godkendte handelsværdi, dog højst ca. 260.000 kr. Lånet er rente-

og afdragsfrit i 5 år, mod at hovedstolen i denne periode opskrives med 20 pct. Derefter udgør ydelsen 5 pct. af den opskrevne hovedstol pr. halvår (heraf 3 1/4 pct. rente). Lånet løber i alt over ca. 21 år.

Lånet kan rykke for senere optagne lån, men skal være sikret inden for 90 pct. af handelsværdien.

5.2.3. Lov om tilskud til dræning og vanding.

Støtten ydes i form af tilskud.

Formålet er at fremme dræningsarbejder og etablering af mekaniske vandingsanlæg på jordbrugsbedrifter.

Tilskuddet udgør nu maksimalt 33 1/3 pct. af de tilskudsberettigede omkostninger.

5.2.4. Lov om statens fremskaffelse af jord. og udlån til jordbrugs- mæssige formål m.m.

Støtten ydes i form af lån.

Formålet med loven er at fremme etablering af bæredygtige produktionsenheder gennem køb af hensigtsmæssigt beliggende jord.

Størrelsen af lånet er for tiden maksimalt 31.000 kr. (i særlige tilfælde 50.000 kr.). Løbetiden er 30 år med en rente på 6,5 pct. i de første 20 år og derefter ca. markedsrenten. Lånet skal være sikret inden for 110 pct. af den seneste ejendomsvurdering.

5.2.5. Lov om tilskud til læplantning.

Støtten ydes i form af tilskud.

Formålet er at fremme kollektiv og individuel læplantning.

Tilskuddet til kollektive læplantningsarbejder udgør maksimalt 50 pct. af samtlige med arbejdet forbundne omkostninger. Ved individuelle læplantninger udgør tilskuddet 50 pct. af de indkøbte træers

5.2.6. Lov om tilskud til nedbringelse af jordbrugserhvervenes
renteudgifter (rentetilskudsloven) .

Støtten ydes i form af rentetilskud.

Formålet med rentetilskudsloven er at reducere rentebyrden for de jordbrugere med et økonomisk behov, som har investeret i nærmere bestemte aktiver eller har etableret sig 1. gang i perioden 1974 - 1979 incl.

Størrelsen af rentetilskuddet er 4 pct. om året af det beløb, hvorved investeringen overstiger 100.000 kr. Tilskuddet ydes i 3 år.

Tilskuddet kan normalt højst udgøre 80.000 kr. pr. år. Vedrørende tilskud for 1. gangsetableredes køb af driftsbygninger gælder der særlige regler. Såfremt investeringen er led i en udviklingsplan, hæves tilskudsprocenten til 5. Den faktiske størrelse af rentetilskuddet ligger på mellem 2,5 pct. og 4,3 pct. af investeringsbeløbene.

5.2.7. Lov om statsgaranti og rentetilskud til visse landmænd
(gældssaneringsloven) .

Støtten ydes i form af statsgaranti for lån og i form af rentetilskud .

Formålet med loven er at gøre det muligt for vanskeligt stillede jordbrugere at få gennemført en gældssanering, så bedriften kan videreføres på længere sigt.

De lån, statsgarantien omfatter, skal optages i pengeinstitutter. Staten dækker 80 pct. af pengeinstitutternes tab, såfremt lånet ikke indfries. Lånene skal løbe i 13 år med en 3-årig afdragsfri periode. Det statsgaranterede lån kan højst udgøre 600.000 kr. incl. tilskrevne renter. Rentetilskuddet udgør 5 pct. p.a. i de første 3 år.

5.2.8. Henstandslåneordning for vanskeligt stillede landmænd (lov
om realkreditinstitutter.)

Støtten ydes i form af lån.

Formålet med ordningen er, at kreditforeningerne som led i en gælds-saneringsordning ekstraordinært yder henstand med betaling af beløb svarende til maksimalt 2 terminsydelser. Henstanden ydes i form af et 16 årigt annuitetslån til 6 pct. p.a. med en fast halvårlig ydelse på 5 pct. af hovedstolen. Det første halvår er rente- og afdragsfrit. Under ordningen vil der i alt blive ydet lån på godt 500 mill. kr. af de tre landbrugsfinansierende kreditforeningers reserver.

5.2.9. Lov om tilskud til investeringer i landbrugets produktionsbygninger (ophævet 1973).

Støtten blev ydet i form af tilskud.

Formålet var at fremme investeringer i jordbruget.

Det årlige tilskud kunne højst udgøre 5 pct. af investeringsudgiften. Tilskudsperioden var 10 år.

5.2.10. Lov om statsgaranti for lån og rentetilskud til tørkeramte landmænd.

Støtten blev ydet i form af garanti og rentetilskud.

Formålet med ordningen var at afbøde virkningerne af tørken i 1975 og 1976. Garantien for lån kunne maksimalt løbe i 13 år.

Rentetilskud efter 1976-loven blev ydet med 5 pct. af restgælden i 7 år.

5.2.11. Byggestøttelovene fra 1975 og 1977 (midlerne opbrugte).

Støtten blev ydet i form af tilskud.

Formålet med ordningen var at fremme investeringerne i jordbruget som led i regeringens generelle beskæftigelsesfremmende politik.

Efter 1975-loven blev støtten ydet i form af et tilskud på 25 pct. af de foretagne investeringers anskaffelsessum, dog maksimalt 75.000 kr.

Efter 1977-loven blev støtten ydet i form af et tilskud på 20 pct. af de foretagne investeringers anskaffelsessum, dog maksimalt 50.000 kr.

De 2 loves midler er opbrugte.

5.2.12. Grovvaresikringsfondene.

Andelsgrøvvarehandelens Garantifond og Grovvarehandelens Garantifond (under dannelse).

Støtten ydes i form af garantier for lån.

Formålet med fondene er gennem garantistillelse at gøre det muligt at konvertere højt forrentet grovvaregæld til lån i pengeinstitutter. Garantien kan udstedes én gang for hver landmand, og det garanterede lån kan ikke overstige maksimum af den enkelte landmands overforfaldne, højtforrentede grovvaregæld i april kvartal 1981. Garantierne kan udstedes indtil 1. juli 1983, og fondene ophæves den 30. juni 1988.

Fondenes garantikapital vil ved stiftelsen hver udgøre 150 mill. kr., hvoraf 75 mill. kr. er statstilskud, og 75 mill. kr. indskydes af de stiftende grovvareselskaber.

5.3. Begrænsninger i og muligheder for at yde offentlig støtte til landbruget som følge af EF-regler.

Ved Danmarks tiltrædelse af De europæiske Fællesskaber trådte samtidig en række særlige bestemmelser i kraft, som begrænser medlemsstaternes muligheder for at yde støtte til landbruget. Det drejer sig dels om generelle regler i EØF-Traktaten, dels om specielle regler givet i Rådsforordninger og -direktiver.

5.3.1. Generelle begrænsninger i medfør af EØF-Traktaten.

EØF-Traktatens regler om statsstøtte i artikel 92-94 er ved gennemførelsen af markedsordningerne for de enkelte landbrugsvarer gjort anvendelige, for så vidt angår produktion af og handel med de af markedsordningen omfattende produkter.

Ifølge traktatens artikel 92 er "konkurrencefordrejende" statsstøtte forbudt i det omfang, den påvirker samhandelen mellem medlemslandene.

Støttebegrebet er meget vidt, idet det inkluderer enhver disposition, som indebærer en økonomisk fordel for modtageren. Traktaten definerer ikke, hvordan konkurrencen "fordrejes". Det angives alene, at visse former for støtte, f.eks. støtte af social karakter og støtte, hvis formål er at råde bod på skader forårsaget af naturkatastrofer, er forenelige med Traktaten.

5.3.2. Forbudte ordninger.

Som forbudte ordninger anses navnlig støtte, der afhænger af produktets pris eller den producerede mængde, uanset hvor den ydes i omsætningsleddet. Forbudet mod produktbunden støtte gælder for alle landbrugsprodukter.

Ifølge traktatens artikel 93, stk. 1, undersøger Kommissionen i samarbejde med medlemslandene løbende de eksisterende støtteordninger, og foreslår sådanne foranstaltninger og begrænsninger i støtteformer og maksimalsatser, som fællesmarkedets funktion eller gradvise udvikling kræver. Kommissionen har hidtil kun i begrænset omfang stillet forslag af denne karakter vedrørende støtte i landbrugssektoren.

5.3.3. "Moderniseringsdirektivet" .

I Moderniseringsdirektivet, RDIR 72/159/EØF med senere ændringer, og ved særlige rådsforordninger vedrørende investeringer i mælke- og svine sektoren er der fastlagt regler for, hvorledes moderniseringer på de enkelte bedrifter kan støttes som led i en "udviklingsplan". Endvidere er der fastlagt regler for, i hvilket omfang støtte kan ydes i forbindelse med en "før-udviklingsplan", jfr. afsnit 5.3.4., og under hvilke omstændigheder og på hvilke betingelser støtte kan ydes til investeringer, der hverken er led i en udviklingsplan eller en før-udviklingsplan, jfr. afsnit 5.3.5. I afsnit 5.5.1. behandles mulige udbygninger af anvendelsen af moderniseringsdirektivet.

Støtte som led i en udviklingsplan.

Ved RDIR 72/159/EØF er der fastlagt generelle begrænsninger for hvilken støtte, der kan ydes til investeringer som led i en udviklingsplan.

Støtten kan kun gives til investeringer på brug, der er udviklings-egnede. Støtten kan ydes i form af et rentetilskud på normalt højst 5 pct. om året i 15 år til nedbringelse af renteudgifterne til de i forbindelse med investeringen optagne lån inden for visse investeringsgrænser.

Såfremt kapitalforholdene i en medlemsstat tilsiger det, kan man udbetale et højere rentetilskud end 5 pct. Landmanden skal dog selv betale mindst 3 pct. af renten. Drejer investeringen sig om investeringer i produktionsbygninger, jordforbedring eller en i offentlighedens interesse gennemført flytning af avlsbygninger, kan der ydes et højere rentetilskud end 5 pct., og tilskuddet kan ydes i forhold til et højere investeringsbeløb end i øvrigt gældende.

Støtte til yngre jordbrugere der gennemfører en udviklingsplan.

Ved den seneste ændring af RDIR 72/159/EØF er der åbnet mulighed for at yde et særligt tilskud til landmænd, der ikke er fyldt 40 år, og som i de første 5 år efter deres etablering gennemfører en udviklingsplan. Det særlige tilskud kan højst udgøre 10 pct. af investeringernes anskaffelsessum, og må ikke overstige 56.000 kr.

5.3.4. Støtte til gennemførelse af før-udviklingsplaner.

Ved den seneste ændring af RDIR 72/159/EØF blev der endvidere indført regler for de såkaldte før-udviklingsplaner. Herefter kan en landbruger, der ikke har mulighed for at gennemføre en godkendt udviklingsplan, opnå tilskud på samme vilkår som ved gennemførelse af en udviklingsplan. Dog kan tilskud kun ydes til investeringer på op til 140.000 kr.

5.3.5. Investeringsstøtte i øvrigt.

Er der tale om investeringer, der hverken er led i en udviklings-

plan eller i en før-udviklingsplan, kan der kun ydes støtte på vilkår, der er mindre favorable end de vilkår, der gælder for investeringer, der er led i en udviklingsplan.

I praksis vil denne regel betyde, at et rentetilskud til de her omhandlede investeringer ikke må overstige ca. 4 pct. Er der derimod tale om et kapitaltilskud, kan dette maksimalt udgøre 20 pct. af investeringen.

5.3.6. Begrænsninger for investeringer i mælkesektoren.

Ved investeringer inden for sektoren for mælkeproduktion gælder særlige begrænsninger i henhold til RFO 1946/81 af 30. juni 1981,

Er der tale om investeringer, der er led i en udviklingsplan, må støtten kun ydes til den del af investeringerne, der bringer antallet af malkekøer op på maksimalt 60 køer ved afslutningen af planen. På visse større bedrifter kan støtten dog ydes til den del af investeringerne, der forøger antallet af køer med op til 15 pct. af antallet af køer i udgangssituationen.

Ved investeringer, der ikke er led i en udviklingsplan, kan der kun ydes støtte til den del af investeringerne, der bringer antallet af malkekøer op på 40 køer pr. bedrift.

5.3.7. Begrænsninger for investeringer i svinesektoren.

Ved investeringer inden for svinesektoren gælder særlige begrænsninger i henhold til RFO 1445/81 af 30. juni 1981.

Til investeringer, der er led i en udviklingsplan, kan der kun ydes tilskud til den del af investeringerne, der bringer antallet af stalpladser til svin op på 550 pr. bedrift. Såfremt det ikke er muligt at nå indkomstmålene for udviklingsplanen inden for denne grænse på 550 pladser, er der mulighed for at øge antallet af pladser op til 1.000.

For investeringer, der ikke er led i en udviklingsplan, kan der kun ydes national støtte til den del af investeringerne, der bringer an-

tallet af staldpladser til svin op på 550 pr. bedrift. Der er ikke mulighed for at støtte en forøgelse op til 1.000 stk. som under en moderniseringsplan.

5.3.8. Lovgivning af generel karakter vedrørende økonomiske forhold.

En række støtteforanstaltninger kan gennemføres uden særlige begrænsninger. Som eksempel herpå kan nævnes den i afsnit 6.4.3. omtalte hollandske WIR-investeringsordning. Kommissionen har ikke fundet denne ordning i strid med EF-reglerne.

5.3.9. Tilladte landbrugskreditsystemer.

Så vidt vides, har Kommissionen ikke hidtil rejst indvendinger imod eller truffet konkrete beslutninger, for så vidt angår de eksisterende og meget omfattende landbrugskreditsystemer i flere af medlemsstaterne, uanset at de involverede kreditinstitutioner i vidt omfang modtager tilskud fra det offentlige, jfr. i øvrigt afsnit 5.4.

5.3.10. Garantiordninger.

Udstedelse af statslige garantier for lån, der optages i forbindelse med gennemførelse af investeringer, må antages ikke at være i strid med EF's konkurrenceregler, i det omfang garantiens størrelse ikke knyttes direkte til de producerede varers pris eller mængde.

5.3.11. Tilladte ordninger i øvrigt.

En række ordninger kan gennemføres uden særlige begrænsninger. Det drejer sig især om støtte, som ikke direkte påvirker samhandelen mellem medlemsstaterne, f.eks. støtte til forskning og forsøg, konsulentvirksomhed, veterinær- og kvalitetskontrol m.v. Forenelig med fællesmarkedet er endvidere støtte af social karakter samt støtte, hvis formål er at råde bod på skader forårsaget af naturkatastrofer eller andre usædvanlige begivenheder.

5.4. Landbrugskreditsystemer i visse andre lande.

I mange vestlige lande findes en historisk betinget tradition for, at det offentlige udøver en relativt stor indflydelse på långivningen til landbruget. Uanset at dette ud fra en markedsøkonomisk betragtning kan findes mindre hensigtsmæssigt, vil eksistensen af sådanne ordninger naturligvis påvirke de internationale konkurrenceforhold for landbrugsvarer. Dette har i særlig grad gjort sig gældende i de lande, som har et mindre veludbygget kreditsystem end det danske, og som ikke har haft den danske tradition for lån med længere løbetid. Samtidig har landbruget på grund af den i erhvervet indbyggede usikkerhed og langsomme kapitalomsætning haft svært ved at stille tilstrækkelig sikkerhed for lån med lang løbetid.

I flere lande har staten derfor følt sig nødsaget til at gå aktivt ind i selve kreditgivningen ved enten at stille garantier til rådighed eller direkte at yde lån til landbruget. Disse lån kanaliseres enten gennem allerede etablerede kreditinstitutioner eller gennem særlige institutioner oprettet til formålet. Ofte har man valgt at lade garantistillelse omfatte lånoptagelse i allerede etablerede institutioner, mens den egentlige långivning ofte ydes gennem specielle statslige institutter. Ved at have fuld kontrol med hele låneprocessen i alle dens faser kan det offentlige nemmere gennemføre selektiv kreditgivning og derved fremme specifikke formål med långivningen.

Her skal kort gennemgås eksempler på statslig långivning til landbruget i Frankrig, Australien, Canada og Holland. Disse lande er valgt, fordi de alle har et eksportorienteret landbrug af en vis størrelse og betydning. Desuden er Australien og Canada lande, hvor staten normalt engagerer sig relativt begrænset i erhvervslivet. En nærmere analyse af effekten af den statslige långivning er ikke søgt gennemført.

5.4.1. Frankrig.

Frankrig har i de sidste hundrede år haft et særligt landbrugskreditsystem "Credit Agricole". Systemet udgør en af verdens største

banker og er repræsenteret over hele Frankrig med 14.000 udlånssteder. Hovedformålet er at stille midler til rådighed for det franske landbrug. Bankens aktiviteter er dog efterhånden udvidet til at omfatte normal kommerciel bankvirksomhed i typiske landbrugsområder, lån til den agroindustrielle sektor samt en betydelig udenlandsk aktivitet.

En nærmere analyse af bankens udlånstal viser, at over 2/3 af landbrugets låntagning i Credit Agricole finder sted på fordelagtige vilkår.

Tabel 5.2. Udlån fra Crédit Agricole til landbruget på ikke-markedsvilkår, i mia. francs (FF).

	1978	1979	1980
	-----	mia. FF.	----- ^{x)}
Landbruget	10,8	10,0	11,1
Landbrugsrelateret industri	0,8	0,9	1,3
Andet i landbrugsområder	2,0	2,9	3,6
Boligformål	1,1	0,5	0,4
I alt	14,7	14,3	16,4

x) Heraf blev 7,6 mia. FF. ydet til stækt nedsat rente, 3,0 mia. FF. til noget nedsat rente (maskiner, inventar, etc.), mens 437 mill. FF. blev ydet som katastrofehjælp.

Udlån på ikke-markedsvilkår er differentieret efter låneformål og kategori af låntager. Generelt begunstiges unge landmænd mest ved långivningen, ligesom det især er de lange lån, som indeholder det største subsidieelement.

Til illustration er neden for opstillet nogle eksempler på lånetyper og -vilkår i 1979.

a) Lange og mellemlange lån.

Til etablering kan unge landmænd opnå lån på op til 350.000 FF. Lånenes løbetid er 25 år og renten 6 pct. i de første 10 år, derefter 10-11 pct. Jordkøbslån kan ydes med op til 300.000 FF. Dis-

se låns løbetid er 20 år og renten er 6 pct. i de første 7 år, derefter 10-11 pct. Derudover er der mulighed for mellemlange lån på favorable lånevilkår. Løbetiden for disse lån er 15 år og renten mellem 4 og 8 pct.

b) Lån til animalsk produktion.

Til besætningserhvervelser kan der opnås lån med en løbetid fra 7 til 10 år, mens der til bygningserhvervelse kan opnås lån med en løbetid på op til 20 år. Rentefoden varierer fra 5,5 pct. til 6,5 pct. Det maksimale lånebeløb er fastsat til 250.000 FF.

c) Lån til moderniseringsformål.

Rentefoden varierer fra 3,25 pct. til 5,5 pct. Lånenes maksimale løbetid er 20 år. Det maksimale lånebeløb er fastsat til 267.000 FF.

d) Katastrofehjælp.

Lånevilkårene afhænger af katastrofens art og omfang (tørke, sygdom, etc.). såvel renter som lån eftergives ofte.

Som det ses af tabel 5.3, udgjorde långivningen til landbruget til inventar og besætningsanskaffelser en væsentlig del af udlånene. Og så unge landmænd modtog etableringslån af en væsentlig størrelse.

Tabel 5.3. Udlån til landbruget på ikke-markedsvilkår opgjort efter formål, i mia. francs.

	1978	1980
	- mia. FF. -	
Unge landmænd	2,2	2,3
Inventar og besætning	2,1	3,0
Jordkøb	1,9	1,9
Animalsk produktion	1,2	1,1
Modernisering	0,8	1,8
Katastrofehjælp	2,2	0,4
Andet:	4,3	5,9
I alt	14,7	16,4

Fordelingen af udlånsmidlerne på ikke-markedsvilkår afgøres hvert år af landbrugsministeren. Credit Agricole distribuerer herefter kvoterne efter behov til de enkelte regionalafdelinger af Credit Agricole. Regionalafdelingerne distribuerer derefter lånene igennem detaillédet til de enkelte landmænd.

Tabet ved finansieringen af udlånene på ikke-markedsvilkår dækkes via statsbudgettet.

Endelig skal nævnes, at Credit Agricole ved alle udlån på markedsvilkår til landmænd anvender en rentesats, der er ca. 1 pct. under bankens udlånsrentesatser til ikke-landmænd.

5.4.2. Canada.

Uanset at den canadiske regering i de senere år har forsøgt at reducere sin deltagelse i finansieringen af det canadiske landbrug, spiller den statslige finansieringsvirksomhed stadig en betydelig rolle.

Denne virksomhed udøves dels gennem en speciel bank "Farm Credit Co-operation" og dels gennem udstedelse af lånegarantier, hvor de kommercielle banker yder lånene.

Formålet med Farm Credit Co-operation (FCC) er først og fremmest at yde lang kredit samt rådgivning vedrørende finansieringsforhold til landbruget. Der ydes især lån til unge landmænd til etablering (ca. 25 pct. af udlånet i 1980-81) og til yderligere jordkøb for allerede etablerede landmænd (ca. 28 pct.) samt til gældssanering (25 pct.). Også til nyopførelser, inventar- og besætningsinvesteringer kan godkendes lån, idet FCC kan yde lån på op til 100 pct. af den værdi, som FCC vurderer de pågældende ejendomme til (incl. inventar og besætning).

På grund af begrænsede midler er FCC nødt til at udøve selektiv kreditgivning, og landmænd med andre finansieringsmuligheder kan udelukkes. FCC yder heller ikke lån, hvis formålet med lånet ikke skønnes at være velbegrundet. Kun 17 pct. af alle låneansøgninger i

1980-81 blev imødekommet. Det er således karakteristisk, at *dett* især er de mindre ejendomme med en forholdsvis lille produktion, som låner i FCC, mens de større landmænd selv må finde alternative finansieringskilder.

I 1981 er den nationale lånegrænse pr. landmand fastsat til 200.000 \$ pr. ejendom (400.000 \$ i tilfælde af firmæje eller flere ejere af ejendommen). Lånetiden er op til 30 år, men låneafdragene kan suspenderes for en periode, hvis situationen nødvendiggør det (dog skal de 30 år fastholdes). I 1975 introduceredes lån til unge ikke-landmænd, som kan fremlægge planer om inden for de efterfølgende 5 år at tage landbrug som hovedbeskæftigelse.

Finansieringen af FCC foretages af finansministeriet, som fastsætter en årlig maksimal kvote for udlån til FCC. FCC skal tilbagebetale de lånte midler over 20 år med en rentefod svarende til den gældende rente på "Government Bonds". Ved udlån fra FCC til landbruget beregnes rentefoden som den aktuelle rente for Government Bonds med tillæg af 1 pct. i administrationsomkostninger. Rentefoden fastsættes for et halvt år ad gangen, hvilket også er tilfældet for de midler, som FCC modtager fra finansministeriet.

5.4.3. Australien.

Det australske landbrug er ligesom landbruget i mange andre lande, bortset fra eksempelvis Danmark, kendetegnet ved en ret høj selvfinansierungsgrad. Således var i midten af 1975 40 pct. af alle kvæg- og uldproducenter gældfrie, og 60 pct. havde under 10.000 dollars i gæld. Den gennemsnitlige fremmedkapital udgjorde kun ca. 10 pct. af landbrugets handelsværdi.

En stadig større del af de lån, der optages af landmænd, ydes direkte af regeringen eller af bankerne efter særlige ordninger. Således var ca. 62 pct. af fremmedkapitalen i 1980 (mod 32 pct. i 1972) enten ydet af regeringen eller med statslige garantier eller påbud ydet af bankerne. Næsten hele væksten i låntagningen er således ydet af det offentlige.

Den australske regering yder især mellemlange og lange lån, idet de kommercielle banker på dette område normalt kræver en højere rente end på korte lån.

A. Privat långivning.

I 1960'erne etablerede den australske regering flere ordninger for at hjælpe landbruget. Bl.a. blev en del af bankernes deponerede beløb i centralbanken frigivet til særlige fondsdannelser. Fondene blev efter regeringens påbud suppleret med midler stillet til rådighed af de kommercielle banker. På grund af den lave rente, som normalt gives for deponerede beløb (2 1/2 pct.), kan rentefoden ved udlån fra de revolverede fonde nedsættes til under gældende kommerciel rente samtidig med, at de af bankerne leverede midler giver en vis overrente. Bankerne har således et incitament til at yde lån fra fondene. Lånene er typisk mellemlange (3-8 år) og rentefoden 1-2 pct. under gældende markedsrente. Lånene har været stærkt efterspurgt og udgjorde i 1980 51 pct. mod 21 pct. i 1970 af bankernes totale udlån til landbruget. Subsidieelementet ligger i, at bankerne er meget mere villige til at udlåne midler til landbruget (på grund af højere intern forrentning af de frigivne indskud) end de ellers ville have været, samt i at renten er lavere.

B. Offentlig långivning.

Udviklingsbanken.

Udviklingsbanken blev etableret i 1959, og den australske regering har senere forøget dens kapitalgrundlag betydeligt. Banken har til formål at udlåne kapital til låntagere i den primære produktion, hvor der mangler tilstrækkelig sikkerhed til at opnå lån på normale vilkår i andre institutioner. Ca. 80 pct. af bankens udlån går til landbruget. Banken bruges også til at distribuere tilskud fra regeringen, hvis særlige dele af det australske landbrug ønskes tildelt kontant støtte.

Ved bankens udlån lægges stor vægt på formålet, og der er ikke fastsat specielle regler for sikkerhedsstillelse. Lånenes længde er normalt 10-15 år og renten er 1-2 pct. under kommerciel rente. Desuden yder banken gennem særlige ordninger lån til finansiering af avlsdyr og maskiner.

Andre offentlige institutioner.

Australien har flere andre offentlige institutioner, som yder lån til landbrugssektoren. Det drejer sig især om de regionale banker, som ejes af de enkelte provinsregeringer. Lånene gives oftest efter specielle nationale støtteprogrammer, og selve låneformidlingen varetages af de regionale statsbanker eller specielle statsinstitutioner. Som eksempel på et sådant støtteprogram kan nævnes "Rural Reconstruction Schemes", der i 1971 blev iværksat for at afhjælpe strukturelle overgangsvanskeligheder i australsk landbrug. Først stillede regeringen 100 mill. dollars til rådighed, hvoraf kun 75 mill. skulle tilbagebetales over 20 år til 6 pct. i rente. Siden udvidedes beløbet til ca. 300 mill. dollars, hvoraf en del var afsat til sektorspecifikke formål (kvæg, mejeribrug, frugt etc.). Ordningen er løbende blevet justeret. I øjeblikket ydes støtte til landmænd, som på langt sigt forventes at kunne klare sig selv, samt til landmænd, som gerne vil ud af landbruget.

Vedrørende den førstnævnte gruppe landmænd ydes lån til:

- a) udvidelser af bedriften til en egnet størrelse (investeringer i jord, besætninger, maskiner etc.),
- b) gældssanering og
- c) overvindelse af specielt vanskelige situationer (lave salgspriser med risiko for nedslagtninger, tørke etc.).

Til de landmænd, som må skønnes på længere sigt at ville udgå af landbruget, ydes lån, når det skønnes, at husstandens totale indkomst ligger under niveauet for den gældende arbejdsløshedsunderstøttelse. Hvis landmanden inden 3 år, sælger gården eftergives lånet. Hvis landmanden efter salg af bedriften står uden kontante midler, ydes lån til rehabilitering. Også dette lån eftergives normalt på et senere tidspunkt.

Ordningen finansieres af centralregeringen, som stiller et årligt beløb til rådighed for regionalstaterne. Disse tilbagebetaler 85 pct. af det modtagne beløb over 20 år til 7 pct. i rente. De resterende 15 pct. beregnes at dække tabet på udestående fordringer og den kontante rehabiliteringsstøtte. Under de tidligere ordninger

skulle regionalstaterne kun tilbagebetale 50-75 pet. af lånene til 5-6 pet. rente. Central- og regionalregeringerne deler de administrative omkostninger.

Udlånsbetingelserne er ikke fastlagt centralt under den nuværende ordning, men i hver enkelt stat. Det er dog klart, at regionalstaterne sættes i stand til at udlåne beløbene til stort set samme rente, når centralstaten kun kræver 7 pet. i rente, og kun 85 pet. af lånene tilbagebetales. Anderledes forholder det sig med korttidshjælpen. Her fik kvægproducenterne i 1977-78 lån til 4 pet. over 7 år. Disse beløb deles ligeligt mellem delstaterne og centralregeringen.

5.4.4. Holland.

Til forståelse af hollandsk landbrugs finansiering skal indledningsvis gives en redegørelse for besiddelsesformerne.

Det er velkendt, at forpagtningssystemet er meget udbredt i Holland. Det forpagtede areal udgør for tiden ca. 40 pet. af landbrugsarealet. Forpagtningslovgivningen holder forpagtningsafgiften på et lavt niveau.

Ved siden af forpagtningssystemet findes en blandingsform mellem forpagtning og selveje i form af særlige langtidsforpagtningsaftaler, der er indgået for en periode på mere end 25 år (26-100 år). Disse særlige forpagtningsaftaler dækker ca. 10 pet. af landbrugsarealet, og forpagtningsafgifterne på disse arealer er ligeledes meget lave.

Resten af jorden - ca. 50 pet. af det samlede jordbrugsareal - er i almindeligt selveje. I det omfang jorden handles, sker det til meget høje priser.

Der er en høj grad af selvfinansiering i hollandsk landbrug (ca. 80 pet.). Kreditgivning til landbruget er stort set organiseret på privat basis med den neden for under punkt C omtalte RABO-bank som langt den vigtigste kreditinstitution.

Staten intervenserer (støtter) især over skattesystemet (WIR-ordningen, jfr. afsnit 6.4.3), men stiller også garantier for lån til landbruget. Hertil kommer støtte i overensstemmelse med EF's strukturdirektiver samt tilskud til jordforbedringsprojekter m.v.

Det nominelle renteniveau i Holland er væsentligt lavere end i Danmark. Inflationen er dog også lavere og udgør for tiden 6-7 pct. på årsbasis. Det gennemsnitlige renteniveau for en landmand er ca. 8 pct. Det hollandske renteniveau er stigende. For nye lån i RABO-banken skal der (september 1981) betales en rente på mellem 12,5 og 14,75 pct. afhængig af løbetid og sikkerhed m.v. Realrenteniveauet nærmer sig herved det danske.

A. Forpagtningssystemet.

Udbredelsen af det hollandske forpagtningssystem har en særlig historisk baggrund, som ikke behandles nærmere her.

Udbredelsen kan bl.a. forklares med det faktum, at det er staten, som står for indvindingen af nye arealer (polderne). Det har været nærliggende for staten at beholde ejendomsretten til de nyindvundne arealer og bortforpagte jorden på normale vilkår eller i form af langtidsforpagtning.

Udviklingen i de forpagtede arealer (på normale vilkår) og i selvejet fremgår af følgende oversigt:

år	Selveje	DYRKET AREAL (ha)		Forpagtning i pct.
		Forpagtning 1)	I alt	
1959	1.098.816	1.210.996	2.309.812	52,4
1970	1.112.124	1.030.473	2.142.597	48,1
1979	1.205.513	827.971	2.033.484	40,7

1) Excl. langtidsforpagtning.

Kilde: "Landbouwcijfers 1981".

Forpagtningsafgifterne fastsættes administrativt af lokale jordnævn. De udgør typisk 1-2 pct. årligt af jordens salgsværdi uden forpagtningsforpligtelse. Forpagtningslovgivningen bestemmer i øv-

rigt, at en forpagtningsaftale skal gælde for mindst 12 år for bygninger og jord (brug) og mindst 6 år for jord. Der er mulighed for forlængelse, og forpagteren har forkøbsret, hvis ejeren ønsker at sælge til personer uden for "den nærmeste familie". Der findes en række blandede ejerforhold, hvor bygningerne ejes af forpagteren. Forpagterens ejendomsret til bygningerne kan i så fald danne kreditgrundlag. Dette hænger sammen med, at forpagteren i visse tilfælde har krav på økonomisk godtgørelse fra ejeren ved forpagtningens ophør.

Ved siden af de normale forpagtningsaftaler findes som nævnt langtidsforpagtningsaftaler (kaldes på hollandsk "ERFPACHT"). Denne form for forpagtning anvendes i praksis udelukkende i aftaler med staten, dels på de indvundne arealer (polderne) og dels under jordbanksystemet. Forpagteren betaler i disse tilfælde en årlig afgift på 2,5 pct. af en skønnet værdi på de indvundne arealer og af købsprisen under jordbanksystemet. Afgiften reguleres hvert 6. år. Forpagterens ret er en tinglig ret, som kan overdrages og danne kreditgrundlag m.v.

Jordbanken ("STICHTING BEHEER LANDBOUWGRONDEN") er en offentlig institution, som opkøber jord. Dette kan ske i forbindelse med generationsskifter, arealudvidelser og i tilfælde, hvor forpagteren ønsker at overtage jorden fra ejeren. Efter opkøb udbydes jorden til langtidsforpagtning til den nævnte lave afgift. Jordbanken råder dog over et begrænset beløb til nye opkøb. Den årlige bevillingsramme har i de sidste 3 år udgjort ca. 35 mill. gylden om året. Som følge heraf går banken for tiden ikke ind i arealudvidelsesprojekter.

B. Landbrugets fremmedkapital og egenkapital.

Egenkapitalen i hollandsk landbrug fremgår af følgende status pr. 1. maj 1981 for de større bedrifter (excl. gartnerier):

	1977	1978 mia.	1978 gylden	1980
Forpagtningskapital	21,4	28,4	32,8	29,2
Fremmedkapital (lang)				
Familie	1,9	2,1	2,1	2,1
RABO-banken	4,9	5,8	8,0	9,7
Øvrige	1,3	1,3	1,6	1,4
Total	8,1	9,2	11,6	13,2
Fremmedkapital (kort)	1,2	1,2	1,4	1,5
Total fremmedkapital	9,4	10,4	13,0	14,7
Egenkapital	39,3	50,5	56,4	52,6
Total	70,1	89,3	102,2	96,4

Kilde: LEI - "Landbouw-economisch bericht 1981"

Egenkapitalen sat i forhold til totalkapitalen minus forpagtningskapitalen faldt fra 1979 til 1980 med 3,1 procentpoint fra ca. 81,3 pct. til 78,2 pct. Dette er især forårsaget af et fald i jordpriserne efter 1979. Landbrugets indkomster faldt også i samme periode. Der er tale om en høj grad af egenfinansiering sammenlignet med danske forhold. Naturligvis er der variationer mellem de enkelte bedriftstyper, og der er således en større fremmedkapital på de nyetablerede brug.

C. Landbrugskredit - RABO-banken.

Som det fremgår af punkt B er RABO-banken langt den vigtigste långiver til landbruget med en markedsandel på mere end 90 pct. af de "eksterne" lån. RABO-bankorganisationen er et privat foretagende bestående af over 1.000 lokale kooperative banker knyttet til en central organisation. Den centrale RABO-bank er et aktieselskab. Organisationen er en af de større bankgrupper i Holland og driver normal bankvirksomhed ved siden af udlån til landbruget. Ved lån til landbruget anvendes for tiden (september 1981) følgende rentesatser:

Prioritetslån i Den centrale RABO-bank:	13 pct.
Prioritetslån i lokale RABO-banker:	12,5 pct.
Kassekredit m.v. i lokale RABO-banker:	14,75 pct.

Hvad angår prioritetslån i centralbanken, fastsættes renten for en 5-årig periode. På alle andre lån er renten variabel. Afdrag på hovedstolen sker normalt med en fast procentdel af det oprindelige beløb, f.eks. 5 pct., hvis lånets løbetid er fastsat til 20 år.

RABO-bankens krav til sikkerheden og normal løbetid ved forskellige låneformer fremgår i øvrigt af følgende oversigt:

Finansieringsformer i hollandsk landbrug.

Sikkerhed	Investeringsformål	Kreditniveauer	Maksimal løbetid
1. Pant	Jord og bygninger	Op til 70 pct.	30-55 år
2. Sekundær pant	"	Op til 90 pct.	15 år
3. Ret til økonomisk kompensation	Bygninger på forpagtet jord	Op til 50 pct.	15 år
4. Underpant i løssøre	Maskiner og besætning	Op til 50 pct.	5-20 år
5. Transport af fordringer	Fordringens beløb	Op til 60-70 pct.	-
6. Kaution	Vurdering	Begrænset	20 år
7. Statsgaranti	Brugets overlevelsessevne	Ingen grænse	20 år
8. Høstpant	Høsten	Op til 25 pct.	8 mdr.

Kilde: "The financing of agricultural enterprises" RABO-banken, november 1978 (forenklet oversigt).

Finansieringen af bygninger på forpagtet jord foregår, som tidligere nævnt på den måde, at der i forpagtningsaftalen indføres en bestemmelse om, at forpagteren har ret til økonomisk kompensation fra ejeren ved forpagtningens ophør. Banken får så sikkerhed i dette beløb.

Staten garanterer i et vist omfang for lån til landbruget i tilfælde, hvor låntageren ikke selv kan stille tilstrækkelig sikkerhed. Det sker ud fra en vurdering af brugets overlevelsessevne. Garantien ydes gennem "STICHTING BORGSTELLINGSFONDS VOOR DE LANDBOUW". Lån med statsgaranti har under normale forhold en løbetid på op til 20

år. Der er i perioden 1976-79 ydet statsgarantier for beløb på mellem 121 og 152 mill. gylden om året. Gartnerierhvervet tegner sig for omkring 1/3 heraf. Garantibeløbet er således beskedent sammenholdt med landbrugets bruttoinvesteringer på 3-4 mia. gylden pr. år i samme periode.

D. Andre former for statsintervention.

Holland yder gennem landbrugets udviklings- og saneringsfond ("STICHTING ONTWIKKELINGS- EN SANERINGSFONDS VOOR DE LANDBOUW") rentesubsidier til landbrugets investeringer i overensstemmelse med EF's moderniseringsdirektiv. Denne og andre EF-ordninger samt tilskud i forbindelse med jordfordelingsprojekter m.v. omtales ikke nærmere her.

Af stor betydning for erhvervsinvesteringerne, herunder landbrugets investeringer, er endelig den hollandske WIR-ordning, der er udformet som en skattefradragtsordning. Der gives præmier for en række investeringer i erhvervsbyggeri, maskiner og inventar m.v. Præmierne modregnes i erhvervs- og indkomstskatten. Hvis præmien overstiger skatten, er investor berettiget til kontant udbetaling af det overskydende beløb. Ordningen er omtalt i afsnit 6.4.3.

5.5. Mulige udbygninger i eksisterende lovgivning.

5.5.1. Moderniseringsloven.

Siden ordningens start i december 1973 er der pr. 1. januar 1981 godkendt ca. 14.700 ansøgninger om moderniseringsstøtte omfattende en samlet investering på ca. 5,4 mia. kr. Knap 1/3 af landbrugets investeringer i avlsbygninger i perioden er foretaget med moderniseringsstøtte. De godkendte ansøgninger fordeler sig således for de enkelte år:

1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981 (1/1-15/9-81)
3832	3062	2081	1255	2007	1767	488	ca. 160

Det stærke fald i antallet af ansøgninger i 1980 og 1981 må ses på baggrund af den almindelige konjunkturbestemte afmatning i investe-

ringsaktiviteten og af stigende vanskeligheder med at nå moderniseringsmålet samt ikke mindst det forhold, at moderniseringsstøtte kun kan ydes til den samme bedrift én gang. En række ændringer i direktivet er vedtaget i Rådet den 30. juli 1981. Disse ændringer, der for størstedelens vedkommende skal gennemføres af medlemslandene inden den 1. januar 1982, vil øge støttemulighederne inden for direktivets rammer og dermed direktivets investeringsincitamenter.

Investeringsens omfang.

I overensstemmelse med de ændrede bestemmelser i direktivet er det støtteberettigede maksimale investeringsbeløb pr. heltidsbeskæftiget i Danmark forøget fra 410.000 kr. til 560.000 kr. Denne støtte ydes i Danmark, hvor ca. 20 pct. af moderniseringsansøgningerne vedrører bedrifter med mere end 2 heltidsbeskæftigede, for indtil 2 heltidsbeskæftigede. Efter direktivet har medlemslandene mulighed for at yde støtte til indtil 3 heltidsbeskæftigede.

For så vidt angår investeringer i svine sektoren, vil ophævelsen af den hidtidige prohibitive investeringsgrænse i forbindelse med forøgelsen af det maksimale investeringsbeløb pr. heltidsbeskæftiget i almindelighed muliggøre gennemførelsen af større investeringer, ligesom kredsen af støtteberettigede udvides.

Yngre landmænd.

Yngre landmænd, der i årene efter deres første etablering gennemfører en moderniseringsplan, har ofte betydelige likviditetsproblemer og begrænsede eller ingen muligheder for at afhjælpe disse ved låntagning. Gennem en ændring i direktivet er der givet medlemslandene mulighed for at yde en særlig støtte på 10 pct. af det af en moderniseringsplan omfattede investeringsbeløb, dog højst 56.000 kr. Støtten kan eventuelt ydes i form af et rentetilskud.

En gennemførelse af direktivets bestemmelser om støtte til yngre landmænd ville for tilsagnsperioden 1982-85 medføre følgende bruttomerudgift (d.v.s. uden FEOGA-refusion):

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
				mill.		kr.	
Omregnet til rentetilskud	4	10	18	29	36	36	33
I form af kapitaltilskud	9	14	19	24	14	10	5

Beregningerne er baseret på en forventet tilgang på 1.000 nye ansøgere pr. år, hvoraf knap 50 pct. er yngre jordbrugere under 40 år, der har etableret sig inden for de seneste 5 år. Rentetilskuddet er fastsat til 3 pct. årlig i 5 år og kapitaltilskuddet til 10 pct. af investeringen.

Indkomstmålet.

For så vidt angår bedrifter, hvis arbejdsindkomst i udgangssituationen overstiger indkomstmålet, jfr. afsnit 5.2.1, med ikke over 20 pct., kan der i henhold til direktivet ydes moderniseringsstøtte inden for visse grænser. Denne bestemmelse har hidtil kun været anvendt i begrænset omfang i Danmark.

Det følger ligeledes af de ændrede bestemmelser i direktivet, at det nu er muligt at lette adgangen til at gennemføre moderniseringsplaner. Der er således mulighed for en generel sænkning af indkomstmålet med 5 pct. og en yderligere sænkning af indkomstmålet i konkrete tilfælde med 10 pct.

Kapitaltilskud.

Efter moderniseringsloven udbetales moderniseringsstøtte som anført i form af rentetilskud. Ifølge direktivet er der mulighed for i stedet at yde et kapitaltilskud svarende til den kapitaliserede værdi af det 10-årige rentetilskud (ca. 25 pct. af det godkendte investeringsbeløb). En sådan ændring ville antagelig medvirke til at forbedre landmandens likviditet i de første år efter investeringernes gennemførelse, men naturligvis indebære en tilsvarende belastning af statsfinanserne på kort sigt.

En tilsvarende ændring fra rentetilskud til kapitaltilskud for de ca. 13.000 landmænd, der i dag modtager moderniseringstilskud, har

ikke klar hjemmel i direktivet. En sådan ændring ville medføre en betydelig øjeblikkelig udgift for statskassen (og for FEOGA). På grundlag af et udbetalingsbudget over de sager, der er indkodet i systemet, og ved tilbagediskontering af disse udestående tilskudsbeløb kan det umiddelbare statslige likviditetstab beregnes til ca. 600 mill. kr., som dog modsvares af en fremtidig likviditetsbesparelse for statskassen af samme omfang.

Rentetilskud.

En forøgelse af det gældende rentetilskuds størrelse vil medføre en direkte indkomstforbedring. Med udgangspunkt i en beskrivelse af finansieringsforholdene og af landbrugets situation i Italien og Irland, der stort set vil kunne overføres på Danmark, har disse lande på forslag af Kommissionen fået godkendt en midlertidig forhøjelse af det refusionsberettigede rentetilskud til 10 pct. (12 pct. i visse tilbagestående områder).

En tilsvarende forhøjelse for andre medlemslande, herunder for Danmark, drøftes i EF's institutioner.

En forhøjelse på 5 pct. points ville betyde følgende ekstraudgifter (brutto) i mill. kr.:

<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>	<u>1988</u>
19	48	88	140	171	192

Beregningerne er baseret på en forudsætning om en tilgang på i alt 4.500 ansøgere fordelt over årene 1982-85. Forhøjelsen gælder kun for tilsagnsperioden 1982-85.

Nationale støtteordninger.

Direktivet åbner mulighed for ydelse af national støtte til investeringer i avlsbygninger ud over moderniseringsstøtten. Der er endvidere mulighed for at yde statsgaranti for lån i forbindelse med moderniseringsplaner. Om eventuelle retningslinier for en ændring af de gældende principper for ydelse af statsgaranti henvises til afsnit 5.6.4.

Støtte flere gange.

Efter direktivet kan moderniseringsstøtte kun ydes én gang til samme bedrift. Ændringer i konjunkturerne for enkelte produktioner og den teknisk-økonomiske udvikling nødvendigør imidlertid over en periode nye investeringer. En sådan fortsat moderniseringsproces forudsætter for at kunne opnå moderniseringsstøtte en ændring af direktivet. Direktivet skal i princippet forlænges i 1982.

Indekslån.

Mulighederne for at anvende indeksslån under moderniseringsdirektivet er ikke klarlagt, da EF-Kommissionen endnu ikke officielt er blevet forelagt spørgsmålet.

Det forventes imidlertid at, EF-Kommissionen i givet fald ville acceptere indeksslån bragt i anvendelse i relation til moderniseringsloven, idet problemer vedrørende bl.a. EF-refusionen i forbindelse med en sådan ordning antagelig vil være mulige at løse.

FEOGA-refusion.

De af medlemsstaterne afholdte udgifter til de foran anførte foranstaltninger, bortset fra national støtte, refunderes med 25 pct. af FEOGA.

5.5.2. Lov om udlån til yngre jordbrugere.

I kapitel 2, 3 og 4 er der redegjort for de likviditetsproblemer, som nyetablerede landmænd har i de første år efter etableringen.

For nyetablerede landmænd er der som nævnt under afsnit 5.2.2. mulighed for at få et etableringstilskud på højst 32.500 kr. og et lavt forrentet lån på højst 260.000 kr. Den seneste periodes prisfald på landbrugsejendomme har øget tilskuddets og lånets relative betydning ved yngre landmænds 1. gangsetablering, men der kan fortsat være likviditetsproblemer for de landmænd, der etablerer sig uden væsentlig egenkapital.

Hvis man ønsker at forbedre de 1. gangsetableredes likviditet, ville det være muligt at konvertere tilskuddet på 32.500 kr. til et øget etableringslån, uden at tilskudselementet i ordningen ændres. Forudsætter man, at lån og tilskud skulle erstatte anden finansiering på markedsvilkår til en effektiv rente på 18 pct. p.a., ville bortfald af tilskuddet på 32.500 kr. kun svare til en forøgelse af etableringslånet med ca. 45.000 kr., d.v.s. maksimum for lånet øges fra ca. 260.000 kr. til ca. 305.000 kr.

De statsfinansielle konsekvenser ville være en besparelse på 25 mill. kr. årligt i tilskud, medens statens långivning ville stige fra 198 mill. kr. årligt til ca. 230 mill. kr. årligt. Støtteelementet i en sådan ordning ville være uændret, men støtten ville blive udbetalt på en måde og på et tidspunkt, hvor landmanden har en større nytte af støtten.

Ville man i væsentlig højere grad forbedre de 1. gangsetableredes likviditet uden at ændre tilskudselementet i ordningen, kunne man ændre vilkårene for etableringslånet. Forudsættes såvel tilskuddet på 32.500 kr. som etableringslånet på 260.000 kr. erstattet med et andet etableringslån på de neden for nævnte vilkår, kunne der opnås et etableringslån på ca. 500.000 kr. (en diskonteringsfaktor på 18 pct. p.a. er benyttet).

De ændrede og mindre favorable lånevilkår består i en rente- og afdragsfri periode på 5 år, i hvilken hovedstolen opskrives med 5 pct. pr. halvår. Det opskrevne lån afdrages som et annuitetslån over en periode på ca. 16 år og med en halvårlig rente på 7 pct.

På grund af muligheden for at placere lånet yderligere end normale realkreditlån, må det skønnes, at et sådant ændret og øget lån ville være en betydningsfuld lettelse for den 1.gangsetablerende landmand.

De statsfinansielle konsekvenser af denne ordning ville ligeledes indebære en besparelse på 25 mill. kr. årligt i tilskud, medens statens långivning ville blive øget til ca. 380 mill. kr. årlig.

5.5.3. Lov om statens fremskaffelse af jord og udlån til jordbrugs- mæssige formål m.m.

Den ved udlånslovens vedtagelse i 1971 fastlagte årlige ramme på 32 mill. kr. er gradvis nedskåret og har siden finansåret 1977/78 været 14,2 mill. kr. Begrænsninger i de til rådighed værende midler har medført, at det maksimale lånebeløb i administrativ praksis for tiden udgør 31.000 kr. (50.000 kr. i særlige tilfælde). Inden for rammen på 14,2 mill. kr. er der i 1980 ydet 442 lån til suppleringer. Lånene har i gennemsnit udgjort 10-15 pct. af handelsprisen på de i suppleringerne eller sammenlægningerne indgåede arealer. Lån efter udlånsloven indebærer i de første 15 år (i visse tilfælde 20 år) en rentefordel på ca. 13,5 pct. i forhold til gældende markedsrente for realkreditlån og giver således låntageren en vis likviditet s forbedring. Som følge af lånenes begrænsede omfang set i forhold til de samlede omkostninger ved en supplerings eller sammenlægning, må det dog antages, at lån efter udlånsloven i højere grad har fået karakter af et kun beskedent bidrag til finansieringen af suppleringer og sammenlægninger end af et dynamisk instrument i strukturpolitikken. Udviklingen gennem de senere år har vist, at det i stigende omfang er vanskeligt for sælgere af mindre ejendomme at afhænde disse til kvalificerede købere eller at få jorden skilt fra til sammenlægning, idet ejerne af tilstødende ejendomme ikke har haft interesse i eller økonomiske muligheder for at købe jorden. Finansierungsproblemer må antages i endnu højere grad at have stillet sig hindrende i tilfælde, hvor en udflytning af bygninger indgår i en jordfordeling.

Overvejelser vedrørende en eventuel ændring af denne situation kan kun ske i sammenhæng med de almindelige overvejelser om landbrugssektorens fremtidige finansieringsmuligheder og -vilkår.

En vis forbedring af udlånslovens gennemslagskraft under bibeholdelse af de eksisterende regler i loven ville kunne gennemføres i form af en ajourføring af den årlige ramme og af maxima for de enkelte lån. Lånene ville herigennem i højere grad få karakter af et incitament til gennemførelse af individuelle sammenlægninger og suppleringer. Det er vanskeligt at skønne over, hvor store midler, der i givet fald måtte stilles til rådighed, men den nuværende ramme på

14,2 mill. kr. måtte formentlig udvides til en størrelsesorden af ikke under 50 mill. kr.

Det kunne overvejes i stedet at ændre loven således, at de begrænsede midler i højere grad koncentreredes på større samlede jordfordelingsopgaver.

5.6. Mulige nye låne-, garanti- og tilskudsordninger.

I princippet kan låneformer og finansieringsordninger på ikke-markedsvilkår etableres med udgangspunkt i de forskellige lånearrangementer på markedsvilkår, som er beskrevet i kapitel 4, med tilføjelse af et statsligt reguleringselement, f.eks. over for de betalte renter, fordringernes prisfastsættelse på markedet, sikkerhedsstillelse for lånene eller den skattemæssige behandling af debitor henholdsvis kreditor. Der er således tale om en glidende overgang mellem lån på markedsvilkår og lån på ikke-markedsvilkår.

De ofte meget usikre forventninger til fremtiden spiller på afgørende måde ind på den konkrete prisdannelse. Det kan ikke afvises, at en offentlig garantiordning, forsikringsordning, bufferfunktion eller anden ordning til elimination af usikkerheden på markedet ved sin blotte tilstedeværelse under visse omstændigheder kan medføre, at både långivere og låntagere opnår fordele.

Derudover kan oversigten over mulige låneformer på ikke-markedsvilkår udbygges med nyordninger vedrørende egentlige statslån, hvor staten selv definerer lånebetingelserne.

Ved ordninger, der indebærer et subsidieelement, er der problemer omkring kapitalisering. Der må nærmere tages stilling til dette problem i de enkelte ordninger med henblik på at modvirke denne tendens til kapitalisering.

Der kan næppe gives en altomfattende oversigt over de muligheder, som er indeholdt i denne afgrænsning af nye låne- og tilskudssystemer på ikke-markedsvilkår. Nedenstående beskrivelse er således ikke udtømmende, men angiver nogle hovedtyper, der er administrerbare.

Formålet med at introducere et offentligt reguleringsselement i kreditvilkårene for landbruget kunne være at etablere økonomiske vilkår, som ikke kan opnås under de nugældende betingelser på kapitalmarkedet. Alt efter hvilke problemer man ønsker at løse, jfr. afsnit 2.4.2, kan man definere forskellige målgrupper og forskellige metoder.

5.6.1. Indeks lån med statslig bufferfunktion.

Investeringer i husdyrproduktionen medfører under de nugældende finansieringsformer ofte et større eller mindre likviditetsunderskud i de første år, selv om rentabiliteten i øvrigt er tilfredsstillende for hele investeringens levetid.

Hvis man ønsker at give landmanden konstante (annuitetslån) eller faldende (serielån) reale ydelser før skat i hele lånets løbetid, kan dette opnås ved anvendelse af indeks lån, hvor lånet opskrives med et landbrugsspecifikt indeks.

Hvis der ikke skal indeholdes et tilskudselement i ordningen, må renten i den nuværende situation sættes højere end ved indeks lån opskrevet efter et generelt prisindeks.

Det er ikke på forhånd muligt at vurdere, hvor meget højere renten skal være, men den vil være stærkt påvirket af såvel det hidtidige faktiske som det forventede fremtidige forløb af det specielle landbrugsindeks i forhold til et generelt indeks. Ser man på de hidtidige forskelle mellem udviklingen i landbrugets priser og den generelle prisudvikling, vil dette pege i retning af, at der i perioder kan blive tale om en noget højere rente.

Vil man sikre, at landbruget kan låne på indekstilvilkår efter et sektorspecifikt indeks med en mere begrænset overrente, kan det gøres ved at staten indtræder som buffer.

I et sådant system kunne realkreditinstitutterne udbyde indeksobligationer med et generelt indeks, mens udlånene til landbruget sker

med en sektorspecifik indeksering til samme kurs og med en rente, som inkluderer et vist risikotillæg. Stiger det sektorspecifikke indeks langsommere end det generelle, dækkes forskellen i første række af den opsamlende overrente, mens staten garanterer for et eventuelt manglende beløb.

Systemet indebærer en mulighed for, at staten må yde et tilskud, antagelig især i den senere del af låneforløbet. Det er ikke muligt på forhånd at beregne, hvor store tilskud der kan blive tale om, men hvis risikotillægget sættes for lavt, kan det komme til at dreje sig om betydelige summer.

Det er muligt, at statens medvirken kan begrænses til en indkøringsperiode. Det kan antagelig kun udviklingen i lånevilkårene m.v. vise .

En anden metode ville være at sælge obligationerne med det landbrugsspecifikke indeks og den højere pålydende rente på markedet. Staten kunne da udbetale kursforskellen. Som nævnt i afsnit 4.3. må det imidlertid forventes, at realrenten på sådanne obligationer vil blive væsentligt højere end på obligationer med et generelt indeks, og denne metode vil derfor ikke være hensigtsmæssig.

Den først skitserede ordning kunne ud over investeringer omfatte konvertering af højt forrentede lån for visse grupper af landmænd (gældsafløsning).

Indførelse af indeksslån må af administrative og praktiske årsager antages at tage nogen tid.

Indeksslånene indebærer ikke med sikkerhed en sænkning af landbrugernes finansieringsomkostninger over hele lånets løbetid, medmindre der indgår et betydeligt subsidieelement.

Den fremtidige optagelse af indeksslån kunne styres ved i forbindelse med en ændring af realkreditlovgivningen at begrænse muligheden for optagelse af sådanne lån til f.eks. en bestemt andel af ejendomsværdien eller til bestemte investeringer. Lånene burde i givet fald være serielån (lige store reale afdrag) frem for annuitetslån (lige store reale ydelser).

5.6.2. "Grønne" obligationer.

Denne betegnelse dækker over to forskellige finansieringsformer:

- a. Et særligt institut eller et bestående realkreditinstitut udsteder "grønne" obligationer for lån til landbruget efter samme retningslinier som skibskreditobligationer.

Ordningen kunne i givet fald anvendes i forbindelse med etablering, nyinvesteringer og ved afløsning af nuværende lån (gælds-konvertering). Låneønskerne ville i givet fald være meget store, hvorfor omfanget af ordningen må fastlægges politisk.

Den skitserede ordning indebærer et rentesubsidie i hele lånets løbetid, hvilket bevirker, at statssubsidiet er unødigt stort i de tilfælde, hvor der ikke ønskes en generel rentelettelse, men udelukkende en lettelse af rentebyrden i de første år efter låntagningen.

Det betydelige subsidieelement, som ville være indeholdt i en sådan ordning, skulle for at undgå samfundsøkonomiske fejlinvesteringer og en kraftig forøgelse af underskuddet på statsfinanserne medføre, at lånetildelingen i givet fald skulle ske efter snævre tildelings- og udmålingskriterier. Ligeledes forekommer faren for kapitalisering betydelig. For så vidt angår problemet omkring kapitalisering henvises til afsnit 5.8.

- b. Kuponindtægter kunne gøres skattefrie i særlige obligationsserier, der udstedes med henblik på formålsbestemt landbrugsfinansiering. Ordningen kunne udformes, så den beskatningsmæssige symmetri opretholdes, hvorved renteudgiften ikke er fradragsberettiget for landmanden.

Da renteafkastet ikke er skattepligtigt, kunne den effektive rente måske blive af en størrelsesorden 12-14 pct., svarende til den effektive rente efter skat, der opnås af private investorer på traditionelle obligationer. Dette er dog en vanskelig vurdering.

Dette marked er imidlertid begrænset, idet disse obligationer ikke er attraktive for de skattefrie institutioner, hvilket dog modsvares af, at kun landmænd med lav eller negativ skattepligtig indkomst ville kunne udnytte en sådan ordning med fordel.

Når renterne ikke er fradragsberettigede for landmanden, vil sådanne lån for de fleste på længere sigt være mindre fordelagtige end lån på markedsvilkår.

Ordningerne indebærer et subsidieelement i den forstand, at staten får et provenutab i form af manglende renteskat i de første år. Til gengæld må landmanden som følge af manglende rentefradragsret betale en højere indkomstskat.

En ordning med lån til lav rente kunne også tænkes etableret ved en asymmetrisk behandling af renterne, således at obligationskøberen ikke er skattepligtig af kuponindtægten, medens landmanden som hidtil kan fradrage renteudgiften i den skattepligtige indkomst.

Lån med en ikke-fradragsberettiget rente kunne ydes af staten, hvorved man undgik problemet med salg af obligationer med skattefrie kuponindtægter. Renten (eller kursen) på sådanne statslån kunne fastsættes i forhold til den effektive rente efter skat for private investorer.

De her nævnte ordninger vil betegne et grundlæggende brud med de hidtil gældende principper i skattelovgivningen og vil kunne vanskeliggøre ændringer på rentebeskatningsområdet, ligesom de vil kunne give anledning til omfattende skattearbitrage. Det drejer sig i øvrigt om et område, som er direkte omfattet af Thorkil Kristensen-udvalgets kommissorium.

5.6.3. Statslån.

Landbruget har især i de senere år haft behov for optagelse af lån til refinansieringsformål. I det omfang, der ønskes knyttet et subsidieelement til denne långivning, kunne staten yde lån til dette formål på ikke-markedsvilkår eventuelt sådan, at subsidieelementet kun kommer til udbetaling i en kortere årrække.

Som mulige lånemodeller, der er enkle og administrerbare, kan nævnes lov om udlån til yngre jordbrugere, jfr. afsnit 5.2.2, lov om udlån til jordbrugsmæssige formål, jfr. afsnit 5.2.4, den eksisterende K-låneordning, jfr. afsnit 4.8.2, lov om gældssanering, jfr. afsnit 5.2.7, samt lov om nedbringelse af jordbrugets renteudgifter, jfr. afsnit 5.2.6.

Renten eller rentetilskuddet på sådanne statslån kan enten være forudfastsat eller konjunkturreguleret.

Statslån kunne også udformes med en forudfastsat lav rente i de første år, hvorefter renten stiger gradvist, f.eks. startende med 5 pct. i det første år, 7 pct. i det andet, 9 pct. i det tredje, 11 pct. i det fjerde o.s.v. op til et politisk fastsat eller markedsbestemt niveau. Denne aftrapning af støtteelementet kan også ske på konjunkturbestemte vilkår.

De her omtalte statslån og rentetilskud kunne anvendes både til visse nyinvesteringer og til refinansiering.

5.6.4. Statsgarantier ved gennemførelse af større investeringer.

I forbindelse med gennemførelse af investeringer, der er led i en moderniseringsplan eller ved større investeringer uden for moderniseringsplaner, ville det navnlig i den nuværende situation være en hjælp for landmanden, hvis der blev etableret mulighed for udstedelse af en statsgaranti til låneoptagelse.

Garantistillelsen skulle i givet fald begrænses til højst at vedrøre en bestemt del af omkostningerne ved gennemførelse af investering, og der skulle endvidere være tale om en risikodeling på f.eks. 80/20 pct. mellem staten og det långivende pengeinstitut.

En sådan ordning vil svare til den ved lov nr. 289 af 10. juni 1981 gennemførte ordning for finansiering af investeringer i energibesparende foranstaltninger i væksthusholdninger, hvor staten yder garanti og rentetilskud for lån til dækning af den del af investeringen, der ikke kan sikres inden for 70 pct. af handelsværdien.

Systemet med at lade det långivende pengeinstitut være med til at bære en del af risikoen gør det muligt at begrænse den centrale administrative del af en sådan garantiordning. Udvidelse af garantien til 100 pct. ville gøre det nødvendigt med en egentlig administrativ sagsbehandling og vurdering med deraf følgende administrative, personalemæssige og udgiftsmæssige konsekvenser på det centrale og lokale plan.

5.6.5. Statsgarantier for driftskreditter.

Staten har som led i de allerede gennemførte selektive foranstaltninger stillet delvis garanti (80 pct.) for pengeinstitutlån i gældssaneringsager, hvilket indebærer dels, at lånet kan ydes, og dels en vis reduktion i pengeinstitutts udlånsrente i forhold til almindelige erhvervslån.

Ydelse på mere generel basis af driftskreditter med statsgaranti eller andre former for subsidierende eller garantimæssige indgreb i driftsfinansieringen fra statens side vil betyde et afgørende brud med de nuværende kreditpolitiske målsætninger.

Der vil knytte sig alvorlige pengepolitiske betænkeligheder til en sådan ordning. Derimod kan det ikke afvises, at stærkt selektive indgreb - bortset fra de principielle og administrative vanskeligheder, som gælder ved alle sådanne selektive foranstaltninger - kan rumme konstruktive elementer, som f.eks. gældssaneringsloven.

5.7. Skitse til genindførelse af jordrenteinstitutet.

Som omtalt i afsnit 5.1 blev jordrenteprincippet på bredere basis indført ved lov i 1919. Den hidtidige anvendelse af jordrenteprincippet har fundet sted i forbindelse med oprettelse af nye statshusmandsbrug på bar mark. Under det tidligere system blev jordrenten for den enkelte ejendom fastsat i forhold til den seneste offentlige vurdering af ejendommens jord. Dette følte i visse tilfælde uretfærdigt, idet vurderingerne ikke alene afhang af jordens af-

kastningsevne. De fleste af de tidligere jordrenteforpligtelser blev afløst efter 2.verdenskrig, hvor jordpriserne i en lang periode var stigende.

Jordrenteprincippet har til formål, at landmanden i hele den periode, hvor han driver ejendommen, alene betaler en ydelse, der svarer til jordens afkast. Til gengæld får landmanden i princippet ingen kapitalgevinst på jorden ved afhændelse af ejendommen. Jordrenteprincippet har således en vis lighed med indekslån med sektorspecifikt indeks, hvor staten går ind som mellemlid. Der er især stor lighed med de under afsnit 4.3.3. omtalte kornobligationer, idet de øvrige skitserede indekslåneformer indebærer, at lånet amortiseres. Jordrenteprincippet vil dog principielt tilsigte at afskaffe kapitalgevinster på jord, hvor indekslån alene kan forventes delvis at ville fjerne debitorgevinster på lån i jord.

5.7.1. Panteretlige konsekvenser.

Det vil være nødvendigt nærmere at regulere spørgsmålet om de panteretlige konsekvenser.

En mulig løsning på det panteretlige problem kunne være, at man rense den ejendom, der skal omdannes til et jordrentebrug, for alle byrder og hæftelser, som skal erstattes med jordrenteforpligtelser, og lod staten overtage alle de bortrensede gældsforpligtelser til afvikling i overensstemmelse med de konkrete gældsforholds vilkår.

En anden løsning på de problemer, som lysningen af jordrenteforpligtelsen rejser kunne være, at man i stedet vælger at lade jordrenten lyse med den i de konkrete tilfælde bedst mulige oprykkede prioritet. På lang sigt vil jordrenten således ende som 1. prioritet. Andre løsninger på det panteretlige problem er også mulige.

5.7.2. Fastsættelse af jordrenten.

Jordrenten burde hverken i udgangssituationen eller på længere sigt ligge på et niveau, der afviger væsentligt fra den langsigtede økonomiske ydelse for jord, der er erhvervet i almindelig fri handel.

Jordrenten kunne f.eks. fastsættes efter samme principper som ved forpagtningsafgift for gårdforpagtninger, der dog normalt omfatter såvel jord som bygninger i større eller mindre udstrækning. Såfremt man ikke lader jordrenten fastlægge efter markedsmæssige principper, vil jordrentefastsættelsen indebære en række beregningsmæssige vanskeligheder.

Jordrenten for det enkelte brug skal i givet fald udtrykkes i en konkret beløbsstørrelse i kroner, som reguleres løbende.

5.7.3. Overdragelse af jordrentebrug.

Videresalg af et jordrentebrug burde kunne ske frit på almindelige vilkår under iagttagelse af den til enhver tid gældende regulering af erhvervesbetingelser i landbrugsloven. Hvis jordrenten hele tiden fastsættes i overensstemmelse med jordens afkastningsmuligheder, ville det ikke være muligt for sælger at inddrage generelle værdistigninger på jord. Jordrentebrugeren ville derimod selv få gavn af individuelle værdistigninger, der f.eks. kan skyldes gennemførte jordforbedringer, gode besætninger og driftsbygninger etc.

Den gruppe ejendomme, der kunne komme i betragtning til overtagelse og videresalg på jordrentevilkår, burde eventuelt kun omfatte ejendomme, der efter salget indgår i et bæredygtigt brug, som ville være i stand til at give fuld beskæftigelse til køberen, og som har rimelig harmoni mellem arealstørrelse og husdyrproduktion.

Tilbuddet fra staten om overtagelse af ejendomme med henblik på videresalg på jordrentevilkår kunne i princippet stå åbent for alle sælgere, hvis landbrug opfylder betingelserne. Det kunne dog også begrænses til at være en mulighed i forbindelse med gældssanering og ved ejerskifte. Både sælgeren og en potentiel køber burde på forhånd kunne indhente et tilbud om overgang til jordrentevilkår. Der må i givet fald tages politisk stilling til, om der skal være mulighed for at få jordrenten afløst.

Ved overtagelse af en ejendom til videresalg på jordrentevilkår kunne staten eventuelt lette finansieringen ved at supplere med et

statslån, jfr. afsnit 5.6. Købere burde på normal vis kunne opnå lån og tilskud efter gældende regler (f.eks. yngre jordbrugere), idet dog disse regler i givet fald bør tilpasses ejendommens særlige karakter.

5.7.4. Administration og finansiering.

Genindførelse af jordrentesystemet ville gøre det hensigtsmæssigt at etablere en ny jordfondskonstruktion med tilhørende central og decentral administration.

Jordfonden, der i givet fald skulle indskyde jordrentekapital, kunne i princippet være et rent statsligt foretagende, et privat foretagende bestående af forsikringsselskaber, pensionskasser, ATP etc. eller eventuelt være et blandet offentligt/privat foretagende, hvor den private del af jordfonden kunne være særlige kreditinstitutter, forsikringsselskaber, pensionskasser o.lign.

Etablering af jordrentebrug ville stille betydelige finansieringskrav. Hvis tilbuddet kun skal stå åbent for nyetablerede, kan der blive tale om en samlet investering på op til 1 mia. kr. årligt.

Hvis tilbuddet om overgang til jordrentebrug udstrækkes til alle ejere af jordbrug, kunne der blive tale om meget store investeringer. Den samlede jordværdi ifølge 17. almindelige vurdering pr. 1. april 1981 var 30 mia. kr. Vedrørende spørgsmålet omkring jordbrug med særlig herligheds- eller beliggenhedsværdi, ville der være særlige spørgsmål, der kræver nærmere undersøgelse.

Jordfonden ville på kort sigt få et betydeligt likviditetsunderskud. På længere sigt ville jordrenten antagelig blive højere end markedsrenten af den nominelt investerede kapital. Generelt ville jordfonden være stillet som en privat investor, der fik adgang til at købe jord, bortforpagte den eller drive den og indkassere indtægterne af fremtidige jordværdistigninger.

5.7.5. Konsekvenser for landmanden.

En landmand ville ved overgang til jordrentebrugsstatus opnå en betydelig forbedring af sin likviditet sammenholdt med traditionel finansiering. Dette ville specielt gøre sig gældende, hvis han ikke **kan** udnytte den skattemæssige rentefradragsret. I det omfang landbrugerens har en positiv skattepligtig indkomst, ville den likviditetsmæssige fordel for landmanden dog blive reduceret.

En fremtidig opregulering af jordrenten i overensstemmelse med jordens afkastningsevne vil ikke forringe jordrentebrugerens indtjening. Han vil således undgå at komme ud i accellererende økonomiske problemer, da han ikke skal optage nye lån til dækning af underskuddet fra jordens drift i de første år.

Ejere af jordrentebrug ville i givet fald have mulighed for på normal vis at optage lån til nye rentable investeringer, men det kan ikke afvises, at det forringede sikkerhedsgrundlag, der ville være en følge af indførelse af et jordrenteinstitut, i en række konkrete tilfælde eventuelt kunne vanskeliggøre fremmedfinansiering af nye investeringer. Den likviditetsmæssige fordel, der ville være knyttet til jordrenteinstituttet, ville dog gøre det muligt for landmanden at øge graden af egenfinansiering, hvorved dette problem mindskes.

5.8. Statslig støttes virkning på prisdannelsen på landbrugsejendom-

Etablering af en mere omfattende offentlig regulering af kreditvilkårene for landbruget i form af lån på vilkår, der er gunstigere end markedsvilkår, vil under normale forhold betyde, at de i lånene indeholdte subsidieelementer kapitaliseres i form af højere priser på ejendomme ved ejerskifte. Subsidiet ville således alene tilfalde de nuværende ejere og ikke komme fremtidige ejere til gode.

Hvis ikke man ønsker, at en subsidiering skal kapitalisere sig i form af en ikke tilsigtet kapitalgevinst for de nuværende ejere,

vil det være nødvendigt at neutralisere eller eventuelt tilbageføre subsidieelementet i den eventuelle statslige låne- og tilskudsvirksomhed.

5.8.1. Begrænsning af kapitaliseringseffekten ved statslig låne- og tilskudsvirksomhed som led i en kortsigtet foranstaltning.

Der vil normalt ikke opstå væsentlige kapitaliseringsproblemer, såfremt den offentlige långivning sker på vilkår, der ikke er gunstigere end på markedsvilkår. Tilsvarende gælder, såfremt statslige støtteordninger er af tidsmæssigt snævert begrænset karakter.

For tilskudsordninger, der indføres som en engangsforanstaltning, vil problemet kunne løses ved at lade støtten ophøre ved ejerskifte.

For låneordningernes vedkommende vil man ved ejerskifte enten kunne lade statslånene forfalde eller lade lånevilkårene ændre til markedsvilkår, d.v.s. tilpasning af rente- og afdragsvilkår.

5.8.2. Tilbageførelse af subsidieelementet i tilfælde af udvidet statslig låne- og tilskudsvirksomhed som led i en permanent foranstaltning.

Under forudsætning af en mere permanent ændring af den offentlige låne- og tilskudsvirksomhed, hvorved også fremtidige landmænd vil være omfattet, vil et øget subsidie i tilfælde af fortsat fri prisdannelse på landbrugsejendomme betyde, at de nuværende ejere ved førstkommande ejerskifte vil få en kapitalgevinst (subsidært ikke lide et ellers forventet kapitaltab) svarende mere eller mindre til den kapitaliserende værdi af det i ordningerne indbyggede subsidie.

Ved statslig lånevirksomhed kan man undgå forvridning af prisdannelsen, hvis man fastlægger lånevilkårene på en måde, så de første års subsidie i form af gunstige lånevilkår senere i låneforløbet genindrages. Der tænkes her på lån med vippede eller knækkede profiler samt indeksregulerede låneformer.

En anden mulighed for at neutralisere virkningen af subsidieringen ved statslig lånevirksomhed eller ved en tilskudsordning er, at man

samtidig med, at der ydes et statsligt lån på favorable vilkår eller ydes et tilskud, også lader lyse et særligt pantebrev på ejendommen, hvis hovedstol svarer til størrelsen af den kapitaliserede værdi af det ydede subsidie. Hovedstolen på det særlige pantebrev opreguleres årligt i henhold til et nærmere bestemt indeks.

Pantebrevet skulle forfalde eller afløses ved ejerskifte eller eventuelt ved udløbet af en på forhånd fastsat årrække.

Konsekvenserne for landbrugets generationsskifte af en sådan inddragelse af subsidieelementet vil være neutral, idet neutraliseringen af subsidieelementet medfører, at subsidiet ikke kapitaliserer sig i form af højere ejendomspriser.

Konsekvenserne for låntager af inddragelsen af subsidieelementet ved ejerskifte eller anden forfaldsgrund vil være en likviditetslettelse og dermed indkomstforøgelse i de aktive år som landmand. Det lyste særlige pantebrevs reale andel af ejendommens samlede handelsværdi vil, hvis man vælger prisindeks for landbrugsejendomme som reguleringsfaktor, være konstant i hele låneperioden for gennemsnitsejendomme, såfremt en eventuel rente på det særlige pantebrev ikke tilskrives hovedstolen, men betales på traditionel vis til långiver (staten).

De statsfinansielle konsekvenser vil være en udvidelse af den statslige lånevirkksomhed, som modsvares af en tilsvarende indskrænkning af den almindelige realkredit og pengeinstitutternes udlån. Statens fordring, svarende til det subsidie, som overføres til de enkelte låntagere, ville i givet fald blive reguleret op i takt med det valgte indeks og dermed for staten bevare sin reale værdi.

Kapitel 6. Overvejelser over konsekvenserne for landbruget af visse ændringer i skattelovgivningen.

I dette kapitel diskuteres forskellige ændringer i skattelovgivningen, der i højere grad end de nugældende regler er tilpasset landbrugets likviditetsmæssige og konjunkturbestemte vilkår.

En række af de behandlede ændringer må antages i givet fald at blive permanente ordninger. Det gælder f.eks. renteskatteordningen og virksomhedsbeskatning. Andre ordninger som f.eks. negativ indkomstskat og adgang til tilbageføring af negativ skattepligtig indkomst kunne indføres for en tidsbegrænset periode, medens ordninger med investeringstilskud og reduktion af ejendoms- og formueskatter kan tilpasses løbende.

Om kapitlet gælder generelt, at gennemførelse af en eller flere af de omtalte ændringer må forudsætte nærmere konsekvensberegninger, ligesom det forudsættes, at ændringerne ikke alene skal gælde for landbruget.

6.1. Negativ skattepligtig indkomst.

Negativ skattepligtig indkomst kan i henhold til ligningslovens § 15 modregnes i positiv skattepligtig indkomst i op til fem efterfølgende indkomstår. Ægtepar skal dog primært fratrække negativ skattepligtig indkomst - i det omfang den kan rummes - i ægtefællens eventuelle positive skattepligtige indkomst, jfr. kildeskatte-lovens § 26.

Gældende skatteregler virker således i relation til positiv/negativ skattepligtig indkomst asymmetriske, idet "skatteværdien" af negativ indkomst først realiseres i efterfølgende indkomstår - om overhovedet, mens skatten af positiv skattepligtig indkomst forfalder for det aktuelle indkomstår.

Indtægter fra langvarige investeringsprojekter er i de første år ofte mindre end omkostningerne, selv om der i omkostningerne alene er inkluderet driftsøkonomiske afskrivninger, og selv om investeringsprojekterne bedømt over hele investeringshorisonten er rentable. Hvis investoren, som f.eks. en række nyetablerede landmænd, ikke kan modregne et underskud i anden positiv skattepligtig indkomst, medfører de gældende skatteregler, at det varer længere inden sådanne investeringsprojekter bliver rentable. Denne problemstilling er i princippet ikke ny. Kombinationen af inflation, traditionel finansiering og høj effektiv markedsrente har, som flere gange beskrevet i rapporter fra Det økonomiske Råds Formandskab og senest i Dansk Økonomi, maj 1981, bevirket, at tidsprofilproblemet er blevet alvorligt skærpet. Denne skærpelse har - bortset fra boligbyggeriet - især haft betydning i kapitalintensive erhverv som f.eks. landbruget. Specielt i den nuværende betalingsbalance- og beskæftigelses-situation kan der derfor være grund til at overveje denne virkning af de gældende skatteregler.

Negativ indkomsskat, adgang til at tilbageføre negativ skattepligtig indkomst, renteskatteordning og virksomhedsbeskatning, der indgår i den løbende skattepolitiske diskussion, skal neden for vurderes med særlig henblik på landbrugets situation og herunder de nyetableredes situation.

6.1.1. Negativ indkomstskat.

Ved "Negativ indkomstskat" forstås med den i Dansk Økonomi, maj 1981 anvendte afgrænsning, at "skatteværdien" af negativ skattepligtig indkomst forfalder og betales af det offentlige på samme måde som skat af positiv skattepligtig indkomst betales til det offentlige. Herigennem opnås bl.a., at samfundet deltager i tabsrisikoen på tilsvarende måde som i genvinstchancen ved investeringsprojekter. Skatteværdien af negativ skattepligtig indkomst kan f.eks. beregnes med selskabsskatteprocenten eller med den samlede skatteprocent på proportionalsskattestrækket af et tilsvarende positivt beløb. Skatteværdien af negativ indkomst kan endvidere også beregnes efter en progressiv skala på tilsvarende måde som indkomstskatten af positiv skattepligtig indkomst.

Negativ indkomstskat vil komme skattepligtige, der efter gældende regler har måttet konstatere en negativ skattepligtig indkomst, såvel indkomst- som likviditetsmæssigt til gode, i det omfang de pågældende skattepligtige får adgang til negativ indkomstskat. Som en konsekvens heraf bliver den tidsmæssige fordeling af disponibel indkomst mere jævn for denne gruppe af skattepligtige.

Negativ indkomstskat vil imidlertid også betyde, at en række skattepligtige vil ændre det tidsmæssige forløb af den opgjorte skattepligtige indkomst. Skattepligtige, der på grund af lav positiv skattepligtig indkomst, nul eller negativ skattepligtig indkomst ikke foretager maksimale skattemæssige afskrivninger (undertiden overhovedet ikke afskriver med skattemæssig virkning), ikke udnytter de maksimale varelager nedskrivninger, ikke henlægger til investeringsfonds, ikke låner med forudbetalt rente m.m., vil med negativ indkomstskat alt andet lige generelt få et incitament til i tid at fremrykke de fradragsberettigede udgifter. På tilsvarende måde vil der blive et incitament til at udsætte konstatering af skattepligtige indtægter. Mulighederne for sådanne tidsmæssige forskydninger vil især være til stede for selvstændigt erhvervsdrivende og selskaber.

Mulighederne for en tidsmæssig forskydning af forløbet af skattepligtig indkomst samt det forhold, at negativ skattepligtig indkomst ikke nødvendigvis er forbundet med betydelige nyinvesteringer og det hertil hørende tidsprofilproblem, men også kan skyldes manglende effektivitet i den løbende drift, efterspørgselsskift, uforudsete stærke omkostningsstigninger m.m., gør det bl.a. relevant at overveje forskellige kriterier til begrænsning af skatteværdien af negativ skattepligtig indkomst. Begrænsningsreglerne gældende for en given skattepligtig kan inddeles i to hovedgrupper. For det første kan der være tale om regler, der lægger begrænsninger på selve opgørelsen af (negativ) skattepligtig indkomst. For det andet kan der indføres regler, som begrænser størrelsen af den udbetalte negative indkomstskat uden at lægge begrænsninger på opgørelsen af skattepligtig indkomst. Hertil kommer for det tredje, at den negative indkomstskat kan begrænses til visse skatteydergrupper. Nedenstående gennemgang peger kun på nogle få muligheder og prætenderer således på ingen måde at være udtømmende.

I førstnævnte henseende kan der være grund til at henlede opmærksomheden på, at ligningslovens § 28 kan begrænse de skattemæssige afskrivninger, henlæggelser til investeringsfond og varelagernedskrivninger. Disse begrænsninger kan blive aktuelle, såfremt den skattepligtige indkomst er mindre end det ligningsmæssigt opgjorte privatforbrug. Er det ligningsmæssigt opgjorte privatforbrug imidlertid mindre end et pristalsreguleret beløb, der i 1981 er 76.100 kr., gennemføres disse begrænsninger ikke. Det synes nærliggende at overveje, i hvilket omfang ligningslovens § 28 skal opretholdes, såfremt den negative indkomstskat gennemføres. Under alle omstændigheder bør det overvejes, om henlæggelser til investeringsfond og forøgelser af nedskrivninger på varelagre skal kunne udløse negativ indkomstskat

Det kunne f.eks. bestemmes, at negativ indkomst kun giver adgang til negativ indkomstskat i det omfang, den negative indkomst absolut set ikke overstiger skattemæssige afskrivninger og nettorenteudgifter . Det kunne endvidere overvejes kun at lade nettorenteudgifter indgå i denne opgørelse, i det omfang disse er mindre end de skattemæssige afskrivninger for yderligere at begrænse fordelene ved negativ indkomstskat til investeringssituationen. Eventuel ikke udnyttet negativ indkomst kunne som nu fremføres i op til fem efterfølgende indkomstår. Såfremt ordningen med negativ indkomstskat ik-

- 1) Den afgørende betydning, som ligningslovens § 28 i den givne sammenhæng har, fremgår af appendiks 6.3.
- 2) Selv om den skattepligtige indkomst er negativ, kan der henlægges til investeringsfond, idet beløbet, der kan henlægges af, er lig skattepligtig indkomst plus nettorenteudgifter m.m., jfr. investeringsfondslovens § 4.
- 3) Gennemføres den definitive renteskatteordning, vil skatteværdien af (netto)renteudgifter automatisk blive realiseret.
- 4) Det kunne også overvejes at inddrage ejendomsskatter m.m.

ke kommer til at omfatte personligt skattepligtige, der ikke driver selvstændig erhvervsvirksomhed, må det overvejes, om der skal sondres mellem renter knyttet til virksomheds- og persondelen. Problemerne med at opdele renter i disse to kategorier skal ikke beskrives her

Afgrænsningsreglerne knyttet til skattemæssige afskrivninger og nettorenteudgifter kunne gøres mere restriktive end oven for anført, idet det kunne overvejes kun at indregne skattemæssige afskrivninger for nyinvesteringer foretaget i f.eks. de seneste fem år ved opgørelsen af den negative skattepligtige indkomst, der skal udløse negativ indkomstskat. En sådan regel ville være vanskelig at administrere for så vidt angår driftsmidler, hvor saldoafskrivningsmetoden anvendes. Bortset fra den tidsmæssige placering i anskaffelsesåret er investeringstidspunktet irrelevant ved opgørelse af de skattemæssige saldoafskrivninger, der derfor også foretages under ét for samtlige disse aktiver. For kapitalgoder, hvor der anvendes individuel afskrivning, ville det være muligt at anvende f.eks. en fem-årsregel uden synderligt besvær. En femårsregel for nettorenteudgifter kan formentlig kun praktiseres ved at medregne den del af nettorenteudgifterne, der svarer til forholdet mellem stigningen i nettogælden over de fem år og den samlede nettogæld (finansiel) ultimo det betragtede indkomstår. Dette ville på den anden side nødvendiggøre kursansættelser af finansiel gæld og aktiver. Alt i alt synes det derfor at være forbundet med for store administrative problemer m.m. at indbygge en sådan årsregel i afgrænsningsreglen.

Såfremt virksomhedsskat bliver en realitet, kan det som en anden mulighed overvejes at begrænse adgangen til negativ indkomstskat til

- 1) Der kan bl.a. henvises til betænkning nr. 805: "Den skattemæssige behandling af renteindtægter og -udgifter", København 1977 og betænkning nr. 925: " Redegørelse fra udvalget om virksomhedsbeskatning", København 1981.

ikke-personlig indkomst¹⁾, d.v.s. til indkomst i virksomhedsdelen og til sel skabs indkomst • I denne sammenhæng må fremhæves, at der kan være fare for, at den negative indkomstskat kan blive misbrugt af forbundne selskaber som f.eks. datterselskaber af multinationale selskaber. Derfor kunne det også overvejes at gennemføre negativ indkomstskat for personligt skattepligtige og en adgang til at tilbageføre negativ indkomst for selskaber m.v., jfr. neden for.

Som en tredje mulighed kunne der endvidere fastsættes et absolut loft for den negative indkomstskat. De tre her nævnte begrænsningsmuligheder på størrelsen af den negative indkomstskat kan tillige kombineres.

Negativ indkomstskat kan som nævnt begrænses til visse grupper af skattepligtige. En begrænsning eksempelvis til selvstændige erhvervsdrivende, herunder landmænd, vil imidlertid rejse en række definitoriske problemer med hensyn til den kreds, der er omfattet af ordningen.

Negativ indkomstskat kan øge incitamentet til skattetækning, idet skattepligtige ikke blot kan undgå at betale indkomstskat, men tillige kan opnå at få udbetalt skatteværdien af negativ indkomst. Dette kan i princippet næppe i sig selv være et argument imod negativ indkomstskat, men forstærker på den anden side behovet for at fjerne skattetækningsmuligheder. Det skal her fremhæves, at skattetækning smuligheder i sig selv forøger behovet for begrænsningsregler, f.eks. ved en lavere sats end en typisk marginalsattesats for personer ved beregning af skatteværdien af negativ indkomst.

1) I praksis ville dette også blive en konsekvens af et regelsæt, der som oven for skitseret i en af mulighederne forudsætter skattemæssige afskrivninger, for at negativ indkomstskat kan udløses .

6.1.2. Tilbageføring af negativ skattepligtig indkomst.

Gældende skatteregler tillader som nævnt kun, at negativ skattepligtig indkomst Jean fremføres til modregning i senere års positive skattepligtige indkomst. I f.eks. Vesttyskland er det også muligt at tilbageføre negativ skattepligtig indkomst inden for et beløb på 5 mill. DM til modregning i det foregående indkomstår.

Adgang til at tilbageføre negativ skattepligtig indkomst vil i en række henseender have samme virkninger som negativ indkomstskat. Det skal dog fremhæves, at adgangen til at tilbageføre negativ skattepligtig indkomst på den ene side er vanskeligere at misbruge og på den anden side vanskeligere at få fordel af, idet udnyttelse af en tilbageførselsregel forudsætter positiv skattepligtig indkomst i tidligere år-

Skattepligtige, der har mulighed for at modregne i tidligere års positive skattepligtige indkomst, vil ved en tilbageførselsregel også opnå såvel indkomst- som likviditetsmæssige fordele. Skatteværdien af negativ indkomst under de to ordninger vil dog ikke nødvendigvis være ens. For progressivt beskattede kan tilbageførselsreglen f.eks. indebære, at det er marginalsattesatsen på øverste progressionstrin, der anvendes ved beregning af skatteværdien. Hertil kommer, at marginalsattesatserne kan være ændret.

I en række tilfælde vil nyetablerede også kunne modregne i tidligere års positive skattepligtige indkomst, såfremt f.eks. underskud fra landbrugsvirksomhed også tillades modregnet i anden indkomst, f.eks. lønindkomst. Under denne forudsætning er det især skattepligtige med vedvarende negativ skattepligtig indkomst og/eller utilstrækkelig positiv skattepligtig indkomst i tidligere år, der vil have fordel af negativ indkomstskat sammenlignet med en tilbageførselsregel. En række nyetablerede landmænd vil dog på grund af relativ lav løn samt indskud på etableringskonti i årene forud for etableringen givetvis ikke fuldt ud kunne udnytte tilbageførselsreglen.

Adgangen til at tilbageføre negativ indkomst kan begrænses af tilsvarende regler som anført under negativ indkomstskat. Ligningslo-

vens § 28 må således også tages op til overvejelse, såfremt tilbageføring af negativ skattepligtig indkomst tillades.

En tilbageførselsregel vil kunne give administrative problemer især i tilfælde, hvor tidligere ansættelser er påklagede. De administrative problemer kan begrænses, såfremt der kun kan tilbageføres i et begrænset antal år, og såfremt det præcist fastsættes, i hvilke ansættelser der kan tilbageføres, selv om ansættelsen er paklaget.

Som anført i appendiks 6.1, hvor indkomstskatter m.v. er beregnet under forskellige skatteregler, må det forventes, at en række skatteydere får mulighed for og/eller incitament til at fremrykke de skattemæssige afskrivninger under bl.a. den negative indkomstskat og ved adgangen til at tilbageføre negativ skattepligtig indkomst. Dette kan på kort sigt indebære en ikke ubetydelig nedgang i de offentlige indtægter.

6.2. Renteskatteordningen.

Renteskatteordningen indebærer, at renteindtægter og -udgifter holdes uden for opgørelsen af skattepligtig indkomst og i stedet definitivt kildebeskattes med renteskattesatsen. Den definitive kildebeskatning af renteindtægter gennemføres ved, at debitor modregner renteskatten ved betaling af ydelserne til kreditor. Samtidig indføres en godtgørelsesordning for debitor som compensation for rentefradragsrettens bortfald. Godtgørelsen modsvarer den tilbageholdte renteskat og anses udlignet herved.

Renteskatteordningen vedrører således alene renteindtægter og -udgifter blandt de poster, der efter gældende regler indgår i opgørelsen af skattepligtig indkomst. Renteskatteordningen må endvidere antages at skulle gælde for samtlige skattepligtige - såvel nyetablerede som andre - og ikke blot for skatteydere med negativ skattepligtig indkomst efter gældende regler. Renteskatteordningen, dens fordele og ulemper er i et generelt perspektiv beskrevet i betænkning nr. 805: "Den skattemæssige behandling af renteindtægter og

-udgifter", København 1977, hvortil iøvrigt henvises. Her skal alle fremhæves, at renteskatteordningen i en række tilfælde vil føre til en fremrykning af de skattemæssige afskrivninger, jfr. appendiks 6.1.

6.2.1. Skattepligtige med negativ skattepligtig indkomst efter gældende regler.

I det omfang de betragtede skattepligtige har nettorenteudgifter, som endvidere absolut set er mindre end den negative indkomst, vil renteskatteordningen indebære såvel en indkomst- som en likviditetsmæssig fordel. Da renteskatteordningen er en definitiv kilde-skat, udmøntes likviditetsfordelen i øvrigt samtidigt med rentebetalingen og derfor tidligere end under den negative indkomstskat og tilbageførsel af negativ indkomst, idet de skattemæssige konsekvenser af negativ skattepligtig indkomst under disse to ordninger i praksis givetvis først realiseres efter indkomstårets udløb.

Såfremt nettorenteudgifterne er større end den negative indkomst absolut set, vil skattepligtig indkomst efter renteskatteordningen blive positiv. Da skattesatsen på positiv indkomst i en række tilfælde er større end renteskattesatsen, vil fordelene for de betragtede skatteydere endog kunne blive vendt til en ulempe. Dette var bl.a. baggrunden for, at der i betænkning nr. 805 blev foreslået en særregel for landbruget. Landbrugsmæssig virksomhed kan normalt ikke drives i selskabsform, følgelig blev der i betænkning nr. 805 foreslået en særregel for landbruget, "hvorefter faktiske nettorenteudgifter inden for et beløb svarende til en lovfæstet procent af ejendomsværdien kan give fradrag i indkomstopgørelsen i stedet for rentegodtgørelsen på 40 pct.", (betænkning nr. 805, side 10). Såfremt virksomhedsbeskatningen gennemføres, vil der givetvis ikke være behov for denne særregel, der må ses som en følge af, at landbrugsmæssig virksomhed normalt ikke kan drives i selskabsform.

Har de betragtede skatteydere på trods af negativ skattepligtig indkomst nettorenteindtægter, vil renteskatteordningen såvel likviditetsmæssigt som indkomstmæssigt givetvis være til ulempe. Dette gælder i hvert fald, såfremt en skatteyder i flere efterfølgende år

har både negativ skattepligtig indkomst og nettorenteindtægter. Antallet af skattepligtige inden for landbruget i denne kategori er dog givetvis meget begrænset.

6.2.2. Skattepligtige med positiv eller ingen skattepligtig indkomst efter gældende regler.

Skattepligtige med nettorenteudgifter vil af renteskatteordningen få reduceret den disponible indkomst, idet "ny" skattepligtig indkomst bliver større end skattepligtig indkomst efter gældende regler. Fastholdes udskrivningsreglerne, og er marginalskattesatsen på ny skattepligtig indkomst større end renteskattesatsen, reduceres den disponible indkomst, jfr. appendiks 6.1.

For skattepligtige med nettorenteindtægter vil ny skattepligtig indkomst være mindre end skattepligtig indkomst efter gældende regler. Er ny skattepligtig indkomst på trods heraf alligevel tilstrækkelig til, at den skattepligtige fuldt ud kan udnytte personfradraget, vil den skattepligtige opnå en stigning i den disponible indkomst, såfremt marginalskattesatsen opgjort ved niveauet for ny skattepligtig indkomst er større end renteskattesatsen. Heraf følger jo, at marginalbeskatningen af nettorenteindtægter efter gældende regler er højere end marginalbeskatningen af renter via renteskatteordningen under de gjorte forudsætninger om fastholdte udskrivningsregler. Såfremt ny skattepligtig indkomst derimod ikke er tilstrækkelig til, at personfradraget fuldt ud kan udnyttes, vil skattepligtige med nettorenteindtægter ikke nødvendigvis opnå en stigning i disponibel indkomst ved overgang til renteskatteordningen, selv om marginalskattesatsen på udskrivningsskalaens første trin er større end renteskattesatsen.

Såfremt der efter gældende regler er overensstemmelse mellem foreløbig skat og slutskat, har renteskatteordningen ikke større selvstændige likviditetsvirkninger i de her betragtede tilfælde, idet de betalte skatter i begge tilfælde vil være definitive.

Gennemføres virksomhedsbeskatning, vil de i afsnit 6.2.1 og 6.2.2 beskrevne ulemper og fordele ved renteskatteordningen blive reduceret, såfremt renteskatteprocenten sættes lig virksomhedsskatteprocenten. I et proportionalt og symmetrisk indkomstskattesystem vil en renteskatteordning nemlig kun få betydning for betalingsterminernes placering.

6.3. Virksomhedsbeskatning¹⁾

Den proportionale virksomhedsbeskatning sigter primært mod skattemæssigt at ligestille drift i personlig virksomhed og selskab. Ordningen vil i givet fald primært få betydning for personligt skattepligtige, der anvender betydelige beløb fra det årlige overskud til udbygning og konsolidering af virksomheden. Disse henlæggelser beskattes i dag progressivt, men vil efter virksomhedsbeskatningen blive proportionalt beskattet.

En ordning med virksomhedsbeskatning vil derfor i den nuværende landbrugskonjunktur givetvis være uden interesse for et stort antal landmænd.

Gennemføres virksomhedsbeskatning, vil skattepligtige med driftsmæssigt underskud og med positiv anden (personlig) skattepligtig indkomst blive stillet i en mere ugunstig situation, idet negativ virksomhedsindkomst i henhold til de foreslåede regler som hovedregel ikke skal kunne modregnes i personlig positiv skattepligtig indkomst. Behovet for negativ indkomstskat og/eller adgang til tilbageførsel af underskud vil derfor blive større under en virksomhedsbeskatning. Dette behov vil dog blive formindsket, såfremt skatteværdien af negativ virksomhedsindkomst tillades modregnet i eventuel positiv personlig progressiv indkomstskat.

Det skal dog fremhæves, at det i betænkningen om virksomhedsskat er foreslået, at nyetablerede skal have adgang til i en indkøringsperiode at modregne negativ virksomhedsindkomst i personlig indkomst.

1) Virksomhedsbeskatning er gennemgået i betænkning nr. 925: "Redegørelse fra udvalget om virksomhedsbeskatning", København 1981.

Sammenhængende hermed skal fremhæves, at virksomhedsbeskatning, som behandlet i betænkning nr. 925, kan tænkes udformet som en obligatorisk eller frivillig ordning. Under den frivillige ordning opstilles dog vel at mærke en række betingelser for indtræden i og udtræden af virksomhedsbeskatning. Udformes virksomhedsbeskatningen på en sådan måde, at hovedparten af de landbrugsmæssige bedrifter opfylder betingelserne for frivillig virksomhedsbeskatning, vil en sådan ordning også i den nuværende landbrugskonjunktur være en fordel for landbrugserhvervet.

Problemerne med at opdele en selvstændig erhvervsdrivendes indkomst i henholdsvis en virksomhedsdel og en privat del skal ikke behandles her, idet der henvises til betænkning nr. 925 og herunder især til kapitel XI.

6.4. Skattemæssige afskrivninger.

Som påvist af Det økonomiske Råds formandskab i Dansk Økonomi, maj 1981, falder den økonomiske værdi af de skattemæssige afskrivninger med tiltagende inflationstakt, når de skattemæssige afskrivninger foretages på anskaffelsessummen og ikke på genanskaffelsessummen. Det påvises imidlertid også, at inflationen tillige har nedsat byrden ved fast forrentet låntagning.

Siden afskrivningsreglerne fik deres nuværende udformning, er der også sket visse ændringer i den fysiske og økonomiske levetid for erhvervsaktiver herunder især bygninger.

6.4.1. Ændringer inden for rammerne af gældende skattemæssige afskrivninger.

Bygningsafskrivningerne fik i 1968 deres nuværende udformning. Driftsbygninger kan i henhold hertil afskrives med indtil 6 pct. af anskaffelsessummen i hvert af de 10 første år. Herefter kan afskrivningerne udgøre indtil 2 pct. af anskaffelsessummen pr. år, indtil anskaffelsessummen er afskrevet. Driftsbygninger, der blev påbegyndt eller bliver påbegyndt i perioden 1. september 1977 - 31. december 1981, har dog kunnet afskrives med indtil 10 pct. af anskaffelsessummen i hvert af de første to år.

Siden bygningsafskrivningerne blev udformet i 1968, er der bl.a. sket en betydelig ændring i f.eks. landbrugets staldsystemer. Dels benytter man ofte lette bygningskonstruktioner, som må forudses ikke at have den samme fysiske levetid som mere traditionelle bygninger. Men den væsentligste årsag til bygningernes hurtigere forældelse er, at det ofte er for kostbart at indpasse ny teknik som f.eks. udmugnings-, ventilations- og fodringsanlæg i bestående staldbygninger.

En hurtigere økonomisk forældelse er ikke begrænset til visse former for bygninger inden for og uden for landbruget, men har også kunnet konstateres for forskellige maskiner og inventar.

Gunstigere afskrivningsregler for bygninger og maskiner kan derfor, foruden i ønsket om at reducere produktionsomkostningerne efter skat, også være begrundet i den hurtigere økonomiske forældelse. Inden for rammerne af de nuværende afskrivningsregler kan forbedringer gennemføres ved forhøjelse af afskrivningssatserne.

Forbedringer kan også ske gennem investeringsfradrag. I henhold til gældende regler er disse dog forbeholdt visse former for driftsmid-delanskaffelser i årene 1981 - 1983 og gælder således ikke for bygningsanskaffelser.

Da investeringsfradraget ikke reducerer afskrivningsgrundlaget, indeholder det et direkte investeringstilskud på skatteværdien af fradraget. Dette forudsætter dog, at den skattepligtige har tilstrækkelig skattepligtig indkomst til at udnytte investeringsfradraget.

6.4.2. Afskrivning på genanskaffelsespriser.

Inflationsudhulning af værdien af de skattemæssige afskrivningsregler kan elimineres, såfremt afskrivningsgrundlaget reguleres efter genanskaffelsesprisen for de afskrivningsberettigede aktiver.

Grundtanken i afskrivninger efter genanskaffelsesprincippet er, at afskrivningerne for de år, hvori et aktiv benyttes driftsmæssigt, skal foretages på grundlag af aktivets genanskaffelsespris ved udgangen af hvert enkelt regnskabsår.

Som følge af det store antal forskellige arter af afskrivningsberettigede aktiver med forskellig teknisk og fysisk levetid og forskellig prisudvikling, vil fastsættelse af genanskaffelsesprisen indebære en række praktiske vanskeligheder. Genanskaffelsesprisen kan tænkes fastsat for hver enkelt art af aktiver for sig efter et konkret skøn, eller den kan tænkes beregnet på grundlag af et prisindeks for hver enkelt aktivgruppe for sig. I begge tilfælde vil der opstå vanskelige grænsedragninger mellem de forskellige arter af afskrivningsberettigede aktiver, ligesom der kan opstå overgangsproblemer. Dette kunne tale for, at der i givet fald blev anvendt generelle prisindeks, f.eks. et prisindeks for henholdsvis maskiner og bygninger. Men herved opgives også det rene princip i afskrivninger på genanskaffelsespriser.

Ovenstående kunne tale for i stedet at vælge en generel forhøjelse af de gældende afskrivningssatser eller en udbygning af investeringsfradragsreglerne. Bortset fra grænsetilfældet, hvor der som i UK tillades straksafskrivninger (kun for maskiner og inventar i UK), indebærer dette i princippet en opgivelse af genanskaffelsesafskrivninger.

Det behov, der ligger bag ideen om afskrivning på grundlag af genanskaffelsesprisen, er dog allerede i nogen grad tilgodeset ved investeringsfondsordningen. Investeringsfondsordningen blev således primært indført for på en praktisk måde at tage hensyn til genanskaffelsesprincippet, jfr. "Betænkning vedrørende skattefri afskrivninger og skattefri henlæggelser til investeringsfonds", betænkning nr. 171, 1957. Indførelse af afskrivning på genanskaffelsespriser kunne derfor tale for at ophæve adgangen til investeringsfondshenlæggelser.

Er der henlagt tilstrækkeligt til investeringsfonds, kan en investering endvidere straks afskrives eller i realiteten totalt afskrives før anskaffelsen.

Kravet om, at 50 pct. af investeringsfondshenlæggelsen skal bindes på spærret konto i et pengeinstitut, kan dog indebære en vis likviditetsmæssig belastning for virksomheder, hvor marginalsattesatsen er under 50 pct. Det må dog i denne forbindelse erindres, at bindingsperioden kan være ganske kortvarig.

Hvis forbedrede afskrivningsregler skal have nogen betydning for landmænd, er det en forudsætning, at de har tilstrækkeligt store indkomster til at udnytte de skattemæssige fradrag fuldt ud. Specielt for nyetablerede landmænd og landmænd, der i de senere år har foretaget større investeringer, er rentebyrden normalt så stor, at de ikke kan udnytte de nugældende skattemæssige afskrivninger. I mange tilfælde er rentebyrden endog så stor, at de ikke fuldt ud kan udnytte den skattemæssige rentefradragsret.

Forbedrede afskrivningsregler kan derfor ikke antages at ville få nogen nævneværdig betydning for nyetablerede landmænd under den nuværende landbrugskonjunktur, medmindre der samtidig indføres negativ indkomstskat, adgang til tilbageførelse af negativ skattepligtig indkomst eller en renteskatteordning. Finansieringsordninger med lavere begyndelsesydelser kan også muliggøre en hurtigere udnyttelse af de skattemæssige afskrivninger. Sådanne ordninger må formodes i et betydeligt antal tilfælde at ville medføre fuld udnyttelse af de maksimale afskrivninger.

6.4.3. Investeringstilskud.

Som alternativ til ændring af afskrivningsreglerne kunne det overvejes at give investeringstilskud. Som eksempler på sådanne ordninger kan nævnes byggestøtteordningerne fra 1975 og 1977, jfr. afsnit 5.2.11, og den hollandske WIR-ordning.

Den hollandske WIR-ordning (wet investeringrekening) er en generel investeringsstøtteordning, der har til formål at forbedre den økonomiske situation i visse særlige regioner af landet samt at forbedre strukturen af økonomien som helhed. Ifølge ordningen ydes tilskud til en række investeringer i erhvervsbyggeri, maskiner, inventar, jordfordeling m.v. i form af en basispræmie, der udgør mellem 7 og 23 pct. af investeringens anskaffelsessum, og en række bonuspræmier. De i loven fastsatte satser kan af ministeren diskretionært forhøjes eller nedsættes med op til 50 pct. For at hindre misbrug af ordningen skal der ved salg eller ved anden afståelse ske en betaling til det offentlige, hvis afståelsen finder sted inden for et vist åremål fra anskaffelsesåret (disinvesteringsbetalinger).

Præmierne er skattefri og bliver ikke fratrukket afskrivningsgrundlaget. Udbetaling af præmier sker normalt ved modregning i skatte-tilsvaret, og hvis præmien overstiger skattetilsvaret, udbetales saldoen kontant. For yderligere at lette investorernes likviditet umiddelbart efter gennemførelsen af en investering er der mulighed for på grundlag af en foreløbig ansættelse at opnå udbetaling af den beregnede saldo, inden den endelige skatteopgørelse foreligger.

En eventuel disinvesteringsbetaling tillægges skattetilsvaret. WIR-præmierne må imidlertid betragtes som tilskud, og tilknytningen til skattesystemet er alene sket af tekniske grunde.

Spørgsmålet om WIR-ordningens forenelighed med EF's konkurrenceregler har været rejst. Kommissionen åbnede proceduren under artikel 93, stk. 2, i Traktaten, men afsluttede denne procedure, efter at visse ændringer i det oprindelige WIR-forslag var gennemført. Kommissionen lagde herved bl.a. vægt på ordningens generelle karakter.

Investeringsstilskud, eventuelt efter retningslinier som det hollandske WIR-system, kunne overvejes som et alternativ til ændrede afskrivningsregler. I modsætning til ændringer af afskrivningsreglerne, der må antages at skulle være af mere generel og af mere permanent karakter, vil det være muligt at etablere investeringsstilskudsordninger begrænset til visse typer investeringer, visse sektorer eller til midlertidige ordninger.

For landmænd med en meget lille eller endog negativ skattepligtig indkomst vil investeringsstilskuddet være at foretrække frem for forbedring af de skattemæssige afskrivningsregler, som ikke kan udnyttes, medmindre en ordning med negativ indkomstskat, tilbageføring af negativ indkomst eller renteskat bliver indført.

Omkostningerne ved gennemførelse af en investeringsstilskudsordning for landbruget vil opgjort på grundlag af de gennemsnitlige investeringer i årene 1977-79, hvor investeringerne i avlsbygninger alene i gennemsnit udgjorde 2.614 mill. kr. og i avlsbygninger, inventar og grundforbedringer i alt 5.462 mill. kr., under forudsætning af et investeringsstilskud på f.eks. 15 pct., udgøre henholdsvis 390 mill. kr. og 820 mill. kr. årligt.

Den investeringsfreitimende virkning af en investeringstilskudsordning må naturligvis bedømmes i sammenhæng med de øvrige investeringsstøtteordninger, finansieringsmuligheder og skatteregler, der vil være gældende for den enkelte investering.

6.5. Ejendoms- og formueskatter.

Med virkning fra og med 17. alm. vurdering pr. 1. april 1981 vurderes fast ejendom til kontantværdi. Ved kontantvurderingen får landbrugsejendomme et nedslag på mellem 20 og 30 pct. i forhold til en vurdering i normal prioriteret stand. Nedslaget bliver størst på Sjælland og mindst i Sønderjylland og på Bornholm. Nedslagsprocenten er ens for de enkelte dele, hvoraf en fast ejendom består, d.v.s. samme nedslag på ejendomsværdi, stuehusværdi, forskelsværdi og grundværdi.

Den gennemsnitlige værdi af landbrugsejendomme var ved 16. alm. vurdering i 1977 764.000 kr. Dette tal vil skønsmæssigt stige til godt 800.000 kr. i 1981, og med en gennemsnitlig nedslagsprocent på ca. 25 vil en gennemsnitsejendom alt andet lige på grund af kontantvurderingen få et nedslag på ca. 200.000 kr.

Heroverfor står imidlertid, at også gælden skal kursansættes. I Jordbrugsøkonomisk Instituts opgørelse af regnskaber for 1979/80 er gennemsnitslandmandens driftsmæssigt opgjorte nominelle gæld medio 1980 opgjort til 606.000 og den tilsvarende kontantgæld til 482.000, d.v.s. et formuetillæg for gennemsnitslandmanden på ca. 125.000 kr. Alt i alt må kontantvurderingen således skønnes at påvirke formueopgørelsen med ca. 75.000 kr. i nedadgående retning, hvortil kommer den skattemæssige formuereduktion, der følger af det med ændringen af ligningsloven (lov nr. 300 af 10. juni 1981) indførte formuenedslag på 20 pct. for erhvervsejendomme og driftsmidler.

Der vil imidlertid være tale om meget store variationer i kontantansættelsens påvirkning af beskatningsgrundlaget hos de enkelte landmænd. Dels vil kontantværdien af den faste ejendom som oven for nævnt variere mellem 70 og 80 pct. af værdien i normal prioriteret stand, dels vil omregningen af gælden være afhængig af gældens størrelse og sammensætning hos den enkelte landmand.

For så vidt angår landmænd, som gennem en række år har måttet klare deres privatforbrug gennem en løbende gældsætning, må det antages, at de på den ene side ikke kan forøge gældsætningen, og på den anden side vil få reduceret en række sociale ydelser på grund af formuetillægget til socialindkomsten.

6.5.1. Ejendomsskatter.

a. Amtsgrundskyld.

Med en skønnet kontant grundværdi på 28-30 mia. kr. for det samlede landbrug ved 17. alm. vurdering vil landbruget i 1982 (grundskyldpromille 13) blive påalignet 365-390 mill. kr. i amtsgrundskyld mod ca. 550 mill. kr. i 1981 (grundskyldpromille 15). Af den samlede grundskyld tilbageføres 4,3 promille svarende til 120-130 mill. kr.

b. Kommunal grundskyld.

Landbrugets samlede kommunale grundskyld udgør i 1981 godt 300 mill. kr. (skattepligtig grundværdi 37,5 mia. kr., gennemsnitlig grundskyldpromille 8,0). Med uændrede grundskyldpromiller vil den samlede grundskyld i 1982 falde til 225-240 mill. kr. En del kommuner kan opretholde et uændret provenu, selv om grundskyldpromillen nedsættes.

Enkelte kommuner må forhøje deres grundskyldpromille under hensyn til bestemmelsen om, at en kommune skal udskrive minimum 10 promille i grundskyld, hvis blot én skatteyder i kommunen støder mod skatteloftet.

6.5.2. Formuebeskatning.

Ved lov nr. 538 af 28. december 1979 om ændring af udskrivningsloven og kildeskatteloven fastsattes formueskatten til 22 promille af den del af formuen, der overstiger 1 mill. kr. Reglen om nedsættelse af formueskatten for skatteydere med en særlig lav indkomst i forhold til formuen bortfaldt. I stedet går formueskatten, dog maksimalt med 60 pct., ind under det almindelige skatteloft, der samti-

dig blev hævet fra 70 til 75 pct. Skatteydere med små indkomster og en skattepligtig formue på over 1 mill. kr. kan dog i visse tilfælde komme til at betale mere end 100 pct. af indkomsten i samlet skat¹⁾. Dette gælder også efter ændringen af ligningsloven (lov nr. 300 af 10. juni 1981), der giver et formuenedslag på 20 pct. for visse erhvervsaktiver.

Dersom man ønsker at tilgodese landmænd - og andre erhvervsdrivende - hvis erhvervsformue giver et ringe afkast, kunne det overvejes at udforme nedslagsreglen således, at der i højere grad tages hensyn til afkastningsmulighederne i de pågældende erhverv.

6.5.3. Formuens indflydelse på socialindkomsten.

Ved opgørelse af socialindkomsten tillægges en andel af den skattepligtige formue. For opgørelsen i 1981²⁾ medregnes de første 341.100 kr. ikke. Af de næste 341.100 kr. medregnes 10 pct., af de næste 434.700 kr. medregnes 25 pct., og af resten medregnes 50 pct.

Lavindkomstkommissionen viser i sin delrapport 2, at landmændenes gennemsnitlige skattepligtige formue i 1977 udgjorde 712.000 kr., og en undersøgelse foretaget af landbrugsskolerne i 1978 viste en gennemsnitlig formue på 800.000 kr. næsten udelukkende bundet i landbrugsbedriften. Holdes stuehuset uden for, er ca. 2/3 af formuen bundet i erhvervsformue.

Lægges disse tal til grund, bliver landmændenes indtægt i 1981 gennemsnitligt tillagt 50-60.000 kr. hidrørende fra formuen, hvilket har betydning for en række sociale ydelser og ikke mindst for mulighederne for statstilskud til grundskoleophold, hvor det oftest er forældrenes indtægt, der bestemmer tilskudsprocenten.

- 1) Dele af denne problemstilling er behandlet i betænkning nr. 909: "Beskatningsreglernes sammenhæng med fredningslovgivning og skovlovgivning", København 1980.
- 2) I 1982 er de tilsvarende tal 367.100 kr., 367.100 kr. og 489.300 kr.

I de kommende år, hvor kontantvurderingen og kontantansættelse af gæld får indflydelse på formueopgørelsen, vil landmændenes gennemsnitsformuer efter reduktion med formuenedslaget falde med ca. 175.000 kr. med et fald på 30.000 - 40.000 kr. i formuetillægget til følge.

Ved at indregne erhvervsformuer i socialindkomsten med de nuværende satser opstår der en forskelsbehandling over for personer, som har formue bundet i pensionsordninger, idet disse formuer ikke indgår i socialindkomsten. Den kapital, der er oparbejdet i en landbrugsbeholdning, kan betragtes som en del af landmandens pensionsopsparing.

APPENDIKS
TIL
KAPITEL 6

Appendiks 6.1. Beregning af indkomstskat under forskellige skat- tesystemer.

Beregning af indkomstskatter efter dels gældende regler og dels efter gældende regler suppleret med henholdsvis negativ indkomstskat, adgang til at tilbageføre negativ skattepligtig indkomst, reteskatteordning og virksomhedsskat er foretaget i tre situationer, jfr. nedenfor.

Ved fortolkningen af resultaterne må den begrænsede værdi af regneeksemplerne understreges meget stærkt. Den begrænsede værdi af regneeksemplerne er primært en følge af:

- at eksemplerne kun vedrører et enkelt år. Adgangen til at fremføre negativ skattepligtig indkomst i op til fem år kommer således f.eks. ikke med i sammenligningsgrundlaget for tilfældet med negativ skattepligtig indkomst og i situationen med lav positiv skattepligtig indkomst under virksomhedsskatten.
- at de skattemæssige afskrivninger må forventes fremrykket i forhold til nu for en række skatteydere med lav positiv skattepligtig indkomst eller negativ skattepligtig indkomst, såfremt den negative indkomstskat, adgang til at tilbageføre negativ indkomst eller renteskatteordningen gennemføres.
- at der ikke er taget hensyn til de ændringer i udskrivningsskalaen, der eventuelt bliver følgen af regelændringen. Dette gælder givetvis især for renteskatteordningen, hvor der må påregnes en forlængelse af proportionalsskattestrækket (1.trin).

Generelt kan de betragtede skatteændringer kun analyseres tilfredsstillende i en dynamisk forløbsanalyse, hvor der er taget hensyn til ovennævnte forhold. Som nævnt må det tidsmæssige forløb af de skattemæssige afskrivninger forventes ændret i en række tilfælde. Skattebetalingerne vil bl.a. som en konsekvens heraf forskydes, renteudgifter vil følgelig ændres såvel i størrelsesorden som i forløb o.s.v.

Beskrivelsen i kapitel 6 har som tidligere fremhævet primært karakter af et katalog med mulige skatteændringer. Inden enkelte ændringer gennemføres, må der foretages yderligere analyser, herunder forløbsanalyser. Det følger bl.a. heraf, at de efterfølgende regneeksempler primært har til formål at beskrive, hvorledes indkomstskatterne m.m. beregnes under de forskellige forslag. Regneeksemplerne viser således især likviditetsvirkningen det første år.

I samtlige regneeksempler anvendes udskrivningsskalaen for 1981 med de for 1981 gældende gennemsnitlige skatteprocenter på udskrivningsskalaens tre trin, jfr. tabel 1.

Tabel 1. Personfradrag, progressionstrin og gennemsnitlige skatteprocenter i 1981.

	Beløb, kr.	skatteprocenter a)
Alm. personfradrag	16.000	-
Progressionstrin:		
1. trin	0-87.200	44
2. trin	87.201-151.400	59
3. trin	151.401	70

a) Statsindkomstskatten udskrives med henholdsvis 14.56, 29.12 og 40.04 pct. på de tre trin, folkepensionsbidrag, særligt folkepensionsbidrag og dagpengefondsbidrag udskrives med henholdsvis 1.2, 2 og 1 pct. i 1981. De gennemsnitlige indkomstskatter til primærkommuner og amtskommuner samt til kirkeskatter udgør i 1981 25.4 pct. ifølge Statistiske Efterretninger, nr. A 1/1981. I tabellen og regneeksemplerne er de samlede skatteprocenter afrundet til hele tal.

Tabel 2. Beregnede indkomsskatter m.v. i tre situationer.

	Lav positiv skatteplig- tig indkomst (=personfra- draget)	Negativ skatte- pligtig indkomst	Positiv skatte- pligtig indkomst
Skattepligtig indkomst excl. skattemæssige afskrivninger og nettorenteudgifter	150.000	150.000	300.000
Skattemæssige afskrivninger	-	-	100.000
Nettorenteudgifter	134.000	300.000	100.000
Skattepligtig indkomst	16.000	-150.000	100.000
Indkomstskatter m.v.: a)			
Efter gældende regler, jfr. tabel 1	0	0	38.880
Indkomstskat med negativ ind- komstskat svarende til 40 pct. af den negative skattepligtige indkomst	0	-60.000	38.880
Indkomstskat med adgang til til- bageførsel af negativ indkomst	0	? b)	38.880
Indkomstskat med en 40 pct. rente- skatteordning:			
Reduktion af nettorenteudgifter	53.600	120.000	40.000
Indkomsskat med bibeholdt ud- skrivningsskala, jfr. tabel 1	68.380	68.380	103.226
40 pct. virksomhedsskat med pri- vat udtræk på 100.000 kr. c)	38.880	38.880	38.880

a) Der er regnet med ét personfradrag.

b) Størrelsen af nedsættelsen af tidligere pålignede skatter afhænger af de konkrete regler og den skattepligtige indkomst i tidligere år, jfr. afsnit 6.1.2. Regnes med 40 pct., bliver skatterefusionen 60.000 kr.

c) Alle renteindtægter og -udgifter antages at vedrøre virksomhedsdelen. Der er ikke taget hensyn til de skattemæssige konsekvenser af den i virksomheden negative skattepligtige indkomst på henholdsvis -84.000 kr. og -250.000 kr. i situationen med henholdsvis lav positiv skattepligtig indkomst og negativ skattepligtig indkomst. I situationen med positiv skattepligtig indkomst er virksomhedens skattepligtige indkomst nul kr.

De tre situationer, der er udregnet efter forskellige skattealternativer, er karakteriseret i tabel 2. Forskellen mellem indkomstskat og nettorenteudgifter efter gældende skatteregler og de opstillede ændrede skatteregler fremgår af tabel 3.

Tabel 3. Fald i indkomstskatter og nettorenteudgifter efter diverse ændringer i skatteregler sammenlignet med gældende skatteregler.

	Lav positiv skatteplig- tig ind- komst (= personfra- draget)	Negativ skatte- pligtig indkomst	Positiv skatte- pligtig indkomst
	-----	kr.	-----
Indkomstskat med negativ indkomstskat svarende til 40 pct. af den negative skattepligtige indkomst	0	60.000	0
Indkomstskat med adgang til tilbageførsel af negativ indkomst	0	?	0
Indkomstskat med en 40 pct. renteskatteordning	-14.780	51.620	-24.346
40 pct. virksomhedsskat med privat udtræk på 100.000 kr.	-38.880	a)	-38.880 a) 0

Anm.: Negativt fortegn betyder, at indkomstskatter og nettorenteudgifter efter de ændrede skatteregler er større end efter hidtil gældende skatteregler.

a) Se note c til tabel 2.

I tabel 4 er den disponible indkomst opgjort efter henholdsvis gældende regler og efter de betragtede ændringer i skattereglerne for det første år efter en sådan ændring. En fyldestgørende sammeligning kræver som beskrevet en dynamisk forløbsanalyse. Forskydningerne i disponibel indkomst som her opgjort må nærmest betragtes som første års likviditetsvirkninger.

Tabel 4. Disponibel indkomst efter gældende skatteregler og efter diverse ændringer i skatteregler.

	Lav positiv skatteplig- tig ind- komst (= personfra- draget)	Negativ skatte- pligtig indkomst	Positiv skatte- pligtig indkomst
	-----	kr. -----	-----
Disponibel indkomst efter gældende regler	16.000	-150.000	61.120
Disponibel indkomst efter:			
Negativ indkomstskat svarende til 40 pct. af den negative skattepligtige indkomst	16.000	-90.000	61.120
Indkomstskat med adgang til tilbageførsel af negativ ind- komst	16.000	?	61.120
Indkomstskat med en 40 pct. renteskatteordning	1.220	-98.380	36.774
40 pct. virksomhedsskat med privat udtræk på 100.000 kr.	61.120 a)	61.120 a)	61.120

Anm.: Disponibel indkomst er defineret som personlig skattepligtig indkomst minus skatter. Under renteskatteordningen er disponibel indkomst dog defineret som personlig skattepligtig indkomst minus indkomstskatter og minus nettorenteudgifter reduceret med tilbageholdt renteskat. Dette skyldes, at renter ikke indgår i opgørelsen af den skattepligtige indkomst under den definitive renteskatteordning.

a) Vedrører alene persondelen, se note c til tabel 2.

Appendiks 6.2. Beregning af negativ skattepligtig indkomst på grundlag af selvangivelsesmateriale.

Negativ skattepligtig indkomst, dens fordeling på alders- og erhvervsgrupper er undersøgt på grundlag af selvangivelsesmaterialet for personligt skattepligtige for indkomståret 1979.

Andelen af husstande (i skattemæssig henseende), der i 1979 opgjorde en negativ skattepligtig indkomst fordelt efter hovedpersonens erhvervsgruppe og alder, fremgår af tabel 1. Tabel 1 viser, at der i 1979 var et relativt stort antal landmænd, der havde negativ skattepligtig indkomst, og at det især var yngre landmænd, der relativt ofte konstaterede negativ skattepligtig indkomst. En så skæv aldersmæssig fordeling genfindes ikke i andre erhvervsgrupper, jfr. igen tabel 1. For en mere detaljeret fordeling henvises til bilagstabellerne.

Tabel 1. Husstande med negativ skattepligtig indkomst fordelt efter hovedpersonens erhvervsgruppe og alder i pct. af alle husstande indenfor den betragtede undergruppe, 1979.

	Hovedpersonens alder			
	15-35	36-55	over 55	Alle
	år	år	år	
	----- pct. -----			
Landmandshusstande	16	9	4	8
Husstande med en selvstændig erhvervsdrivende, der ikke er landmand, som hovedperson	6	5	2	4
Alle husstande	3	3	1	3

Kilde: Bilagstabellerne 1.a., 2.a. og 3.a.

Negativ skattepligtig indkomst for personligt skattepligtige udgjorde i 1979 i alt godt 1,5 mia. kr., jfr. tabel 2. Af dette beløb tegnede landmandshusstande sig for godt 40 pct. Dette skal sammenlignes med, at landmandshusstande kun udgjorde knap 5 pct. af samtlige husstande.

Antages det, at negativ indkomstskat beregnes som 40 pct. af negativ skattepligtig indkomst, må der det første år efter indførelse af negativ indkomstskat på grundlag af 1979-tal påregnes et umiddelbart provenufald på godt 1/2 mia. kr., såfremt samtlige personligt skattepligtige inddrages under ordningen, og der ikke indføres begrænsningsregler.

På kort sigt undervurderer ovenstående skøn dog provenutabet, idet der ikke er taget hensyn til mulighederne for at fremskynde de skattemæssige afskrivninger, øge nedskrivningerne på varelagre m.m., jfr. appendiks 6.1. Det har ikke være muligt at skønne over størrelsesordenen af det heraf fremkaldte provenutab på kort sigt.

En del af provenutabet på kort sigt vil dog på lidt længere sigt blive indhentet, idet der ikke vil være så meget negativ skattepligtig indkomst at fremføre, ikke så store skattemæssige afskrivninger at foretage o.s.v.

Tabel 2. Negativ skattepligtig indkomst for husstande i 1979 fordelt efter hovedpersonens erhvervsgruppe og alder.

Mill. kr.	Hovedpersonens alder			Alle
	15-35 år	36-55 år	over 55 år	
Landmandshusstande	272	328	57	657
Husstande med en selvstændig erhvervsdrivende, der ikke er landmand, som hovedperson	96	340	106	542
Alle husstande	393	883	310	1.586

Kilde: Bilagstabellerne 1.a.- 3.b.

Bilagstabel 1.a. Antal husstande fordelt efter skattepligtig indkomst og hovedpersonens alder, 1979.

	Hovedpersonens alder			
	15-35 år	36-55 år	over 55 år	Alle
Skattepligtig indkomst kr.				
-200.000; og derunder	365	973	243	1.582
-199.999; -150.000	274	517	91	882
-149.999; -100.000	548	791	243	1.582
-99.999; -50.000	1.125	1.703	548	3.376
-49.999; 0	33.337	17.064	11.984	62.385
1; 50.000	383.159	97.759	420.267	901.185
50.001; 100.000	444.813	225.722	296.198	966.733
100.001; 150.000	176.812	217.540	119.659	514.011
150.001; 200.000	61.350	109.226	41.336	211.913
Over 200.000	13.444	55.510	23.330	92.284
Alle	1.115.227	726.806	913.899	2.755.933

Anm.: Antallet af husstande i tabellen svarer til antallet af husstande i den store modelbefolkning multipliceret med $\frac{365}{12}$. Der kan således være mindre afrundingsfejl i tabellen.

Kilde: Økonomiministeriet. Lovmodellen, den store modelbefolkning for 1979.

Bilagstabel 1.b. Gennemsnitlig skattepligtig indkomst for husstande fordelt efter hovedpersonens alder, 1979.

	Hovedpersonens alder			
	15-35	36-55	over 55	Alle
	år	år	år	
	----- kr. -----			
Skattepligtig indkomst kr.:				
-200.000 og derunder	-355.719	-481.197	-810.205	-502.857
-199.999; -150.000	-171.165	-181.227	-157.834	-175.685
-149.999; -100.000	-123.084	-121.514	-125.038	-122.599
-99.999; -50.000	-71.708	-71.923	-67.624	-71.154
-49.999; 0	-2.058	-6.007	-2.583	-3.239
1; 50.000	25.483	29.460	30.073	28.055
50.001; 100.000	73.829	78.524	71.183	74.114
100.001; 150.000	122.915	123.984	121.144	122.955
150.001; 200.000	167.918	170.252	170.206	169.567
Over 200.000	281.661	270.510	310.522	282.250
Alle	69.970	110.490	68.048	80.019

Kilde: Økonomiministeriet. Lovmodellen, den store modelbefolkning for 1979.

Bilagstabel 2.a. Antal landmandshusstande fordelt efter skattepligtig indkomst og hovedpersonens alder, 1979.

	Hovedpersonens alder			
	15-35	36-55	over 55	Alle
	år	år	år	
Skattepligtig indkomst kr.:				
-200.000 og derunder	365	335	30	730
-199.999;-150.000	152	274	30	456
-149.999;-100.000	335	243	61	639
-99.999; -50.000	669	1.034	304	2.008
-49.999; 0	1.156	3.042	1.369	5.566
1; 50.000	6.448	17.033	17.459	40.941
50.001; 100.000	5.019	19.953	23.573	48.545
100.001; 150.000	1.855	9.825	5.901	17.581
150.001; 200.000	669	2.129	1.034	3.833
Over 200.000	122	1.125	821	2.068
Alle	16.790	54.993	50.583	122.366

Anm.: Se anmærkningerne til bilagstabel 1.a.

Kilde: Økonomiministeriet. Lovmodellen, den store modelbefolkning for 1979.

Bilagstabel 2.b. Gennemsnitlig skattepligtig indkomst for landmandshusstande fordelt efter hovedpersonens alder, 1979.

	Hovedpersonens alder			
	15-35	36-55	over 55	Alle
	år	år	år	
	----- kr. -----			
Skattepligtig indkomst kr.:				
-200.000 og derunder	-355.719	-353.617	-266.630	-351.044
-199.999;-150.000	-175.799	-177.610	-157.831	-175.688
-149.999;-100.000	-124.581	-120.934	-103.592	-121.193
-99.999; -50.000	-68.632	-70.239	-62.729	-68.565
-49.999; 0	-23.994	-19.493	-13.393	-18.927
1; 50.000	27.349	29.510	33.036	30.673
50.001; 100.000	72.832	74.781	69.627	72.077
100.001; 150.000	121.456	120.448	118.958	120.054
150.001; 200.000	169.287	168.267	167.362	168.201
Over 200.000	344.793	253.735	289.489	273.288
Alle	38.746	63.529	64.730	60.625

Kilde: Økonomiministeriet. Lovmodellen, den store modelbefolkning for 1979.

Bilagstabel 3.a. Antal husstande med en selvstændig, der ikke er landmand, som hovedperson fordelt efter skattepligtig indkomst og hovedpersonens alder, 1979.

	Hovedpersonens alder			
	15-35 år	35-55 år	over 55 år	Alle
Skattepligtig indkomst kr.:				
-200.000 og derunder	-	517	122	639
-199.999; -150.000	122	213	30	365
-149.999; -100.000	183	426	91	700
-99.999; -50.000	426	578	152	1.156
-49.999; 0	1.612	2.373	426	4.410
1; 50.000	10.281	12.228	8.334	30.843
50.001; 100.000	13.535	23.755	20.227	57.518
100.001; 150.000	9.490	21.687	11.863	43.040
150.001; 200.000	3.589	9.368	5.110	18.068
Over 200.000	1.916	9.155	5.353	16.425
Alle	41.154	80.300	51.700	173.162

Anm.: Se anmærkninger til bilagstabel 1.a.

Kilde: Økonomiministeriet. Lovmodellen, den store modelbefolkning for 1979.

Bilagstabel 3.b. Gennemsnitlig skattepligtig indkomst for husholdninger med en selvstændig erhvervsdrivende, der ikke er landmand, som hovedperson fordelt efter hovedpersonens alder, 1979.

	Hovedpersonens alder			
	15-35	36-55	over 55	Alle
	år	år	år	
	----- kr. -----			
Skattepligtig indkomst kr.:				
-200.000 og derunder	-	-342.354	-595.308	-390.535
-199.999; -150.000	-165.373	-187.235	-150.272	-176.867
-149.999; -100.000	-120.899	-120.986	-137.120	-123.068
-99.999; -50.000	-74.937	-75.083	-74.000	-74.887
-49.999; 0	-13.449	-12.031	-11.821	-12.529
1; 50.000	28.795	29.914	33.978	30.639
50.001; 100.000	75.702	76.350	75.014	75.728
100.001; 150.000	123.089	122.522	122.235	122.568
150.001; 200.000	168.893	172.466	174.018	172.195
Over 200.000	273.912	319.848	353.190	325.356
Alle	85.633	112.582	114.579	106.774

Kilde: Økonomiministeriet. Lovmodellen, den store modelbefolkning for 1979.

Appendiks 6.3. Beregning af negativ indkomstskat på grundlag af regnskabsdata.

På basis af et udvalg på 192 regnskaber er der af Jordbrugsøkonomisk Institut foretaget beregninger over den negative skattepligtige indkomst i landbruget for skatteåret 1980.

Regnskaberne er udvalgt og bearbejdet således, at resultaterne er forsøgt gjort repræsentative for den totale landbrugspopulation. Da instituttets regnskabsstatistik er baseret på en driftsmæssig regnskabsopgørelse, har det været nødvendigt at indhente supplerende oplysninger hos de respektive konsulenter om det skattemæssige afskrivningsgrundlag for skatteåret 1980 for hver enkelt af de 192 regnskaber.

I beregningerne af den negative skattepligtige indkomst er det forudsat, at de skattemæssige afskrivninger vil blive udnyttet maksimalt. Derimod er nedskrivning på varelagre og henlæggelse til investeringsfond ikke medtaget i beregningerne, ligesom evt. skattemæssige underskud fra tidligere år ikke er medtaget, da de skattepligtige indkomster for tidligere år ikke foreligger oplyst.

Bemærkninger til beregningsresultatet.

Beregningerne vedrører skatteåret 1980 og er baseret på de dengang gældende regler for så vidt angår ligningslovens § 28 om begrænsning af afskrivningerne, lønmodtagerfradraget og overførsel af erhvervsmæssigt overskud til ægtefællen. Med henyn til de skattemæssige afskrivninger er der regnet med 6 pct. bygningsafskrivninger, idet det må skønnes, at den del af bygningerne, som kun kan afskrives med 2 pct., udgør en mindre del af det samlede afskrivningsgrundlag.

Angående de skattemæssige fradrag skal det anføres, at der er benyttet lønmodtagerfradrag på maksimalt 2.000 kr. pr. person, idet de faktiske ligningsmæssige fradrag ikke kendes. Fradrag for private forsikringer inden for 3.000 kroners reglen er udeladt. Da der ikke af regnskaberne fremgår noget om brugers ægteskabelige stilling, er det i beregningerne forudsat, at alle brugerne er gift.

Opgørelsen af antallet af bedrifter (husstande), som i 1980 havde negativ indkomst, er forbundet med nogen usikkerhed. Det samme gælder skønnet for den negative indkomstskat, idet beregningerne som nævnt bl.a. er foretaget under forudsætning af, at alle brugere afskriver maksimalt, og at der ikke er taget hensyn til overførsel af et eventuelt skattemæssigt underskud fra tidligere år.

Det fremgår af beregningerne, at indførelsen af en negativ indkomstskat, som her er sat til 40 pct., især vil få betydning for de lave indkomster.

En negativ indkomstskat uden begrænsning i beløbets størrelse og uden anvendelse af § 28 vil ved 40 pct. beskatning i det første år tilføre landbruget 755 mill. kr. og omkring 300 mill. kr. mindre, når § 28 anvendes. Begrænses beløbet eksempelvis ved at lægge de skattemæssige afskrivninger ind som loft, jfr. afsnit 6.1.1., reduceres den negative indkomstskat i det første år til henholdsvis 566 mill. kr. og 259 mill. kr.

En del af provenutabet på kort sigt vil dog, som fremhævet i appendiks 6.2/ på lidt længere sigt blive indhentet, idet der ikke vil være så meget negativ skattepligtig indkomst at fremføre, ikke så store skattemæssige afskrivninger at foretage o.s.v. Dette må dog antages at blive modificeret af, at investeringerne og dermed afskrivningsmulighederne alt andet lige vil være større med negativ indkomstskat.

Tabel 1. Negativ indkomstskat i landbruget beregnet for skatteåret 1980.

	Kvartiler på husstandsindkomsten				Alle bedrifter
	1	2	3	4	
	----- mill. kr. -----				
<u>Med anvendelse af § 28</u>					
Antal bedrifter med negativ indkomst	13752	835	-	-	14587
Negativ indkomstskat ved 40 pct. beskatning:					
- med de skattemæssige afskrivninger som loft ^{a)}	256	3	0	0	259
- uden noget loft	446	3	0	0	449
<u>Uden anvendelse af § 28</u>					
Antal bedrifter med negativ indkomst	15779	1177 ^{b)}	-	-	16956
Negativ indkomstskat med 40 pct. beskatning:					
- med de skattemæssige afskrivninger som loft ^{a)}	541	20	5	0	566
- uden noget loft	730	20	5	0	755

Anm. Anvendes summen af såvel skattemæssige afskrivninger som nettorenteudgifter som loft ved beregning af negativ indkomstskat, fås samme beløb som anført under beregningerne uden loft, idet der ikke i det anvendte materiale er landmænd, hvis negative indkomst er større end denne sum.

a) Grundlaget for beregning af negativ indkomstskat kan maksimalt udgøre summen af de skattemæssige afskrivninger.

b) Omfatter både 2. og 3. kvartil.

Som det fremgår af tabel 1, er der ca. 14.500 landmænd, der i skatteåret 1980 har negativ skattepligtig indkomst, når ligningslovens § 28 forudsættes anvendt, og de foran beskrevne antagelser om maksimale skattemæssige afskrivninger, ingen ændringer i varelageredskrivninger, ingen henlæggelser til investeringsfond og ingen fradrag for evt. negativ skattepligtig indkomst fra tidligere skatteår lægges til grund for beregningerne. Antallet af landmandshusstande med negativ skattepligtig indkomst i henhold til selvangivelsesmateriale for skatteåret 1979 er til sammenligning hermed opgjort til godt 9.000 i appendiks 6.2, jfr. bilagstabel 2.a.

Hovedårsagerne til forskellen i det således opgjorte antal landmandshusstande med negativ skattepligtig indkomst er dels, at de faktiske ligningsmæssige fradrag - og dermed de faktiske skattemæssige afskrivninger - ligger til grund for beregningerne i appendiks 6.2, mens der som nævnt her er anvendt maksimale skattemæssige afskrivninger. Desuden vedrører tallene i appendiks 6.2 som nævnt skatteåret 1979, hvorimod tallene i dette appendiks vedrører skatteåret 1980 (d.v.s. driftsåret 1979/80), hvor landmændene på grund af forringelsen af landbrugskonjunkturerne havde lavere indkomster.

Ovenstående har naturligvis ikke alene betydning for det berørte antal landmænd. De beregnede beløb af "skatteværdien" af negativ skattepligtig indkomst under en ordning med negativ indkomstskat er også forskellige.

I appendiks 6.2 er det beregnet, at negativ skattepligtig indkomst for landmandshusstande udgjorde godt 650 mill. kr. i 1979. Med en negativ indkomstskattesats på 40 pct. svarer dette til et skattebeløb på ca. 250 mill. kr. Dette tal skal sammenlignes med de 449 mill. kr. for 1980 i tabel 1 i dette appendiks. Ved sammenligning af disse beløb skal der således gøres opmærksom på, at det drejer sig om to forskellige skatteår, samt at der knytter sig en væsentlig usikkerhed til de sidstnævnte beregninger på grund af det beskudne udsnit af regnskaber, der ligger til grund for beregningerne. Denne beregningsusikkerhed har dog ingen afgørende indflydelse på de konklusioner om betydningen af ligningslovens § 28 i den givne sammenhæng, som også dette appendiks klart viser.

Kapitel 7. Sammenfatning.

7.1. Formål og afgrænsning.

Hensigten med nærværende betænkning er, som anført i kapitel 1, at fremlægge en række skitser til foranstaltninger, der kunne medvirke til at afhjælpe de økonomiske problemer i landbruget. Det vil som nævnt i kapitel 2 sige foranstaltninger, som kan anvendes til afhjælpning af de øjeblikkelige økonomiske problemer for mange landmænd og til at løse de problemer med hensyn til likviditet og rentabilitet, der kan bestå i forbindelse med nye investeringer.

I slutningen af kapitel 2 er draget en række analytiske konklusioner, som har dannet grundlag for overvejelserne i kapitlerne 3-6. Dette kapitel bygger på disse overvejelser, således at der her alene foretages en sammenfatning af de mulige foranstaltninger.

Udvalget har haft en meget snæver tidsramme. Desuden har arbejdet været præget af, at der ikke for udvalget har foreligget en økonomisk ramme for eventuelle foranstaltninger, ligesom kommissoriet også på andre områder er åbent. Det betyder, at betænkningen må opfattes som et "idekatalog" og ikke som konkrete forslag til beslutninger.

En eventuel iværksættelse af en eller flere af de behandlede foranstaltninger ville følgelig ud over en politisk beslutning forudsætte en egentlig teknisk/økonomisk/juridisk behandling. For en del af ordningerne er denne behandling dog gennemført af eller igangsat i andre udvalg.

Udvalget har fundet, at en yderligere teknisk belysning af kortsigtede foranstaltninger som for eksempel rentetilskudsloven, gældssaneringsloven, henstandslån etc. var mindre påtrængende, idet disse allerede er teknisk velbelyste. Heri ligger imidlertid ikke, at udbygning af disse foranstaltninger findes uegnede til at løse kortsigtede problemer for allerede etablerede landmænd.

Det vil derimod næppe være hensigtsmæssigt at udvide de nævnte kort-sigtede ordninger eller etablere andre ordninger af tilsvarende art ud over, hvad der kan være nødvendigt for at løse de akutte problemer, der ikke afhjælpes af de nye ordninger med en mere permanent virkning, der er behandlet i kapitel 3-6.

En del af de mulige foranstaltninger er på markedsvilkår, medens andre forudsætter statsstøtte. Hvis nye foranstaltninger medfører en permanent subsidiering af landbruget, som også omfatter endnu ikke etablerede landmænd, vil der være en stærk tendens til kapitalisering.

Ud over forskelle i de skitserede foranstaltningers belastning af statsfinanserne ville de adskille sig fra hinanden ved den hastighed, hvormed de kan iværksættes.

Neden for vil blive foretaget en kort gennemgang af de enkelte mulige foranstaltninger. Herunder gives så vidt muligt en vurdering af i hvilket omfang, der af tekniske årsager må antages at hengå kortere eller længere tid, inden den pågældende foranstaltning kan få effekt.

Rækkefølgen i gennemgangen er ikke udtryk for en prioritering.

7.2. Alternative finansieringsformer

7.2.1. Lån med variabel rente.

Udvidet adgang til lån med variabel rente ville ikke medføre en væsentlig nedsættelse af landbrugets finansieringsomkostninger, og en sådan adgang forekommer derfor ikke at rumme muligheder, som på afgørende måde kunne medvirke til løsning af problemerne i landbruget.

7.2.2. Indeks lån.

Landbrugets ønsker om ændrede finansieringsformer sigter både mod at finde frem til løsninger, der medfører en lettelse af likvidi-

tetsproblemerne i de første år efter gennemførte investeringer, og løsninger der formindsker den realrente, landbruget kan låne til. Markedsrenten kan - uanset visse teoretiske vanskeligheder herved - opfattes som værende sammensat af et inflationsforventningselement og et realrenteelement. Medens inflationselementet har været af nogenlunde samme størrelse i en årrække, har realrenteelementet været stigende i de senere år specielt for debitorer uden skatteevne og skattefrie kreditorer. Det er denne høje realrente, der sammenholdt med en vigende rentabilitet, giver anledning til de største problemer i landbruget.

Indeksregulerede lån indebærer en lettelse af likviditeten i den første del af låneperioden, hvorved behovet for tillægsbelåning formindskes. De medfører imidlertid ikke set over hele ivensteringens levetid en sænkning af de samlede finansieringsomkostninger, medmindre der indgår et subsidieelement. Især landmænd, der i de første år efter investeringen har udsigt til så lave indkomster, at de ikke kan udnytte den skattemæssige rentefradragsret på traditionelle lån, kan imidlertid have interesse i indeksslån på markedsvilkår under gældende skatteregler, men det må fremhæves, at investering under disse omstændigheder er risikobetonet. Betragtningen bygger på den forudsætning, at obligationsmarkedet kan aftage de pågældende obligationer på sådanne vilkår, at de investerende landmænd kan honorere den resulterende realrente.

Under de gældende skatteregler må indeksslån til landbruget, hvis obligationerne skal afsættes på markedsvilkår i nævneværdigt omfang, antages at få så høj en realrente, at de næppe har interesse for landmænd med skatteevne trods en vis likviditetsforbedring i starten som følge af ændret tidsprofil. Dette gælder indeksslån reguleret efter et generelt prisindeks og antagelig i endnu højere grad indeksslån reguleret med et sektorspecifikt indeks. Denne vurdering afhænger dog af, hvorledes institutionelle investorer vurderer rente- og prisudviklingen på lang sigt. Afsætningen af indeksobligationer kan forbedres i det omfang, det lykkes at etablere aftaler herom med de institutionelle investorer. En vis efterspørgsel også blandt skattepligtige personer og virksomheder må dog forventes for indeksobligationer med relativt beskeden realrente.

Man må således overveje andre muligheder for at vippe tidsprofilen, medmindre indeksslån og traditionelle lån bliver mere ligestillede i henseende til fradragsret og beskatning, og der sker en indsnævring af de voldsomme forskelle i kreditorgruppernes marginalskat. Indeks-lån kan vanskeligt få større udbredelse på markedsvilkår uden en afklaring af beskatningsforholdene.

Det er sandsynligt, at både låntagere og långivere vil stå tøvende over for en eventuel etablering af indeksslån. En sådan holdning kunne hænge sammen med, at det er svært for den enkelte at afveje fordele og ulemper ved et nyt finansieringssystem. For låntager knytter der sig en vis usikkerhed til efterstående panthaveres reaktion, i det det kan blive vanskeligere at opnå lån med pant efter indeksslån.

Det ville derfor - ud over en afklaring og afbalancering af de skattemæssige forhold - være nødvendigt, at en række forudsætninger er opfyldt. Den første betingelse for, at indeksslån kunne blive af nogen betydning, er, at der kan sikres et tilstrækkeligt stort marked for indeksobligationer. Det måtte i praksis indebære, at de institutionelle investorer optrådte som købere til en realrente, der kunne have interesse også for debitorer med en vis skatteevne.

De bedste afsætningsmuligheder for indeksobligationer ville utvivlsomt opnås, hvis der valgtes et indeks, der fulgte den almindelige prisudvikling i samfundet så tæt som muligt. Ud fra dette synspunkt måtte det foretrækkes at anvende reguleringspristallet eller et nettopristal d.v.s. et generelt prisindeks.

Set fra låntagers - landbrugets - side ville det på tilsvarende måde være ønskeligt, at det anvendte indeks i rimeligt omfang fulgte udviklingen i erhvervets indtjeningsforhold. Dette peger i retning af at anvende et prisindeks for bruttooverskuddet, priselementet i bruttofaktorindkomsten i landbruget eller for landbrugets salgspriser. Skulle sådanne indeksobligationer afsættes på markedet, ville det utvivlsomt blive til en højere realrente end på obligationer reguleret med et generelt indeks. Overrenten vil dels afspejle markedsforventningerne om en generelt lavere stigning i det sektorspecifikke indeks, dels et vist risikotillæg.

Landbrugets ønske om lån med et sektorspecifikt indeks suppleret med et begrænset risikotillæg til renten kunne tilgodeses ved en ordning, hvorefter forskellen i den løbende udvikling i det anvendte indeks for henholdsvis debitorer og kreditorer blev dækket dels gennem en overrente for indeksslån til landmanden, og - i den udstrækning dette ikke er tilstrækkeligt - dels ved, at staten påtager sig risikoen for den eventuelt resterende del af forskellen i ydelserne. Ordningen ville indebære en betydelig statsfinansiel risiko, hvis overrenten sættes for lavt. Den eventuelle dækning fra staten kan først endeligt konstateres ved slutningen af låneperioden, og omfanget kan derfor ikke beregnes på forhånd.

En variant af sidstnævnte ordning kunne være at anvende et generelt indeks også ved indeksering over for debitor, men give denne adgang til at forsikre sig mod en afvigende udvikling mellem det generelle og det sektorspecifikke indeks i en særlig forsikringsordning med staten som deltager. Også denne ordning vil indebære et statsligt engagement af uforudsigelig størrelse.

Risikoen for staten ved disse ordninger ville blive mindst, hvis man vælger de reguleringsindeks, der må antages at ligge "tættest" ved hinanden d.v.s. reguleringspristallet henholdsvis et indeks for landbrugets salgspriser. Tilsvarende øges risikoen for den låntagende landmand.

Den skitserede ordning kunne ud over visse kategorier af investeringer omfatte konvertering af højt forrentede lån for visse grupper af landmænd (gældsafløsning). Iværksættelsen må af administrative og praktiske årsager antages at tage nogen tid.

Den fremtidige optagelse af sådanne lån kunne eventuelt styres ved i forbindelse med en ændring af den gældende lovgivning at bemyndige pågældende minister til at begrænse muligheden for optagelse af indeksslån til f.eks. en bestemt andel af ejendomsværdien eller til bestemte investeringer. Lånene burde i givet fald være serielån (lige store reale afdrag) fremfor annuitetslån (lige store reale ydelser).

Endelig ville valget af løbetid være af betydning. Der måtte her tages hensyn til det i bl.a. landbruget udtrykte ønske om, at landmanden skal kunne se frem til en vis pensionsopsparing i ejendommen samt ønsket om, at ældre landmænd skal have økonomisk mulighed for at nedtrappe den arbejdsmæssige indsats.

Dette peger på en forholdsvis kort løbetid, f.eks. 15-20 år. En så kort løbetid for indekslån indebærer imidlertid, at de likviditetsmæssige fordele i begyndelsen af lånets løbetid bliver af begrænset omfang. Restgælden vokser til gengæld i omfang, jo længere løbetiden er. Hvis der skal være en effekt, bør der være mulighed for løbetider nogenlunde som for andre realkreditlån d.v.s. både med 20 og 30 år. Ved anvendelse af serielåneformen kan der opnås et fald i de reale ydelser over tiden også for indekslån. I de tilfælde, hvor en noget ældre og derfor formentlig også mere velkonsolideret landmand måtte ønske at foretage investeringer, måtte det formentlig anbefales at foretage finansieringen ved traditionelle lån.

7.2.3. Lån med specielle profiler

Rentehenstandslån, "knæklån" samt andre låneformer med en forudfastsat stigende profil må opfattes som forsøg på at forene indekslånets ændrede tidsprofil med det nominelle låns forud kendte ydelsesforløb. Det vil ikke være hensigtsmæssigt ved vipningen at indbygge en inflationsforventning på mere end nogle få pct. Den "automatiske" tillægsbelåning, der ligger i disse lånetyper, kunne bidrage til at lette likviditetsproblemerne i lånets første år, men lånene indebærer ligesom indekslånet kun en sænkning af realrenten, hvis de indeholder et subsidieelement. Set fra et statsfinansielt synspunkt ville statsstøtte til disse lånetyper indebære et fast subsidieelement, der kunne beregnes på forhånd. K-lån er et eksempel på et eksisterende "knæklån".

Såvel indekslån som lån med specielle profiler vil naturligt kunne indgå som et led i realkreditinstitutternes låntilbud.

7.2.4. Kapitalformidling som ansvarlig kapital

Den traditionelle selvejerform i landbruget muliggør kun i begræn-

set omfang tilførsel af ansvarlig kapital fra andre end landmanden og hans familie. Større udbredelse af det glidende generationsskifte også uden for familiehandler samt anden tilførsel af risikovillig kapital f.eks. fremskaffet ved selskabsdannelse eller ved tilførsel af ansvarlig kapital, kunne medvirke til at løse landbrugets finansieringsproblemer. De potentielle udbydere af kapital til finansiering ville muligvis også være interesserede. I praksis er det dog vanskeligt at opstille en model for individuel tilførsel af ansvarlig kapital, der ikke indebærer indgreb i landmandens frie dispositionsret. Det kan dog ikke afvises, at tilførsel af ansvarlig lånekapital fra pensionskasser og forsikringsselskaber efter passende standardiserede former kunne medvirke til en løsning af finansieringsproblemerne. En sådan formidling kunne f.eks. foregå gennem realkreditinstitutterne.

7.2.5. Genindførelse af jordrenteprincippet.

Jordrentelån er en standardiseret tilførsel af kapital med bevarelse af landmandens frie dispositionsret både vedrørende den daglige drift og overdragelse af ejendommen.

Jordrenteprincippet kunne f.eks. udformes på den måde, at en jordfond tilbyder at finansiere ejendommens jordværdi excl. beliggenheds- og herlighedsværdier. Jordfonden oppebærer herefter en forpagtningsafgift. De landmænd, der tog imod dette tilbud, ville opnå en væsentlig forbedring af likviditeten og indtjeningen, men måtte give afkald på værdistigninger på jorden.

Genindførelse af jordrenteprincippet ville ud over politisk stillingtagen til en række enkeltheder forudsætte grundige og tidkrævende tekniske forberedelser, men gennemførtes princippet, ville de økonomiske virkninger vise sig omgående på jordbrug, der overgik til jordrentestatus. Princippet indebærer ikke subsidier, men der kunne blive tale om betydelig statslig finansiering. Der kunne dog åbnes mulighed for, at private og institutionelle investorer kunne deltage i denne finansiering mod at få en forholdsmæssig andel af jordfondens afkast.

På grund af forberedelsestiden er genindførelse af jordrenteprincippet antagelig mindre egnet som foranstaltning til afhjælpning af de øjeblikkelige økonomiske problemer i landbruget.

7.2.6. Ændrede ejerformer.

Udvalget har stort set afstået fra overvejelser over andre ejerformer . Udvalget har ikke herved taget stilling for eller imod sådanne ændringer, men udvalget har - uanset at spørgsmålet er berørt i udvalgets kommissorium - fundet, at hverken udvalgets sammensætning eller i særdeleshed den tidsmæssige ramme for arbejdet har gjort det hensigtsmæssigt at inddrage dette spørgsmål.

Indførelse af egentligt alternative ejerformer i jordbruget vil desuden være meget tidkrævende og har således mindre relevans i forhold til de akutte problemer i landbruget.

Såfremt disse spørgsmål ønskes behandlet, bør det ske i et dertil nedsat særligt udvalg, som dels bør have en bredere sammensætning, dels en væsentlig længere tidsramme for arbejdet.

7.2.7. Lukket kredsløb for pensionskasser og livsforsikringsselskaber m.v.

Formålet med at etablere et lukket kredsløb for visse investorer skulle være at ændre vilkårene for tilførsel af lånekapital til erhvervslivet, herunder landbruget. I praksis kunne etablering af et lukket kredsløb ske på forskellige måder, og mange af de i denne rapport behandlede finansieringsformer kan omsættes i et lukket kredsløb.

- 1) Alternative ejerformer i landbruget er behandlet i betænkning nr. 873, 1979, som dog udelukkende omhandler mere begrænsede alternativer. Spørgsmålet om, i hvilket omfang alternative landbrug f.eks. andelslandbrug kan opnå støtte i henhold til gældende lovgivning behandles for tiden i et internt udvalg i landbrugsministeriet.

7.2.8. Finanslån og leasing

Yderligere adgang til finanslån forekommer ikke i øjeblikket at indeholde væsentlige elementer, som kan bidrage til løsning af de aktuelle problemer i landbruget. Ved et væsentligt fald i det internationale renteniveau i forhold til det danske kunne finanslån - især som mixlån - være en hensigtsmæssig finansieringsform.

Leasing indeholder ikke nye muligheder.

7.2.9. Kurssikrede udlandslån (K-lån) og andre udvidelser af bestående ordninger.

K-lån har hidtil været eftertragtet til investeringer i landbruget. Ved adgang til K-lån i tilstrækkeligt omfang kunne investeringerne i landbruget fremmes, såfremt forventningerne til rentabiliteten i øvrigt er tilfredsstillende.

I den øjeblikkelige situation ville en udvidelse af K-lånerammen til investeringer som en isoleret foranstaltning ikke løse problemerne i landbruget. På længere sigt antages efterspørgslen efter K-lån at overstige de gældende rammer og lånegrænser væsentligt.

K-lån kunne anvendes til gældsafløsning i landbruget d.v.s. til finansiering af allerede foretagne investeringer. Der måtte i givet fald, ligesom tilfældet var med K-lån til refinansiering af besætningsinvesteringer, opstilles en række tildelings- og udmålingskriterier. En eventuel udvidelse af K-lånerammen vil have statsfinansielle og pengepolitiske konsekvenser.

Der er i kapitel 5 nævnt en række mulige finansielle udvidelser af eksisterende støtteordninger (moderniseringsstøtte, yngre jordbrugeres etablering og jordfordelingslån). Herved kunne der ydes et bidrag til forbedring af de økonomiske vilkår i landbruget, men disse udvidelser kan ikke på mere grundlæggende måde løse de økonomiske problemer.

7.2.10. "Grønne" obligationer.

Ved "grønne" obligationer kan f.eks. forstås obligationer med en pålydende rente på ca. 10 pct., der overtages af staten til parikurs, En permanent ordning ville indebære subsidiering af landbruget med deraf følgende kapitalgevinst for de nuværende ejere. Hvis en låneordning baseret på sådanne obligationer kun tilbydes en afgrænset gruppe af nuværende landmænd, ville der ikke opstå kapitaliseringsproblemer under forudsætning af, at lånene forfalder ved ejerskifte. Ordningen ville få meget betydelige statsfinansielle konsekvenser, medmindre der blev opstillet kraftige begrænsninger for, hvem der kunne opnå disse lån.

Andre former for "grønne" obligationer herunder obligationer med skattefrie rentekuponer har været diskuteret, men der kan rejses væsentlige indvendinger af bl.a. skattemæssig art mod disse former.

7.2.11. Statslån.

Såfremt der ønskes overført større beløb til landbruget, ville egentlige statslån til lav rente eller statslige rentetilskud være den teknisk enkleste ordning. For at begrænse de offentlige udgifter og for at mindske kapitalisering kunne en sådan ordning indebære en forudfastsat lav rente i de første år, hvorefter den gradvis stiger til markedsrenteniveauet. En anden mulighed ville være, at subsidieelementet begrænses til de nuværende ejere samt, at det faldt bort ved ejerskifte, eller at subsidieelementet i en låneordning efter en vis periode tilbageførtes til staten. En tredje mulighed ville være statslån med ikke-fradragsberettiget lav rente, som ville indebære en likviditetsmæssig fordel, så længe landmanden ikke har så høj en indkomst, at den skattemæssige rentefradragsret kan udnyttes. Når landmandens indkomst senere i investeringsforløbet steg, ville lånet på grund af den manglende mulighed for udnyttelse af rentefradragsretten blive dyrere for landmanden end et traditionelt lån. Der kan dog rejses væsentlige indvendinger bl.a. af skattemæssig art mod en sådan ordning.

7.3. Konsekvenser for landbruget af visse ændringer af skattelovgivningen.

Eventuelle ændringer i skattelovgivningen måtte i givet fald formodes at skulle gælde hele erhvervslivet.

Udvalgets overvejelser angår imidlertid alene de sandsynlige konsekvenser for landbruget, og det totale provenutab er ikke beregnet, ligesom de fordelingspolitiske virkninger ikke er vurderet.

Eventuelle politiske beslutninger om at foretage en eller flere af de omtalte lovændringer må forudsætte langt mere dybtgående teknisk/økonomiske undersøgelser.

7.3.1. "Negativ" indkomstskat.

En væsentlig del af de landmænd, som har økonomiske vanskeligheder, opnår ikke fuld udnyttelse af skattefradraget for renteudgifter og afskrivninger. Ved indførelse af negativ indkomstskat (udbetaling af skatteværdien af negativ indkomst) kunne dette problem afhjælpes. Samtidig opnås der en hurtigere likviditetsmæssig virkning. Indførelse af negativ indkomstskat måtte imidlertid forudsætte, at der så vidt muligt ikke blev ydet støtte til økonomisk usunde virksomheder. Ordningen kunne også åbne mulighed for "skattetækning". Dette peger i retning af at indføre en overgrænse for den negative indkomst, der berettiger til negativ indkomstskat. Overgrænsen kunne dels være en absolut overgrænse, dels være renteudgifterne og/eller afskrivningerne. Overgrænsen kunne også fastsættes til en andel af disse poster. Desuden kunne der tænkes indført begrænsninger på de udgifter (f.eks. typer og størrelse af afskrivninger), der kunne indgå i beregningen af den negative indkomst. Endelig kunne satsen for negativ indkomstskat sættes relativt lavt.

Det bemærkes, at indførelse af en renteskatteordning vil formindske motiveringerne for indførelse af en negativ indkomstskat meget væsentligt. Indførelse af negativ indkomstskat ville efter den konkrete udformning kunne indebære væsentlige statsfinansielle konsekvenser.

7.3.2. Renteskatteordning og virksomhedsskat.

I landbruget ville virkningerne af indførelse af en renteskatteordning have en vis lighed med indførelse af en negativ indkomstskat med renteudgifterne som overgrænse. Forskellen ville navnlig bestå i, at negativ indkomstskat alene ville have virkning for landmænd med en negativ indkomst. En renteskatteordning ville tillige bevirke, at landmænd med en indtjening, der gav mulighed for at udnytte den skattemæssige rentefradragsret, ville få reduceret den skattemæssige fordel fra 42 -70 pct. til 40 pct. . Denne egenskab ved renteskatteordningen kunne stort set neutraliseres ved, at der blev åbnet mulighed for at disse landmænd kunne overgå til virksomhedsskat. Det vil sige, at der betales normal indkomstskat af det beløb, der udtrækkes til privatforbrug, medens den del, der anvendes til konsolidering, kun beskattes med en virksomhedsskat på 40 pct.

7.3.3. Afskrivning på genanskaffelsespriser og andre ændringer i afskrivningsreglerne.

Ud fra de samme teoretiske overvejelser, som peger på indførelse af indeksslån til neutralisering af virkningerne af inflationen, kan der argumenteres for indførelse af afskrivning på genanskaffelsesprisen. Af praktiske og administrative årsager burde der formentlig i givet fald anvendes et indeks for driftsmidler, der afskrives efter saldometoden, og et andet for erhvervsbygninger og installationer, der afskrives efter en individuel metode. Afskrivning på den konkrete genanskaffelsespris for hvert enkelt investeringsgode rejser uoverskuelige administrative problemer og må derfor afvises. Anvendelse af generelle afskrivningsindeks indebærer, at afskrivningsgrundlaget vil kunne afvige fra den konkrete genanskaffelsespris.

Indførelse af afskrivning på genanskaffelsesprisen kunne tale for at ophæve adgangen til investeringsfondshenlæggelser.

- 1) I de hidtidige overvejelser over mulighederne for at indføre en renteskatteordning har det været antaget, at procenten skulle være 40 pct. Teknisk er der naturligvis intet i vejen for at vælge en anden procentsats.

En anden og måske mere enkel mulighed for forbedring af afskrivningsreglerne - f.eks. for bygninger - ville være at forhøje afskrivningssatserne. Endelig kunne det overvejes i stedet at yde tilskud til eller investeringsfradrag for visse investeringer.

7.3.4. Ejendoms- og formuebeskatning.

Eventuelle ændringer på disse områder indeholder så betydelige fordelingspolitiske elementer, at de ikke kan vurderes alene ud fra en erhvervsøkonomisk betragtning.

7.4. Afsluttende bemærkninger.

I nærværende betænkning er behandlet mulige foranstaltninger, som er af mere langsigtet og vidtrækkende karakter end de støtteforanstaltninger, som er blevet iværksat i de seneste år.

De fleste af de omhandlede mulige foranstaltninger indeholder, når der ses bort fra rene subsidieordninger - et større eller mindre element af incitament for den initiativrige landmand. Det egentlige erhvervspolitiske og produktionsfremmende element er følgelig stærkere end i de hidtidige foranstaltninger. Det er imidlertid karakteristisk, at der, også når der ses bort fra den politiske beslutningsfase, ville hengå nogen tid, før den praktiske virkning af eventuelle foranstaltninger måtte vise sig. De fleste af de omhandlede foranstaltninger ville således næppe kunne få praktisk virkning før tidligst i eftersommeren 1982.

Såfremt der måtte være et politisk ønske om øjeblikkeligt, og indtil de mere permanente foranstaltninger begynder at virke, at komme de landmænd til hjælp, der har de største økonomiske vanskeligheder, måtte dette formentlig ske efter de retningslinier, som findes i de allerede eksisterende foranstaltninger.

